

XXIV KONFERENCJA PROBLEMOWA BIBLIOTEK MEDYCZNYCH

07-09.09.2005

BIAŁYSTOK – BIAŁOWIEŻA

"Międzynarodowa współpraca
bibliotek w dobie zmieniających się
potrzeb użytkowników"

ZAPROSZENIE

*Biblioteka Główna
Akademii Medycznej
ul. Kilińskiego 1
15-089 Białystok*

tel./fax (85) 748-54-48

tel. (85) 748-54-47

e-mail: bibamb@amb.edu.pl

<http://www.biblioteka.amb.edu.pl>

RAD-POL
MEBLE STYLOWE

THOMSON
—★—™

AGNELLA
DYWANY I WYKŁADZINY

WILEY
InterScience®
DISCOVER SOMETHING GREAT

PROGRAM KONFERENCJI

Środa 07.09.2005:

11.00-12.00 rejestracja uczestników w Palacu Branickich w Białymstoku

12.00-12.30 uroczyste rozpoczęcie Konferencji (Aula Wielka)

Sesja I:

12.30-12.50 **H. Hollender**, Między utopią, chaosem i milczeniem. Polityczne aspekty powszechnej cyfryzacji i bibliotek elektronicznych.

12.50-13.15 **O. Kahler - Elsevier**, Scopus – międzydiscyplinarna baza danych Elsevier. Co w niej nowego?

13.15-13.40 **R. Dziubecka - ALEPH**, Informacja naukowa w elektronicznym świecie multimediów-nowe narzędzia dla bibliotekarzy i naukowców.

13.40-14.05 **E. J. van Kleef - OVID**, American Medical Journals and British Medical Journals on Journals@Ovid.

14.05-14.30 **H. Ovaskainen - Wiley**, Oferta firmy Wiley.

14.30-14.35 **M. i T. Bugala - Tomaco-Intro**, Prezentacja firmy.

14.35-15.05 *poczęstunek – tradycyjne potrawy tatarskie*

15.05-15.30 **J. Kukawska - Akme Archive**, Wykorzystanie dysertacji do podniesienia rangi uczelni.

15.30-15.45 **T. Kozak - IPS**, Rola dostawcy bibliotecznego w dobie nowych technologii.

15.45-16.00 **A. Broniek - Urban&Partner**, Wydawnictwo Urban&Partner – autoprezentacja.

16.00-16.15 **J. Kupiszak - MCB**, Nowoczesne systemy magazynowania zwarte go stosowane w bibliotekach i archiwach.

16.15-16.40 **S. Staniszewski - 3M Poland**, Twoja biblioteka, Twój wybór.

16.40-17.00 **K. Murawski - Blackwell's Book Services**, Książki elektroniczne w szkolnictwie wyższym.

17.00-17.15 **J. Głębocki, G. Pietruszewski - Splendor**, Przegląd zastosowań systemu bibliograficznego Expertus ze szczególnym uwzględnieniem sprawozdawczości.

17.15-17.30 **B. Czubak - ABE Marketing**

- High Impact Collection – Lippincott Williams & Wilkins TOP- 50.
- Embase 2006 - oferta konsorcyjna na platformach Ovid/Silverplatter.
- Blackwell Science- kolekcja STM 2006.

17.40 wyjazd z Białegostoku do Białowieży

20.00 uroczysta kolacja w restauracji hotelu Żubrówka *

Czwartek 08.09.2005;

7.30-8.30 śniadanie

Sesja II:

- 8.30-8.50 **J. Gilchrist - ProQuest**, Rozwiązania dla bibliotek medycznych: wzbogacenie zasobów i platformy ProQuest.
- 8.50-9.10 **I. Utrata**, Wybrane zagadnienia międzynarodowej współpracy bibliotek akademickich.
- 9.10-9.30 **L. Stalmach, A. Uryga**, Wymiary międzynarodowej współpracy bibliotek czyli kwadratura koła.
- 9.30-9.50 **B. Grała**, Międzynarodowa współpraca łódzkich bibliotek naukowych.
- 9.50-10.10 **A. Uryga**, European association for health information & libraries - wokół nowych przedsięwzięć oraz organizacji konferencji w Polsce.
- 10.10-10.25 **E. Grzędzielewska**, Udział Biblioteki Głównej AM w Poznaniu w konferencjach i szkoleniach europejskich.
- 10.25-10.50 **dyskusja**
- 10.50-11.15 **E. J. van Kleef - OVID**, Federated Search Solver.

11.15-11.45 bufet kawowy

- 11.45-11.55 **M. Posadzy**, Doświadczenia w zakresie realizacji zamówień użytkowników zagranicznych.
- 11.55-12.15 **A. Piotrowicz**, Prezentacja systemu doc@med i oferta skierowana do bibliotek zagranicznych.
- 12.15-12.30 **B. Howorka**, Prawne uwarunkowania działania systemu doc@med w kraju i za granicą.
- 12.30-12.50 **B. Chodzicka - PZWL**, Problem kserowania książek przez studentów AM.
- M. Grzeszczyk**, Zmiany w ustawie Prawo Autorskie.
- 12.50-13.20 **dyskusja**
- 13.20-13.40 **M. Kretavičienė**, Transfer of Knowledge: a Nordic-Baltic Cooperation programme for medical libraries.
- 13.40-14.00 **T. Górecka-Kleijns - EBSCO**, Biblioteki medyczne wobec wyzwań globalizacji.

14.00-15.00 obiad

Sesja III:

- 15.00-15.15 **J. Przyluska**, Centra Dokumentacji WHO/Europe w bibliotekach medycznych.
- 15.15-15.25 **V.A. Taler, A.N. Kosinets, V.P. Deikalo**, Experience of establishment of the electronic library in Vitebsk State Order of Peoples' Friendship Medical University.
- 15.25-15.40 **D. Dąbrowska-Charytoniuk**, Dysertacje online – doświadczenia bibliotek europejskich.

15.40-15.55 J. Przyłuska, Współpraca amerykańskich bibliotek medycznych w dziedzinie informacji toksykologicznej.
 15.55-16.10 dyskusja
 16.10-16.20 P. Batalik – Suweco, Suweco online. Informacje podstawowe.
 17.00 przejażdżka bryczkami po Puszczy Białowieskiej
 19.00 ognisko staropolskie*

Piątek 09.09.2005:

7.30-8.30 śniadanie

Sesja IV:

8.30-9.00 P. Sobolewski, Fundusze strukturalne w Polsce w latach 2007-2013.
 9.00-10.30 E. Nowak, K. Czabanowska
 • Przegląd istniejących funduszy i możliwości aplikowania o projekty.
 • Przykład "najlepszej praktyki" - Projekt pilotażowy Leonardo da Vinci "Poprawa zatrudnienia absolwentów zdrowia publicznego".
 10.30-10.40 dyskusja
 10.40-11.00 bufet kawowy
 11.00-12.30 E. Nowak, K. Czabanowska
 • Przygotowanie aplikacji projektowej. Jakie elementy należy wziąć pod uwagę? (Aspekty merytoryczne, tematyczne i techniczne).
 • Kryteria jakości: innowacyjność, transferowalność, wymiar europejski, wartość dodana, partnerstwo.
 • Jak zapracować na sukces?
 12.30-12.40 dyskusja
 12.40-12.50 przedstawienie wniosków z Konferencji
 12.50-13.00 zakończenie Konferencji
 13.00-14.00 obiad
 14.00 wyjazd z Białowiczy do Białegostoku

* oprawa muzyczna – Kapela Jankicla

SPONSOR GŁÓWNY:

60 LAT

Jubileuszowy rok
Wydawnictwa
Lekarskiego PZWL
(1945 - 2005)

SPONSORZY:

3M Poland

a<me
archive

OVID

ELSEVIER

BLACKWELL'S
BOOK SERVICES

ProQuest
Information and Learning

U&P

Tomaco
INTERO

FOTOGRAFIE

Mgr Danuta Dąbrowska-Charytoniuk
Dyrektor Biblioteki Głównej Akademii Medycznej w Białymstoku

Od lewej: mgr Aniela Piotrowicz, Poznań, mgr Danuta Dąbrowska-Charytoniuk,
mgr Anna Misiukiewicz mgr inż. Piotr Godlewski, Białystok

Prof. dr hab. Jan Górski
JM Rektor Akademii Medycznej w Białymstoku

Prof. dr hab. Jacek Nikliński
Prorektor ds. Nauki i Współpracy z Zagranicą

Prof. dr hab. Lech Chyczewski
Przewodniczący Rady Bibliotecznej Akademii Medycznej w Białymstoku

Stoją od lewej: Urszula Kuryś, mgr Małgorzata Matejczuk, mgr Eliza Makarewicz, mgr Dorota Kulik, Alicja Łepmicka, Ewa Wyszyńska, mgr inż. Monika Fiedorowicz, mgr Magdalena Grassmann, Elżbieta Chomicka; siedzą od lewej: mgr Anna Filimoniuk, mgr Danuta Dąbrowska-Charytoniuk, prof. dr hab. Lech Chyczewski, mgr Danuta Ślósarska, mgr Zofia Bereściuk.

Monika Mileszczycz oraz Hannele Ovaskainen, Londyn (Wiley)

Dr Krzysztof Murawski, Blackwell, mgr Dorota Kulik
i Teresa Zienkiewicz, Białystok

Od lewej: mgr Bogdan Czubak, mgr Marek Nowakowski, Warszawa (ABE)

Mgr Elzbieta Tomasiak, Warszawa (IPS)

Mgr inż. Sylwester Staniszewski, (3M Poland)

Tomasz i Mirosław Bugała, Radomsko (Tomaco Intro)

Ove Kahler i Lukas Mayerhoff, Wrocław (Elsevier)

Mgr Katarzyna Lenczewska, Wrocław (Urban&Partner)

Mgr inż. Piotr Godlewski, Jacqui Gilchrist (ProQuest) i mgr Joanna Kukawska (Akme Archive), Warszawa

Mgr Barbara Bugajska, Warszawa, dr Jolanta Przyłuska, Łódź

Dr Henryk Hollender, Warszawa i inni uczestnicy Konferencji

Mgr Danuta Dąbrowska-Charytoniuk, Białystok

Mgr Ewa Nowak i dr Katarzyna Czabanowska, Kraków

Mgr Bolesław Howorka, Poznań

Prof. Taller Vadim,
Vitebsk State Medical University

Mgr inż. Sylwester Staniszewski,
(3M Poland)

Mgr Marcin Jung, (Podlaskie
Centrum Informacji Europejskiej)

Mgr Danuta Jaworska, Szczecin

Mgr Leszek Czerwiński, Poznań

Mgr Jacek Głębocki, Poznań

Dr Jolanta Przyłuska, Łódź

Hannele Ovaskainen i Monika Mileszczyk (Wiley)

Mgr Teresa Górecka-Kleijns, Aalsneer EBSCO, Holandia
i mgr inż. Piotr Godlewski, Białystok

Erik Jan van Kleef, Berlin (OVID)

Dr Pavol Batálik, Praha (SUWECO)

Mgr inż. Piotr Godlewski, Białystok i mgr Beata Chodzicka, Warszawa (PZWL)

Mgr inż. Piotr Godlewski, Białystok i mgr Aniela Piotrowicz, Poznań

Jubileusz medycznej oficyny wydawniczej

Mgr Danuta Dąbrowska-Charytoniuk, Białystok
i mgr Krystyna Regulska, Warszawa

Mgr Krystyna Regulska i mgr Marek Kłębowski, Warszawa

Mgr Krystyna Regulska, Prezes Wydawnictwa Lekarskiego PZWL
wręcza uczestnikom Konferencji okolicznościowe medale

Mgr Bolesław Howorka, Poznań

Mgr Danuta Jaworska, Szczecin

Mgr Beata Bator, Kraków

Dr Ryszard Żmuda, Łódź

Zespół Fletów Prostych „Cantio Polonica”, Białystok

Kapela Jankiela, Białystok

Mgr Jadwiga Brandys i mgr Renata Seweryniak, Warszawa

W Puszczy Białowieskiej

Pałac Branickich, Białystok

Izba Pamięci ks. Jerzego Popiełuszki w Suchowoli

Suchowola, woj. podlaskie – geometryczny środek Europy

Wilno

Cmentarz na Rossie w Wilnie

Mauzoleum Matka i Serce Syna, Wilno – Rossa
Maria z Billewiczów i Józef Klemens Piłsudski

PRZEMÓWIENIA OKOLICZNOŚCIOWE

*Mgr Danuta Dąbrowska-Charytoniuk
Białystok – AM*

ZMIENIAJĄCE SIĘ POTRZEBY UŻYTKOWNIKÓW

Elektroniczne bazy bibliograficzne, które do niedawna stanowiły doskonałe źródło informacji pracownika naukowego, dziś postrzegane są jako archaiczne.

Aktualnie użytkownicy żądają dostępu do całej grupy informacji w wersji pełnotekstowej w trybie on-line i nie zadawają się już samymi abstraktami lub kilkoma słowami kluczowymi. Pełnotekstowe elektroniczne czasopisma są dziś standardem w bibliotekach naukowych.

Coraz powszechniej wprowadza się również naukowe książki w wersji elektronicznej. Użytkownicy nie lubią przemieszczania się z bazy do bazy w poszukiwaniu potrzebnych materiałów. Żądają jednego interfejsu pozwalającego przeszukać wszystkie zasoby. Czytelnik nie życzy sobie też przeszukania każdej strony bibliotecznej osobno.

Pożądanym rozwiązaniem jest wirtualna biblioteka łącząca jak największe zasoby np. narodowe, a jeszcze chętniej ogólnoswiatowe, oczywiście profilowane.

Aktualnie nasi naukowcy wyrażają swoje niezadowolenie, że niektórzy dystrybutorzy baz zezwalają jedynie na korzystanie z zasobów elektronicznych wyłącznie z komputerów pracujących w sieci akademickiej. Oczekuje się indywidualnych haseł dostępu. Sądzę, że wkrótce bazy bez tej opcji będą uznawane za mało przyjazne.

Eskalacja żądań użytkowników bibliotek naukowych jest tak duża, że postanowiłam zorganizować konferencję z udziałem międzynarodowym nie tylko bibliotekarzy, ale i producentów baz. Zastanowimy się wspólnie jak sprostać rosnącym oczekiwaniom naszych użytkowników. Wszak dążenie do zadowolenia użytkowników jest naczelną misją współczesnych bibliotek naukowych.

Prof. dr hab. Jan Górski
Białystok – AM

WYSTĄPIENIE JEGO MAGNIFICENCJI
REKTORA AKADEMII MEDYCZNEJ W BIAŁYMSTOKU

Pani Przewodnicząca, Szanowni Zebrani,

Biblioteki naukowe są miejscem gromadzenia i przechowywania wiedzy, są sercem każdej Uczelni. Wydaje się, że istnieją, w różnych formach, odkąd człowiek nauczył się posługiwać się pismem. Nawet tym najprostszym. Jak choćby najstarsze biblioteki starożytności zawierające gliniane tabliczki z pismem klinowym czy też biblioteki klasztorne. Techniki informatyczne zmieniły całkowicie sposób funkcjonowania bibliotek, poszerzyły nieprawdopodobnie dostęp do ich zasobów na całym świecie. Rozrósł się ogromnie zakres ich działań. Czego nigdy nie było, dzisiaj zasoby bibliotek stały się dostępne przez 24 godziny na dobę i przez wszystkie dni roku. Można też korzystać z nich bez konieczności udawania się do biblioteki. Większość z tych rozwiązań dostępna jest już w naszym Kraju a także w Bibliotece AMB. Kierowany przez Panią Dyrektor Danutę Dąbrowską-Charytoniuk zespół pracowników naszej Biblioteki dokonał, w ciągu ostatnich kilku lat, autentycznej rewolucji. Dzisiaj udostępnia się w sieci akademickiej bazy pełnotekstowe, bibliograficzne i faktograficzne, wdrożono nową wersję zintegrowanego systemu bibliotecznego ALEPH 500, system elektronicznego przesyłania artykułów doc@med., uruchomiono pracownię multimedialną, trwa remont pomieszczeń i magazynów. Biblioteka przez udział w konsorcjach udostępnia ze wszystkich komputerów sieci akademickiej kilka tysięcy czasopism w wersji on-line. Prowadzona jest rekonwersja katalogów kartkowych. To ogromna praca. Korzystając z okazji, pragnę złożyć Pani Dyrektor Dąbrowskiej i wszystkim Jej Współpracownikom wyrazy najwyższego uznania i podziękowania za wprowadzenie naszej Biblioteki we współczesność. Pomocy merytorycznej udzielali nam pracownicy innych Bibliotek i za tą pomoc chciałbym również bardzo serdecznie podziękować.

Szanowni Zebrani,

Jak powiedziała Pani Dyrektor, informatyzacji bibliotek towarzyszą różne ważne i trudne problemy. Wyrażam nadzieję, że obecna Konferencja przyczyni się znacząco do ich rozwiązania. Życzę Państwu owocnych obrad, i przyjemnego spędzenia czasu wolnego. Zapraszam ponownie do naszej Uczelni. Dziękuję za uwagę.

REFERATY

Dr Henryk Hollender
Warszawa – PW

MIEDZY UTOPIĄ, CHAOSEM I MILCZENIEM. POLITYCZNE ASPEKTY POWSZECHNEJ CYFRYZACJI I BIBLIOTEK ELEKTRONICZNYCH

Streszczenie

Przejsie na nośniki cyfrowe jest nieuchronnym zjawiskiem cywilizacyjnym. Może ono jednak przebiegać według trzech zasadniczo odmiennych scenariuszy. Wykonalna staje się (1) daleko posunięta integracja wszechświatowych zasobów bibliotecznych, ale również może ugruntować się (2) znany z Internetu chaos, polegający na tym, że współdostępne będą dokumenty różnej rangi merytorycznej i różnego stopnia faktycznej pełnotekstowości. Pojawia się też (3) zagrożenie trwałego wyłączenia z obiegu tych treści kultury, które nie zostaną włączone do cyfryzacji lub zostaną włączone w sposób niestandardowy. W regionach świata, w których oddolnie organizowane procesy publikowania elektronicznego i digitalizacji nie zapewniają harmonijnego przyrostu dostępnych zasobów cyfrowych, niezbędna jest centralna koordynacja i planowe wzmacnianie dostępności tekstów o znaczeniu strategicznym. Wybór takich tekstów ze sfery nauk praktycznych, zwłaszcza - medycznych, musi być poprzedzony poznaniem faktycznych dróg obiegu informacji naukowej w obrębie kraju, tak by powstał system zdolny do samoregulacji i rozwoju.

Abstracts

A shift from print to digital is what future has for us all. It can, however, happen according to different scenarios. We can imagine (1) advanced integration of all the world's textual resources, (2) Internet-like chaos, integrating what better remained scattered, or (3) lost of valuable heritage because it will remain non-digital, or it will become digital but fail to meet mainstream standards, and thus escape communication networks. We are in the region in which bottom-up activities in electronic publishing and e-content production are insufficient for catching up with the trends. Several projects in the field of electronic libraries in Poland are characterized, and a better deal for access to electronic texts is proposed, with a stress on science, technology and medicine publications. What is needed is a self-regulating system which would feed vital scientific communities with online full-text information while respecting traditional patterns of science writing and publishing.

Informacja naukowa jest dziś domeną łączności elektronicznej i dokumentów, których cyfrowa natura i cyfrowy sposób wytwarzania są doskonale widoczne z za ich tradycyjnej i nieuniknionej ze względu na właściwości ludzkiego umysłu postaci – tekstowej lub graficznej. Kierunek ten wydaje się już określony, a próby negocjowania

go wynikają z ignorancji lub nostalgii. Dokument drukowany zaczyna być kopią – często ogromnie poręczną i przydatną – dokumentu cyfrowego, ale już wkrótce nie będzie odgrywał nawet takiej roli, jaką w XVI odgrywał rękopis. Wskazuje na to rachunek ekonomiczny. Sporządzenie jednego odpisu było zawsze tańsze niż wydrukowanie książki lub artykułu w jednym egzemplarzu, podczas druk jednego artykułu czy książki, jeśli uwzględnimy użycie koloru i oprawy, byłby droższy niż opublikowanie tego samego w Internecie – chyba, że całą internetową infrastrukturę utrzymywalibyśmy jedynie do publikowania. Tak oczywiście się nie dzieje. Komputer z peryferiami ma dziś szersze zastosowanie niż najlepsza drukarnia sprzed lat 60-tych ubiegłego stulecia. Przedstawiciel nauk przyrodniczych, medycznych i technicznych prowadzi badania naukowe w laboratorium, w którym ma multimedialną maszynę połączoną z milionami podobnych maszyn na świecie, jednym zaś z wielu zadań, do których można z łatwością zaprząć to urządzenie, jest dostarczanie uczonemu wszystkich niezbędnych mu informacji.

W dodatku nie mówimy już tylko o informacji bibliograficznej, której uzyskanie jeszcze dwadzieścia lat temu było tylko wstępem do pozyskania i lektury właściwego tekstu, ale o dostępności całego wyobraźnianego materiału na ekranie jednego komputera. Nasuwa się tu porównanie z dawnym Królewcem jako miejscem, z którego można było się nie ruszać, a mimo to pozostawać „na bieżąco” ze wszystkimi najnowszymi publikacjami naukowymi. Każdy pracownik nauki w swoim należycie wyposażonym laboratorium może czuć się równie dobrze poinformowany co Immanuel Kant w swoim mieście. Całoroczne funkcjonowanie bałtyckiego portu Königsberg, w pełni ukształtowane czasopiśmiennictwo naukowe i rozwinięty handel księgarski dawały mu na miejscu dostęp do wszystkiego, czego mógł wówczas potrzebować filozof. Dziś podobne poczucie tutaj, w Białowieży, mogą mieć pracownicy Zakładu Badania Ssaków Polskiej Akademii Nauk.

Jeśli nie otworzymy się na tendencję do powszechnej i kompletnej informatyzacji wszystkich działań na polu organizacji wiedzy, skażemy się sami na utrzymywanie poboczny i manowców informacji naukowej. Tak jak polski Komitet Badań Naukowych, który w połowie lat dziewięćdziesiątych nie zgodził się finansować baz danych nie przeznaczonych do udostępniania w Internecie, tak dziś my wszyscy powinniśmy oczekiwać, że dostępne już w Internecie bazy bibliograficzne będą prowadziły natychmiast do pełnych tekstów. „Polską Bibliografię Lekarską” trzeba zatem pytać o to, kiedy będzie dostępna jej wersja internetowa – nie tylko w wersji testowej i nie tylko za rok 2002, a w pogotowiu powinno się też mieć pytanie zasadnicze: czy jest szansa na uczynienie z niej narzędzia wyszukiwania pełnotekstowego. To samo pytanie o pełne teksty dotyczy baz już dobrze funkcjonujących w Internecie: „Polish Scientific Journal Contents” i „BazTech”. Oczywiście prezentacji pełnotekstowej jako standardu cywilizacyjnego możemy żądać jedynie od opracowań wyników badań naukowych oraz od materiałów dydaktycznych. Nie może w tym samym stopniu dotyczyć ono

materiałów klinicznych i innych zestawów danych, które ze względu na przyjęte w nauce procedury albo ochronę własności intelektualnej czy danych osobowych nie nadają się do udostępnienia anonimowemu odbiorcy, nawet płacącemu za serwis.

Coraz bardziej nasuwająca się wizja przyszłości to Königsberg na ekranie komputera – całe lub prawie całe (czyli bez części, którą wolno nam uznać za nieistotną) zasoby ludzkiej myśli otwierające się jako dokumenty elektroniczne zdalnego dostępu. Oznacza to między innymi, że nie będzie już czegoś takiego, jak dokumenty, o których nie wiedzieliśmy. Teoretycznie mamy mieć wszystko. Bibliotekarze, wydawcy, pracownicy serwisów bibliograficznych, „integratorzy” i „agregatorzy” zasobów pełnotekstowych dokładają wysiłków, aby nie było wartościowej literatury niedostępnej. Odchodzi w przeszłość dawny model pracy uczonego, w którym, nawet jeśli wyszukiwanie informacji nie stanowiło fazy ani najtrudniejszej, ani najciekawszej, ani najpiękniejszej – wszystkie te bowiem cechy miało przede wszystkim samo odkrycie, a następnie obudowanie go teorią o dużej sile wyjaśniania – to w każdym razie było źródłem przygód i niespodzianek. W początkach nauki nowożytnej uczeni nie mieli jeszcze w ogóle świadomości, iż w ich fachu potrzebne jest nowatorstwo, nawet jeśli faktycznie byli nowatorami; wydawało im się raczej, że ich praca prowadzi do odkrywania zapomnianych prawd znanych wcześniej gigantom starożytności, i dotarcie do ich tekstów lub ich rekonstrukcja to właściwie cała robota do wykonania. Ukształtowany w XIX w. wzorzec pracy naukowej dopuszczał, iż uczeni nie są równi w swoim dostępie do zasobów literatury; nieformalne kontakty sprzyjały badaczom uznanym, którzy mieli szerszy krąg korespondentów i przyjaciół oraz lepsze „dojścia” do bibliotek. Elementem tego wzorca, z którego folklorystycznymi pozostałościami mamy jeszcze dziś do czynienia, jest traktowanie dobrego źródła informacji jako czegoś, co może, ale nie musi się zdarzyć, należy bowiem raczej do świata szczęśliwych przypadków. W poszukiwaniu pierwszorzędnych informacji uczeni peregrynowali – na początku wszyscy, później zwłaszcza ci ze słabszych ośrodków, poszukując nie tylko wielkich mistrzów i inspirujących seminariów, ale także lepiej zaopatrzonych bibliotek. Przeczesywali zawartość księgarń, sięgali do niepisanej wiedzy ludowej. Duża liczba medyków, którzy oddawali się pisarstwu czy naukom społecznym, wynikała nie tylko z ich szczególnej wrażliwości (jak to nam zwykle przedstawiano) i erudycji, ale też z tego, że uczyli się oni uzyskiwania informacji o schorzeniach, dziwach natury i środkach terapeutycznych z najrozmaitszych źródeł i w każdych warunkach. Prostą konsekwencją takiego pojmowania literatury naukowej była akceptacja dublowania badań, które zostały wykonane gdzie indziej i o których istnieniu nie można było powziąć informacji, a nawet przyzwolenie na wykonywanie badań drugiej jakości, nie opartych na pełnej literaturze przedmiotu i przeznaczonych dla mniej ambitnych wydawnictw.

Proponując pracownikom nauki wyrafinowane techniki szybkiej rekonstrukcji pełnych tekstów publikacji dostosowanych do zamierzonego przedsięwzięcia badawczego, współczesny bibliotekarz traktuje społeczność naukową w sposób maksymalnie egalitarny. Sezam otwiera się dla wszystkich, którzy stać na zakup klucza i którzy chcą nauczyć się instrukcji obsługi. I otwiera się zawsze w taki sam sposób, ukazując tę samą zawartość. Uwolnieni od zabiegów o informację, uczeni mogą skupić się na projektowaniu badań. Wyścig uczonych o oryginalność i pierwszeństwo zaczyna się w laboratorium, a nie w bibliotece. Jeśli korzystają z usług instytucji, która ma dostęp do wszystkich liczących się zasobów pełnotekstowych oraz narzędzia do należytego scalania, grupowania i filtrowania informacji, to nie brakuje im niczego – poza, być może, sprawnością w posługiwaniu się całym tym aparatem.

Ale wyszukiwanie, przeprowadzone według algorytmów informatycznych, samo jest algorytmem i ma zawsze jakiś wymierny wynik. Jeśli korzystamy ze znawstwem z dostępnych nam baz, swobodnie przemieszamy się od artykułu do artykułu i jesteśmy pewni używanych terminów oraz gramatyki, to milczenie systemu oznacza zaledwie, że nikt przed nami nie poruszył interesującego nas tematu. Nie oznacza natomiast np., że mieliśmy słabego protektora lub zawodne „dojścia”, czy że staliśmy się ofiarą cięć budżetowych lub cenzury politycznej. Gramy w grę komputerową „wyszukiwanie informacji” i mamy takie same szanse co inni badacze; z pomocą pracownika informacji lub bez niej możemy osiągnąć w niej biegłość lub pozostać w tyle za innymi, choćby mniej utytułowanymi, mniej doświadczonymi czy mniej twórczymi.

Mówiąc w uproszczeniu, wydawcy, bibliografowie i biblioteki przygotowują nam pewien automat wyszukiwawczy, który wszystkich obsługuje tak samo i dla każdego pytania ma swój najlepszy wynik; jeśli go nie osiągamy, to dlatego, że nie potrafiliśmy się w pełni posłużyć tym automatem. Maestria w posługiwaniu się nim jest jednak niczym w porównaniu z maestrią w tworzeniu, przetwarzaniu i obróbce danych empirycznych. Choć łamigłówki naukowe, jak chce Thomas Kuhn („Struktura rewolucji naukowych”), też mają ograniczoną liczbę uprawnionych rozwiązań i każdy pracowity badacz zostanie w końcu nagrodzony trafieniem na właściwe, to jednak rozwiązywanie problemów naukowych jest procesem o wiele bardziej złożonym. Ich wynik jest z reguły otwarty, a porównywanie wyników nie podlega algorytmom, lecz po prostu przejawia się wysoką cytowalnością jednych prac i przepadaniem drugich. (Rzecz jasna, mówiąc o danych empirycznych, usuwamy z zasięgu naszych rozważań matematykę, do których większość tych uwag odnosić się nie może.)

Ale uproszczenie, w jakim przedstawiamy współczesną informację naukową, nie obejmuje rozmaitych przypadków szczególnych; przypadkiem takim są np. kraje o niskich nakładach na naukę i narzędzia służące jej rozwijaniu.

Opisywana tu zamiana wyszukiwania informacji naukowej w grę komputerową w realnym życiu dotyczy nie wszystkich badaczy. Raczej – najlepsze uczelnie w najzamożniejszych krajach, gdzie biblioteki nie tylko udostępniają najszerzej światowe zasoby literatury, ale też korzystają z narzędzi umożliwiających właśnie dokonywanie subtelnych operacji na tym zbiorze, pozwalając na głęboką penetrację tekstów dla wyłonienia wszystkich istotnych odniesień i dopomagając badaczowi w przeformułowaniu zapytania badawczego dla uzyskania precyzyjniejszych wyników i lepszego przygotowania eksperymentalnej fazy poszukiwań. Nasuwa się wszakże pytanie, czy nawet tam możliwe jest stworzenie takiego systemu w postaci skończonej i zamkniętej, a następnie objęcie nim całego świata, tak by rywalizacja pomiędzy badaczami toczyła się na polu ich inwencji badawczej i umiejętności wyjaśniania zjawisk, a nie na polu heurystyki informacyjnej.

Oczywiście pewne wewnętrzne przyczyny sprawiają, że taki system nigdy nie będzie całkowicie spójny. Nie mamy tu wszak do czynienia z katalogiem bibliotecznym, gdzie odpowiedź jest zasadniczo zawsze tylko „tak” lub „nie”, lecz z piśmiennictwem o bogatej i zmieniającej się, żyjącej terminologii (pomijając już kapitalny problem przekładu). Skuteczność wyszukiwań nie jest jedynie kwestią składni, ale i stosowanego nazewnictwa i całego tego intuicyjnego styku ludzkiego umysłu ze światem wiedzy, który nie poddaje się algorytmizacji. Nawet najprecyzyjniej zaprojektowane i najbieglej zrealizowane wyszukiwanie przyniesie dokumenty o różnym stopniu relewantności – w skrajnym przypadku od pełnej do zerowej – i choć zaawansowane systemy potrafią na ogół szeregować wyniki wyszukiwania w kolejności od najprzydatniejszych do najmniej przydatnych, zawsze należy się spodziewać niespodzianek, polegających na tym, że automat nas nie zrozumiał i np. przygotował nam do lektury (wskazując jako na relewantne) dokumenty, które przy „fizycznej” półce bibliotecznej odrzucilibyśmy w ułamku sekundy, ledwo na nie spoglądając. Często takie niezrozumienie wynika z tego, że sami nie rozumiemy naszych potrzeb informacyjnych i żądamy rzeczy sprzecznych lub nieistniejących. Jeśli taki szum występuje w obrębie systemów, gdzie całe używane w wyszukiwaniu słownictwo jest kontrolowane (np. językiem haseł przedmiotowych MeSH), to możemy winą obarczyć jakoś indeksu. Ale w dominujących dziś wyszukiwaniach pełnotekstowych nie ma winnego; zarzucanie chaotyczności narzędziom takim jak Google wynika z niezrozumienia ich zasad działania, gdyby bowiem nie wyszukiwały one niekonsekwentnie, to nie wyszukiwałyby niczego. Nie chcemy przez to powiedzieć, że badacz jest dziś skazany na przetrząsanie zawartości śmietnika, bowiem sprawność wyszukiwawczą systemów jak i sprawności wyszukiwawcze żywych ludzi można mierzyć i porównywać; warto wybierać lepsze systemy, sprawniejszych partnerów-bibliotekarzy, no i szkolić się samemu. Ale jakoś ma tu zawsze charakter statystyczny: pełna jest nieosiągalna, niedostateczna jest nie do przyjęcia, a słabo przygotowany badacz miota się między tymi skrajnościami, nie orientując się, z jaką ma aktualnie

do czynienia. Wskaźniki efektywności funkcjonowania bibliotek i używanych przez nie narzędzi, dane bibliometryczne na temat dostępnej literatury i samoświadomość naukowców uczonych to trzy czynniki, które – w połączeniu – tę bezradność mogą zmniejszyć.

Tym samym jednak musimy sięgnąć głębiej i ocenić warunki, w jakich sami uprawiamy naukę. Medycyny nie ma w zwyczaju nauczać bez prowadzenia badań naukowych – wymóg, który tradycyjnie uchyla się przy nauczaniu różnych sprawności praktycznych, np. handlowych czy finansowych, a także dużej części nauk społecznych i humanistycznych. Badania naukowe bywają jednak różnej jakości. Akademie medyczne różnią się nie tylko systemami biblioteczno-informacyjnymi, dostępnymi zasobami informacji i narzędziami do zarządzania tymi zasobami, nie tylko wielkością i specjalnościami, ale i miejscem w światowym łańdźcu publikowania i cytowania; co więcej, nie ma ścisłej bezpośredniej zależności między tymi czynnikami i nie da się z roku na rok poprawić miejsca danej uczelni w precyzyjnie budowanych rankingach poprzez zaopatrzenie jej w taki czy inny pakiet, usługę, gateway, portal itd. Istnieją rozmaite obserwacje dotyczące produktywności uczonych w skali światowej, nakładów na badania i udziału poszczególnych krajów w międzynarodowym podziale cytowań. Możemy np. skorzystać z nowego badania nad produktywnością Stanów Zjednoczonych i Unii Europejskiej w zakresie podstawowej grupy nauk biomedycznych,¹ z którego wynika, że w latach 1994-2004 produktywność UE stanowiła – w proporcji do ludności – 76% produktywności USA, ale gdyby uwzględnić publikacje naukowe 10 krajów, które w 2004 r. wstąpiły do UE, to wskaźnik ten wyniósłby zaledwie 66%, zaś gdyby jeszcze dodatkowo włączyć tu Bułgarię, Rumunię, Chorwację i Turcję, traktowane umownie jako kraje oczekujące na członkostwo, to wskaźnik ten spadłby do 55%. Takie grupowanie krajów nie obrazuje jednak całego ich zróżnicowania, bowiem wyniki niektórych spośród nowych członków UE (Czech, Estonii, Słowenii i Węgier), choć gorsze niż liderów w grupie „dawnych” członków UE (kraje skandynawskie i Holandia), są lepsze niż najsłabszych krajów w tej grupie.

Dla autorów tego badania słabość nauk biomedycznych w krajach takich jak Polska wyraża się w tym, że stosunkowo niewiele powstaje tu prac, które trafiają do cytowanych czasopism naukowych. Naturalnym odruchem pracownika informacji naukowej wydaje się zapewnienie dostępu do tego zasobu i osiągnięcie swobody w poruszaniu się po nim. Oczywistym celem tych starań jest udzielenie uczonym

¹ Elpidoforos S. Soteriades, Matthew E. Falagas: *Comparison of amount of biomedical research originating from the European Union and the United States* [dokument elektroniczny], *BMJ* 2005 nr 331 (23 lipca) s. 192-194, <http://bmj.bmjournals.com/cgi/content/full/331/7510/192#TBL1>, notowane 14 sierpnia 2005 r. Dyscypliny obejmują: biologię i biochemię, medycynę kliniczną, immunologię, mikro-biologię, biologię molekularną, genetykę, neurologię i badania behawioralne, psychologię i psychiatrię, farmakologię i toksykologię oraz badania interdyscyplinarne

takiego wsparcia, aby mogli oni na równi z innymi uczestniczyć w komputerowej grze o informację i aby sprawnie zgromadziwszy wystarczające dawki tej informacji, mogli skupić się na projektowaniu własnych badań empirycznych. Myślę jednak, że jest i cel drugi, poboczny: dostarczenie najlepszych wzorców literatury naukowej, których naśladowanie może zbliżyć do nadania wysokiej cytowalności własnym pracom.

Mając na uwadze te dwa cele, pracownik informacji staje przed nieuniknionymi dylematami. Na Thomson Scientific Master Journal List („lista filadelfijska”) znajduje się dziś 13680 tytułów czasopism naukowych.² Określona część z nich to czasopisma przydatne w badaniach biomedycznych i pokrewnych. Nie ma w tej chwili znaczenia, czy tych czasopism jest 1,5 tys. czy 3 tys.; można to obliczyć na różne sposoby. Jest ważne, że liczbę tę wyznaczamy za pomocą pewnej techniki, a następnie kierujemy się nią w trosce o kompletność naszych usług. Innymi słowy, jeśli ustalimy, że obsługiwanej przez nas społeczności potrzeba 1,5 tys. tytułów czasopism naukowych, to w obrębie tej liczby musimy poprowadzić naszą grę komputerową – z pełnymi tekstami, wyszukiwaniami wskrośnymi i linkowaniem, jeśli nasi „zawodnicy” mają wywalczyć sobie jakiegokolwiek punktowane miejsce. Powtórzmy: choć miejsce to zależy nie od tego, co oni zdołają przeczytać, ale od tego, co oni potrafią napisać, to jednak wierzymy, że jedno wiąże się ściśle, choć nietrywialnie z drugim i że szybkie zwycięstwo w komputerowej grze o informację umożliwia zaplanowanie i realizację konkurencyjnych badań naukowych.

Ale czy gra komputerowa w obrębie tysiąca czasopism zamiast 1,5 tys. jest o jedną trzecią gorsza? Czy lepsza jest większa baza, ale „zwykła”, bibliograficzna, czy mniejsza baza ze wszystkimi narzędziami, które w zamyśle projektantów mają uniemożliwić nam przeoczenie istotnej informacji? Tego nie wiemy, bo takich badań się w Polsce nie prowadzi. Intuicyjnie wiemy, że potrzeba baz i większych, i bardziej wyrafinowanych, i że muszą mieć one swoje miejsce w wydatkach na badania naukowe. Ile jednak badania naukowe powinny kosztować, tego nie wie nikt na świecie, poza tym, że więcej niż kosztują. W Europie panuje dotkliwe poczucie nie przeznaczania na badania naukowe takich kwot, jakie by zapewniły nauce konkurencyjność równą amerykańskiej; mówi się wiele o tym, że ze względu na gotowość państw azjatyckich do ponoszenia takich wydatków Stary Świat w ogóle przestaje się już liczyć w tym wyścigu.

W Polsce ukazuje się ok. 1200 czasopism naukowych, z których część osiąga bardzo niski nakład i stanowi przedsięwzięcie głównie o wymiarze towarzyskim. Zgłaszając postulat włączenia ich do elektronicznego obiegu informacji, i to na cywilizowanych warunkach, nie mamy oczywiście na myśli zamiany ich wszystkich na bazy pełnotekstowe, włączane do powstających bibliotek cyfrowych i obejmowane ujednoliconymi systemami głębokiego przeszukiwania. Musimy

² <http://www.isinet.com/cgi-bin/jrnlst/jlresults.cgi?PC=MASTER>, notowane 14 sierpnia 2005 r.

natomiast na nowo określić kwestie oceny jakości i przydatności tych materiałów. Trudności z określeniem wzorcowych dawek informacji niezbędnych dla utrzymania i rozwoju nauki w Polsce wynikają z tego, że dysponujemy tu różnymi obiegami piśmiennictwa naukowego. Jest obieg „duży”, polegający na dostępie do pewnej liczby renomowanych tytułów, z których korzysta cały świat. I jest obieg „mały” – produkcja, prenumerata i lektura tytułów nieznanych na świecie, ale zajmujących niekiedy znaczne miejsce w świadomości zawodowej pracowników nauki.

W naukach humanistycznych jest normalne, że korzysta się z czasopism, które nie trafią na żadną „listę filadelfijską”, nie tylko z powodów językowych, ale także ze względu na lokalny zakres tematyczny. Można tu z łatwością abstrahować od pojęcia lokalności, zauważając jedynie, że są to po prostu czasopisma o wysokim stopniu specjalizacji, mogące liczyć w skali światowej na wyjątkowo nikły krąg autorów i wąskie audytorium. Nie ma co mierzyć jakości takich czasopism poprzez wskaźnik cytowalności zawartych w nich publikacji. Jeśli jednak niską wpływowość (*impact factor*) osiąga czasopismo wydawane w języku angielskim, które reprezentuje zakres tematyczny będący przedmiotem zainteresowania na całym świecie (a do takich należy przeważająca większość czasopism medycznych), jeśli to czasopismo jest dostępne na rynku od dłuższego czasu i dysponuje dobrym aparatem promocji i dystrybucji, to trzeba po prostu zapytać o jakość publikowanych w nim materiałów. Nie można natomiast wykluczyć istnienia czasopism publikowanych w języku polskim, które publikują materiały wartościowe w sensie obiektywnym; problem polega na tym, że tej wartości nie sposób mierzyć inaczej jak cytowalnością lokalną, to znaczy wewnątrz jednej społeczności językowej. W kontekście ponadnarodowego charakteru działalności naukowej to nie jest jednak żadna miara. W sensie lokalnych czy narodowych tradycji naukowych – chyba może być; są np. tytuły, które wyrobiły sobie poziom i markę przed okresem globalizacji nauki i osiągnięcia przez język angielski jego dzisiejszej rangi. Jeśli byłoby jakieś narzędzie oceny faktycznej wartości tych tytułów, trzeba by tak budować nasze narzędzia informacji naukowej, by nie tylko nie były one przemilczane w bazach danych, ale by korzystanie z ich miało równie głęboki, wnikliwy, penetrujący charakter co w wypadku zawartości profesjonalnie przygotowanych, współczesnych baz pełnotekstowych i bibliotek elektronicznych.

Spośród ok. 800 czasopism uwzględnianych przez Index Copernicus znajdują się liczne, których domagają się biblioteki i które na pewno są potrzebne uczonym, ale których nie znajdziemy na międzynarodowych listach wzorcowych i w międzynarodowych bazach danych. Określenie, na czym polega ta potrzeba, wymagałoby jednak rozległych i całościowych badań jakościowych i ilościowych. Wydaje się, że przy podejmowaniu decyzji o zakupie takiego czasopisma (mówimy tu w większości o czasopismach drukowanych) kierujemy się intuicją lub naciskami lokalnej społeczności naukowej. Jeśli chcemy je dalej kupować, to musimy przyjąć założenie, że zawierają one cenny materiał, który z różnych powodów nie

został skierowany do czasopism bardziej wpływowych. Jeśli jednak ten materiał jest faktycznie cenny, to musimy objąć go narzędziami zalgorytmizowanego wyszukiwania informacji naukowej – tych dostępnych na rynku lub tych, które dopiero pozostaje zbudować. Dalej, należy ewentualne nowe narzędzia tak scalić z wcześniej dostępnymi, by wszelkie wyszukiwanie odbywało się na raz, zgodnie z zasadą „one stop shopping”. Inaczej nasze instrumentarium informacyjne będzie utrzymywało i utrzymywało podział na dwa obiegi: międzynarodowy i krajowy, profesjonalny i pomocniczy, drogi i tani, szybki i powolny. Z czasem może to przynieść tłumienie oryginalnych idei, które z jakichś powodów nie trafiły do obiegu międzynarodowego, lub też odwrotnie – zaniedbanie powszechnych standardów informacji naukowej na rzecz troski o dostępność materiałów lokalnych, kojarzonych z konkretnymi, choć niekoniecznie znaczącymi środowiskami.

Jeśli nauka jest jedna, nie można już dziś w to instrumentarium nie inwestować. Rozważamy zatem zakup nowych kosztownych serwisów, które wcale niełatwo będzie nam wykorzystywać w sposób pełny i intensywny. Budujemy też własne serwisy, takie jak biblioteki cyfrowe – Interdyscyplinarne Centrum Modelowania Matematycznego i Komputerowego, Wielkopolską, Kujawsko-Pomorską, wyższych uczelni technicznych. Pod hasłem dygitalizacji kryje się wielki proces retrospektywnej konwersji zasobów pełnotekstowych do postaci cyfrowej. Już wkrótce dokumenty nieskonwertowane pokryją się patyną niepamięci, tak jak karty katalogowe w nieskonwertowanych katalogach. Potrzeba precyzyjnych ustaleń z zakresu polityki informacyjnej, co dygitalizować i co publikować na bieżąco w postaci cyfrowej. Innymi słowy – czym bazy te napęlić i gdzie nakreślić kres tego napęliania, a także – jak zharmonizować obsługujący je aparat informacyjno-wyszukiwawczy z aparatem baz komercyjnie dostępnych oraz najlepszych produktów nurtu Open Access. Prowadzić to musi między innymi do utworzenia rozległego, wzorcowego, doskonale przeszukiwalnego zasobu literatury medycznej, dostępnego na równych prawach w obrębie wszystkich ośrodków badawczych i dydaktycznych. Za kilka lat to, co się w tym zasobie nie znajdzie, nie będzie po prostu „trudniej dostępne”, lecz będzie najzwyczajniej niedostępne. Mając do wyboru utopię i milczenie, wybierzmy utopię; jeśli zrobimy to z determinacją, damy przy okazji radę i chaosowi.

Mgr Anna Abramowska
Warszawa – IPS

KONSORCJUM – NOWA FORMA REALIZACJI DOSTAW CZASOPISM

Streszczenie

International Publishing Service Sp. z o.o. z upoważnienia Wiley & Sons Ltd podjęła kroki w celu utworzenia Konsorcjum polskich bibliotek akademickich. Głównym celem Konsorcjum jest zapewnienie jak największej liczbie odbiorców z kręgu akademickiego dostępu do elektronicznej bazy pełnotekstowej. Poniżej prezentujemy główne zasady funkcjonowania projektu.

Abstracts

International Publishing Service Sp. z o.o., authorized by Wiley & Sons Ltd, has undertaken measures to establish a Consortium of Polish academic libraries. The objective of the Consortium is to provide access to the electronic full-text database for the wide range of recipients of the Polish academic circles. In this text the main rules of the project are presented.

International Publishing Service Sp. z o.o. jest polską firmą działającą na rynku od 1990 roku. Zajmujemy się importem zagranicznych publikacji naukowych oraz eksportem książek i czasopism polskich. Współpracujemy z wiodącymi oficynami wydawniczymi w Polsce i na świecie, dostarczając poszukiwane publikacje dla bibliotek wyższych uczelni, instytutów naukowo-badawczych, instytucji rządowych, parlamentarnych, banków oraz przedsiębiorstw przemysłowych i handlowych. Przez 15 lat naszej działalności obserwowaliśmy zmieniające się zapotrzebowanie naszych klientów. Szczególnie dynamiczne zmiany dotyczyły czasopism. Większość wydawców w ostatnich latach zaczęła udostępniać je w formie elektronicznej. Okazało się, że zainteresowanie przedsięwzięciami, które zapewniają polskim bibliotekom dostęp do czasopism naukowych z wykorzystaniem najnowszych technologii jest bardzo duże. Nie sposób także przecenić korzyści płynących z tego typu inicjatyw. Czytelnicy zyskali niejednokrotnie łatwy i szybki dostęp do bogatszej oferty w interesującym ich zakresie tematycznym. Zasoby dostępne dla czytelników powiększały się dodatkowo poprzez utworzenie tzw. konsorcjów.

Konsorcjum zorganizowane przez IPS Sp. z o.o. z firmą Wiley & Sons Ltd uznanym wydawcą publikacji naukowych - spotkało się z dużym zainteresowaniem zarówno ze względu na zawartość merytoryczną publikacji, jak i proponowaną formę współpracy. Konsorcjum rozpoczęło działalność w 2005 roku. Chętni mogą przystąpić do Konsorcjum na lata 2006 i 2007.

Korzystając z zaproszenia na Konferencję chciałabym przedstawić zasady funkcjonowania projektu.

Przedmiot

Głównym celem Konsorcjum jest zapewnienie polskim instytucjom naukowym dostępu do elektronicznych wersji czasopism wydawanych przez Wiley&Sons Ltd poprzez system Wiley InterScience oraz możliwości korzystania z dodatkowych usług objętych Umową Licencyjną (Enhanced Access License EAL) zwanej dalej „Umową”.

Podpisanie Umowy gwarantuje każdemu Licencjobiorcy dostęp do czasopism wydawnictwa Wiley, prenumerowanych przez któregośkolwiek z Uczestników Konsorcjum (także do tytułów nowo zamawianych) w okresie trwania Umowy. Każdy z uczestników zyskuje dostęp do wielu dodatkowych tytułów, które są udostępniane w ramach zakresów IP każdej uczelni.

Uczestnicy Konsorcjum

Uczestnikami Konsorcjum są biblioteki szkół wyższych i instytutów Polskiej Akademii Nauk, prenumeratorzy czasopism wydawnictwa Wiley oraz inni zainteresowani, dla których warunkiem uczestnictwa, oprócz podpisania Umowy, jest wniesienie ustalonej minimalnej opłaty licencyjnej (na 2006 rok wyniesie ona \$3710).

Organizacja Konsorcjum

Na terenie Polski firma Wiley & Sons Ltd wyznaczyła na organizatora konsorcjum firmę International Publishing Service Sp. z o.o. Do zadań organizatora należy zapewnienie prawidłowego funkcjonowania przedsięwzięcia, a zwłaszcza:

- prowadzenie korespondencji i przekazywanie informacji między uczestnikami Konsorcjum a firmą Wiley & Sons Ltd, w tym ustalenie szczegółów wyceny kosztów uczestnictwa, zapoznanie z warunkami udziału, wyjaśnianie zasad i warunków przystąpienia do Konsorcjum,
- uzgadnianie warunków realizacji przedsięwzięcia,
- prowadzenie rozliczeń z uczestnikami Konsorcjum,
- w wypadkach przewidzianych obowiązującym prawem uzyskanie stosownych zgód lub zezwoleń (uzyskaliśmy zgodę Prezesa UZP na tryb zamówienia publicznego z wolnej ręki na dostawę serwisu Wiley InterScience na lata 2005-2007).

Rozliczenia finansowe

Podstawą naliczenia opłaty licencyjnej jest lista tytułów Wiley & Sons Ltd prenumerowanych przez Licencjobiorcę w 2004 roku.

Wartość opłaty wyliczana jest według następującego wzoru:

Łączna opłata EAL = koszt zawartości + koszt dostępu elektronicznego,

gdzie:

**koszt zawartości* = koszt całej listy czasopism prenumerowanych przez członka konsorcjum w roku 2004 obliczony na podstawie cen 2005 r. wersji drukowanych (wg cen dla USA)

**koszt dostępu elektronicznego* = 4 % kosztu zawartości

Ostateczna wysokość opłat z tytułu uczestnictwa w konsorcjum na poszczególne lata jest określona dla każdego uczestnika w Umowie Licencyjnej (EAL). Na uwagę zasługuje fakt, iż maksymalny wzrost cen na lata 2006 i 2007 wyniesie nie więcej niż 6 % i jest mniejszy niż szacowany dla wersji drukowanych.

Istotne dla uczestników Konsorcjum z pewnością jest to, iż po wygaśnięciu trzyletniej Umowy, Wiley & Sons Ltd zapewnia każdemu Licencjobiorcy nieograniczony dostęp do archiwów z lat 1997-2007 przez swój serwer (istnieje możliwość zapisania i udostępniania zbiorów, np. na dyskach CD za dodatkową opłatą, pokrywającą koszt nośnika).

Licencjobiorcy mogą dokupić wersje drukowane dowolnych tytułów po cenie obniżonej do 10 % wartości wersji drukowanej, za pośrednictwem wybranego agenta lub bezpośrednio w firmie Wiley & Sons Ltd.

Uczestnicy Konsorcjum nie ponoszą żadnych opłat na rzecz koordynatora (IPS Sp. z o.o.)

W imieniu firmy Wiley & Sons Ltd i własnym International Publishing Service Sp. z o.o., chciałabym zachęcić i zaprosić do rozważenia oferty przystąpienia do Konsorcjum. Jako organizator chętnie udzielimy wszelkich dodatkowych informacji.

Mgr Irmína Utrata
Warszawa – AM

WYBRANE ZAGADNIENIA MIĘDZYNARODOWEJ WSPÓŁPRACY BIBLIOTEK AKADEMICKICH

Streszczenie

Polskie biblioteki akademickie świadome swojej roli w procesie stymulacji rozwoju społeczeństwa informacyjnego i w budowie Europy Wiedzy podejmują działania, w efekcie których ich użytkownicy będą mieli zapewniony stały, profesjonalny dostęp do najnowszych zasobów wiedzy. Zdając sobie sprawę z niemożności zgromadzenia w jednej bibliotece całości piśmiennictwa podejmują współpracę z bibliotekami czy organizacjami zagranicznymi, bowiem tylko pracując razem mogą zbudować wspólne na miarę oczekiwań zasoby wiedzy i płaszczyzny komunikacji.

Celem referatu jest przedstawienie obszarów, form oraz kierunków aktualnej i przyszłej współpracy bibliotek akademickich, ukazanie jej wagi oraz pokazanie wymiernych korzyści wynikających ze współpracy zwłaszcza tym, którzy jej jeszcze nie podjęli. Prezentowany materiał został zebrany przy pomocy ankiety rozesłanej do poszczególnych bibliotek.

Abstracts

The main aim of this paper is to show areas, forms and directions of today's and future's academic library's cooperation. To present importance of this cooperation and following from it benefits. This materials have been collected with help of the survey, which had been sent to other libraries.

W dobie dynamicznego rozwoju społeczeństwa informacyjnego, technologii informacyjnych oraz znaczącego poszerzenia działalności wydawniczej niezmiernie trudne jest funkcjonowanie pojedynczych bibliotek, które byłyby w stanie zgromadzić całość piśmiennictwa. To między innymi skłania biblioteki na całym świecie do podejmowania współpracy zarówno o charakterze lokalnym, krajowym jak i międzynarodowym a tym samym do budowania wspólnych zasobów wiedzy i płaszczyzn komunikacji. Już obecnie międzynarodowa współpraca bibliotek jest znacząco rozwinięta i ma charakter globalny. Oznacza to między innymi inicjowanie wspólnych przedsięwzięć, daje możliwości wymiany doświadczeń, pomysłów, informacji zarówno o osiągnięciach jak i pojawiających się trudnościach. Dzięki tej współpracy jednoczone są wysiłki dla skutecznego rozwiązywania problemów, tak aby zapewnić użytkownikom jak najlepsze usługi, wyjść naprzeciw oraz sprostać ich potrzebom, oczekiwaniom i wymaganiom. Jedynie pracując razem biblioteki mogą pokonać liczne techniczne, informacyjne czy ekonomiczne problemy (nawet najbogatsze biblioteki cierpią na niedosyt wystarczających środków finansowych).

Udokumentowane początki międzynarodowej współpracy bibliotek sięgają drugiej połowy XIX wieku, okresu intensywnego rozwoju nauki, techniki oraz wymiany kulturowej. Jednym z pierwszych jej przejawów była organizacja międzynarodowej konferencji bibliotecznej w 1853 r. w Nowy Jorku, następnie rozpoczął się proces tworzenia Stowarzyszeń Bibliotekarzy - 1876 r. USA; 1877 r. Wielka Brytania. W 1895 r. w Brukseli powstała pierwsza międzynarodowa organizacja - Instytut Bibliograficzny. W ciągu XX wieku na świecie stopniowo zawiązywało się coraz więcej organizacji, towarzystw, fundacji narodowych i międzynarodowych, które próbowały wspólnie rozwiązywać szereg istotnych dla środowiska zagadnień. Trend ten obejmował również ziemie polskie, np. w 1917 r. powstał Związek Bibliotekarzy Polskich.

Bibliotekarstwo polskie w okresie po II wojnie światowej borykało się z problemami ustrojowymi i finansowymi, pozostało zacofane wobec poziomu bibliotekarstwa krajów najwyżej rozwiniętych gospodarczo. Dopiero w latach 90-tych w wyniku zmian politycznych i ekonomicznych otworzyły się dla Polski szeroko nowe możliwości współpracy zmierzającej do wyrównania poziomu naszego bibliotekarstwa z czołówką europejską i światową. Realizacja ta jest jednak bez wątpienia trudna do urzeczywistnienia, bowiem kraje zamożniejsze nieustannie jeszcze przez wiele lat będą wyprzedzać Polskę o przysłowiowy „krok”. Dziś prawie niemożliwym jest aby jakakolwiek biblioteka aspirująca do miana postępowej, zbliżona poziomem

do bibliotekarstwa europejskiego, nie uczestniczyła we współpracy i nie korzystała z jej efektów.

W celu zebrania informacji obrazujących aktualną europejską współpracę polskich bibliotek szkół wyższych o profilu medycznym, technicznym i uniwersyteckim z bibliotekami i organizacjami zagranicznymi została opracowana i rozesłana ankieta zarówno w kraju jak i za granicą pocztą elektroniczną. Głównym celem była próba określenia obszaru, form oraz kierunków aktualnej i przyszłej współpracy w dobie zmieniających się potrzeb użytkowników a w szczególności uzyskanie odpowiedzi na pytania:

- z jakimi bibliotekami lub organizacjami nawiązywana jest współpraca,
- jakie są powody podjęcia współpracy,
- jakie są obszary współpracy,
- jakie przedsięwzięcia zrealizowano w ramach współpracy,
- jakie rzeczywiste korzyści uzyskali użytkownicy,
- jakie są plany i perspektywy dalszego działania w/w zakresie,
- jak oceniana jest współpraca.

Na ankietę odpowiedziało 30 z 59 bibliotek polskich i zagranicznych, do których ją skierowano. Tylko jedna zagraniczna (Fachreferat Psychologic Universitätsbibliothek z Niemiec) przesłała informację zwrotną, że nie współpracuje z polskimi bibliotekami czy organizacjami i nie planuje nawiązania jej w najbliższej przyszłości.

Zaistniała sytuacja nie pozwoliła na przygotowanie materiału obrazującego europejską współpracę bibliotek, przez co została ograniczona do przedstawienia wybranych zagadnień współpracy polskich bibliotek akademickich z bibliotekami i organizacjami zagranicznymi.

W związku z brakiem kompleksowych odpowiedzi od wszystkich respondentów praca nie jest w pełni autorytatywna. Nie mniej jest na tyle reprezentatywna aby przedstawić podstawowe aspekty poruszanych zagadnień.

Na pytanie „Czy prowadzona jest przez Państwa współpraca z bibliotekami lub organizacjami zagranicznymi ?” –**tak** - odpowiedziało 25 bibliotek –**nie** - 5 , zatem 83% bibliotek, które odpowiedziały na ankietę prowadzi współpracę zagraniczną. Głównymi partnerami w Europie są biblioteki i organizacje z krajów: Austria, Białoruś, Bułgaria, Czechy, Dania, Estonia, Finlandia, Francja, Hiszpania, Holandia, Litwa, Łotwa, Niemcy, Rosja, Rumunia, Słowacja, Szwajcaria, Ukraina, Węgry, Wielka Brytania oraz USA, Kanada, niektóre kraje Azji i Australia.

Biblioteki prowadzące wymianę wydawnictw współpracują często z licznymi ośrodkami zagranicznymi, niemalże z całego świata, można więc pokusić się o stwierdzenie, że współpraca ma jak zaznaczyłam na wstępie charakter globalny. Wielość krajów, z którymi polskie biblioteki nawiązały współpracę świadczy o chęci korzystania z dorobku, doświadczeń, rozwiązań i wzorców sprawdzonych w innych krajach, własnej promocji oraz konfrontacji swoich doświadczeń.

Pytanie skierowane do bibliotek, które dotychczas nie podjęły współpracy „*Jeśli nie podjęliście Państwo współpracy, to czy zamierzacie uczynić to w przyszłości? Proszę podać motywy*” – pozostało bez odpowiedzi. Biblioteka Główna Akademii Medycznej w Poznaniu oraz Biblioteka Główna Politechniki Warszawskiej – już współpracujące wyraziły natomiast gotowość rozszerzenia współpracy w celu wymiany doświadczeń, poznania nowych metod pracy, rozwijania umiejętności i podwyższania kwalifikacji a BGAM w Poznaniu w przyszłości zamierza nawiązać współpracę z bibliotekami medycznymi ze wszystkich sąsiednich krajów.

Kolejne pytanie dotyczyło przedstawienia przyczyn nawiązywania współpracy z partnerami zagranicznymi. Główne powody wymienione przez respondentów, to:

- uzupełnianie zbiorów drogą darów i wymiany,
- wymiana doświadczeń zawodowych (staże, konferencje, warsztaty),
- dostęp do zagranicznej informacji naukowej,
- udział w programach i projektach,
- współpraca przy zabezpieczaniu zbiorów specjalnych,
- opracowanie zbiorów specjalnych,
- wymiana doświadczeń w zakresie wspólnego oprogramowania,
- poszerzenie oferty wydawniczej, porozumienie wydawnictw,
- poznanie nowych metod pracy,
- rozwijanie umiejętności i podwyższanie kwalifikacji,
- wykorzystanie doświadczeń zdobytych w zagranicznych bibliotekach przy wdrażaniu systemów komputerowych,
- SUBITO – nawiązanie współpracy w zakresie wypożyczeń międzybibliotecznych,
- własne zainteresowania i kontakty zawodowe,
- pozyskiwanie kopii dokumentów,
- współpraca na poziomie uczelni o podobnych zakresach tematycznych nauczania i jednostki – Biblioteki Głównej,
- współpraca w dziedzinie informacji i kultury,
- popularyzacja zbiorów,
- propagowanie dorobku naukowego uczelni,
- trudności finansowe.

Mam więc podstawy do stwierdzenia, że tak licznie wymienione powody wskazują te obszary działalności, w których biblioteki odczuwają pewne niedostatki bądź braki i szukają stosownych rozwiązań dla powstałych problemów czy trudności. Widzą w kontaktach z innymi krajami korzystne warunki do wymiany myśli, doświadczeń, promocji, pogłębiania kontaktów zawodowych i osobistych.

Zadając pytanie „*Która ze stron zgłosiła inicjatywę współpracy*” przypuszczałam wskazania polskich bibliotek, co jednak nie do końca okazało się prawdą. Siedem bibliotek odpowiedziało, że była to inicjatywa obustronna, pozostałe wskazały po równo stronę

zagraniczną bądź polską. To zdecydowanie obala dominujący pogląd, że to tylko polskie biblioteki szukają pomocy i wsparcia oraz oczekują na inicjatywy. Zdaje się, że dzisiaj znacząca część bibliotek na świecie docenia korzyści jakie przynosi współpraca, widzą możliwości tworzenia międzynarodowych sieci, które umożliwiają dostarczanie dokumentów, poszerzają dostęp do wspólnych zasobów, wnoszą nowe wartości.

Ważne dla poznania istoty omawianego problemu okazały się odpowiedzi na pytanie „*Jeśli inicjatywa nie wyszła od Państwa, to czy partnerska biblioteka lub organizacja podała powody zainicjowania współpracy i jakie one były?*”. Z wymienionych niżej powodów wynika, że jesteśmy interesującym partnerem i nie tylko bibliotekarstwo zachodnie ma moc inspirującą:

- wymiana wydawnictw,
- poszerzenie współpracy między uczelniami,
- realizacja wspólnego projektu europejskiego,
- zainteresowanie sytuacją bibliotek Europy Centralnej,
- korzystanie z polskich zbiorów,
- możliwość zamówień artykułów pocztą elektroniczną,
- AM w Białymstoku z partnerami z Wilna, Grodna i Mińska powołała Euroregionalny Ośrodek Medyczny w Zakresie Badań i Edukacji,
- podniesienie poziomu polskich bibliotek naukowych oraz kształcenia,
- organizacja warsztatów EAHIL (European Association for Health Informations and Libraries) w 2007 r. w Krakowie,
- cel edukacyjny,
- wspólne obszary badawcze,
- przemiany strategiczne,
- zainteresowanie polskimi publikacjami,
- dostęp do źródeł informacji naukowej,
- chęć zapoznania się z organizacją nowoczesnej biblioteki akademickiej,
- wspólne rozwiązywanie problemów dotyczących oprogramowania VTLS Users' Group,
- posiadanie biblioteki depozytowej na terenie Polski – IMF (International Monetary Fund),
- chęć poszerzenia współpracy – Förderkreis für West-Ost Informations-transfer.

Na pytanie „*Czy współpraca jest sformalizowana?*“, 10 bibliotek odpowiedziało – **tak** -, 8 – **nie**-, dwie, że – **częściowo** -. Następne pytanie dotyczyło tylko tych respondentów, którzy odpowiedzieli pozytywnie „*Jeśli tak, to proszę podkreślić odpowiedni rodzaj dokumentu lub/i wskazać inny*”. Z odpowiedzi wynika, że współpraca realizowana jest głównie w oparciu o porozumienia, umowy wieloletnie, roczne oraz inne dokumenty, jak: listy intencyjne, umowy w ramach projektów czy

organizacji, aneksy do umowy o współpracy pomiędzy uczelniami, korespondencyjne ustalenia, typu: propozycja i zgoda na nią.

Respondenci podkreślając „*odpowiednie obszary współpracy lub/i wskazując inne*” najczęściej deklarowali następujące dziedziny współpracy:

1. wymiana wydawnictw,
2. wymiana doświadczeń i informacji,
3. wspólne szkolenia i warsztaty,
4. wyjazdy na konferencje zagraniczne i wymiana osobowa pracowników,
5. wymiana materiałów informacyjnych i metodycznych,
6. organizowanie i wymiana wystaw,

oraz:

- wypożyczenia międzybiblioteczne,
- materiały promocyjne uczelniane,
- telekonferencje satelitarne,
- wspólne projekty i prace nad ich przygotowaniem,
- osobiste kontakty.

Jedną z najstarszych i najbardziej rozwiniętych form współpracy prowadzoną niemal przez wszystkie biblioteki jest wymiana wydawnictw. W okresach trudności dewizowych wymiana publikacji była głównym źródłem zaopatrzenia bibliotek szkół wyższych w czasopisma i książki zagraniczne. Dzisiaj biblioteki bardziej selektywnie podchodzą do wymiany, bowiem często zdarza się, że otrzymują nie do końca przydatne tytuły. Również wymiana informacji i wypożyczenia międzybiblioteczne stanowią zwyczajowy element współpracy międzynarodowej. Kooperacja nadal stale się rozwija, pojawiają się nowe możliwości, jak np. telekonferencje satelitarne.

Na pytanie „*Czy w trakcie współpracy zaszła konieczność modyfikacji jej charakteru ze względu na zmieniające się potrzeby użytkowników*” – większość bibliotek odpowiedziało – **nie** -, 7 – **tak**-. Rozbudową tej kwestii była prośba skierowana do wszystkich tych respondentów, którzy odpowiedzieli pozytywnie. „*Jeśli tak, to proszę o wyszczególnienie tych potrzeb i przyporządkowanie im wprowadzonych zmian*”. Poniżej przytaczam wypowiedzi respondentów:

- powstanie nowych obszarów współpracy: komputeryzacja, standaryzacja, digitalizacja, finansowanie bibliotek,
- mniejsze zainteresowanie strony polskiej dysertacjami obcojęzycznymi,
- mniejsze grono czytelników literatury polskojęzycznej,
- powstanie nowej formy przesyłania dokumentów – poczta elektroniczna, która pozwoliła zmniejszyć lub wyeliminować środki finansowe,
- przesyłanie przez Bibliotekę Kongresu Stanów Zjednoczonych wykazów publikacji przeznaczonych na wymianę, co pozwala dokonywać trafniejszego doboru pozycji do zbiorów biblioteki,

- zmiany zostały spowodowane wizytami bibliotekarzy obu krajów i koniecznością zaprezentowania tematów bardziej szczegółowych i miejsc także spoza miast organizujących współpracę (wyjazdy do innych miejscowości celem zwiedzania innych bibliotek),
- zmiany zainteresowań i profilu nauki lub kształcenia powodujące rezygnację ze współpracy lub poszukiwania nowych partnerów,
- zmiany wynikały ze zmieniającego się profilu wydawnictwa.

Bardzo istotną a może nawet najważniejszą sprawą jest posiadanie wystarczających źródeł finansowania współpracy międzynarodowej. Bez odpowiednich funduszy biblioteki samodzielnie niewiele mogą zdziałać, a więc w kolejnym punkcie poprosiłam o „*określenie sposobów finansowania przedsięwzięć realizowanych w ramach podjętej/nawiązanej współpracy*”. Środki finansowe pozyskiwane są ze:

- środków własnych uczelni,
- środków własnych bibliotek (budżet, granty),
- funduszy na badania własne,
- funduszy uzyskanych z Unii Europejskiej,
- funduszy uzyskanych z programów, projektów, fundacji,
- funduszy sponsorów,
- funduszy uczelni i bibliotek partnerskich,
- funduszy prywatnych, pokrywających koszt wypożyczeń międzybibliotecznych.

Działalność każdej biblioteki adresowana jest do jej potencjalnych użytkowników, którym trzeba zapewnić nowe narzędzia informacyjne, czy dostęp do literatury specjalistycznej. Zadając pytanie „*Proszę wymienić korzyści użytkowników biblioteki osiągnięte dzięki podjętej/nawiązanej współpracy*” chciałam je (walory) ukazać między innymi po to, aby biblioteki, które nie podjęły do tej pory współpracy z pełnym przekonaniem ją rozpoczęły. Poniżej zostały przedstawione wymienione przez ankietowanych korzyści:

- wzbogacanie i uzupełnianie zbiorów,
- wymiana doświadczeń i informacji,
- poprawa jakości usług bibliotecznych,
- zapoznanie się z bibliotekarstwem innych krajów, sposobami pracy, rozwiązaniami architektonicznymi,
- inspiracje do nowych działań i nowatorskie pomysły,
- dostęp do informacji o zbiorach poprzez komputerowe bazy katalogowe,
- dostęp do dorobku naukowego pracowników uczelni i instytucji zagranicznych,
- promocja dorobku naukowego pracowników macierzystej uczelni,
- przygotowanie nowych form szkoleń dla użytkowników (indywidualizacja potrzeb),

- nowe narzędzia informacyjne zbudowane w oparciu o szkolenia zawodowe,
- nowe zasady organizacji strony domowej,
- szybsze i sprawniejsze uzyskanie dostępu do Internetu,
- dostęp do specjalistycznej literatury trudnodostępnej,
- wzbogacenie oferty w zakresie elektronicznych źródeł naukowej informacji,
- możliwość prawie 100% realizacji zamówień użytkowników na poszukiwane dokumenty,
- rozwijanie umiejętności językowych w dziedzinie bibliotekoznawstwa,
- poszerzenie wiedzy w zakresie edukacji bibliotekarzy,
- utworzenie nowoczesnych warsztatów pracy,
- zbiór kaset video z nagraniem konferencjami,
- korzyści zawodowe: wiedza, nowe umiejętności, kontakty, satysfakcja.

Omawiane zagadnienia współpracy międzynarodowej skłoniły mnie do postawienia zapytania – co dalej ?, jakie są perspektywy i plany dalszego działania w tym temacie ? Cele na przyszłość w większości wynikają z realizowanych już zadań, i tak biblioteki chcą podtrzymywać i pogłębiać dotychczasowe kontakty zwłaszcza w obszarach: wymiany doświadczeń i informacji, wymiany wydawnictw, wyjazdów szkoleniowych, udziału w konferencjach, organizowaniu wystaw oraz poszerzenie jej o nowe kontakty dzisiaj, co jeszcze kilka lat temu nie było w „modzie” zwłaszcza z Europą Wschodnią, uczestnictwo w programach i projektach Unii Europejskiej. Dobrym przykładem planowanych na najbliższe lata kontaktów z zagranicą realizowanych notabene na obszarze Polski są przygotowania do realizacji w Krakowie w 2007 r. warsztatów EAHIL oraz organizacji międzynarodowej konferencji EAHIL, w które angażują się polskie biblioteki medyczne (Biblioteka Medyczna Collegium Medicum Uniwersytetu Jagiellońskiego, Biblioteka Główna Śląskiej Akademii Medycznej w Katowicach). Zakres współpracy, mam nadzieję, będzie sukcesywnie uzupełniany w ciągu lat o nowe obszary, tematy w miarę otrzymywania kolejnych propozycji od partnerów zagranicznych oraz nowych własnych inicjatyw.

Rozwój współpracy międzynarodowej w początkach lat 90-tych był, okresem niezwykle korzystnym dla polskich bibliotek. Różne organizacje, fundacje, czy same „biblioteki zachodnie” często w ramach specjalnych programów udzielały nam wsparcia finansowego i merytorycznego. To spowodowało wytworzenie się jednokierunkowego przepływu szeroko pojętej pomocy, stąd też pytanie „*Jak określiliby państwo stosunek usług świadczonych do usług pozyskiwanych ?* I tu się okazało, że polskie biblioteki, które początkowo szukały w kooperacji sposobu na poprawę swojej sytuacji przy niewielkim zaangażowaniu i znikomych własnych nakładach finansowych aby stać się partnerem, zaczęły odchodzić od modelu tylko biorcy. Zdecydowana większość bibliotek odpowiedziała, że obecnie wzajemne usługi

są na poziomie wyrównanym. To zdaje się świadczyć o stopniowym zwiększeniu się atrakcyjności polskich bibliotek akademickich na rynku międzynarodowym.

Ostatnie pytanie dotyczyło oceny współpracy „*Jak oceniają Państwo przebieg współpracy?*” Biblioteki prawie zgodnie określiły współpracę jako dobrą.

Jest ona już dzisiaj w miarę wszechstronna, pogłębiona, ukierunkowana na wielu partnerów co rokuje nadzieję na jej dalszy, dynamiczny rozwój.

Podsumowanie

Po stosunkowo długim okresie częściowej izolacji od krajów gospodarczo rozwiniętych polskie biblioteki akademickie przeszły głęboką transformację. Nastąpiła dezintegracja dotychczasowych form współpracy międzynarodowej ukształtowanych w ramach RWPG (Rada Wzajemnej Pomocy Gospodarczej), zaczęto w większym zakresie pogłębiać, zacieśniać i rozwijać kontakty z krajami zachodnimi, które uświadomiły naszej społeczności bibliotecznej liczne braki, zwłaszcza w dziedzinie komputeryzacji, informacji, tworzeniu elektronicznych baz danych, standaryzacji, zarządzaniu, digitalizacji, ochrony, konserwacji i wielu innych. Konfrontacja własnych doświadczeń z doświadczeniami innych zmobilizowała nas do podjęcia wysiłków ułatwiających poszukiwanie dróg zmierzających do zniwelowania różnic. Zmiany, które się dokonały w polskich bibliotekach i których nadal doświadczają, świadczą o świadomej realizacji swojej misji w budowie społeczeństwa informacyjnego. Biblioteki akademickie pełnią dzisiaj rolę głównego źródła wiedzy, a zatem wymaga się od nich ogromnego zaangażowania w dostępie i popularyzacji zasobów wiedzy przy wykorzystaniu nowoczesnych technologii informacji i komunikacji. Aby mogły one aktywnie uczestniczyć w budowie Europy Wiedzy powinny mieć zapewnione w sposób ciągły środki finansowe, pełniej wykorzystywać własne bazy danych poprzez budowę sieci współpracy krajowej oraz zwiększyć swoją atrakcyjność na arenie międzynarodowej.

Choć w wyniku ankiety nie udało się uzyskać pełnego obrazu współpracy polskich bibliotek akademickich z zagranicą, jednak z zebranych danych jasno wynika, że ich aktywność międzynarodową można uznać za znaczącą. Większa część bibliotek prowadzi współpracę zagraniczną od wielu lat, niektóre ograniczają się tylko do wymiany wydawnictw, lecz są i takie, które do tej pory nie nawiązały żadnej współpracy. Przedstawione konkretne korzyści i efekty uzyskane przez biblioteki powinny stać się zachętą dla innych do jej podjęcia. W ankiecie zabrakło pytania „*Jeśli Państwo nie podjęli współpracy, to z jakiej przyczyny?*” Mogę tylko spekulować, że brak współpracy spowodowany jest między innymi: trudnościami finansowymi, brakiem odpowiedniego poziomu znajomości języków obcych, trudnościami proceduralnymi i autobiurokracją, niedostateczną umiejętnością zdobywania pieniędzy z fundacji, programów czy funduszy Unii Europejskiej, brakiem własnej inicjatywy, zbyt niskiej aktywności czy atrakcyjności oferty jaką mogą przedstawić przyszłym partnerom. Pominęłam też sprawę trudności i problemów jakie niewątpliwie

występują w prowadzeniu takiej działalności, skupiając się przede wszystkim na zobrazowaniu dokonań polskich bibliotek na tym polu i wykazaniu, że bez rozwoju współpracy międzynarodowej nasze bibliotekarstwo nie osiągnęłoby dzisiejszego poziomu. Respondenci oceniając współpracę jako dobrą, tym samym potwierdzili, że osiągnięte przez nas dokonania są zadawalające, lecz mimo to jest jeszcze wiele do zrobienia zwłaszcza na szczeblu europejskim a nawet światowym, np.: kwestia prawa autorskiego, prawa użyczenia, problemy tworzenia konsorcjów oraz sprawy związane z międzynarodowymi wypożyczeniami międzybibliotecznymi.

Bibliografia:

W o ł o s z Jan: *Biblioteczna współpraca międzynarodowa: wybrane problemy*, Warszawa 1987 (SINTO, Materiały Metodyczne; 34)

Tabela. Dotychczasowa i aktualna współpraca polskich bibliotek akademickich

Nazwa Biblioteki prowadzącej współpracę	Partner zagraniczny. Data podjęcia współpracy	Przedsięwzięcia zrealizowane w ramach współpracy
Biblioteka Główna AM Białystok	Uniwersytet Medyczny w Grodnie, 2003	możliwość zamówienia i przesłania dla pracowników naukowych Uniwersytetu Medycznego w Grodnie 20 artykułów w plikach PDF w ciągu miesiąca
Biblioteka Główna AM Gdańsk	od wielu lat z około 40 bibliotekami i instytucjami ze świata; od 2005 r. dodatkowo ze 130 odbiorcami International Maritime Health	wymiana wydawnictw zagranicznych
Biblioteka Główna Śląskiej Akademii Medycznej Katowice	EAHIL /European Association for Health Informations and Libraries/ - luty 2005.	uczestnictwo w programie TEMPUS-COMPACT MEASURES GRANT w 1999: wymiana osobowa między bibliotekami Londynu i Madrytu, zorganizowanie konferencji naukowej z udziałem międzynarodowym, uruchomienie strony internetowej i przygotowanie publikacji
Biblioteka Główna AM Lublin	z około 68 bibliotekami ze świata, SUBITO 2001-2004	rozsyłanie wydawnictwa uczelnianego Annales UMCS, SUBITO - realizacja 122 zamówień
Biblioteka Główna Uniwersytetu Medycznego Łódź	Biblioteka Wydz. Lekarskiego Katolickiego Uniwersytetu w Nijmegen –Holandia 24.X.1993, Fundacja EuroTransMed 1992-2001	konferencja międzynarodowa, wymiana osobowa
Biblioteka Główna AM Warszawa	Bibliothèque National de France – 1999, Library University of Adelaide – Australia, Tokushima University School of Medicine - Japonia	udział w szkoleniu, wymiana wydawnictw
Biblioteka Główna AM Wrocław	Uniwersytet Bibliothek - Marburg, Institut für Geschichte Medizin der Universität – Wiedeń	kilkuletnia wymiana dysertacji, realizacja kwerend, współpraca osobowa z prof. W. Kozuschkiem /Uniwersytet w Bochum/

Biblioteka Medyczna Collegium Medicum Uniwersytetu Jagiellońskiego / wraz z Biblioteką Instytutu Zdrowia Publicznego/, Kraków	Biblioteka Medyczna: Centre d'Information Medicale et Pharmaceutique de la Pharmacie Centrale des Hopitaux de Paris 1995, Bibliotheque de Science et de la Vie de Bordeaux 1995, European Association for Health Information & Libraries /Int./ 1996, Bibliotheque Interuniversitaire de Medicine – Paris 1997, British Medical Association Library – London 1997, Biblioteca Universitatea de Medicina si Farmacie /Targu Mures-RO/ 2004, Biblioteka Instytutu Zdrowia Publicznego: Centre de Documentation de L'Ecole Nationale de la Sante Publique / Rennes FR/ 1991, Centre Regionale de l'Information sur Les Medicaments de Pont-Chaillou /Rennes FR/ 1993, Centre de Recherche et Documentation en L'Economie de la Sante –Paris 1993, Information Resources of the School of Health & Related Research University of Sheffield /UK/ 1997.	EAHIL – postery i prezentacje na konferencjach, organizacja wizyty Prezydenta EAHIL, przygotowanie materiałów promocyjnych workshopu, organizacja międzynarodowego komitetu programowego CRIM Pont-Chaillou, CREDES, CIMP PCH – przygotowanie materiałów dokumentacyjnych i modułu edukacyjnego z zakresu naukowej informacji w ramach kształcenia Inspektorów Farmacji, staże zawodowe BIUM i BSV de Bordeaux – staże zawodowe i szkoleniowe przygotowujące do zarządzania BM CMUJ BMAL – współpraca w zakresie wypożyczeń międzybibliotecznych BUMF /Targu Mures/- organizacja stażu zawodowego, wymiana literatury, wypożyczenia międzybiblioteczne CeDoc ENSP – wdrożenia w zakresie organizacji centrum dokumentacyjnego / klasyfikacja baz danych, narzędzia informacyjne/, staże zawodowe, wymiana literatury, warsztaty i konferencje IRSchARR – moduł edukacyjny i wydanie podręcznika „Informacja naukowa w zdrowiu publicznym” Leonardo da Vinci Community Training Action Program: The establishment of a sustainable train the trainer development programme for medical and healthcare library and information services staff to support the delivery of high quality patient care. Joint project between Poland and The United Kingdom
Biblioteka Główna Politechniki Częstochowskiej	Biblioteki i instytucje naukowe – Niemcy, USA, Rosja, Ukraina, Czechy, Słowacja, Bułgaria, Rumunia, Litwa, Węgry – od lat siedemdziesiątych – 33 instytucje	dostęp do dorobku naukowego pracowników uczelni i instytucji zagranicznych, znajdującego się w publikacjach uczelnianych
Biblioteka Główna Politechniki Gdańskiej	Library of Congress – 1975, Technical University of Civil Engineering – Bukareszt 1963, Universitätsbibliothek – Hannover 1977, Tallin University of Technology 1979, Wysoka Szkoła Bańska – Czechy 1974	cykliczne wystawy wydawnictw uczelnianych, praktyka zawodowa pracownika w Library Congress, wspólna konferencja nt. zbiorów zabytkowych w 2000 r.

Biblioteka Główna AM Poznań	Universitäts und Landesbibliothek -Halle 1986 Chemical Abstracts Service Library - Columbus 1986-1998, The Library Congress - Washington 1989, Libraries Polonaise - France 1992, Polish Medical Association - London 1996, European Association for Health Information and Libraries 1999, World Health Organization Library in Geneva – 2000, Uniwersytet Medyczny - Gdansk 2000, grupa bibliotek niemieckich w ramach SUBITO - 2000, Biblioteka Uniwersyteckiego Ekologicznego - Mińsk 2002, Uniwersytet Medyczny - Witebsk 2002, Uniwersytet Medyczny - Lwów 2004.	udział w warsztatach SUBITO - wdrożenie systemu dla użytkowników polskich, udział w warsztatach i konferencjach EAHIL, udział w konferencji Związku Medycznych Bibliotek Niemieckich - Drezno, udział w INFORUM 2005 - Praga, kilka transportów darów dla bibliotek białoruskich, zorganizowanie przesyłania dubletów czasopism dla bibliotek białoruskich i ukraińskich /inicjatywa BGAM we współpracy z wydawcami polskimi/, realizacja zamówień na kopie artykułów
Biblioteka Główna Akademii Górnictwo- Hutniczej im Stanisława Staszica - Kraków	Technische Universität Biblioteka Główna – Clausthal-Zellerfeld – Niemcy 1982.	coroczne wyjazdy pracowników obu współpracujących bibliotek
Biblioteka Główna Politechniki Łódzkiej	University of Strathclyde, Andersonian Library Glasgow, W-ka Brytania 1980- 2000, Polish Cultural Centre, University of Strathclyde 1995-2000, Hatfield University W-ka Brytania 1995-1997 /w ramach projektu Joint European Project + (JEP+), Bibliothèque University de L'Université Francja 1995-1997, Fundacja Soros'a, Open Society Institute 2000-2003, IATUL -członkostwo od 2002 , udział w konferencjach od 2000, IFLA – 2000-2002 oraz z 40 instytucji w Europie, 4 w Azji, 6 w Ameryce Płn. – od kilkudziesięciu lat	implementacja systemu bibliotecznego, zaimplementowanie pierwszych łącz komputerowych i stacji internetowych dzięki JEP+07853-94, wprowadzenie bieżących usprawnień w BGPL, czynny udział w konferencjach, wymiana wydawnictw oraz darów
Biblioteka Główna Akademii Morskiej w Szczecinie	Food and Agriculture Organization - Rome 1982., The Library of Congress –Washington 1985, Technische Informationsbibliothek und Universitätsbibliothek – Hannover (TIB/ UB) 2005.	wymiana wydawnictw

Biblioteka Główna Politechniki Opolskiej	Deutsche Forschungsgemeinschaft Bonn –1995, Biblioteka Uniwersytetu Carlosa III Madryt w ramach TEMPUS 1997-1998, Technische Informationsbibliothek und Universitätsbibliothek Hannover – 1997, L'vivskij Nacional'naj Universitet im. I.Franka LVIV – 2003.	wymiana doświadczeń, wymiana zbiorów,
Biblioteka Główna Politechniki Warszawskiej	University of Exeter Library – X.2004 Wielka Brytania, IATUL /International Association of Technological University/– 2003, LIBER / Ligue des Bibliothèques Européennes de Recherche/ - 2003 Dania	udział w warsztatach prowadzonych przez Exeter, pobyt pracowników BGPW w Exeter, udział w konferencjach i ich przygotowaniu -LIBER
Biblioteka Główna Uniwersytetu Gdańskiego	VTLS User's Group –1993, International Monetary Fund – 2001 USA, Förderkreis für West-Ost Informationstransfer -2002	zorganizowano: polską grupę użytkowników VTLS, konferencję dla europejskiej grupy użytkowników VTLS, Bibliotekę Depozytową IMF; cykliczne urządzenie wystaw publikacji IMF
Biblioteka Uniwersytecka Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego	Anglia, Francja, Niemcy, Włochy, kraje skandynawskie, USA –1922, ok. 15 kontaktów wymiennych –1954, ok. 300 kontaktów –1959, ok. 400 kontaktów –1969, ponad 600 kontaktów z 67 państw wszystkich kontynentów – 2005.	wymiana, darowizny, wystawy
Biblioteka Główna Uniwersytetu Śląskiego Katowice		wymiana wydawnictw, wypożyczenia międzybiblioteczne
Biblioteka Główna Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego Olsztyn	Biblioteki instytutów naukowych i szkół wyższych ok. 60 placówek – ok. 1970.	wymiana wydawnictw
Biblioteka Główna Uniwersytetu Opolskiego	Uniwersytecka Biblioteka w Hradec Kralove /Republika Czeska/ -1985, Universitätsbibliothek –Potsdam 1986, Biblioteka Uniwersytecka F.Rabelais, Tours /Francja/ 1995, Sorbisches Institut w Bentzen /Norwegia/ 1999, Uniwersytecka Biblioteka w Ołomuńcu / Czechy/ 2000 oraz kilkanaście innych ośrodków	wzbogacono zbiory biblioteczne, skorzystano z doświadczeń w zakresie organizacji pracy w latach 1995-1997, wspólnie z bibliotekami Francji, Niemiec, Belgii, Wielkiej Brytanii i Hiszpanii realizowano program TEMPUS – temat: informacyjne bazy danych i kształcenie użytkowników informacji

Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu	Biblioteka Uniwersytecka w Halle / Niemcy/- 1983, Książnica Morawska w Brnie /Republika Czeska/- 1986, Biblioteka Uniwersytetu im.Humboldta w Berlinie /Niemcy/-1986, Państwowa Biblioteka Naukowa w Aarhus – Dania 1987, Biblioteka Uniwersytecka w Bayreuth /Niemcy/- 1989, Muzeum i Biblioteka Wolnomularska w Bayreuth /Niemcy/- 1989, Biblioteka Uniwersytecka w Sankt Petersburgu / Rosja/-1989, Biblioteka Uniwersytecka w Rydze /Łotwa/- 1990, Biblioteka Uniwersytecka w Tartu /Estonia/- 1990, Biblioteka Fundacji Martina Opitz'a w Herne / Niemcy/-1993, Biblioteka Uniwersytecka w Bambergu /Niemcy/-1994, Biblioteka Uniwersytecka w Leeds /Wielka Brytania/- 1994, Biblioteka Uniwersytetu Europejskiego Viadrina, Frankfurt n. Odrą /Niemcy/- 1996	dyskusja i spotkanie z przedstawicielami bibliotek duńskich na temat standaryzacji w bibliotekach, przygotowanie katalogu masoników wspólnie z Biblioteką i Muzeum Wolnomularskim w Bayreuth, warsztaty polsko-niemieckie na temat organizacji i zarządzania oraz digitalizacji zbiorów, opracowanie historycznej kolekcji Kaiser Wilhelm Bibliothek we współpracy ze Staatsbibliothek w Berlinie, stała wymiana doświadczeń zawodowych, głównie związanych ze sprawami regionalnymi z Biblioteką Uniwersytetu Europejskiego Viadrina
Biblioteka Uniwersytetu Rzeszowskiego	The Library of Congress – Washington 1980, UB /Universitätsbibliothek/-Augsburg – Niemcy 2003, Konstanz, Passu – Niemcy 2000, ABO AKADEMI – Finlandia –2004, Neuchatel –Szwajcaria 2005,	wymiana wydawnictw, wypożyczenia międzybiblioteczne

Mgr inż. Lucjan Stalmach
Mgr Anna Uryga
Kraków – CM UJ

WYMIARY MIĘDZYNARODOWEJ WSPÓŁPRACY BIBLIOTEK CZYLI KWADRATURA KOŁA

Streszczenie

W referacie autorzy prezentują niektóre z przedsięwzięć o charakterze międzynarodowym, w których dotychczas brali udział, wskazując na różne formy i drogi rozwijania współpracy. Tłem dokonanej analizy są wyjazdy studyjne, staże zawodowe, szkolenia, konferencje i warsztaty międzynarodowe (zwłaszcza te, organizowane pod patronatem EAHIL). Ponadto zostały przedstawione prace związane

z przygotowywaniem projektów oraz uwypuklone pozytywne i negatywne doświadczenia nabyte w trakcie ich tworzenia. Bazując na nich, wskazano różnorodne czynniki, które utrudniają bibliotekom zarówno inicjowanie jak i realizowanie przedsięwzięć z partnerami zewnętrznymi. Na zakończenie autorzy podjęli także próbę wskazania dróg prowadzących do rozwiązań, które zwiększają szanse na intensyfikację współpracy krajowej i międzynarodowej.

Abstracts

The purpose of our lecture was to present some international initiatives in which we took part and to point out that collaboration could be realised through many ways. The object of analysis performed were study visits, professional trainings, scholarships, conferences, and international workshops (especially those organised under the auspices of EAHIL). Moreover, some problems concerning project preparation and implementation were discussed and the experience (positive and negative) we gained then described. We also discussed various obstacles to initiate and realise projects of libraries with external partners. In conclusion an attempt was made to show some solutions which could intensify the domestic and international co-operation.

Wprowadzenie

Od pamiętnego raportu Bangemanna z 1994 roku, który upowszechnił ideę społeczeństwa informacyjnego oraz nakreślił działania i kierunki rozwoju wynikające z dynamicznie rozwijających się technologii informacyjnych, upłynęło już 12 lat. W ślad za tym powstało wiele dokumentów strategicznych i planów działań o wymiarze międzynarodowym, z których najważniejszy to „*eEurope – An Information Society for All*”. Następnie zostały otwarte fundusze Unii Europejskiej na realizację wytyczonych zadań w ramach różnorodnych programów, do których mogli zacząć przystępować partnerzy z krajów kandydujących do Unii Europejskiej. Proces ten z kolei zaczął zataczać kolejne kręgi, co wyraża się opublikowaniem we wszystkich krajach jednoczącej się Europy podobnych dokumentów, tyle tylko, że odnoszących się do lokalnego, narodowego wymiaru oraz uruchomieniem środków finansowych na realizację konkretnych wdrożeń. Podobnie w Polsce, we wrześniu 2001 r. Rada Ministrów RP przyjęła dokument przygotowany przez Ministerstwo Gospodarki pt. „*e-Polska – plan działań na rzecz rozwoju społeczeństwa informacyjnego w Polsce na lata 2001-2006*”, rok wcześniej ruszył też program „*PIONIER: Polski Internet Optyczny – Zaawansowane Aplikacje, Usługi i Technologie dla Społeczeństwa Informacyjnego*”.

Niezależnie od tego strategia przemian dotknęła wszystkie działy gospodarki i sfery życia człowieka. Ma to swoje przełożenie na to, że również i w Polsce powstał „*Narodowy Plan Rozwoju na lata 2004-2006*”, który nakreśla przyszły rozwój, a każde ministerstwo i także każde województwo opracowało własne dokumenty, aby w ślad za nimi rozpocząć nabory wniosków na realizację poszczególnych priorytetów. Realizacja jest możliwa w ramach Zintegrowanych Programów Operacyjnych Rozwoju Regionalnego oraz różnorodnych mechanizmów finansowania działań.

Z tej właśnie perspektywy wysnuwają się podstawowe dla dalszych rozważań pytania:

Czy i jak gwałtowne przyspieszenie przemian może stawać się szansą dla polskich bibliotek medycznych?

Pytanie to jest tym bardziej uzasadnione, gdyż często odnosimy wrażenie, że otwierają się drzwi, przez które nie bardzo wiemy jak wejść, a pola, na których aktywność bibliotekarzy mogłaby być bardzo ważna są nakreślone zbyt ogólnikowo. Jeżeli nawet odnajdziemy swoje miejsce w jakimś programie, to z kolei piętrzą się przed nami inne, zwłaszcza proceduralne bariery, które nas onieśmielają i wydają się nam nie do pokonania.

Gdzie w funkcjach biblioteki społeczeństwa informacyjnego znaleźć miejsce na współpracę międzynarodową bibliotek ?

Czy w tym kontekście chodzi nam o podniesienie poziomu obsługi użytkownika poprzez dostarczenie mu nieobecnych w naszych zbiorach źródeł informacji, czy też o podniesienie poziomu wiedzy i umiejętności zawodowych pracowników informacji ?

Jak połączyć tę „globalną, ale i tym samym europejską optykę” z olbrzymimi zasobami wiedzy w zakresie informacji naukowej?

Jakie jest w tym wszystkim miejsce zasobów polskich, a jaka rola polskich bibliotekarzy ?

Czy biblioteki mogą być aktywnymi aktorami na polu zarządzania wiedzą?

Jeśli odpowiedź jest pozytywna, to z kim biblioteki ewentualnie powinny się sprzymierzyć w zdobywaniu środków na implementację zarządzania wiedzą ?

Jakie są, dla większości bibliotek, czynniki stanowiące hamulec w nawiązywaniu współpracy międzynarodowej i uczestnictwa w projektach?

Czy zespoły pracownicze naszych bibliotek są dobrze przygotowane do wyzwań rozwoju społeczeństwa informacyjnego?

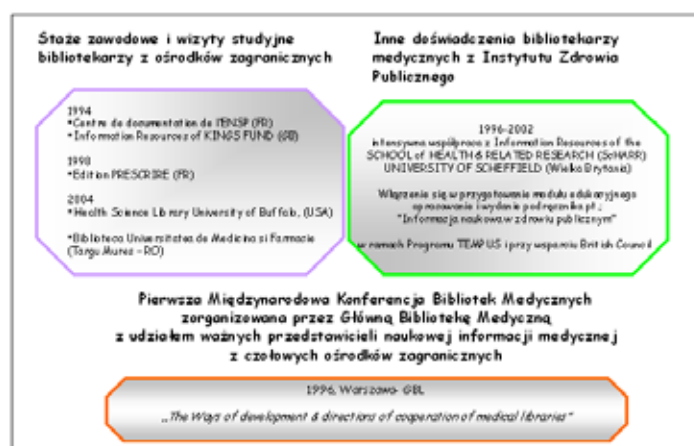
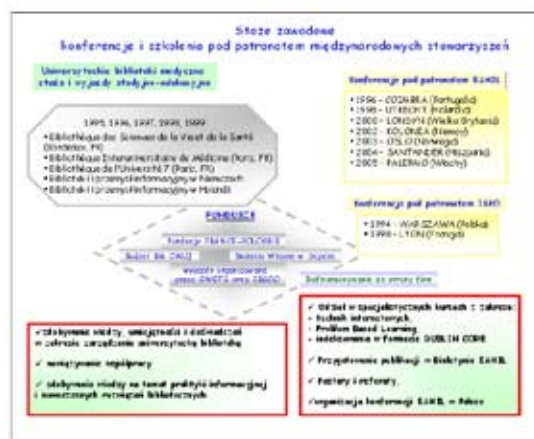
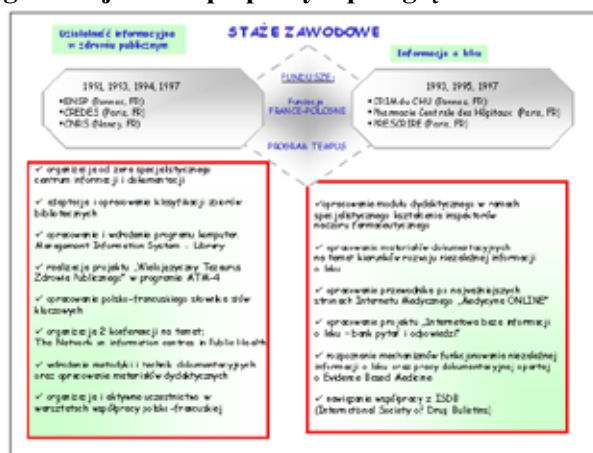
Jak wielu pracowników zna obce języki, prowadzi prace o charakterze badawczym czy eksperymentalnym, ma doświadczenie w przygotowywaniu wniosków projektowych, a następnie ich realizacji?

Czy otoczenie, dla którego dana Biblioteka pracuje i które ją finansuje tworzy przyjazny klimat dla jej działań i wspiera je?

Czy biblioteki ubiegają się o granty badawcze wewnątrzuczelniane, nie wspominając o projektach zewnętrznych?

Dzieląc się naszym kilkunastoletnim doświadczeniem zawodowym – niekoniecznie związanym bezpośrednio z biblioteką, w której aktualnie pracujemy, ale które tak mocno przesiąkniętym jest zmianami zachodzącymi w Polsce po 1989 roku – próbujemy znaleźć odpowiedź na wiele postawionych tutaj pytań.

Formy i drogi rozwijania współpracy – przegląd doświadczeń

**Inicjatywy i projekty w latach 1996-2005 bazujące na doświadczeniach
zdobytych w ramach współpracy międzynarodowej**

Projekt wewnętrzny	1.	Restrukturyzacja usług informacyjnych w systemie biblioteczo-informacyjnym CMUJ na lata 1996-1999.	Finansowanie FNRP, Budżet BM CMUJ, DOT, DWB, Badania własne, Centralna Rezerwa Badań Własnych
	2.	Strategia rozwoju systemu biblioteczo-informacyjnego CMUJ na lata 1999-2001.	
	3.	Modernizacja biblioteki Medycznej CMUJ – wdrożenia infrastrukturalne finansowane ze środków Fundacji na Rzecz Nauki Polskiej w ramach programu „LIBRARIUS” oraz opracowanie i wdrożenie koncepcji wolnego dostępu do pól (własna klasyfikacja przedmiotowa).	
	4.	Wdrożenie kilku modułów zintegrowanego systemu bibliotecznego VTLS oraz opracowanie wspólnej z Biblioteką Jagiellońską bazy katalogowej online w ścisłej współpracy z bibliotekami Konsorcjum Polskich Użytkowników VTLS/VIRTUA i NUKAT. Udział w spotkaniach Europejskiej Grupy Użytkowników VTLS/VIRTUA.	
	5.	Modernizacja procesu wypożyczeń międzybibliecznych. Wdrożenie systemu elektronicznej dystrybucji i skanowania materiałów bibliecznych SDDE oraz systemu OMIS - organizacji medycznej informacji w sieci komputerowej CMUJ. Współpraca z British Medical Association Library w zakresie dostarczania kopii artykułów nieobecnych w zbiorach polskich bibliotek.	
	6.	Wdrożenia rozwiązań i narzędzi opartych o nowe technologie informacyjne w ramach współpracy biblioteki z Centrum Komputerowym CMUJ	
	7.	Długofalowe badania w zakresie języków informacyjno-wyszukiwawczych w dziedzinie medycyny (MeSH, Klasyfikacja NLM), które owocują następującymi działaniami praktycznymi wewnątrz i na zewnątrz biblioteki:	
	7.1	Stworzenie zespołu wdrażającego klasyfikację NLM z notacją alfanumeryczną i tablic Cutter'a na obszar całej biblioteki.	
Działania zewnętrzne	7.2	Stworzenie 5-cio osobowego zespołu ds. opracowania rzeczowego pracującego nad adaptacją kartoteki MeSH w wersji polsko-angielskiej.	
	7.3	Organizacja współpracy wokół opracowania i wdrożeń elektronicznej kartoteki hasel wzorcowych MeSH wraz z warsztatami metodologicznymi.	
	7.4	Nawiązanie kontaktów z zespołem opracowującym MeSH w NLM (USA) oraz ośrodkami wdrażającymi narodowe wersje DIMDI (Niemcy), INSERM i Bibliothèque Médicale du CHU de Rouen	
	7.5	Opracowanie ekspertyz i wniosku na ustanowienie projektu badawczego zamawianego	
	7.6	Opracowanie publikacji i stworzenie specjalistycznego warsztatu dokumentacyjnego z zakresu tematyki jiw w obszarze ochrony zdrowia	
	7.7	Opracowanie umowy na ustanowienie Konsorcjum MeSH-PL	
	7.7	Opracowanie umowy na ustanowienie Konsorcjum MeSH-PL	
Projekt zewnętrzny	8.	Organizacja we współpracy z wydawnictwem „Medycyna Praktyczna” klubów internetowych dla Lekarzy i szkoleń z zakresu technik informacyjnych ze środków Fundacji Stefana Batorego	

INNE INICJATYWY	9.	LEONARDO DA VINCI COMMUNITY TRAINING ACTION PROGRAM: The establishment of a sustainable train the trainer development programme for medical and healthcare library and information services staff to support the delivery of high quality patient care. Joint project between Poland, Romania and The United Kingdom” Wniosek projektowy opracowywany we współpracy z London Library & Information Development Unit oraz Biblioteka Centrala „Valeriu Bologa” Universitatea de Medicina si Farmacie Cluj Napoca. Na etapie oceny nie uzyskał wystarczającej punktacji. Otrzymaliśmy jednak wskazówki i uwagi ekspertów, jak ten wniosek ewentualnie przemodelować, aby mógł wziąć udział w następnych konkursach.
	10.	ZPORR – Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego Województwa Małopolskiego na lata 2004-2006 Działanie 1.5. Infrastruktura społeczeństwa informacyjnego „Digitalizacja i udostępnianie zasobów bibliotecznych Uniwersytetu Jagiellońskiego poprzez Internet” Na etapie oceny wniosek nie uzyskał wystarczającej punktacji. Otrzymaliśmy wyniki punktacji z uzasadnieniami. Drugie podejście zakończyło się kolejnym niepowodzeniem (tym razem BM CMUJ nie uczestniczyła w opracowaniu wniosku) Obecnie trwają przygotowania do wniosku konsorcjalnego w ramach Norweskiego lub Szwajcarskiego Mechanizmu Finansowania

Wymiary i poziomy współpracy

• Wizja, misja, mity i stereotypy

Rozwój technologii informacyjnych, różnorodność form komunikacyjnych oraz otwarcie świata, w którym dominuje wizja globalizacji i powszechnej standaryzacji cieszy, a zarazem niepokoi polskie biblioteki, gdyż konfrontuje naszą działalność z rzeczywistością. Rzeczywistość ta wymaga od nas coraz większych kompetencji i umiejętności zawodowych.. Mamy pełną świadomość, że od naszych kolegów pracujących w dziedzinie informacji medycznej w zagranicznych ośrodkach możemy dużo uzyskać. Ale budowanie ram wzajemnej współpracy musi być okupione ceną stałego wysiłku, koncentracji, świadomości celu, gotowości ryzyka.

To prawda, że łatwość i dostępność komunikacyjna stwarzają warunki do wzbogacającej wymiany międzykulturowej, do wzajemnych inspiracji i współdziałań. Jednak inicjatywy rozwoju współpracy zazwyczaj wynikają z realnych szans finansowania współpracy w obszarach ustalonych przez obie strony. Tam, gdzie zdefiniowane są źródła finansowania łatwiej jest znaleźć liczne powody, dla których powstaje dany projekt: np. cel edukacyjny, wspólne obszary badawcze i wdrożeniowe, przemiany strategiczne, promocja naszych lub wspólnych rozwiązań.

W planowaniu efektywnej i racjonalnej współpracy podstawą wyjściową zawsze musi być umiejętność patrzenia w przyszłość. Aby więc wybiegać w przyszłość trzeba umieć budować przede wszystkim własne zaplecze organizatorskie. Biblioteka może być inkubatorem wielu inicjatyw, ale muszą być one oparte o realne przesłanki społeczne, polityczne, ekonomiczne i doświadczenia wyniesione z przeszłości. Instytucja (w ramach

której działa biblioteka) jest przedsiębiorstwem opartym na wiedzy, gdzie bibliotekarze mogą współtworzyć, samodzielnie kreować projekty lub uczestniczyć we wdrażaniu różnych aplikacji. Co prawda znajdujemy się jeszcze czasami we władaniu stereotypu, że głównym zadaniem biblioteki jest wspieranie dydaktyki i badań naukowych poprzez działalność usługową, a tam nie ma przecież miejsca na jakąkolwiek kreatywność i twórczość. Naszą odpowiedzią powinno być jednak systematyczne prezentowanie i szeroka promocja efektów naszych nowatorskich przedsięwzięć, choćby na stronie internetowej naszej biblioteki. Ten stereotyp należy więc obrócić w nasz atut, który daje nam prawo do ubiegania się o różnorodne granty i wsparcie uczelni w działaniach na rzecz rozwijania wielodyscyplinarnej współpracy, także w aspekcie międzynarodowym.

Nie musimy się wzajemnie przekonywać, że wszystkie biblioteki w krajach Europy Środkowo-Wschodniej, rozpoczęły swój marsz ku nowoczesności niejako *skokiem do rozpędzonego pociągu informatyzacji*. Większość z nas ma też przekonanie, iż partnerzy zagraniczni są znacznie bardziej zaawansowani i wobec tego niewiele jesteśmy w stanie im zaoferować. Jest to rzeczywiście realna przeszkoda, zważywszy, że udział we wspólnych, zaawansowanych technologicznie przedsięwzięciach wymaga wykazania się specjalistyczną wiedzą, doświadczeniem i dorobkiem w zakresie przedmiotu aplikowanego wniosku o grant. Kiedy na forum 6-tej konferencji EAHIL w Utrechcie w 1998 roku zaprezentowaliśmy wyniki analizy otwarcia restrukturyzacji wraz z efektami obranej strategii w Bibliotece Medycznej CMUJ, wielu kolegów z innych ośrodków zagranicznych mówiło nam, że w ich krajach są podobne trudności i nie powinniśmy mieć żadnego kompleksu. Co więcej niektórzy z nich byli zainteresowani podjęciem wspólnych prac projektowych, ale pomimo pewnych prób nawiązania współpracy nie znaleźliśmy w tym czasie szans na stabilne jej finansowanie.

Działalność polskich bibliotek powinna wiele czerpać z międzynarodowych standardów i rozwiązań płynących zwłaszcza z tych krajów, które nadają ton współczesnemu rozwojowi systemów informacji medycznej, czyli Stanom Zjednoczonym oraz Wielkiej Brytanii. Polskie bibliotekarstwo medyczne musi się racjonalnie rozwijać, zmieniać i wzbogacać poprzez szukanie wspólnych rozwiązań i współpracę z naszymi kolegami z zagranicy także po to, aby nasze polskie doświadczenia wpisać w międzynarodową przestrzeń. Jednak pośród ogromnej ilości i tematyki artykułów związanych z informacją w dziedzinie ochrony zdrowia, które rejestrują międzynarodowe serwisy bibliograficzne, trudno jest znaleźć doniesienia przedstawiające kulturę organizacyjną polskiego bibliotekarstwa medycznego czy wyniki prowadzonych w Polsce analogicznych badań. Rozwój wiarygodnej współpracy między ewentualnymi partnerami zależy i coraz więcej będzie zależał od umiędzynarodowienia własnego dorobku i prakseologicznych wartości naszej praktyki zawodowej.

- **Problemy, przeszkody, kręgi zagrożeń, przełamywanie barier**

Opóźnienie - czynnik o charakterze systemowym i nie do wyeliminowania

Wielokrotnie Biblioteka Medyczna CM UJ miała odczucie, że nasza gotowość do działań w pewnych tematach następowała 2-4 lata po tym, jak tematy te były intensywnie rozwijane w świecie. Wówczas, gdy my zaczynaliśmy się interesować wprowadzaniem systemów usprawniających współpracę międzybiblioteczną (ILL), projekty o tej tematyce wchodziły w Europie w fazę końcowej implementacji. Gdy 2 lata temu zaczęliśmy myśleć o digitalizacji zasobów, linia tematyczna związana z zachowaniem dziedzictwa kulturowego w 6 Programie Ramowym stopniowo wygasła. Wydaje się, jakbyśmy zawsze byli „o rok za późno”. Dodatkowo wiele projektów ma charakter długofalowy i włączenie się do nich w trakcie ich trwania jest trudne. Mimo, że to opóźnienie stanowi istotne utrudnienie, nie eliminuje nas całkowicie. Nawet nie mogąc wnieść istotnego wkładu merytorycznego, możemy być atrakcyjnym partnerem oferując nasze biblioteki jako miejsce wdrożeń rezultatów wielu projektów. Ponadto coraz częściej pojawiają się programy, których celem jest wspieranie transferu wiedzy z ośrodków o dużym doświadczeniu do ośrodków mniej zaawansowanych (np. program Leonardo da Vinci).

Wewnętrzna organizacja uczelni

Problem postrzegania biblioteki jako jednostki usługowej, pełniącej rolę jedynie służebną wobec innych jednostek uczelni zaczyna się stopniowo usuwać w cień. Biblioteki stają się jednostkami prowadzącymi działalność badawczą nakierowaną na ich rozwój, wprowadzanie nowych usług, poprawę ich jakości. Wiele w tym zakresie zależy od regulacji obowiązujących w uczelni i dobrej współpracy z biurem obsługującym prowadzone badania. Dla przykładu w Collegium Medicum UJ od co najmniej 1998 roku podjęliśmy starania o przyznawanie nam środków finansowych na tzw. wewnętrzne badania własne uczelni i projekty realizowane ze środków tzw. centralnej rezerwy rektora. Większość składanych przez nas wniosków otrzymała odpowiadające naszym potrzebom gwarancje finansowania. Łączna wysokość tych środków w latach 1998-2005 była rzędu 265 tys. zł. Nie jest to być może kwota zbyt wielka patrząc na koszty naszej rocznej działalności podstawowej, ale dzięki tym środkom udało się zrealizować kilka ważnych wdrożeń takich jak np. system skanowania i dystrybucji dokumentów elektronicznych SDDE, dostęp do baz danych spoza sieci poprzez proxy serwer czy uruchomić kilka istotnych przedsięwzięć związanych z opracowaniem kartoteki MeSH w wersji polsko-angielskiej. Ponadto składaliśmy dość rozbudowane wnioski o dofinansowanie działalności wspomagającej badania (DOT, DWB) na działalność bibliotek i ekspertyzy przeznaczając większość otrzymanych środków na umowy o dzieło z pracownikami zaangażowanymi w proces różnorodnych wdrożeń. To prawda, że o granty badawcze zasadniczo mogą ubiegać się jedynie pracownicy naukowcy biblioteki pracujący na pełnym etacie, ale i to już udało się przełamać

w tym roku. Oznacza to, że nie tylko jedna osoba będzie mogła występować o środki na własne badania.

Nie należy również pomijać współpracy z uczelnianymi biurami współpracy zagranicznej. Jednostki te w istotny sposób mogą pomóc bibliotekom w dotarciu do potencjalnych partnerów, a przynajmniej do informacji o możliwościach współpracy. Mogą one często wskazać programy, których tematyka obejmuje obszar działania bibliotek. Mogą także pomóc w przygotowaniu wniosków. Bez wykazywania zainteresowania ze strony bibliotek jednostki te ograniczać się będą jedynie do gromadzenia informacji o projektach w obszarze medycznym, nie próbując dotrzeć do informacji o możliwości pozyskania grantów w tematyce istotnej dla bibliotek.

Dobra współpraca z działami współpracy zagranicznej pomóc może również w zaistnieniu bibliotek w umowach partnerskich między uczelniami. Umowy takie stwarzają dodatkowe możliwości wymiany doświadczeń, staży i wspólnych przedsięwzięć. Póki co, rzadko kiedy biblioteki uwzględniane są w tego typu umowach, koncentrujących się głównie na współpracy naukowo-badawczej, dydaktycznej a w najlepszym razie dotyczą również zagadnień administracji uczelnią. Stanowi to kolejną niewykorzystaną szansę na rozwój współpracy międzynarodowej. Uniwersytet Jagielloński wraz z Collegium Medicum współpracuje czynnie z 130 uczelniami zagranicznymi. Większa część tej współpracy realizowana jest w oparciu o umowy zawarte na szczeblu uniwersyteckim, instytutowym lub wydziałowym. W samym Collegium Medicum UJ realizowanych jest obecnie 10 projektów Programu Leonardo da Vinci. W każdym z tych projektów – mogliby się z powodzeniem uczestniczyć także bibliotekarze, którzy wnosząc swoją wiedzę i umiejętności powiększają tym samym wartość projektu – ale tylko kierownik jednego z nich zauważył taką potrzebę i zgłosił na to zapotrzebowanie. Być może należałoby podjąć samemu starania, aby tego typu praktyk było więcej.

Przygotowanie merytoryczne i techniczne do udziału w projektach

Pozyskanie informacji o programach grantowych z zakresu działalności bibliotek czy też pozyskanie partnerów to jedynie początek ciężkiej pracy. Najtrudniejsze zadanie to przygotowanie wniosku projektowego w taki sposób, aby szanse na zdobycie funduszy były duże. Nie jest to niestety zadanie proste. Biblioteki najczęściej nie posiadają pracowników przygotowanych całościowo do takich zadań. Rzadko zdarza się, aby jedna osoba łączyła w sobie umiejętność sprawnej komunikacji w języku angielskim, znawstwo przedmiotu w aplikowanym obszarze działań i dobrą orientację w procedurach obowiązujących w danym programie grantowym. Istotne jest więc raczej budowanie zespołu ludzi nastawionego na realizację nowatorskich przedsięwzięć, kreatywnych i posiadających różne kwalifikacje wzajemnie uzupełniające się.

Jak wynika z naszego doświadczenia bardzo ważne jest stopniowe angażowanie zarówno osób już pracujących w bibliotece jak i zabezpieczanie dodatkowych etatów

na zatrudnianie pracowników, którzy specjalizowaliby się w przygotowywaniu wniosków, a następnie ich administrowaniu. W trakcie przygotowywania wniosku do Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego doświadczyliśmy udręczenia stale zmieniającymi się wytycznymi co do opracowania wniosków, ich formy, interpretacji oraz oczekiwaniami na odpowiednie regulacje prawne i publikacje istotnych dokumentów przez ministerstwa czy Urząd Marszałkowski. Konieczne jest więc śledzenie na bieżąco wszelkich zmian w procedurach oraz monitorowanie wszystkich pojawiających się możliwości startu w naborze wniosków do konkretnych priorytetów.

Istotne jest również zapewnianie członkom bibliotecznego zespołu projektowego udziału w szkoleniach dotyczących metodologii przygotowywania wniosków. Nie przecenialibyśmy jednak zbytnio tych wszystkich jedno lub dwudniowych płatnych kursów, których ogłoszenia jak „grzyby po deszczu” pojawiają się w naszych skrzynkach pocztowych, faksach i rozsyłanych zaproszeniach. Uczestniczyliśmy już w kilku z nich, mając nadzieję, że pozyskamy dodatkową wiedzę, ale przekonaliśmy się, że własne doświadczenie jest dla nas o wiele bardziej wartościowe niż informacja, którą i tak można przeczytać z odpowiednich stron internetowych. Również zaprezentowanie na szkoleniu zestawu możliwych funduszy, w których mogą uczestniczyć biblioteki, niewiele wnosi, bowiem bez posiadania szczegółowej wiedzy na temat mechanizmów funkcjonowania współczesnej biblioteki i pomysłu na projekt, tego typu informacje stają się dla nas zbyt ogólnikowe. Potrzebne szkolenia to raczej kilkumiesięczne kursy edukacyjne, które odwołują się do wiedzy obcej bibliotekarzom, a bliższej menadżerom czy ekonomistom. Musimy być może jeszcze chwilę poczekać, aby ruszyły ogłoszenia naboru na tego typu szkolenia organizowane przez specjalistyczne ośrodki edukacyjne. To już się dzieje. Na przykład w Collegium Medicum UJ rozpoczął się w marcu tego roku „kurs języka angielskiego dla pracowników administracyjnych zatrudnionych w jednostkach medycznych”, współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach ZPORR. Dzięki temu, sześć osób z naszej Biblioteki podnosi swoje kwalifikacje językowe wnosząc opłatę za roczny cykl szkoleniową w wysokości 10% wartości kursu tj. około 400 zł.

Poważną barierą w przystępowaniu bibliotek do projektów zarówno krajowych jak i międzynarodowych jest konieczność wniesienia do projektu, najczęściej niemałego, finansowego wkładu własnego. Obecnie jest to z reguły 25% tzw. kosztów kwalifikowanych. W pierwszej chwili wydaje się, iż zagwarantowanie przez bibliotekę środków w wysokości np. 300 tys. zł. jest nieosiągalne i z góry przedsięwzięcie należy uznać za nierealne. Jednakże może okazać się, że jako wkład finansowy można zaliczyć koszt udostępnienia pomieszczeń bibliotecznych, infrastruktury teleinformatycznej, pracę pracowników biblioteki. Konieczny wkład finansowy może w ten sposób być zredukowany do stosunkowo niewielkiej kwoty. Należy również pamiętać, że większość wniosków wymaga załączenia tzw. studium wykonalności (feasibility

study), zawierającego w znacznej mierze analizy ekonomiczne dotyczące projektu. Z naszego doświadczenia wynika również i to, że przy aplikowaniu do niektórych programów, wymagających szczególnie rozbudowanych analiz ekonomicznych rozważyć należy wykorzystanie zewnętrznej firmy konsultingowej, która takie analizy przygotowuje dla biblioteki. Decyzja ta jednak powinna zapaść po wykreowaniu naszego pomysłu projektowego i w miarę dokładnym zdefiniowaniu naszych potrzeb i oczekiwań.

Drogi prowadzące do najlepszych rozwiązań i szanse na sukces

Naszym zdaniem, przyszedł ważny moment dla realizacji nowatorskich idei, kreowania nowej rzeczywistości i podejmowania nowych wyzwań. Z tych wszystkich idei na papierze, konkretnych działań, które są w toku realizacji, różnorodnych inicjatyw zbiorowych i sfery naszych indywidualnych pomysłów musimy „lepić” projekty: i te wewnętrzne lub zewnętrzne, i te zorientowane procesowo lub obiektowo, i te o niskim lub wysokim stopniu nowości, i te wielkie, duże lub małe, wreszcie i te „twarde lub miękkie”. Niektóre z nich mogą być wyłącznie zależne od decyzji dyrektorów bibliotek, inne z kolei wymagają wsparcia ze strony budżetu centralnego uczelni. Wszystkie zewnętrzne inicjatywy zgłaszane przez biblioteki muszą przejść skomplikowane procedury administracyjne a następnie uzyskać akceptację władz uczelni. Każdy projekt startujący w jakimkolwiek konkursie będzie przechodził ostrą selekcję i będzie narażony *a priori* na liczne trudności lub porażkę. Nie zrażeni surowymi kryteriami oceny projektów przez grupy ekspertów innych branż, bibliotekarze powinni się zastanowić z kim się sprzymierzyć i w jakich tematach zgłaszać projekty. Można zacząć ambitnie od włączenia się w różne programy Unii Europejskiej lub międzynarodowych organizacji. Można też zacząć skromniej, od analizy „własnego podwórka”.

Projekty można zgłaszać samodzielnie, i/lub przez inne jednostki macierzystej uczelni, i/lub grupy konsorcjalne obejmujące różnych partnerów instytucjonalnych i sektorowych. Alianse pomiędzy często odległymi sferami działalności poszczególnych partnerów są możliwe – trzeba tylko znaleźć wspólny punkt, wokół którego powstaje projekt i wykorzystać do maksimum możliwości, które będą miały znaczenie dla rozwoju własnej organizacji. Należy mieć również świadomość, że weszły w życie zupełnie nowe konstrukcje i mechanizmy finansowania poszczególnych przedsięwzięć, wśród których występują takie rozwiązania jak np. rozdysponowywanie środków na poziomie samorządów lokalnych i województw, rozdział środków poprzez instytucje pozarządowe, systemy finansowania z wielu źródeł, zwłaszcza publicznych i prywatnych oraz finansowanie pośrednie poprzez mecenat i sponsoring.

Najlepszym scenariuszem, aby biblioteki stawały się coraz bardziej wiarygodne dla partnerów i instytucji finansujących poszczególne działania jest ich długofalowy program transformacji poprzez:

- **Działania wewnątrz instytucji**

A więc kreowanie projektów, mobilizowanie zespołów, delegowanie obowiązków i organizowanie pracy zespołowej wokół „miękkich i małych” projektów.

- **Działania na zewnątrz**

Pielęgnowanie dotychczasowych i rozwijanie nowych form współpracy i partnerstwa międzyinstytucjonalnego. Ważną rolę powinna tutaj odegrać Konferencja Dyrektorów Bibliotek Medycznych skutecznie dynamizująca, wspierająca i promująca wspólne przedsięwzięcia oraz kształtująca naukową informację medyczną. W pierwszym rzędzie musi ona jednak odświeżyć swoje ramy organizacyjne i odpowiedzieć na pytanie jakie priorytety, pola i obszary wzajemnej współpracy i działania będą dominować na przestrzeni najbliższych lat. Przed nami stoją bowiem takie wyzwania jak choćby podpisanie umowy Konsorcjum MeSH-PL i realizacja jej postanowień, powołanie konsorcjum do spraw wspólnych zakupów licencji na użytkowanie produktów naukowej informacji medycznej w wersji elektronicznej czy opracowanie planów strategicznych dla polskich bibliotek medycznych i rozwoju medycznej informacji naukowej. Czy jest to możliwe i potrzebne?, czy możemy podzielić się zadaniami?, gdzie razem a gdzie osobno? co kto robi w tej materii? Bez odpowiedzi na te pytania i podjęcia odpowiednich kroków wciąż nie będziemy gotowi do zmierzenia się z procedurami projektów na dużą skalę.

- **Pobudzanie aktywności zawodowych poprzez pracę w organizacjach pozarządowych**

Rozwojowi każdej dziedziny działalności towarzyszą nieustannie różnorodne wysiłki ludzi, których pasją zawodowa i chęć podejmowania działań zbiorowych skupia się wokół organizacji pozarządowej. Kim jesteśmy w chwili obecnej? Ilu nas jest ... bibliotekarzy,... informatyków,... pracowników administracyjnych... dyrektorów. Pochodzimy z różnych miast Polski, kształceni byliśmy w różnych dyscyplinach, nieraz odległych od dziedziny bibliotekoznawstwa. Ważymy wiele ton i można nas ustawiać w kilometrowe słupki, a ile mamy razem lat – tego już nie będziemy dążyć. To co możesz zrobić w grupie okazuje się często większą wartością niż działanie w pojedynkę.

Czy warto więc budować stowarzyszenie na rzecz rozwoju informacji w ochronie zdrowia wzorem innych krajów i łączyć się w sieć z innymi partnerskimi organizacjami ?

Uważamy, że tak, bo tutaj jest miejsce na pełny rozwój kreatywności ludzi oraz podejmowanie nowych przedsięwzięć i inicjatyw w skali regionalnej, narodowej i wielonarodowej. Stowarzyszenie daje nam poczucie siły, sprzyja rozwojowi ustawicznego kształcenia i może stać się naszym dodatkowym sprzymierzeńcem w staraniach o środki i subwencje finansowe.

- **Obcowanie z wolnością – partnerstwo międzysektorowe**

Nadszedł również czas na wytworzenie synergii i poszerzenie pola rozwoju nowych inicjatyw w oparciu o wszechstronną współpracę z partnerami komercyjnymi. Działając jako konsorcjum czy stowarzyszenie jesteśmy niezwykle dla nich ważni. Używając swojej siły możemy uzyskać więcej dla naszych instytucji i ukształtować rozwój wydarzeń odpowiednio do naszych potrzeb, gdyż im większy fragment rynku reprezentujemy, im więcej kupujemy, tym osiągamy niższą cenę na poszczególne produkty zgodnie ze sztuką negocjacji i na warunkach pełnej demokracji. Trzeba również zauważyć, że coraz częściej firmy, i te pozostające w naszym otoczeniu od dawna i te zupełnie dla nas nowe, zaczynają szukać w bibliotekach sprzymierzeńców do realizacji własnych pomysłów oraz starań o różnorodne fundusze.

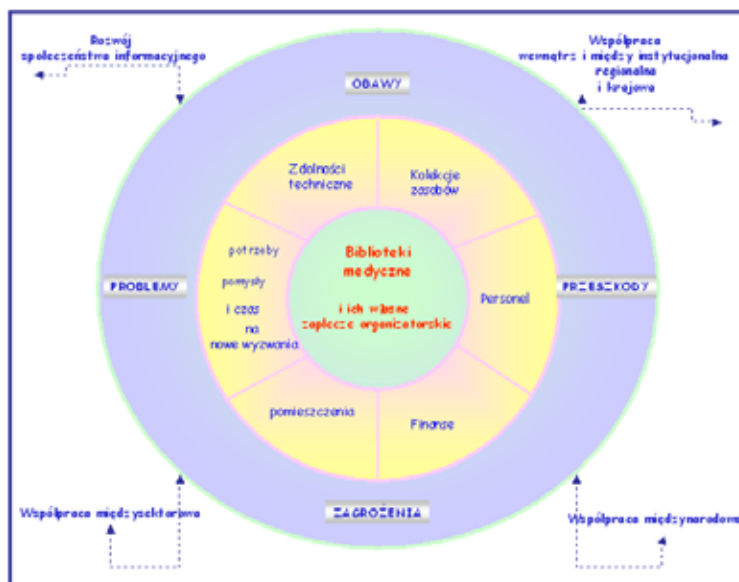
Wiele instytucji szuka partnerów o zbieżnych zainteresowaniach. Istnieje bardzo duży rynek związany z potrzebami dydaktycznymi, naukowymi, ale także specjalistycznymi obszarami wiedzy na pograniczu różnych sektorów. W kręgu odbiorców informacji medycznej są pracownicy takich zawodów jak lekarze, farmaceuci, pielęgniarki, rehabilitanci, chemicy, biologowie, administracja i kadra zarządzająca (a więc coraz częściej ekonomiści, prawnicy, inżynierowie, informatycy). Konieczna staje się dobra identyfikacja partnerów i orientacja w tym z kim się sprzymierzyć dla swojego rozwoju. Ważne jest również prawidłowe zidentyfikowanie ewentualnych beneficjentów naszego projektu, aby wskaźniki planowanego oddziaływania i planowanych rezultatów odpowiednio wpisać w logikę naszego projektu.

Normalną praktyką dla naszych bibliotek musi stać pozyskiwanie zainteresowania samodzielnych pracowników naukowych, osób pracujących na rzecz informacji w zdrowiu publicznym oraz relacje zarówno ze środowiskami medycznymi, jak i administracją rządową, samorządową, izbami zawodowymi, szkołami, instytucjami kultury i dziennikarzami.

- **Dialog**

Ogniskowanie wiedzy pochodzącej z praktyki oraz ze środowisk naukowych, a jednocześnie zapisywanie i badanie przemian w zakresie informacji medycznej w Polsce regularnie musi się odbywać na łamach naszego „nowego” biuletynu. Należy wypełnić próżnię jaka powstała po zaprzestaniu ukazywania się towarzyszącego nam przez wiele lat „*Biuletynu Główniej Biblioteki Lekarskiej*”. Komunikowanie się za pomocą tego „*na nowo utworzonego narzędzia*” pomoże w tym, aby poszczególne inicjatywy i zasoby nie nakładały się na siebie, lecz wzajemnie uzupełniały i powiększały wspólny zasób i potencjał. Ważne są również zabiegi, aby co jakiś czas biuletyn ten ukazywał się również w wersji angielskiej. Nasze projekty mogą stać się inspiracją dla podejmowania przedsięwzięć wspólnie z naszymi kolegami z zagranicy, ale wcześniej informacja o nich musi do nich trafić. Liczy się również dobra promocja naszych przedsięwzięć w czasopiśmie o zasięgu międzynarodowym i na międzynarodowych konferencjach.

TRANSFORMACJA

Trudno się dziwić, że taki kształt rysunku może już pierwszym jego odbiorcom, uczestnikom konferencji pt.: „*Międzynarodowa współpraca bibliotek w dobie zmieniających się potrzeb użytkowników*”, nasunąć skojarzenie z „kwadraturą koła”. Określa się tym wyrażeniem coś niewykonanego, rzecz nie do osiągnięcia. Zapewne to skojarzenie jest uzasadnione naszym idealistycznym podejściem do dyskutowanej tutaj problematyki. Utrafia ono jednak – nieoczekiwanie dla autorów tego modelu – w istotę trwałej antynomii układu między kręgiem otaczających człowieka barier i jego stałym wysiłkiem na rzecz ich przełamywania.

Bibliografia

- L i s Stanisław: Kultura – rozwój – integracja europejska. Miejsce kultury w polityce regionalnej i integracji europejskiej 2004-2013. Tarnów-Zakopane 2003
- R y ś Andrzej, S z e t e l a Anna: 10 lat Krakowskiej Szkoły Zdrowia Publicznego. Kraków 2001
- U d z i a ł bibliotek akademickich w kształtowaniu społeczeństwa informacyjnego w Polsce – potencjał, możliwości, potrzeby. Materiały z konferencji naukowej z okazji 50-lecia Akademii Techniczno-Rolniczej im. Jana i Jędrzeja Śniadeckich, Bydgoszcz- Klonowo, 15-17 maja 2002. Bydgoszcz 2002
- U r y g a Z.: Przełamywanie kryzysu – kwadratura koła. W: Obcowanie z wolnością 2. Dialogi literackie polsko-niemieckie. Poznań-Berlin 2001 s. 309-314
- T h e Ways of Development and Directions of Cooperation of Medical Libraries. An International Conference, 16-18 May, 1996, Warsaw, Poland. Warszawa 1996
- Z a r z ą d z a n i e projektem. Model najlepszych praktyk. Kraków 2003

Wykaz użytych w artykule nazw własnych instytucji i ich skrótów

1. BIUM – Bibliothèque Interuniversitaire de Médecine <http://www.bium.univ-paris5.fr/>
2. Biblioteca Centrala „Valeriu Bologa” Universitatea de Medicina si Farmacie Cluj Napoca. <http://www.bib.umfcluj.ro/bibumf/>
3. Bibliothèque de Sciences de la Vie et de la Santé - Université Victor Segalan Bordeaux 2 <http://www.u-bordeaux2.fr/ufr/medecine.html>
4. Bibliothèque Médicale du Centre Hospitalier Universitaire de Rouen <http://www.chu-rouen.fr/documed/bibchu.html>
5. Bibliothèque de l'Université Paris 7 <http://www.sigu7.jussieu.fr/comm/biblip7C.htm>
6. British Council Poland <http://www.britishcouncil.org/poland.htm>
7. British Medical Association Library <http://www.bma.org.uk/ap.nsf/content/splashpage>
8. CNRS - Centre Nationale de la Recherche Scientifique (Nancy) <http://www.cnrs.fr/>
9. CREDES – Centre de Recherche et Documentation en Economie de la Santé (Paris) <http://www.irdes.fr/>
10. CRIM – Centre Régional d'Information sur les Médicaments, Centre Hospitalier Régional de Pontchaillou/Rennes <http://www.chu-rennes.fr/>
11. DIMDI – Deutsche Institut für Medizinische Dokumentation und Information <http://www.dimdi.de/dynamic/de/>
12. EAHIL – European Association for Health Information and libraries <http://www.eahil.net/>
13. ENSP – Ecole Nationale de la Santé Publique (Rennes) <http://www.ensp.fr/>
14. Fondation France-Pologne (Paris) <http://www.france-pologne.cg86.fr/>
15. Fundacja im. Stefana Batorego <http://www.batory.org.pl/>
16. Fundacja na Rzecz Nauki Polskiej <http://www.fnp.org.pl/>
17. GBL - Główna Biblioteka Lekarska <http://www.gbl.waw.pl/>
18. Health Science Library University of Buffalo <http://ublib.buffalo.edu/libraries/units/hsl/>
19. INSERM – Institut Nationale de la Santé et de la Recherche Médicale <http://www.inserm.fr/fr/partenaires/ist/mesh/>
20. ISDB – International Society of Drug Development <http://66.71.191.169/isdbweb/pag/index.php>
21. ISKO – International Society of Knowledge Organization <http://is.gseis.ucla.edu/orgs/isko/>
22. Information Resource of King's Found (London) <http://www.kcl.ac.uk/>
23. Information Resources of the School of Health & Related Research (SchHARR) - University of Scheffield <http://www.shef.ac.uk/scharr/>

24. London Library & Information Development Unit <http://www.londonlinks.ac.uk/>
25. NLM – National Library of Medicine <http://www.nlm.nih.gov/mesh/>
26. Pharmacie Centrale Assistance Publique des Hôpitaux de Paris - Centre d'Information Médicale et Pharmaceutique (Paris) - <http://www.aphp.fr/>
27. Portal Funduszy Strukturalnych - <http://www.fundusze-strukturalne.gov.pl/>
28. PRESCRIRE – La revue Prescrire. (Paris) <http://www.prescrire.org/>
29. Program Leonardo da Vinci <http://www.bkkk-cofund.org.pl/index.php?gr=2>
30. Universitatea de Medicina si Farmacie Targu Mures – Biblioteca <http://www.umftgm.ro/>
31. Wydawnictwo “Medycyna praktyczna” <http://www.mp.pl/>

Mgr Barbara Grala
Łódź – UM

MIĘDZYNARODOWA WSPÓŁPRACA ŁÓDZKICH BIBLIOTEK NAUKOWYCH

Streszczenie

Referat podejmuje problematykę kierunków i form współpracy łódzkich bibliotek naukowych z zagranicznymi bibliotekami i innymi instytucjami kulturowymi oraz osobami, które uczestniczą indywidualnie w międzynarodowych projektach bibliotecznych. Materiał do pracy zgromadzono na podstawie wywiadów przeprowadzonych z dyrekcją łódzkich bibliotek oraz kierownikami Oddziałów Gromadzenia i Wypożyczalni Międzybibliotecznych. Celem referatu jest analiza międzynarodowej współpracy łódzkiego środowiska bibliotekarskiego oraz wykazanie na czym polegała wcześniej a obecnie.

Abstracts

The paper presents trends and forms of the cooperation of Lodz scientific libraries with foreign libraries and other cultural institutions and persons who participate individually in the international library projects. The material for the paper was collected on the basis of interviews conducted with the directors of Lodz scientific libraries and the heads of Acquisition Departments and Interlibrary Loan Sections. The aim of this paper was to analyse the international cooperation of Lodz library environment and to illustrate what it relied on previously and at present.

Wprowadzenie

Współpraca jest jednym z ważniejszych aspektów w każdej dziedzinie. W erze postępu technologicznego, tworzenia społeczeństwa informacyjnego oraz postępujących procesów globalizacji staje coraz częściej używanym terminem.

Łódzkie biblioteki naukowe prowadziły międzynarodową współpracę od początku swego istnienia. Na początku ograniczała się ona głównie do wymiany zagranicznej wydawnictw i darów, do wypożyczeń międzybibliotecznych oraz wymiany osobowej pracowników. Wraz z rozwojem nowoczesnych technologii informacyjno-komunikacyjnych i Internetu rozszerzył się również charakter i możliwości współpracy.

W pracy przeanalizowano współpracę sześciu bibliotek naukowych:

- ☐ Biblioteki Głównej Uniwersytetu Łódzkiego
- ☐ Biblioteki Głównej Politechniki Łódzkiej
- ☐ Biblioteki Głównej Uniwersytetu Medycznego
- ☐ Biblioteki Państwowej Wyższej Szkoły Teatralnej i Filmowej
- ☐ Biblioteki Instytutu Medycyny Pracy
- ☐ Biblioteki Wojewódzkiej i Miejskiej im. Marszałka Józefa Piłsudskiego

Biblioteka Akademii Sztuk Pięknych i Biblioteka Akademii Muzycznej nie prowadzi żadnej formy współpracy, natomiast Biblioteka Instytutu Centrum Zdrowia Matki Polki nie podała danych. Do przeprowadzenia analizy wykorzystano materiał zebrany na podstawie wywiadów z dyrekcją i kierownictwem bibliotek szkół wyższych (PŁ, UŁ, UM) oraz jednostek naukowo-badawczych (IMP, WiMBP), sprawozdań rocznych bibliotek. Uwzględniono również informacje zawarte na stronach WWW omawianych bibliotek.

Charakter współpracy

Współpraca może mieć charakter formalny – określony umową oraz okazjonalny, wynikający z aktualnych potrzeb danej instytucji.

Biblioteki szkół wyższych, nie stanowiące jednostek autonomicznych, prowadzą współpracę na podstawie umów między uczelniami o bezpośredniej współpracy. Umowy te mają charakter ogólnouczelniany, jednak jest w nich określona dziedzina kontaktów. Na podstawie danych Biura ds. Współpracy z Zagranicą umowa powinna zawierać precyzyjnie określone zadania i cele oraz zasady współpracy dla obu stron. Kontakty z ośrodkami zagranicznymi na zasadzie umowy o bezpośredniej współpracy w środowisku łódzkim realizują Biblioteka Główna Uniwersytetu Łódzkiego, Biblioteka Główna Politechniki Łódzkiej oraz Biblioteka Główna Uniwersytetu Medycznego. Umowy te w przypadku bibliotek dotyczą głównie wymiany pracowników na staże w celu wymiany doświadczeń.

Najwcześniej, w 1978 roku współpracę rozpoczęła BG UŁ. Prowadzi kontakty z niemieckimi bibliotekami - Biblioteką Uniwersytetu im Justusa Liebiga w Giessen oraz z Biblioteką Uniwersytetu w Regensburgu. W latach 80-tych współpracę

w ramach umowy uczelnianej realizuje również BG PŁ, podejmując współpracę z licznymi ośrodkami w Wielkiej Brytanii oraz Francji. W 1991 roku kontakty z Katolickim Uniwersytetem w Nijmegen w Holandii rozpoczęła BG UM. Stronę polską reprezentował prof. Michał Karasek, a koordynatorem grantów i kontaktów Katolickiego Uniwersytetu w Nijmegen dr Jan de Koning.

Formalnie również rozwiązana jest kwestia wymiany zagranicznej. Prawne podstawy dla międzynarodowej wymiany wydawnictw stworzyły *Konwencje paryskie*, przyjęte przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury, na jej dziesiątej sesji w Paryżu (w dniach od 4 listopada do 5 grudnia 1958 roku). Pierwsza konwencja dotyczyła międzynarodowej wymiany wydawnictw, druga międzynarodowej wymiany wydawnictw urzędowych i dokumentów rządowych (Dz.U. z 1971 r. nr 8, poz.88 i poz.89). (ratyfikowane przez Radę Ministrów PRL w dniu 17 stycznia 1970). Zgodnie z postanowieniami art. 1 Konwencji, umawiające się państwa zobowiązują się „popierać i ułatwiać wymianę wydawnictw zarówno między organami rządowymi, jaki i między pozarządowymi instytucjami oświatowymi, naukowymi i technicznymi lub kulturalnymi, których działalność nie ma celów dochodowych”.¹

Warto wspomnieć, że w początkowym okresie wymiana nie była rozwiązywana w sposób uregulowany. Pracownicy naukowcy uczelni wyjeżdżający wówczas za granicę na staże naukowe czy konferencje nawiązywali bezpośrednie kontakty z innymi naukowcami. W porozumieniu zainteresowanych stron wymieniano określone dokumenty. Liczba kontrahentów i tytułów była znacznie większa niż obecnie ze względu na modę prowadzenia szerokiej wymiany pomiędzy krajami dawnego bloku socjalistycznego. Wymieniano również publikacje z krajami zachodnimi. Dawało to możliwość gromadzenia trudnej do zdobycia literatury. Prowadzenie wymiany zagranicznej podnosiło prestiż bibliotek. Obecnie gromadzenie literatury odbywa się w ściśle określony sposób. Biblioteki zawierają umowy formalne, ustalając dokładne tytuły przesyłanych publikacji. Najczęściej wzajemna współpraca polega na wysyłaniu tzw. materiałów własnych w zamian za materiały własne innej instytucji.

W praktyce biblioteki rozwiązują kwestię wymiany w różny sposób. Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego podjęła wymianę instytucjonalną w latach 1947-1949 na zasadzie zawierania umów z bibliotekami uniwersyteckimi, PAN oraz narodowymi. Wymianę zainicjowała BG UŁ, wysyłając listy intencyjne, w których instytucje ustaliły między sobą wspólne zasady, dochodząc do consensusu. Biblioteka Politechniki Łódzkiej i Uniwersytetu Medycznego prowadzi wymianę na podstawie dobrowolnej umowy kontrahentów, którzy zobowiązują się przysyłać sobie wzajemnie publikacje.

¹ Vademecum Bibliotekarza : praktyczne i aktualne informacje dla bibliotekarzy / pod red. Lucjana Bilińskiego. Warszawa : Wydaw. Verlag Dashöfer, 2005, część 6, rozdz. 1, podrozdz. 2.2, s. 1-2

Odbywa się na zasadzie wymiany ofert między bibliotekami uczelnianymi, które mają podobny profil zbiorów oraz placówkami naukowo-badawczymi.

Trzecią platformą współpracy, która funkcjonuje w oparciu o regulacje prawne są wypożyczenia międzybiblioteczne. Ustalenia proceduralne zawarte są w *Dekrecie o bibliotekach z 1946 roku*² następnie w *Ustawie o bibliotekach z 1968 roku*³ oraz jej nowszymi wersjami z 1997 roku⁴. Zobowiązują one biblioteki do udostępniania zbiorów użytkownikom z innych bibliotek. Liczne postulaty podjęto na *Ogólnopolskiej konferencji na temat wypożyczeń międzybibliotecznych* zorganizowanej przez Bibliotekę Narodową w Warszawie w 1991 roku. Zasady współpracy w zakresie wypożyczeń międzybibliotecznych określone są również w regulaminach udostępniania zbiorów poszczególnych uczelni. Przykładowo Wypożyczalnia Międzybiblioteczna Biblioteki Głównej Uniwersytetu Medycznego funkcjonuje w oparciu o *Regulamin udostępniania zbiorów Biblioteki Głównej Uniwersytetu Medycznego w Łodzi*. Regulamin określa, że „wypożyczanie materiałów bibliotecznych z innych bibliotek i instytucji odbywa się na prawach wzajemności. Instytucja wypożyczająca ponosi wszelką odpowiedzialność za całość wypożyczonych materiałów oraz przestrzegania regulaminu i specjalnych życzeń instytucji wysyłającej materiały”⁵.

Oprócz współpracy formalnej, instytucjonalnej rozwija się również współpraca okazjonalna, wynikająca z bieżących potrzeb i możliwości danej instytucji, mająca charakter nieformalny. Taką formę współpracy realizują Biblioteka PWSTiF, Biblioteka WiMBP oraz w niektórych aspektach BG PŁ.

Zakres współpracy

Współpracę na początku działalności bibliotek naukowych w środowisku łódzkim wyznaczały trzy podstawowe formy: wymiana zagraniczna wydawnictw, wypożyczenia międzybiblioteczne oraz wymiana osobowa. W 1989 roku nastąpił wzrost zainteresowania i bezpośrednich kontaktów z krajami zachodnimi. Pomimo niekwestionowanych osiągnięć bibliotekarstwa „okresu powojennego”⁶, szczególnie dotkliwe były braki polskich bibliotek w dziedzinie komputeryzacji. Na początku lat 90-tych zakres współpracy rozszerzył się o modernizację bibliotek. Powstało wiele organizacji rządowych przede wszystkim w Wielkiej Brytanii i USA, które miały ułatwić wdrożenie zintegrowanych systemów bibliotecznych. Inicjatywę

² Dekret o bibliotekach i opiece nad zbiorami bibliotecznymi z dnia 17 kwietnia 1946 r. Dz.U. 1946 nr 26, poz. 163

³ Ustawa o bibliotekach z dnia 9 kwietnia 1968 r. Dz.U. 1968 nr 12, poz. 63

⁴ Ustawa o bibliotekach z dnia 27 czerwca 1997 r. Dz.U. nr 85, poz. 539

⁵ Regulamin systemu biblioteczno-informacyjnego Uniwersytetu Medycznego w Łodzi. Łódź 2004, s. 11

⁶ Joanna Pasztaleniec-Jarzyńska: Międzynarodowa współpraca bibliotek. *Bibliotekarz* 1998 nr 1 s. 5

taką podjęły Fundacja Sorosa oraz Fundacja Mellona, przekazując środki na w/w przedsięwzięcia.

Gromadzenie zbiorów

Jak wspomniano wcześniej biblioteki uczelniane - Biblioteka Politechniki Łódzkiej, Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego oraz Biblioteka Uniwersytetu Medycznego - od początku swojego istnienia (lata 1945-49) jako jednostki naukowe prowadzą współpracę międzynarodową w zakresie wymiany zagranicznej i darów. Głównym zadaniem Sekcji Wymiany Zagranicznej było i jest prowadzenie bezdewizowej wymiany wydawnictw urzędowych i naukowych pomiędzy bibliotekami i instytucjami zagranicznymi na podstawie wspomnianej Konwencji Paryskiej. Profile wymiany wyznacza charakter uczelni. Biblioteki prowadzą regularną obustronną wymianę. W BG UŁ wymieniane są wydawnictwa o charakterze ogólnonaukowym, poczynając od nauk humanistycznych do przedmiotów ścisłych. Biblioteka PŁ i UM zgodnie z profilem uczelni przeprowadza ścisłą selekcję dziedzinową, gromadząc jedynie wydawnictwa zgodne ich z kierunkiem badawczym.

W ramach Sekcji Wymiany Zagranicznej prowadzona jest wymiana następujących rodzajów publikacji:

- ◇ czasopism
- ◇ materiałów konferencyjnych,
- ◇ wydawnictw albumowych
- ◇ oraz monografii.

Dominują wydawnictwa uczelniane oraz instytutów – m.in. Folia Medica Lodziensis, Annales Universitatis Medicae Lodziensis, Acta Universitatis Lodziensis Zeszyty ŁTN, Zeszyty Naukowe Politechniki Łódzkiej, Medycyna Pracy, International Journal of Occupational Medicine and Environmental Health.

Wymiana ma zasięg ogólnoświatowy. BG UŁ prowadzi kontakty ze 150 bibliotekami uniwersyteckimi, narodowymi i PAN z całego świata m.in. Library of Congress, Biblioteką Polską w Londynie. BG PŁ nawiązała współpracę z 51 instytucjami (21 regularna wymiana w obie strony; dary zagraniczne do 9 instytucji Biblioteka wysyła, a z 21 instytucji otrzymuje). Głównymi ośrodkami wymiany w Bibliotece PŁ są: biblioteki techniczne oraz placówki naukowo-badawcze w USA, Meksyku, Japonii, Francji, Anglii, Niemiec, Szwajcarii, a także naszych sąsiadów: Czech, Litwy Ukrainy i Rosji. BG UM współpracuje z 26 kontrahentami m.in. ze Światową Organizacją Zdrowia w Genewie, z bibliotekami i instytucjami medycznymi w Japonii, Francji, Danii oraz z Katolickim Uniwersytetem w Nijmegen w Holandii.

Materiały otrzymywane w drodze wymiany i darów stanowią : w przypadku BG PŁ 20% zbiorów, BUŁ 15%, BUM-10%

Zagraniczną wymianę prowadzi także Biblioteka IMP oraz Biblioteka WiMBP - ma ona charakter nieformalny.

Wykazy instytucji, z którymi jest prowadzona wymiana:

Biblioteka Główna Politechniki Łódzkiej (w wyborze):

- Library of Congress , USA
- Textille Machinery Society Osaka in Science Technology, Japan
- Universitätsbibliothek und Technische Information Bibliothek Hannover, Germany
- Linda Hall Library Cansas City, USA
- Budapest University of Technology, Library of Information Centre, Hungary
- Rossijskaja Gosudarstvennaja Biblioteka, Moskva, Russia
- Library of Kovnas, University of Technology , Lithuania
- Academy of Sciences of Czech Republic, Institute of Organic Chemistry and Biochemistry, Prague, Czech Republic
- American Chemical Society, USA

Biblioteka Główna Uniwersytetu Medycznego (w wyborze):

- World Health Organization, Geneva, Swiss
- National Library in Prague, Czech Republic
- Danish National Library of Science and Medicine, Copenhagen, Denmark
- Syndicat des Biologistes L'Eurobiologiste, Paris, France
- Nihon University School of Dentistry, Tokyo, Japan
- Japanese Pharmacological Society, Kyoto, Japan
- Library Tokyo Medical and Dental University, Tokyo, Japan
- Tokyo Dental College, Chiba, Japan
- Katholieke Universitet Nijmegen, Nederland

Instytut Medycyny Pracy:

- Institute for Medical Research and Occupational Health, University of Zagreb, Croatia
- Canada Institute for Scientific and Technical Information, National Research Council, Ottawa, Canada
- Moody Medical Library, University of Texas Medical Branch, Galveston, Texas, USA
- Hiroshima University, Medical Library, Japan.
- International Labour Office. Periodicals Section, Library, Geneva, Switzerland
- University of Occupational and Environmental Health, Japan
- Department of Occupational and Social Medicine, University Hospital Tübingen and the Medical Faculty of the Eberhard Karls University, Tübingen, Germany
- National Institute of Public Health. Library, Tokyo, Japan
- Finnish Institute of Occupational Health (FIOH), Helsinki, Finland
- Istituto Superiore di Sanita, Rome, Italy

- SPF Sante publique. Bibliotheque Vesale (Federal Public Service Health, Food Chain Safety and Environment, The Vesalius Library), Bruxelles, Belgique
- Ministry of Health. Institute of Public Health Iasi, Iasi, Romania
- Starnberger Institut zur Erforschung globaler Strukturen, Entwicklungen und Krisen, Starnberg, Germany
- Instituto Nacional de Salud Publica, Morelos, Mexico

Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna im. Marszałka J. Piłsudskiego w Łodzi. Wykaz instytucji i osób (w wyborze):

- Ambasada Niemiec
- Ambasada Szwajcarii
- Biblioteka Narodowa Litwy
- Łucka Anna, Polska Misja Katolicka w Paryżu
- Martin-Opitz-Bibliothek, Herne
- Nowe Życie, Chicago
- Ośrodek Dokumentacji Pontyfikatu, Rzym
- Polski Instytut Naukowy w Kanadzie
- Stowarzyszenie Weteranów Armii Polskiej w Ameryce
- Unia Polskiej Kultury, Wiedeń
- Urantia Foundation, Chicago

Oddział Gromadzenia i Uzupełniania Zbiorów Biblioteki Głównej Uniwersytetu Łódzkiego nie podał danych.

Udostępnianie zbiorów

Formą współpracy w zakresie udostępniania zbiorów są wypożyczenia międzybiblioteczne. Wymianę zagraniczną w ramach wypożyczeń międzybibliotecznych realizują BG PŁ oraz BG UŁ. Zasady wypożyczeń ustalone są w regulaminach w/w uczelni; zgodnie z regulaminem Udostępniania Zbiorów Wypożyczalni Międzybibliotecznej mogą korzystać: pracownicy, doktoranci i dyplomanci. Obecnie istnieje możliwość współpracy ze wszystkim bibliotekami na świecie, głównie naukowymi. Kontakty prowadzone są głównie z bibliotekami uniwersyteckimi.

Wypożyczalnie wysyłają i sprowadzają następujące rodzaje publikacji :

a) wysyłane

- artykuły z Zeszytów Naukowych Politechniki Łódzkiej oraz czasopism wydawanych przez UŁ
- artykuły z czasopism polskich
- książki polskie
- rozprawy doktorskie pracowników Politechniki Łódzkiej, Uniwersytetu Łódzkiego

b) sprowadzane

- artykuły z czasopism zagranicznych
- referaty z materiałów konferencyjnych

- książki zachodnie

Zamówienia dotyczące artykułów realizowane są w formie kserokopii i plików elektronicznych.

BG UŁ i BG PŁ prowadzi stały kontakt z :

BG UŁ sprowadza materiały z:	BG UŁ wysyła materiały do :
Nationale Bibliothek Wien; Austria	<i>Harvard College Library Cambridge, Wielka Brytania</i>
Universitätsbibliothek Salzburg ; Austria	Bibliothek Campus Sint-Andries w Antwerpii, Belgia
Bibliothèque Université de Louvain; Belgia	Bibliothèque Nationale Luxembourg
Bibliothèque Universitaire de Savoie Chamber; Francja	<i>Bibliothèque Universitaire de Lettres des Arts Bordeaux, Francja</i>
Bibliothèque Interuniversitaire de Lyon; Francja	Stockholms Universitetsbibliotek Stockholm, Szwecja
Bibliothèque de la Sorbonne Paris; Francja	Statni Vedecka Knihovna Olomouce, Czechy
Biblioteca Nazionale Torino; Włochy	<i>Univerzitna Kniznica Bratislava, Słowacja</i>
Universidad Complutense Faculty de Clinical Biologías Cindat Universitaria Madrid; Hiszpania	
Biblioteca de Valencia; Hiszpania	
Biblioteca Universitaria di Padova; Włochy	
Universitätsbibliothek Utrecht ; Holandia	
Biblioteki Uniwersyteckie w Bielefeld , Kassel, Greifswald, Freiburg, Frankfurt, Erlangen, Göttingen; Hamburg	

BG PŁ sprowadza materiały z :	BG PŁ wysyła materiały do:
The British Library, Boston Spa, Wielka Brytania	Vedecka Knihovna, Olomouc, Czeska Republika
Universitat Bamberg, Niemcy Niemcy	Statni Technicka Knihovna Praga, Czech Republik
Technical Universitat Clausthal, Niemcy	University of Exeter, Wielka Brytania
Universitäts- und Forschungsbibliothek Erfurt, Niemcy	Helsinki University of Technology,
Technische Universität Freiberg, Niemcy	University of Tasmania Library, Australia
Thüringer Universitäts und Landesbibliothek Jena, Niemcy	Ecole des Mines Paris, Francja
Universität Weimar , Niemcy	National Research Council Canada
Technische Universität Ilmenau, Niemcy	Information Delivery, CISTI
Universität Lüneburg , Niemcy	Infonetwork , Inc. Los Angeles, USA
Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen, Niemcy	INIST Diffusion, Francja
ZBW. Deutsche Zentralbibliothek für Wirtschaftswissenschaften, Niemcy	
Universität Osnabrück, Niemcy	
Fachhochschule Schmalkalden, Niemcy	
Hochschule Harz Wernigerode, Niemcy	
Rosyjskaja Gosudarstvennaja Biblioteka, Moskwa, Rosja	
National Library of Russia, St. Petersburg, Rosja	
Université Brest, Francja	
Université La Rochelle, Francja	
Université Strasbourg, Francja	

Statni Technicka Knihovna Praga, Czechy	
University Microfilms International USA	
National University of Singapore	

Wymiana osobowa

Kontakty między uczelniami podejmowane były już w latach 70-tych. Realizowane były w ramach umów między uczelniami o bezpośredniej współpracy, która dotyczyła głównie wyjazdów na staże w celu wymiany doświadczeń. Biblioteki nawiązały kontakt z następującymi instytucjami:

BG PŁ – University of Strathclyde, Andersonian Library; Glasgow, Wielka Brytania; Polish Cultural Centre, University of Strathclyde; Bibliotheque Universitaire de L'Universite: Claude Bernard, Lyon, Francja; Jean Moulin, Lyon, Francja; Jean Monnet,; ponadto: 40 instytucji w Europie, 4 instytucje w Azji, 6 instytucji w Ameryce Północnej.

BG UŁ – Uniwersytet im. Justusa Leibiga w Giessen, Niemcy, Uniwersytet w Regensburgu, Niemcy.

BG UM – Katolicki Uniwersytet w Nejmigen, Holandia.

Wymiana osobowa odbywała się również w ramach programów wspierających współpracę między uczelniami z krajów Unii Europejskiej – programu TEMPUS i programu TEMPRA oraz Fundacji A.W. Mellona. Na przełomie lat 1996-1998 fundacja przekazała środowisku łódzkich bibliotek naukowych grant na ich komputeryzację.

W latach 90-tych charakterystyczną formą bibliotecznych kontaktów międzynarodowych były wyjazdy indywidualne i grupowe pracowników Bibliotek PŁ i UŁ do bibliotek zachodnioeuropejskich, mające na celu wdrażanie zintegrowanego systemu bibliotecznego HORIZON. Pracownicy odbywali szkolenia, związane z wprowadzaniem komputeryzacji w bibliotekach polskich, w ramach programu TEMPUS (Joint European Project+) oraz programu TEMPRA. Uczestniczono również w konferencjach i spotkaniach dotyczących nowoczesnych rozwiązań w zakresie automatyzacji bibliotek.

Biblioteka Główna Politechniki Łódzkiej

1995

- **Hatfield University** (Wielka Brytania) 4-9.09 Konferencja i wystawa LIBTECH'95 (TEMPUS)
- Staże we Francji Lyon, St.Etienne (TEMPRA)

1996

- **Hatfield University** (Wielka Brytania) 2-9.09 Konferencja LIBTECH'96 (TEMPUS)

1997

- **Warszawa** 15-18.10 Konferencja nt. automatyzacji bibliotek organizowana przez Fundację A.W.Mellona-
- Referat: Feret B.The Union Catalog. Different Library Systems – Different Solutions.

1998

- **Budapeszt** 20-24.05 Spotkanie z bibliotekarzami węgierskimi w sprawie rozpoznania projektu katalogu centralnego bibliotek węgierskich. (Grant Fundacji A.W.Mellona)
- **USA** 25.06-17.07 Staż w bibliotekach USA (fundacja A.W.Mellona)

2000

- **Warszawa** 28.03 Ogólnopolskie spotkanie sprawozdawcze z przedstawicielem Fundacji A.W.Mellona

Biblioteka Główna UŁ

1994

- **Newcastle**, Wielka Brytania -wyjazd na warsztaty szkoleniowe w ramach programu TEMPUS (Joint European Project+):
- **Hull**, Wielka Brytania (wyjazd mający na celu zapoznanie się ze strategią współpracy brytyjskich bibliotek w zakresie opracowania zarysu planu współpracy dla bibliotek polskich wprowadzających komputeryzację

1995

- **Hull**, Wielka Brytania – warsztaty szkoleniowe w ramach TEMPUS

1996

- **Newcastle**, Wielka Brytania – kurs dotyczący organizacji i zarządzania bibliotekami Cambridge University Library- staż, Bath University Library – staż

Udział w fundacjach

Biblioteka Główna Politechniki Łódzkiej zaangażowana jest w działalność Open Society Institute (OSI) w Budapeszcie, uczestnicząc indywidualnie w osobie dyrektora mgr inż. Błażeja Fereta w zespole roboczym Projektu Sorosa ds. Zawartości Baz (Content Task Force). OSI oraz firma EBSCO Publishing w 1999 roku zawarły porozumienie w sprawie współpracy przy tworzeniu największego w świecie konsorcjum informacyjnego. Wspólna inicjatywa została nazwana *Electronic Information for Libraries Direct eFIL Direct*. Projekt miał na celu ocenę dotychczasowych usług i zawartości baz EBSCO oraz wybór baz technicznych (Science Technology). Współpraca odbywa się na poziomie udziału w konferencjach, dyskusji i spotkań z wydawcami.

2000

- **Glasgow** 24.06-03.07 Staż krótkoterminowy (w ramach grantu Open Society Institute z fundacji Soros'a)

2001

- Boston 19-26.08 67th IFLA Council and General Conference. Libraries and Librarians: Making a Difference in the Knowledge Age.
- Referat: Feret B. eIFL - electronic information for libraries. A global initiative of the Soros foundations network.
- Budapeszt 24-27.02 Spotkanie zespołu roboczego ds. zawartości baz danych w projekcie eIFL.
- Budapeszt 14-17.06 Open Society Institute Spotkanie organizacyjne dot. Projektu eIFL.
- Amsterdam 23-28.07 Projekt eIFL.
- Budapeszt 13-16.10 Spotkanie koordynatorów i konsultantów projektu eIFL.

Członkostwo w stowarzyszeniach bibliotekarskich

IATUL

Biblioteka Główna PŁ jest członkiem Międzynarodowego Stowarzyszenia Bibliotek Uniwersytetów Technicznych IATUL (International Association of Technology University Libraries). IATUL jako międzynarodowe forum do wymiany doświadczeń, poglądów, opinii współpracuje również z IFLA (International Federation of Library Associations and Institutions). Platforma współpracy dotyczy czynnego udziału dyrektora BG PŁ mgr inż. Błażeja Fereta w konferencjach.

1999

- **Kreta** 15-22.05 20th IATUL Conference „The Future of Libraries in Human Communication” Referat: Feret B. The future of the academic library and the academic librarian: a DELPHI study”.

2004

- **Kraków** 30.05-4.06 25th Annual IATUL Conference “Library Management in Changing Environment.” (Zarządzanie biblioteką w zmieniającym się środowisku) Referat: Feret B., Szczepańska B.: Internet in the library – the sky is not blue. Comments on the selected library problems when offering patrons Access Internet.

2005

- **Quebec** 29.05 – 2.06 26th Annual IATUL Conference. Université Laval, Quebec City. Referat: Feret B., Szczepańska B.: The Future of the academic librarian: the DELPHI study reloaded.

EAHIL

Instytut Medycyny Pracy jest członkiem EAHIL (European Association of Health Information and Libraries).

Uczestnictwo w Centrum Dokumentacji WHO (Światowa Organizacja Zdrowia).

Pozostałe formy: Organizowanie wystaw, konferencje

W 2004 r. Barbara Czajka - dyrektor WiMBP nawiązała współpracę z Instytutem Hoovera działającym przy Stanford University w Palo Alto w Kalifornii. Efektem tej współpracy była wystawa „Herbert Hoover a Polska”, która ze względu na bogactwo zbiorów nie mogła być eksponowana w WiMBP i została zorganizowana w Muzeum Historii Miasta Łodzi od 15 lutego do 13 marca 2005r. Otwarcie wystawy poprzedziła 14 lutego sesja popularnonaukowa w WiMBP, w programie, której były referaty:

- ▶ Herbert Hoover a Polska - Zbigniew Stańczyk (Instytut Hoovera),
- ▶ Amerykańska pomoc dla dzieci polskich po I wojnie światowej oraz inne formy pomocy w latach 1919-1923 – Gabriela Rybarczyk (Łódź),
- ▶ Instytut Hoovera – zbiory i działalność – Maciej Siekierski (Instytut Hoovera),
- ▶ WiMBP przygotowała – we współpracy z Instytutem Hoovera, wystawę towarzyszącą sesji w WiMBP.

Instytut Hoovera zapowiedział również przekazanie w darze WiMBP kolekcji wydawnictw drugiego obiegu w Polsce (1976-1989 r.), która wzbogaci i uzupełni dotychczasowe zbiory. WiMBP w Łodzi jako jedna z dwóch bibliotek z Polski (drugą jest Biblioteka Publiczna m. st. Warszawy – Biblioteka Główna Województwa Mazowieckiego) została zaproszona do nominowania książek do prestiżowej Nagrody „The IMPAC Dublin Literary Award”.

WiMBP zgłosiła do Nagrody w poszczególnych latach:

- The IMPAC Dublin Literary Award 2004 - „House of Day, House of Night” (Olga Tokarczuk),
- The IMPAC Dublin Literary Award 2005: „The Da Vinci code” (Dan Brown), Eleven minutes (Paulo Coelho), “The way to paradise” (Mario Vargas Llosa),
- The IMPAC Dublin Literary Award 2006: „Author, author” (David Lodge), „A tale of love and darkness” (Amos Oz), „Transmission” (Hari Kunzru).

WiMBP udziela również informacji na zapytania z zagranicy kierowane głównie pocztą elektroniczną dotyczącą informacji o zbiorach biblioteki lub informacji związanych z Łodzią i regionem łódzkim, w tym dotyczące okresu II wojny światowej. Jak na razie są to jednak w skali poszczególnych lat zapytania jednostkowe.

Współpracę realizuje także Biblioteka PWSTiF, uczestnicząc w imprezach ogólnouczeniowych - festiwalach i konferencjach. W tym roku dyrektor biblioteki Elżbieta Jędraszczyk- Jedynak wygłosiła referat „Internet Polish Movie Database – An attempt to create the national filmography” na konferencji „Conference on Film Databases and Film Restoration” w Budapeszcie zorganizowanej przez Węgierską Filmotekę Narodową i Węgierskie Muzeum Filmowe.

Biblioteka utrzymuje kontakty z licznymi instytucjami m.in. praską FAMU, moskiewskim WGIK, paryskim IDHEC, szkołami niemieckimi - w Ludwigsburgu,

w Babelsbergu, Hrvatską Kinoteką w Zagrzebiu, Hamburgisches Centrum für Filmforschung Cinegraph. Prowadzi z nimi wymianę informacji w zakresie filmu oraz wymianę materiałów konferencyjnych.

Współpraca ma charakter okazjonalny, wynika z bieżących potrzeb i możliwości.

Współpraca w dobie stosowania nowoczesnych technologii informacyjno-komunikacyjnych

Współczesne środowisko informacyjne, edukacyjne i społeczne podlega szybkim przemianom i cechuje je wielka różnorodność. W związku z tym szczególnie cenne są rozwiązania, które zachowując dotychczasowe osiągnięcia, potrafią elastycznie wzbogacić je o elementy nowatorskie mające na celu zaspokajanie nowych potrzeb i pozostające w zgodzie z najnowszymi trendami. Zjawisko przeobrażeń dotyczy zwłaszcza bibliotek naukowych. Większość z nich osiągnęła obecnie etap rozwoju biblioteki hybrydowej, która łączy w sobie dwa światy: rzeczywisty z wirtualnym⁷. Biblioteka hybrydowa wykorzystująca zarówno elementy wirtualne jak i fizyczne oraz oferująca dostęp do drukowanych i elektronicznych źródeł jest w stanie optymalnie zaspokoić oczekiwania współczesnych użytkowników, zapewniając im nową jakość w dziedzinie usług biblioteczno-informacyjnych. W takim aspekcie rozwoju nowoczesnych technologii informacyjno-komunikacyjnych i Internetu rozszerzyły się również możliwości i charakter współpracy bibliotek.

Pojęcia współpracy międzynarodowej nie można obecnie określić jednoznacznie. Na przestrzeni ostatniego dziesięciolecia wyraźnie ono ewoluuje. Mówiąc o współpracy, trudno jest uchwycić granicę między współpracą, a zwykłą globalizacją produktów. Kontrowersyjna jest kwestia dostępów konsorcyjnych do baz, czasopism elektronicznych, portali tematycznych, jak chociażby portale medyczne czy innych zasobów. Należy w tym momencie postawić pytanie czy jest to zwykła komercja, czy też biblioteki podjęły, jak to trafnie ujęła autorka referatu, „próbę partnerskiej współpracy strategicznej”,⁸ aby zapewnić swoim użytkownikom dostęp do elektronicznych źródeł informacji naukowej? Biblioteki polskie pełnią ciągle rolę biorcy i ciągle pozostają słabszym partnerem, który jest „skazany na ciągle porównywanie i zapożyczenia”.⁹ Dlatego trudno jest mówić o pełnej obustronnej współpracy. Problematyka ta jest jak najbardziej aktualna w obliczu niekwestionowanych trudności w zakresie

⁷ Grażyna Piotrowicz: Model hybrydowy współczesnej polskiej biblioteki akademickiej. [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: http://bg.p.lodz.pl/konferencja/pelne_teksty/piotrowicz.pdf

⁸ Tamże

⁹ Henryk Hollender: Międzynarodowa współpraca bibliotek w warunkach utrwalonej nierówności [Dokument elektroniczny]. W: *Współpraca bibliotek naukowych w zakresie obsługi użytkowników. Warszawa, 23-24 września 2002* [Materiały z konferencji]. Warszawa: Biblioteka Główna Politechniki Warszawskiej, 2002. - Dostępny również w „EBIB” Materiały konferencyjne. - Tryb dostępu: <http://ebib.oss.wroc.pl/matkonf/pw/referaty/HHollender.pdf>

niedoborów finansowych, złej organizacji systemu funkcjonowania bibliotek oraz braku nowoczesnej ustawy o bibliotekach.

Podsumowanie

W referacie przedstawiono najważniejsze formy współpracy w środowisku łódzkim. Na przestrzeni ostatniego dziesięciolecia zaobserwowano szczególnie zwiększone zainteresowanie elektronicznymi formami dostępu do baz danych i czasopism elektronicznych.

Problematyka współpracy we współczesnej naukowej bibliotece jest sprawą otwartą. W jakim kierunku będzie zmierzać zależy od wielu czynników: odpowiedniej ustawy o bibliotekach, zwiększenia nakładów finansowych na szkolnictwo i oświatę oraz zaangażowania kadry bibliotekarskiej na różnych etapach działalności od gromadzenia po udostępnianie.

Bibliografia

B e d n a r e k - M i c h a ł s k a Bożena: BIBWEB - kurs internetowy dla bibliotekarzy [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://ebib.oss.wroc.pl/2002/37/bibweb.php>

H o l l e n d e r Henryk: Międzynarodowa współpraca bibliotek w warunkach utrwalonej nierówności [Dokument elektroniczny]. W: *Współpraca bibliotek naukowych w zakresie obsługi użytkowników. Warszawa, 23-24 września 2002* [Materiały z konferencji]. Warszawa: Biblioteka Główna Politechniki Warszawskiej, 2002. - Dostępny również w „EBIB” Materiały konferencyjne. - Tryb dostępu: <http://ebib.oss.wroc.pl/matkonf/pw/referaty/HHollender.pdf>

K r a w c z y k Małgorzata: Rozwój i znaczenie funkcjonowania wymiany publikacji na przykładzie wybranych bibliotek polskich i zagranicznych [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://ebib.oss.wroc.pl/2005/62/krawczyk.php>

P a s z t a l e n i e c - J a r z y ń s k a Joanna: Międzynarodowa współpraca bibliotek. *Bibliotekarz* 1998 nr 1 s. 5-8

P i n d ł o w a Wanda: Czy studia w zakresie informacji naukowej i bibliotekoznawstwa zaznajamiają studentów z problematyką współpracy bibliotek. [Dokument elektroniczny]. W: *Współpraca bibliotek naukowych w zakresie obsługi użytkowników. Warszawa, 23-24 września 2002* [Materiały z konferencji]. Warszawa: Biblioteka Główna Politechniki Warszawskiej, 2002. - Dostępny również w „EBIB” Materiały konferencyjne. Tryb dostępu: <http://ebib.oss.wroc.pl/matkonf/pw/referaty/WPindlowa.pdf>

P i o t r o w i c z Grażyna: Model hybrydowy współczesnej polskiej biblioteki akademickiej. [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: http://bg.p.lodz.pl/konferencja/pelne_teksty/piotrowicz.pdf

Ś l i w i ń s k a Maria: Współpraca bibliotek: więcej korzyści dla „własnych” czy „obcych” użytkowników? [Dokument elektroniczny]. W: *Współpraca bibliotek naukowych w zakresie obsługi użytkowników. Warszawa, 23-24 września 2002* [Materiały z konferencji]. Warszawa: Biblioteka Główna Politechniki Warszawskiej, 2002. Dostępny również w EBIB Materiały konferencyjne. - Tryb dostępu: <http://ebib.oss.wroc.pl/matkonf/pw/referaty/MSliwinska.pdf>

V a d e m e c u m Bibliotekarza : praktyczne i aktualne informacje dla bibliotekarzy / zesp. aut. pod red. Lucjana Bilińskiego ; [aut.] Lucjan Biliński [et al.]. Warszawa: Wydaw. Verlag Dashöfer, 2005. Skoroszyt

Mgr Anna Uryga
Kraków – CM UJ

EUROPEAN ASSOCIATION FOR HEALTH INFORMATION & LIBRARIES: WOKÓŁ NOWYCH PRZEDSIĘWZIĘĆ ORAZ ORGANIZACJI KONFERENCJI W POLSCE

Streszczenie

Stale podnoszenie rangi zawodu bibliotekarza medycznego i standardów usług prowadzonych przez biblioteki medyczne, polepszanie współpracy oraz wymiana doświadczeń to niektóre z działań podejmowanych przez Europejskie Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju Informacji w Ochronie Zdrowia (EAHIL). Celem tej krótkiej prezentacji jest przedstawienie istotnych zmian w statucie organizacji, które wchodząc w życie z początkiem nowego roku otworzą nowe perspektywy dla bibliotekarstwa medycznego. Na tym tle zasygnalizowane zostaną pierwsze efekty prac związanych z przygotowaniem konferencji - warsztatu, który odbędzie się w Krakowie w 2007 roku. Poprzez ten pryzmat oraz w nawiązaniu do referatu omawiającego wymiary międzynarodowej współpracy jeszcze raz zaproponowane zostaną najistotniejsze działania dla polskich bibliotek medycznych, które w pewnej perspektywie czasowej powinny przynieść dobre owoce i śmiałe sojusze zawodowo-organizacyjne.

Abstracts

Among many activities undertaken by the European Association for Health Information and Libraries (EAHIL) there are some especially worthy of notice: an initiative to permanently raise the professional status of medical librarians and the standards of medical library services and also to improve the co-operation and exchange of experience among librarians. The purpose of our presentation was to discuss the essential changes in EAHIL statute coming into force in 2006. These changes are expected to open up new perspectives in medical librarianship. Referring to these new possibilities we presented the progress of work in the field of the EAHIL workshop-conference organisation (to be held in Kraków in 2007). In conclusion we pointed out that the activities of Polish medical libraries should be intensified in order to create professional and organisational alliances and improve co-operation.

Informacje ogólne

European Association for Health Information & Libraries (EAHIL), w wolnym tłumaczeniu na język polski: *Europejskie Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju Informacji w Ochronie Zdrowia*, to niezależna organizacja pozarządowa, która jednoczy i motywuje bibliotekarzy, dokumentalistów oraz specjalistyczne kadry informacyjne działające w różnego typu bibliotekach i biurach w obszarze nauk medycznych, farmaceutycznych i zdrowia publicznego na terenie całej Europy.

Organizacja założona została w 1987 roku w Brighton (UK) pod auspicjami Rady Europy. Po osiemnastu latach od swoich narodzin EAHIL liczy ponad 400 członków z 25 europejskich krajów, z coraz większą reprezentacją Europy Centralnej i Wschodniej. Podczas jednego ze spotkań, w Pradze w 1995 roku, EAHIL przyjęła „Strategiczny Program Pracy”, gdzie zostały wyrażone główne cele obejmujące działania na rzecz rozwoju zawodowego bibliotekarza medycznego, rozwijanie wszechstronnej

współpracy i wymiany doświadczeń oraz podnoszenie jakości i standardów świadczonych usług. W 1998 roku został dopracowany (na prawach holenderskich) statut EAHIL, który określił jako główne miejsce siedziby stowarzyszenia Amsterdam, przenosząc ją, po kilku wcześniejszych latach funkcjonowania, z Brukseli. Obecnie *Główny Sekretariat EAHIL* mieści się w Utrechcie. Statutowi EAHIL towarzyszą inne uzupełniające dokumenty takie jak: *Rules of Procedures, Policy Statements, Code of Ethics for EAHIL Members, President's Reports, Draft virtual budget*.

Działalność Stowarzyszenia finansowana jest poprzez składki członkowskie oraz fundusze pozyskiwane od różnorodnych sponsorów na realizację niektórych przedsięwzięć. Dotychczasowy statut wyróżnia członkostwo indywidualne dla wszystkich bibliotekarzy medycznych i reprezentantów różnych grup zawodowych pracujących na rzecz rozwoju informacji w sektorze ochrony zdrowia, członkostwo instytucjonalne dla bibliotek medycznych i ośrodków dokumentacyjnych, członkostwo zbiorowe dla narodowych i regionalnych stowarzyszeń działających na styku wielu działów sektora medycznego oraz członkostwo stowarzyszeniowe dla wszystkich wymienionych wcześniej kategorii spoza Europy. Firmy komercyjne, których zainteresowania są zbieżne z obszarami działań EAHIL mogą funkcjonować na zasadach członkostwa afiliowanego. Składki członkowskie wahają się w granicach 50 Euro dla członków indywidualnych do 397 Euro dla członków afiliowanych.

Organami wykonawczymi EAHIL są 8-mio osobowy Zarząd (*Executive Board*), 30-to osobowa Rada (*Council EAHIL*), złożona z przedstawicieli reprezentujących poszczególne kraje, 7-osobowy Komitet Redakcyjny oficjalnego biuletynu EAHIL (*Journal of the EAHIL*), przedstawiciele dwóch podgrup (*Pharmaceutical Information Group [PHIG]*, *European Veterinary Libraries Group [EVLG]*). Przynajmniej raz na dwa lata odbywają walne zgromadzenia członków Stowarzyszenia (*General Assembly*), które zatwierdzają kierunki rozwoju organizacji, najważniejsze decyzje organów wykonawczych oraz podejmują zasadnicze uchwały. Wszystkie organy Stowarzyszenia są wybieralne demokratycznie. Wybory odbywają się poprzez tajne głosowanie drogą pocztową raz na 2 lata.

Zasadnicza aktywność stowarzyszeniowa wyraża się wydawaniem czasopisma, prowadzeniem własnej strony internetowej (www.eahil.net), organizowaniem spotkań, konferencji i warsztatów, promocją szkoleń oraz prezentacją nowoczesnych narzędzi i rozwiązań, służących zacieśnianiu więzów współpracy zawodowej na poziomie międzynarodowym, narodowym, instytucjonalnym i indywidualnym.

Zmiany organizacyjne

- **procedury elekcyjne**

W 1996 roku EAHIL czekają wybory do najważniejszych organów wykonawczych. Nowe władze stowarzyszenia zastaną zatwierdzone na forum *General Assembly* podczas wrześniowej konferencji w Cluj-Napoca (Rumunia). Obecnie trwają przygotowania

i mobilizacja sił, aby w ciągu najbliższego roku znaleźć i wypromować nowych aktywnych ludzi, którzy zajmą się przyszłym kształtem EAHIL. Duże znaczenie będą posiadać członkowie *Council*, którzy są reprezentantami poszczególnych krajów. Każdy z dotychczasowych członków *Council* powinien wziąć na siebie odpowiedzialność za organizację wyborów nowych przedstawicieli. Na 5-ciu członków stowarzyszenia z danego kraju przypada 1 delegat do Rady. Jeśli grupa narodowa posiada co najmniej 25. członków można przedstawić jednego dodatkowego delegata. Delegaci na członków Rady są wybierani na cztery lata poprzez głosowanie i mogą być wybrani po raz drugi na następną kadencję. Po tym okresie nie mogą zasiadać w Radzie, przez co najmniej następne dwa lata. Członkowie EAHIL z Polski to grupa siedmiu osób, z których ja osobiście, posiadająca najdłuższy staż, zostałam poproszona przez Suzanne Bakker (sekretarza i animatora EAHIL) o reprezentowanie naszej obecności w Radzie. Moja kadencja już upłynęła i jestem teraz zobowiązana do wyłonienia następnego reprezentanta. Przed wyborami swoich przedstawicieli czekają również takie kraje członkowskie Rady Europy jak: Czechy, Grecja, Węgry, Włochy, Szwecja i Szwajcaria.

- **baza członków EAHIL**

Ważną decyzją organów wykonawczych EAHIL jest budowa internetowej bazy danych członków EAHIL (EAHIL Membership Database). Jednym z celów tego przedsięwzięcia jest maksymalna redukcja nakładów pracy sekretariatu Stowarzyszenia. Baza danych (rozwijana i utrzymywana przez University of Oslo Library - Library of Medicine and Health Sciences) ruszyła 26 maja tego roku. Wszyscy dotychczasowi członkowie EAHIL otrzymali hasła dostępu i zostali poinformowani o konieczności samodzielnego uaktualnienia swoich danych we własnym rekordzie wraz z możliwością dołączenia swoich zdjęć. W styczniu 2006 roku baza ta powinna stać się definitywną listą członków EAHIL, a zarazem wspólnym narzędziem do wzajemnej komunikacji (zwłaszcza pomiędzy wszystkimi członkami, a grupami tematycznymi, radą, komitetem redakcyjnym i zarządem). Od 2006 roku wszyscy członkowie będą potwierdzać, co najmniej 1 raz w roku, zgodność danych i podtrzymanie woli bycia członkiem EAHIL. Ważną rolę przypisuje się członkom Rady EAHIL, którzy będą posiadali większe uprawnienia w bazie i będą mogli lepiej integrować swoich kolegów z kraju oraz animować ich pracę na rzecz stowarzyszenia.

- **stowarzyszenie bez opłat członkowskich**

W wyniku prowadzonej w 2004 roku akcji ankietowania (zarówno członków EAHIL, jak i innych profesjonalistów informacji medycznej), co do przyszłego kształtu Stowarzyszenia i jego roli, większość respondentów uznało, że najważniejszymi tematami są edukacja i zawodowy rozwój, czasopismo, strona internetowa wraz z listami dyskusyjnymi, „wirtualna organizacja” oraz system akredytacyjny. Natomiast analiza dotychczasowej działalności wykazała, że większość opłat członkowskich przeznaczana jest na koszty administracyjne obsługi sekretariatu

i koszty bankowe, a minimalna część na kształcenie zawodowe lub wspieranie projektów. Prowadzona kontrola kosztów wykazała również, że wydane przez EAHIL czasopismo staje się coraz bardziej przedsięwzięciem samofinansującym się, podobnie jak organizacja konferencji czy warsztatów. Ponadto stwierdzono, że indywidualni członkowie EAHIL są i tak w większości wspomagani finansowo przez swoich pracodawców, przez co stają się raczej osobami zależnymi od swoich macierzystych instytucji, a to niejako kłóci się z ideą pozarządowej i dobrowolnej organizacji. Wszystkie te wnioski złożyły się na decyzję o abolicji płacenia składek, która zapadła na 9-tej konferencji EAHIL w Santander (Hiszpania) w 2004 roku. EAHIL dała sobie co najmniej półtora roku czasu na przeprowadzenie koniecznych zmian organizacyjnych i wprowadzenie nowych procedur minimalizujących wydatki na sekretariat. W związku z powyższym - od 2006 roku - roczne opłaty członkowskie zostają zlikwidowane dla członków indywidualnych instytucjonalnych i studentów, którzy na stałe rezydują w Europie. Opłaty pozostaną jedynie dla wszystkich członków spoza Europy oraz członków afiliowanych. Od 2006 roku każdy rezydent Europy, który jest zainteresowany działaniami na rzecz rozwoju informacji w sektorze ochrony zdrowia, będzie mógł wstąpić bez opłat do EAHIL, po wypełnieniu odpowiedniej aplikacji w bazie danych i po uzyskaniu rekomendacji ze strony dwóch bieżących członków EAHIL, zwłaszcza narodowego reprezentanta.

- **czasopismo i witryna internetowa**

Publikowany od czerwca 1987 roku „*Newsletter EAHIL*” przekształcony został w 2005 roku w czasopismo „*Journal of the European Association of Health Information and Libraries*”. Jest kwartalnikiem, z którego dwa numery poświęcane są określonym tematom, a dwa pozostałe corocznie organizowanej konferencji (lub warsztatów) oraz międzynarodowym relacjom i przedsięwzięciom. EAHIL dąży również do tego, aby w przyszłości coraz więcej artykułów podlegało redakcyjnym recenzjom, przez co zwiększać się będzie merytoryczna wartość publikowanych artykułów. Czasopismo wydawane jest w Cluj-Napoca (Rumunia), gdzie rezyduje redaktor naczelny Sally Wood-Lamont i gdzie koszty druku są stosunkowo niskie. Koszty pocztowe związane z dystrybucją czasopisma do członków EAHIL są sponsorowane przez EBSCO. Ważne miejsce w czasopiśmie zajmuje płatna reklama, która jest dobrym i stałym źródłem dochodów. Te właśnie przesłanki przyczyniły się do tego, że czasopismo EAHIL stało się samofinansujące i będzie jak na razie - pomimo obaw - utrzymany jego druk i kolportaż. Niewykluczone jest jednak, że wraz z potrzebami minimalizowania kosztów, uformuje się z czasem nowa postać czasopisma, tylko w wersji elektronicznej. Również w 2005 roku nastąpiły zmiany w witrynie internetowej. Benoit Thirion (szef projektu CISMef [Catalog and Index of French-language Health Resources] z Centrum Szpitalnego Uniwersytetu w Rennes) zgodził się zostać nowym webmasterem strony domowej EAHIL. Witryna przeniosła się do Francji i zmieniła domenę na „eahil.

net”. Nadal jednak jeszcze listy dyskusyjne zarządzane są przez Karolinska Institute University Library w Sztokholmie.

- **konferencje i warsztaty**

Dotychczas pod patronatem EAHIL zorganizowano 9 konferencji: Bruksela (1986), Bologna (1988), Montpellier (1992), Oslo (1994), Coimbra (1996), Utrecht (1998), Londyn (2000), Cologne (2002), Santander (2004). Pomiędzy konferencjami odbyło się 8 warsztatów: Bruksela (1990), Barcelona (1993), Praga (1995), Budapeszt (1997), Tartu (1999), Alghero (2001), Oslo (2003), Palermo (2005).

W związku z wszystkimi zmianami organizacyjnymi – już od 2006 roku - wszyscy gospodarze konferencji i workshopów będą zobowiązani do wkalkulowania w opłatę konferencyjną stawkę narzutu, która zostanie niedługo oficjalnie ustalona przez zarząd EAHIL. Po zakończonym zjeździe, każdy organizator konferencji będzie musiał rozliczyć się ze Stowarzyszeniem. W zależności od ilości uczestników, operatywności gospodarzy jak i dobrej promocji - dana konferencja pod patronatem EAHIL – będzie mogła się samofinansować i przynosić ewentualny dochód jej organizatorom.

Wzorem lat ubiegłych EAHIL będzie starało się gwarantować kilka grantów szkoleniowo-wyjazdowych ułatwiającym niektórym członkom Stowarzyszenia udział w organizowanych przedsięwzięciach. Ustanawiane będą również nagrody za najlepsze wystąpienia: dla najlepszego prezentera przed 40 rokiem życia, dla najlepszej prezentacji podczas konferencji oraz dla najlepszej prezentacji z kraju, który jest gospodarzem konferencji.

Znaczące przedsięwzięcia

- **kodeks etyczny**

W 2000 roku rozpoczęte zostały intensywne prace członków EAHIL nad stworzeniem „kodeksu dobrych obyczajów” dla zawodu bibliotekarza medycznego. Opublikowany w 2002 roku pod nazwą „Code of Ethics for EAHIL members” definiuje role naszej społeczności zawodowej, funkcje naszego zawodu, osobistej odpowiedzialności za kształt naszych zawodowych powinności oraz miejsce w tym wszystkim naszych użytkowników. Według tego kodeksu społeczność związana zawodowo z informacją medyczną, wewnątrz swoich grup zadaniowych, zobowiązana jest do promowania dostępu do informacji dla wszystkich swoich kolegów oraz kreowania i utrzymywania warunków ułatwiających przepływ informacji, służącej podejmowaniu wszelkich decyzji dotyczących opieki zdrowotnej. Bibliotekarz medycznej informacji naukowej dostarcza (najlepiej jak potrafi) dostępną informację klientowi, ażeby nie zawieść zaufania, jakim darzą go pozostali koledzy tej samej profesji. Bibliotekarz używa swojej wiedzy w interesie grup zadaniowych wewnątrz instytucji, której służy biblioteka. Celem biblioteki powinno być ułatwianie realizacji celów instytucji. Bibliotekarz pracuje w interesie klientów i ich potrzeb poprzez utrzymywanie wysokiego poziomu wiedzy w bibliotece i prowadzenie usług adekwatnych, zróżnicowanych, dobrze zorganizowanych i łatwo dostępnych. W relacji

ze sprzedawcami i agentami bibliotekarze muszą zawsze działać w interesie swoich użytkowników i instytucji. Bibliotekarz bierze na siebie osobistą odpowiedzialność za rozwój i utrzymanie zawodowej doskonałości.

- **akredytacja zawodowa**

Z uwagi na to, że po pierwsze, w skład EAHIL wchodzi kraje znacznie różniące się między sobą: bogate i biedne, posiadające sprawnie funkcjonującą od lat strukturę organizacyjną we wszystkich dziedzinach i takie, które te struktury dopiero tworzą. Po drugie, że rozpiętość działań bibliotek i informacji naukowej jest ogromna – od zera do doskonale działających systemów w krajach wysoko-rozwiniętych. I po trzecie – że duże różnice występują w systemach uzyskiwania kwalifikacji zawodowych: w krajach bogatych ustabilizowany, powszechnie znany i akceptowany system zdobywania i potwierdzania kwalifikacji zawodowych we wszystkich dziedzinach (również w dziedzinie informacji naukowej), podczas gdy w krajach biednych brak jest jakichkolwiek struktur w tym zakresie. W tej właśnie sytuacji Rada EAHIL postanowiła zorganizować system wydawania niezależnych, ważnych w całej Europie, certyfikatów uznających kwalifikacje zawodowe osób z różnych krajów, co powinno przyczynić się do usuwania dzielących barier i spowodować większy napływ członków do EAHIL. Opracowaniem wymogów zajęła się grupa członków EAHIL z całej Europy z Liisą Salmi na czele, a w styczniu 2005 roku przewodniczenie tej grupie objął Tony McSean. Obecnie trwają intensywne prace nad przygotowaniem zestawu możliwych scenariuszy i wszyscy członkowie EAHIL mogą przysyłać swoje uwagi. Wszystkie propozycje odnoszące się do akredytacji zawodowej mają być zatwierdzone na *General Assembly* w Cluj w 2006 roku, natomiast same procedury akredytacyjne powinny być gotowe na początek 2007 roku.

- **OPEN ACCESS**

Każdego roku ukazuje się ponad 2 miliony artykułów biomedycznych w ponad 21 tysiącach czasopism, a liczba ta wzrasta każdego roku o około 4%. Aby wiedza ta mogła zostać spożytkowana, służby informacyjne w wielu krajach włączyły się w nurt Evidence Based Medicine i skutecznie, w oparciu o wypracowaną wspólnie metodologię, analizują, przesiewają, porządkują literaturę oraz opracowują specjalistyczne narzędzia i serwisy. Aktualnie koszty opublikowanej wiedzy przekraczają znacznie budżet biblioteki, co oznacza, że wbrew pozorom informacja nie jest łatwo dostępna. Jednocześnie nowe technologie stwarzają możliwości szybkiego dotarcia z informacją tam, gdzie jest ona niezbędna, a lekarze są pod stałą presją dokształcania się i muszą szybko docierać do poszukiwanej informacji. Internet zmienił całkowicie podejście do problemu komunikacji naukowej. Tradycyjne sposoby już nie wystarczają, obecnie kluczową sprawą jest natychmiastowe, szerokie i efektywne rozpowszechnianie wyników pracy naukowej. Cały świat zwraca się więc w kierunku *Open Access Information*, czyli swobodnego dostępu do informacji. Istnieje szereg inicjatyw zmierzających

w tym kierunku tak jak np. OAI, BOAI, SPARC, BioMed Central, gdzie udział członków EAHIL jest bardzo widoczny. Stowarzyszenie, jako znacząca organizacja zawodowa pracowników informacji medycznej, wspiera dwie drogi prowadzące do swobodnego dostępu do publikacji: a/ niekomercyjne czasopisma z wolnym dostępem, w których stosunkowo niewielkie opłaty ponosi autor i/lub instytucja, która prenumeruje takie publikacje oraz b/ niekomercyjne archiwa e-print, w których naukowcy mogą sami sobie wyszukać interesujące ich publikacje. Na łamach swoich list dyskusyjnych oraz czasopisma, EAHIL promuje projekty i aktywuje swoich członków do działań przyspieszających tę transformację. Również w sierpniu tego roku, przy wsparciu kilku znaczących organizacji i instytucji działających w sektorze ochrony zdrowia, odbyło się satelitarne zebranie pt.: *Open access: the option for the future!?*, zorganizowane w ramach konferencji International Federation of Library Associations (IFLA).

Najbliższe wydarzenia

W dniach 19-23 września 2005 roku odbędzie się Międzynarodowy Kongres Medycznego Bibliotekarstwa (9th ICML - International Congress on Medical Librarianship, Salvador, Bahia, Brazil) pt.: *Comittment to Equity* (co należy tłumaczyć: zaangażowaniem w słuszość).

Za rok, w dniach 11-16 września 2006 roku odbędzie się z kolei w Cluj-Napoca (Rumunia) 10th European Conference for Medical and Health Libraries pt. „*Europe as An Open Book*”. I z tego właśnie kraju (a zarazem regionu Transylwanii, gdzie mieszą się kultury, brzmi cudowna muzyka i krążą wampiry), zostało skierowane szczególne zaproszenie dla pracowników informacji medycznej z krajów Europy Środkowo- i Południowo-Wschodniej.

Natomiast za dwa lata, w dniach 12-15 września 2007 roku w Krakowie planowany jest kolejny workshop EAHIL pt.: „*Pathways to New Roles. The Education, Training and Continuing Development of Health Library and Information Workforce*”, do organizacji którego aktywnie się przygotowujemy.

Organizacja konferencji w Polsce

Wstępny sondaż w sprawie konferencji EAHIL organizowanej w Polsce przeprowadziła – w 2002 roku podczas konferencji w Kolonii - obecna na naszym dzisiejszym spotkaniu Meile Kretaviciene z Litwy. W lipcu 2003 odwiedziła nas, korzystając z prywatnego urlopu, Suzanne Bakker wraz z mężem, a następnie w listopadzie tegoż roku - już oficjalnie - Prezydent EAHIL: Arne Jakobsson. Podczas tych spotkań ustaliliśmy, że głównym gospodarzem planowanej konferencji będzie Collegium Medicum Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie reprezentowane przez dwie jednostki: Bibliotekę Medyczną oraz Zakład Informacji Naukowej Instytutu Zdrowia Publicznego z Wydziału Ochrony Zdrowia. Osobami odpowiedzialnymi są:

Barbara Niedźwiedzka (od merytorycznej strony konferencji) oraz Anna Uryga (od strony organizacyjnej).

Podczas konferencji w Santander - na zebraniu *Council* - po raz pierwszy zrelacjonowaliśmy wstępny zarys formuły organizacyjnej. W kwietniu 2005 roku powołany został 17-to osobowy Międzynarodowy Komitet Programowy Workshopu pod kierownictwem Barbary Niedźwiedzkiej. W jego skład weszli: Suzanne Bakker (NL), Andrew Booth (UK), Anne Marie Haralstad (NO), Eve Marie Lacroix (US), Bruce Madge (UK), Giovanna Miranda (IT), Antonia Pereira da Silva (PT), Jarmila Potomkova (CZ), Iona Robu (RO), Livia Vasas (HUN) oraz Anna Grygorowicz (Gdańsk), Ewa Grzędzielewska (Poznań), Barbara Mauer-Górska (Kraków), Justyna Seiffert (Katowice) i Lucjan Stalmach (Kraków) z Polski. Założona została lista dyskusyjna, w której wszyscy członkowie Komitetu Programowego mogli się wypowiedzieć co do formuły tematycznej i gdzie starły się poglądy w kwestiach: czy angażować uczestników w coś, co jest bliższe warsztatom, pracom w grupach fokusowych, dyskusji i wypracowywaniu konsensusu, czy też w bardziej tradycyjną formę konferencji, z wieloma referatami i posterami (mniej być może angażującą, ale za to niosącą duży potencjał szkoleniowy). Pierwsze „niewirtualne” spotkanie Międzynarodowego Komitetu Programowego odbyło się podczas workshopu w Palermo (czerwiec’05), na którym zwyciężyła druga koncepcja oraz ustalony został kluczowy tytuł „krakowskiego workshop’u”. Podczas wystąpień plenarnych mieliśmy okazję zaprezentować nasze materiały promocyjne, wśród których znalazł się również 4-minutowy film, zmontowany specjalnie na tę okoliczność.

Film ten chcemy również zaprezentować uczestnikom konferencji pt.: *„Międzynarodowa współpraca bibliotek w dobie zmieniających się potrzeb użytkowników”* mając nadzieję, że będzie on nie tylko zaproszeniem do aktywnego uczestnictwa w przyszłym przedsięwzięciu, ale też kolejnym impulsem do zaangażowania się w działania, którym patronuje European Association for Health Information & Libraries. Poprzez ten pryzmat chcemy objąć refleksją całokształt naszych działań i wspólnie z naszymi europejskimi kolegami szukać rozwiązań przyspieszających transformację zawodu bibliotekarza medycznego oraz ewolucję serwisów informacyjnych.

Mgr Ewa Grzędzilewska
Poznań – AM

UDZIAŁ BIBLIOTEKI GŁÓWNEJ AM W POZNANIU W KONFERENCJACH I SZKOLENIACH EUROPEJSKICH

Streszczenie

Śledząc trendy w rozwoju bibliotekarstwa światowego, Biblioteka stanęła wobec konieczności wprowadzenia zmian. Rozwój technik komputerowych przyspieszył ten proces. Zaistniała potrzeba przyjrzenia się organizacji pracy w zachodnich bibliotekach medycznych oraz wykonywanych przez nie usług. W referacie będą wymienione chronologicznie wizyty pracowników BG w europejskich bibliotekach. Przedstawiony zostanie również udział w licznych warsztatach i konferencjach (organizowanych m.in. przez EAHIL). Wyjazdy te stały się później inspiracją wielu działań, podjętych przez bibliotekę na rzecz środowiska

Abstract

Following the new trends in international librarianship development, Main Library in Poznań faced the needs of introducing changes. Development of the computer technologies accelerated this proces. It was necessary to observe how the medical libraries in western countries working and how they respond to the users' needs. In this presentation we will show, chronologically, visits of our librarians in European libraries. We will also present our participation in conferences and workshops (organised i.a. by EAHIL) which became the inspiration for many of our future actions and initiatives.

Na działalność bibliotek wpływają zmiany w systemie edukacji i w zakresie opieki zdrowotnej. Biblioteki stają wobec konieczności śledzenia wszelkich nowych trendów i rozwiązań powstających na świecie. Specyfiką środowiska medycznego jest olbrzymie zapotrzebowanie na aktualną informację bibliograficzną i pełnotekstową.

Biblioteka Główna Akademii Medycznej w Poznaniu, świadoma stojących przed nią zmian, korzystała z możliwości wizytowania bibliotek europejskich oraz brała udział w licznych konferencjach i warsztatach.

• Londyn, 6-10 IV 1987 r.

W angielsko-polskim seminarium nt. stosowania nowych technik w działalności biblioteczno-informacyjnej uczestniczył ówczesny dyrektor Biblioteki – mgr B. Howorka, który miał możliwość przyjrzenia się po raz pierwszy pełnej automatyzacji procesów bibliotecznych, poczynawszy od katalogowania aż po wypożyczenie zbiorów i dostęp do informacji bibliograficznej oraz realizacji zamówień międzybibliotecznych z wykorzystaniem technik komputerowych. Na seminarium poruszane były także zagadnienia związane z infrastrukturą techniczną, niezbędną do wdrożenia technologii komputerowych. Program spotkania uzupełniały liczne wizyty w bibliotekach brytyjskich, zarówno publicznych jak i naukowych, w których znalazły zastosowanie nowe techniki (1).

● **Niemcy, 10-14 VI 1996 r.**

Na zaproszenie firmy Swets&Zeitlinger 20-osobowa grupa bibliotekarzy medycznych: pracowników GBL, uczelni medycznych oraz instytutów naukowo-badawczych resortu zdrowia i opieki społecznej, wizytowała niemieckie biblioteki naukowe (2). Program pobytu był niezwykle bogaty i pozwolił zapoznać się z pracą Koncernu Farmaceutycznego Schering AG w Berlinie, Centrum Badań nad Rakiem w Heidelbergu, bibliotek uniwersyteckich w Heidelbergu i Getyndze, Działem Nowych Mediów Wydawnictwa Springer w Heidelbergu. Odwiedzając wspomniane placówki zwracano uwagę zarówno na architektoniczne rozwiązania nowych obiektów, jak i zmodernizowanych, dostosowanych do wdrożenia nowoczesnych rozwiązań informatycznych. W pełni skomputeryzowanie biblioteki zapewniały swoim użytkownikom nieograniczony, pełen dostęp do zbiorów i usług bibliotecznych. W bezpośrednich rozmowach z bibliotekarzami dyskutowano na temat sposobów finansowania działalności bibliotecznej, spraw kadrowych oraz możliwościach współpracy.

Uczestnictwo w imprezach szkoleniowych EAHIL

Kolejne wizyty w bibliotekach zagranicznych związane były z warsztatami i konferencjami EAHIL – Europejskiego Stowarzyszenia Informacji Medycznej i Bibliotek. Celem tego Stowarzyszenia jest:

- poprawa współpracy między bibliotekami medycznymi w Europie,
- umacnianie więzi z bibliotekami medycznymi z krajów Europy Środkowo-Wschodniej,
- podniesienie standardów usług i działań w bibliotekach opieki zdrowotnej i medycznych bibliotekach akademickich,
- zapewnienie bibliotekarzom i pracownikom działów informacji medycznej właściwej informacji zawodowej,
- popieranie doskonalenia zawodowego,
- reprezentowanie bibliotekarzy medycznych w instytucjach europejskich i w WHO.

EAHIL, począwszy od roku 1986, organizuje warsztaty, sympozja, seminaria oraz kursy doskonalenia zawodowego, a co drugi rok odbywa się międzynarodowa konferencja.

Po raz pierwszy przedstawiciele naszej Biblioteki, która wówczas jeszcze nie należała do EAHIL, pojawili się w **Tartu w Estonii**, gdzie **od 30 VI do 2 VII 1999** odbywały się warsztaty zatytułowane „W kierunku jakości w usługach informacji medycznej – sztuka wirtualnej rzeczywistości”. Podczas warsztatów uczestnicy mieli okazję do pogłębienia swojej wiedzy w następujących dziedzinach: MESH&NML Classification Benchmarking, Editing Newsletter, Resources on the Internet, How to set up facilitated group mentoring programme, Evidence Based Medicine. Szkolenia

zostały uwieńczono certyfikatem. W programie imprezy znalazło się także zwiedzanie bibliotek w Helsinkach i Talinie (3).

Od roku 2002 Biblioteka już jako pełnoprawny członek EAHIL uczestniczyła w **8. Konferencji EAHIL**, która odbywała się w **Kolonii (18-21 IX 2002)** pod hasłem „Myśl globalnie – działaj lokalnie. Biblioteki medyczne na przełomie wieków”. Podczas tej konferencji, w sesji tematycznej: „Benefits of cooperation”, zaprezentowany został referat: „Cooperation between Medical libraries in Poland”, autorstwa A. Piotrowicz, E. Grządzielewska, B. Torlińska. Program konferencji był bardzo bogaty, wiele sesji odbywało się równolegle, z tego względu niemożliwe było wysłuchanie wszystkich referatów. W czasie poszczególnych sesji omawiano następujące bloki tematyczne: doświadczenia w ocenie jakości stron internetowych, wsparcie praktyk medycznych opartych na faktach, kwestionowanie doniesień naukowych, korzyści wynikające ze współpracy, transformacja w kierunku biblioteki elektronicznej, rozwój informacji dla pacjentów i praktyki medycznej opartej na faktach. Jeden z referatów dotyczył także bibliotekarzy klinicznych, zaangażowanych w szpitalach i na oddziałach, których praca bezpośrednio przekłada się na jakość świadczonych usług medycznych (5).

Kolejna **9. Europejska Konferencja Bibliotek Medycznych** „Od Altamira do współczesności; drogi transferu informacji” odbyła się w **Santander (Hiszpania)** w dniach **20-25 IX 2004**. Wzięły w niej udział 3 osoby z naszej Biblioteki, prezentując w sesji plakatowej tradycyjne i elektroniczne formy dokumentacji dorobku naukowego poznańskiego środowiska medycznego od 1919 roku (7).

Wykład plenarny „Stare i nowe wyzwania w dziedzinie zarządzania informacją”, wygłoszony przez Fernando Rodrioguez Alonso, dostarczył wielu wskazówek w zakresie bardzo złożonego świata informacji: e-publikacji, e-nauczania oraz informacji cyfrowej. Wszystkie trzy usługi, niezwykle istotne w naszym rozwijającym się zawodzie, łączy jedno słowo kluczowe: komunikacja. To właśnie od niej w obecnych czasach zależy nasz sukces zawodowy.

W trakcie prowadzonych dyskusji uczestnicy dzielili się swoimi doświadczeniami. W sesji „Publikacja naukowa i ewaluacja” entuzjastycznie przyjęte zostało wystąpienie przedstawiciela Centralnej Biblioteki Medycznej w Kolonii, prezentującego internetową platformę dla publikacji naukowych: German Medical Science”, która zmierza w kierunku zapewnienia wolnego i bezpłatnego dostępu do literatury naukowej. Wiele prezentacji było poświęconych edukacyjnej roli bibliotekarzy i obligatoryjnym zajęciom z informacji naukowej dla studentów. Nie zabrakło także rozmów na temat przyszłości EAHIL.

Ponowne wizyty w bibliotekach niemieckich

- **Getynga, Hanower, Kolonia 2000**

Bibliotekarze poznańscy po raz drugi odwiedzili biblioteki niemieckie w roku 2000. Droga wiodła od Getyngi poprzez Hannover do Kolonii. Kilkuniedniowy pobyt umożliwił poznanie zasad ich funkcjonowania, sposób gromadzenia,

opracowywania i udostępniania zbiorów (4). Od kilku lat obserwowano, nie tylko w bibliotece poznańskiej, zwiększone zapotrzebowanie na dokumenty źródłowe jako efekt coraz szerszego dostępu do bibliograficznych baz danych. Tradycyjne formy przysyłania kopii dokumentów drogą pocztową oraz stale zmniejszający się stan prenumeraty czasopism zagranicznych nie pozwalały na sprawną realizację zamówień, dlatego postanowiono zapoznać się znanymi z literatury systemami EDD – elektronicznego przysyłania kopii dokumentów JASON i SUBITO. System SUBITO powstał z inicjatywy i na bazie katalogów początkowo 22. bibliotek niemieckich, dysponujących tysiącami tytułów czasopism. Wizyta zaowocowała nawiązaniem kontaktów z systemem, który obecnie jest powszechnie znany polskim bibliotekom.

- **Berlin, 1 marca 2001**

Udział w warsztatach szkoleniowych nt. elektronicznego dostarczania dokumentów w systemie SUBITO. Autorka referatu wzięła udział w pogłębionym szkoleniu, uzyskując szczegółowe informacje o serwisie, danych technicznych, regułach zamawiania, formach płatności.

- **Drezno, 22-24 września 2003**

Na zaproszenie organizatorów „Wandeln durch Handel” (Zmiany poprzez działanie) 2-osobowa delegacja z Biblioteki wzięła udział w konferencji Stowarzyszenia Bibliotek Medycznych obszaru niemieckojęzycznego (6). Bibliotekarze niemieccy z zainteresowaniem przyglądali się zmianom zachodzącym nie tylko w ich własnym kraju, ale również w państwach ościennych. W przedstawionym referacie „Współpraca akademickich bibliotek medycznych w Polsce” zaprezentowana została sytuacja bibliotek i działalność w zakresie informacji medycznej w naszym kraju.. Referaty o podobnej tematyce - o stanie bibliotekarstwa medycznego we własnych ośrodkach akademickich - zaprezentowali także przedstawiciele z Czech i Węgier.

Na oblicze i działalność współczesnych bibliotek akademickich największy wpływ mają zmiany zachodzące w dydaktyce i strukturze uczelni macierzystych. W wystąpieniach kadry naukowej Wydziału Medycznego Uniwersytetu Carla Carusa w Dreźnie szczególnie mocno podkreślono znaczenie bibliotek i bibliotekarzy w kształceniu problemowym.

Niemieckie, austriackie i szwajcarskie biblioteki medyczne z roku na rok odczuwają pogarszającą się sytuację finansową, jednocześnie rosną koszty ich utrzymania. Aby nie dopuścić do pogorszenia jakości świadczonych usług dla użytkowników powołano zespół Task Force, którego zadaniem jest kontrola budżetu przydzielanego bibliotekom ze środków publicznych oraz wypracowanie wspólnej, długofalowej strategii rozwoju bibliotekarstwa medycznego w krajach niemieckojęzycznych.

• Praga, INFORUM 2005 - 23-26 maja 2005

W konferencji wzięły udział 3 przedstawicielki Biblioteki AM w Poznaniu (8). W sesji dotyczącej informacji medycznej swoją działalność zaprezentowała Narodowa Biblioteka Medyczna Republiki Czeskiej, która tworzy bazę źródeł medycznych (<http://www.nlk.cz/nlkcz/infozdroj/infozdroj.php> przy współpracy z portalami Helpnet i Medicina.cz oraz zespołem portalu Citmed prowadzonego przez II Wydział Lekarski Uniwersytetu Karola w Pradze. Niezwykle na czasie było wystąpienie Olivera Obsta z Biblioteki Medycznej w Münsterze. Referat „Biblioteka medyczna w przyszłości: bądźcie przygotowani na niewidzialne” dotyczył analizy wykorzystania przez biblioteki czasopism elektronicznych w ramach pakietów prenumerowanych u wydawców oraz kolekcji elektronicznych podręczników. Zaprezentował także nową usługę biblioteczną – wypożyczanie PDA (Personal Digital Assistance) polegająca na udostępnianiu książek w wersji elektronicznej łącznie ze sprzętem komputerowym.

Podsumowanie

Pierwsza wizyta w bibliotekach angielskich przypadała na okres, kiedy Biblioteka Główna Poznaniu była biblioteką tradycyjną. Już po dwóch latach pojawił się w Bibliotece pierwszy komputer, a w 1989 baza Medline. Szybki rozwój technik informatycznych oraz wprowadzenie nowych technologii do bibliotek przyspieszył proces przeobrażania biblioteki z tradycyjnej w nowoczesną. Kolejne wizyty, udział w konferencjach, seminariach czy warsztatach, pozwalały zachować właściwy kierunek dalszego rozwoju, a często stały się inspiracją wielu działań, podejmowanych przez Bibliotekę na rzecz środowiska. Wszystkie procesy biblioteczne zostały zautomatyzowane. Nastąpiło nie tylko poszerzenie zakresu usług, ale także poprawiła się ich jakość. Przy kolejnych wizytach można było już stwierdzić, że odrobiliśmy dzielący nas dystans i poziomem nie odbiegamy od placówek zachodnioeuropejskich.

Nawiązane osobiste kontakty z bibliotekarzami procentują w naszej codziennej pracy. Liczne wizyty zagraniczne pracowników naszej Biblioteki były możliwe dzięki zrozumieniu władz Uczelni i wsparciu sponsorów.

Na naszym stale zmieniającym się i rozwijającym polu zawodowym, oscylującym między technologiami informatycznymi i rosnącymi oczekiwaniami użytkowników, bibliotekarze muszą stale aktualizować swoją wiedzę i poszarzać swoje profesjonalne umiejętności. Konferencje są najlepszą okazją do wymiany doświadczeń a także miejscem nawiązywania kontaktów zawodowych i osobistych.

Bibliografia

1. H o w o r k a Bolesław: Angielsko-polskie seminarium na temat stosowania nowych technik w działalności biblioteczno-informacyjnej. *Bibliotekarz* 1987 R. 54 nr 12 s. 9-15
2. H o w o r k a Bolesław, P i o t r o w i c z Aniela: Sprawozdanie z wyjazdu bibliotekarzy medycznych do bibliotek niemieckich. *Biul. Inf. AM Pozn.* 1996 R. 21 nr 3 s. 76-79

3. Piotrowicz Aniela, Torlińska Barbara: Warsztaty European Association for Health Information and Libraries - Tartu'99. *Biuletyn GBL* 2000 R. 46 nr 362 s. 103-107
4. Grządzielowska Ewa: Relacja z pobytu w niemieckich bibliotekach medycznych. *Biuletyn GBL* 2000 R. 46 nr 363 s. 139-146
5. Piotrowicz Aniela, Grządzielowska Ewa, Torlińska Barbara: Sprawozdanie z 8th European Conference of Medical and Health Libraries. Cologne, September 16- 21, 2002. *Biuletyn GBL* 2002 R. 48 nr 366 s. 117-119
6. Grządzielowska Ewa, Torlińska Barbara: Z wizytą w Dreźnie. *Fakty AM* 2004 R. 5 nr 1/2 s.15
7. Grządzielowska Ewa, Piotrowicz Aniela, Torlińska Barbara: 9. Europejska Konferencja Bibliotek Medycznych. Od *Altamira* do współczesności: *drogi transferu informacji*, Santander, 20-25 wrzesień 2004. *Fakty AM* 2004 R. 5 nr 11/12 s. 19
8. Piotrowicz Aniela, Rosińska B.: Sprawozdanie z Konferencji „INFORUM 2005”, Praga 23-26 maja 2005. *Fakty AM* 2005 R. 6 nr 4 s. 14-15

Mgr Maria Posadzy
Poznań – AM

DOŚWIADCZENIA W ZAKESIE REALIZACJI ZAMÓWIEŃ UŻYTKOWNIKÓW ZAGRANICZNYCH

Streszczenie

Celem referatu jest przedstawienie działalności wypożyczalni zamiejscowej akademickiej biblioteki medycznej w zakresie obsługi użytkowników zagranicznych. Przedstawiony zostanie zakres i statystyka usług. Referat ilustruje zmieniające się formy kontaktów z bibliotekami zagranicznymi i indywidualnymi osobami zainteresowanymi polską literaturą medyczną na podstawie wieloletnich doświadczeń Biblioteki poznańskiej.

Abstract

The aim of this report is to present the activity of the interlibrary loan of academic medical library, according to the service for foreign users. We will show how the forms of the contacts with foreign libraries and individual users (interested in Polish medical literature) has changed. The report is based on the experience of the Main Library of University of Medical Sciences of Poznań.

Niewielkie początkowo zainteresowanie użytkowników zagranicznych polskim piśmiennictwem medycznym, które przejawiało się głównie zamawianiem kopii publikacji bezpośrednio u autorów (rzadziej w bibliotekach), nasiliło się znacznie po pojawieniu się witryn internetowych polskich bibliotek medycznych, prezentujących uporządkowane informacje bibliograficzne w indeksowanych bazach komputerowych. Duży wpływ na zwiększenie liczby zamówień miała również możliwość kontaktów za pośrednictwem poczty elektronicznej.

Indywidualne osoby z krajów europejskich, zainteresowane polskimi publikacjami medycznymi, zaczęły nadsyłać do polskich bibliotek zamówienia na kopie, głównie

artykułów z czasopism. Dużym zainteresowaniem cieszą się też materiały dotyczące historii polskiej medycyny, związane z działalnością wybitnych postaci lub ośrodków medycznych.

Początkowo zamówienia realizowane były w formie tradycyjnej, na podstawie rewersu IFLA i przesyłane tradycyjną pocztą. Obecnie, zarówno przysyłanie zamówień, jak i ich realizacja, odbywa się za pośrednictwem poczty elektronicznej.

Wszystkie kopie publikacji na zamówienia użytkowników zagranicznych wysyłane były dotychczas bezpłatnie.

Współpraca Biblioteki Głównej AM z bibliotekami zagranicznymi w zakresie realizacji zamówień wypożyczalni zamiejscowej datuje się od roku 1999, od czasu nawiązania kontaktów podczas warsztatów European Association for Health Information and Libraries w Tartu (Estonia). Stałą współpracę nawiązano wówczas z bibliotekami estońskimi w Tartu i Tallinie.

Akademia Medyczna w Poznaniu współpracuje od lat z Uniwersytetem Medycznym w Grodnie i Witebsku. Corocznie odwiedzają naszą Uczelnię, w ramach wymiany, grupy studentów, pracownicy naukowcy i bibliotekarze. Stałym punktem programu jest wizyta w naszej Bibliotece. Przy tej okazji prezentowane są gościom zbiory biblioteczne, serwisy informacyjne i zakres usług.

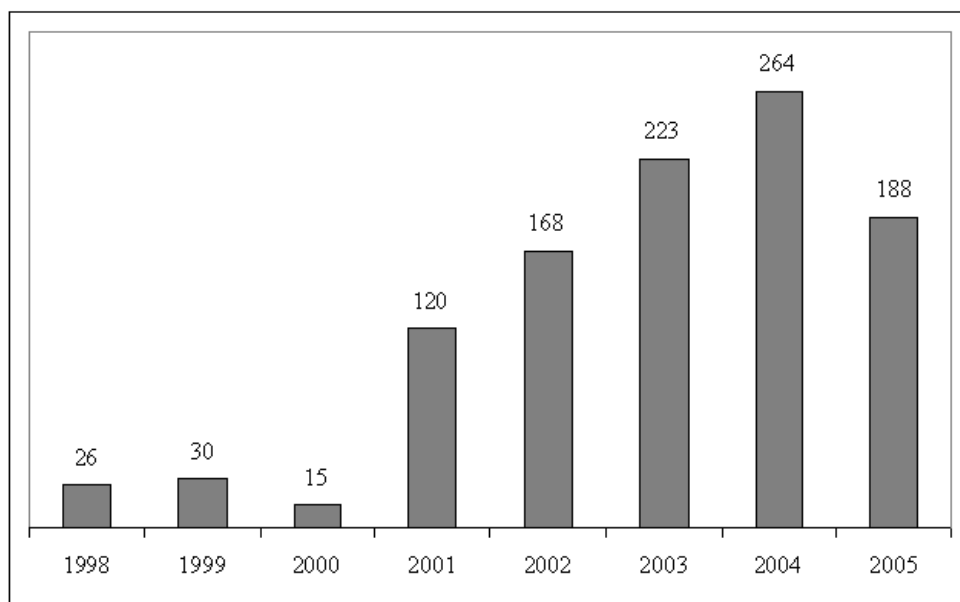
W 2000 roku przebywała w naszej Bibliotece na szkoleniu grupa bibliotekarzy z Uniwersytetu Medycznego w Grodnie. Zapoznali się oni z elektronicznym systemem informacji, z doświadczeniami w organizowaniu dostępu do światowych źródeł informacji i automatyzacją procedur bibliotecznych. Goście wyrazili chęć bliskiej współpracy z naszą Biblioteką, zwłaszcza w zakresie dystrybucji kopii artykułów z czasopism.

Szeroka oferta Biblioteki jest dla odwiedzających nas gości ze Wschodu wyjątkowo atrakcyjna i pokrywa się z ich zapotrzebowaniem na najnowszą informację medyczną. Efektem tego są zapytania oraz prośby o nadsyłanie konkretnych materiałów pełnotekstowych. W odpowiedzi Biblioteka Główna AM, w ramach współpracy uczelni, przesyła nieodpłatnie drogą elektroniczną poszukiwane materiały. Ta forma przesyłania informacji jest bardzo atrakcyjna dla bibliotek zamawiających. Jedynymi problemami są problemy techniczne, np. zbyt mała pojemność skrzynek odbiorcy.

Kolejną biblioteką, często zamawiającą u nas kopie artykułów z czasopism, jest Biblioteka Uniwersytecka w Bratysławie, której zamówienia realizowane są w formie tradycyjnej.

Do Biblioteki napływają również pojedyncze zamówienia bibliotek z całego świata, np. z Argentyny. Tego typu zamówienia realizowane są nieodpłatnie drogą elektroniczną.

Statystyka wypożyczalni międzybibliotecznej w zakresie realizacji zamówień zagranicznych

Z roku na rok liczba zamówień kierowanych do naszej Biblioteki systematycznie wzrasta. Większość zamówionych kopii wysyłana jest pocztą elektroniczną. Jest to bardzo wygodny i sprawny sposób przesyłania kopii dokumentów. Zapewnia szybką realizację zamówień i bardzo dobrą jakość otrzymywanych kopii.

Mgr Aniela Piotrowicz
Poznań – AM

PREZENTACJA SYSTEMU DOC@MED I OFERTA SKIEROWANA DO BIBLIOTEK ZAGRANICZNYCH

Streszczenie

Pierwsze systemy „electronic delivery document” powstały na świecie z inicjatywy bibliotek medycznych. Projekty związane z automatyzacją procedur międzybibliotecznych i wykorzystaniem sieci Internet do przesyłania kopii dokumentów realizowane są w większości krajów europejskich. W referacie zaprezentowany został krajowy system doc@med uruchomiony w 2001 roku, w którym współpracuje aktualnie 8 akademickich bibliotek medycznych. System umożliwia współpracę bibliotek w zakresie udostępniania drogą elektroniczną kopii artykułów z czasopism zgromadzonych

w zbiorach bibliotecznych w formie drukowanej. Kopie artykułów przesyłane są do bibliotek zamawiających w postaci plików w formacie PDF. Baza czasopism, w oparciu o którą działa system, obejmuje aktualnie zasoby 4023 tytułów czasopism (w tym: zagranicznych 3211 i polskich 812) o tematyce biomedycznej. Średni czas oczekiwania na kopie przesyłane za pośrednictwem systemu wynosi aktualnie 4,5 godziny.

System został zaprojektowany na potrzeby krajowych bibliotek i ośrodków informacji naukowej instytucji publicznych. Cieszy się dużą popularnością nie tylko w środowisku medycznym. Duże zainteresowanie dostępem do systemu doc@med przejawiają również biblioteki i instytucje naukowe z innych krajów. W referacie rozważana jest możliwość udostępnienia systemu bibliotekom zagranicznym.

Abstract

The first document delivery systems were made from initiative of the medical libraries. In the most European countries are working projects connected with automation of the procedures of interlibrary loan and using internet for delivering documents.

In this report we present national system doc@med, working since 2001 and cooperating with 8 academic medical libraries. System enables cooperation between libraries in the matter of electronic delivery copies of articles from printed journals (from library collection). The copies of articles are send to the ordering library in PDF files. System works on the base of our collection of journals, which currently contains 4023 titles (3211 foreign, and 812 Polish). The average awaiting for the answer is 4,5 h.

The doc@med was made to fulfil the needs of national libraries and information centers. System is very popular, not only in the medical enviroment. Libraries and scientific institutions from other countries are also interested in access to doc@med. In this report we will think how to organize it in the future.

Wstęp

Jednym z podstawowych zadań bibliotek jest udostępnianie zbiorów. Działalność informacyjna na rzecz użytkowników prowadzona jest w oparciu o własne zasoby biblioteczne oraz materiały pozyskane w ramach współpracy międzybibliotecznej.

W zakresie współpracy polskie biblioteki medyczne mają bardzo długą tradycję (1). Od lat współtworzyły centralne katalogi czasopism, które były niezbędnymi źródłami informacji o zasobach innych bibliotek. Umożliwiały one dynamiczny rozwój działalności związanej z realizacją wypożyczeń między-bibliotecznych. W początkowym okresie wypożyczane były drogą pocztową dokumenty oryginalne, co powodowało okresowy brak materiałów w zbiorach biblioteki wypożyczającej i pociągało za sobą niebagatelne koszty, związane z opłatami pocztowymi. Realizacja zamówienia na artykuł z czasopisma wiązała się z wysłaniem całego zeszytu, a nierzadko grubego, oprawionego tomu. Kolejne zamówienia na artykuły z nieobecnego czasopisma mogły zostać zrealizowane dopiero po zwrocie tomu przez bibliotekę wypożyczającą. Od czasu wyposażenia bibliotek w urządzenia reprograficzne zaprzestano wysyłania do innych bibliotek oryginalnych czasopism, ograniczając się do bezzwrotnego wysyłania kopii artykułów. Czas oczekiwania na realizację zamówienia, pomimo dużego zaangażowania zespołów bibliotecznych, był jednak dla użytkowników bibliotek medycznych wciąż zbyt długi (2). Często

decydowali się oni na poniesienie stosunkowo wysokich kosztów uzyskania kopii za pośrednictwem telefaksu.

Postęp w dziedzinie współpracy międzybibliotecznej stał się możliwy dzięki wdrożeniu technologii komputerowych. Biblioteki zaczęły korzystać w kontaktach międzybibliotecznych z poczty elektronicznej i poszukiwać możliwości wykorzystania sieci do przesyłania kopii artykułów w ramach realizacji zamówień międzybibliotecznych. Z inicjatywy bibliotek medycznych powstały na świecie pierwsze systemy „delivery document”, które obecnie tak chętnie oferują wydawcy i firmy komercyjne. Są to systemy o różnym zasięgu i przeznaczone dla różnych grup użytkowników: ogólnodostępne, międzynarodowe, krajowe, dla użytkowników bibliotek pracujących w tym samym systemie bibliotecznym czy dla użytkowników z kilku ośrodków naukowych (3).

Projekty związane z automatyzacją procedur międzybibliotecznych i wykorzystaniem sieci Internet do przesyłania kopii dokumentów realizowane są w większości krajów europejskich. Powszechnie znany jest system SUBITO, utworzony przez niemieckie biblioteki medyczne, którego „klientami” od kilku lat są również polskie biblioteki.

Powstanie systemu doc@med

System doc@med, stworzony przez polskie biblioteki medyczne w 2001 roku, jest do dziś jedynym takim systemem w naszym kraju. Projekt systemu został przygotowany i zaprezentowany przez Bibliotekę Główną Akademii Medycznej w Poznaniu na XX Konferencji Problemowej Bibliotek Medycznych w Szczecinie-Międzydrojach 6-8 czerwca 2001 roku. Wzbudził żywe zainteresowanie, a we wnioskach z Konferencji uznano jego wdrożenie za priorytetowe zadanie na najbliższy rok.

W lipcu 2001 roku ustalone zostały zasady współpracy bibliotek w systemie, a jego uruchomienie nastąpiło po wstępnych testach 1 września 2001 roku. Początkowo w systemie pracowały tylko 3 biblioteki, w 2002 roku współpracowało w nim już 5 bibliotek, a obecnie już 8 akademickich bibliotek medycznych realizuje zamówienia międzybiblioteczne za pośrednictwem systemu doc@med.

Po uruchomieniu systemu, zgodnie z projektem, za jego pośrednictwem przesyłane były wyłącznie kopie bardzo poszukiwanych artykułów z czasopism zagranicznych. Od 2003 roku do bazy włączono także czasopisma krajowe.

Ponieważ w ostatnich latach biblioteki uzyskały konsorcyjny dostęp on-line do kilku tysięcy zagranicznych czasopism, większość zamówień realizowanych drogą elektroniczną dotyczy starszych roczników, niedostępnych w archiwach elektronicznych wydawców. System doc@med wypełnia tę lukę, umożliwiając znalezienie w bazie zasobowej również roczników sprzed kilkudziesięciu lat.

Charakterystyka systemu

System umożliwia współpracę bibliotek w zakresie udostępniania drogą elektroniczną kopii artykułów z czasopism zgromadzonych w zbiorach bibliotecznych w formie drukowanej. Pliki przesyłane są do bibliotek zamawiających w formacie PDF, zapewniającym zachowanie nienaruszalności treści i formy utworu. Biblioteki przekazują je indywidualnym użytkownikom w formie wydruku lub przesyłają pliki na ich osobiste konta e-mail.

Baza czasopism, w oparciu o którą działa system, obejmuje aktualnie zasoby 4023 tytułów czasopism (w tym: zagranicznych 3211 i polskich 812) o tematyce biomedycznej zlokalizowanych w 8 bibliotekach realizujących usługi w systemie. Baza zawiera podstawowe elementy opisu bibliograficznego czasopisma i szczegółowe informacje o zasobach do poziomu zeszytu. Można się z nią zapoznać przed rejestracją do systemu.

System obsługiwany jest przez oryginalne oprogramowanie, umożliwiające automatyczną rejestrację zamówień, sprawdzanie danych katalogowych, kierowanie zamówień do realizacji do właściwych bibliotek, przysyłanie wykonanych przez nie kopii na adres zamawiającej biblioteki i sporządzanie statystyk wykonanych usług. Oprogramowanie to eliminuje konieczność posiadania specjalistycznych narzędzi przez użytkowników, jak to ma miejsce w innych systemach, opartych np. na oprogramowaniu ARIEL.

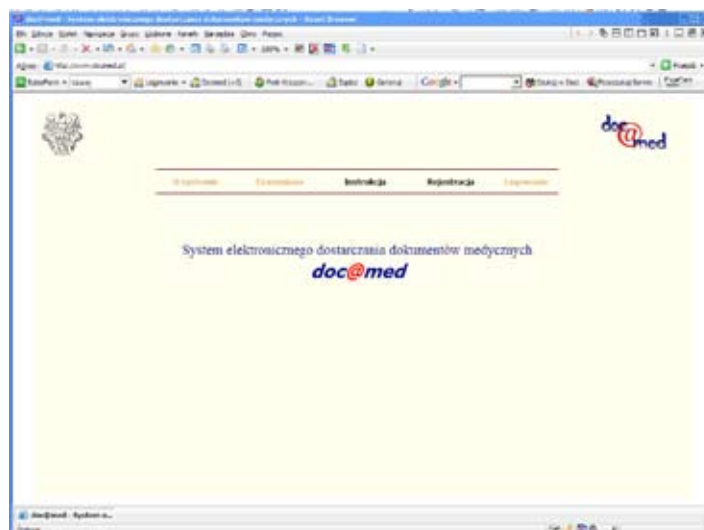
Warunki współpracy zostały sprecyzowane i zaakceptowane przez wszystkie biblioteki tworzące elektroniczny system usług. Przystępowanie kolejnych bibliotek do systemu odbywa się na zasadzie porozumienia, ściśle określającego warunki współpracy, zakres i czas realizowanych usług oraz formy wzajemnych rozliczeń. Założony 48-godzinny czas realizacji zamówień dla niektórych bibliotek jest warunkiem nie do spełnienia. Biblioteki współpracujące w systemie obsługują zamówienia znacznie szybciej, skracając czas realizacji nawet do pół godziny. Średni czas oczekiwania na kopie wynosi aktualnie 4,5 godziny.

Na uruchomienie systemu biblioteki nie otrzymały żadnej dotacji. We własnym zakresie stworzyły bazę informującą o zasobach czasopism oraz wyposażyły się w urządzenia skanujące, a z oprogramowania korzystają na zasadzie licencji. System zarządzany jest przez firmę informatyczną PK.com Piotr Krzyżaniak, twórcę i właściciela oprogramowania i narzędzi informatycznych. Zajmuje się ona administracją i rozbudową systemu oraz automatyczną ewidencją finansową. Odpłatność użytkowników obejmuje wyłącznie zwrot kosztów ponoszonych przez biblioteki wysyłające kopie za pośrednictwem systemu.

Prezentacja systemu

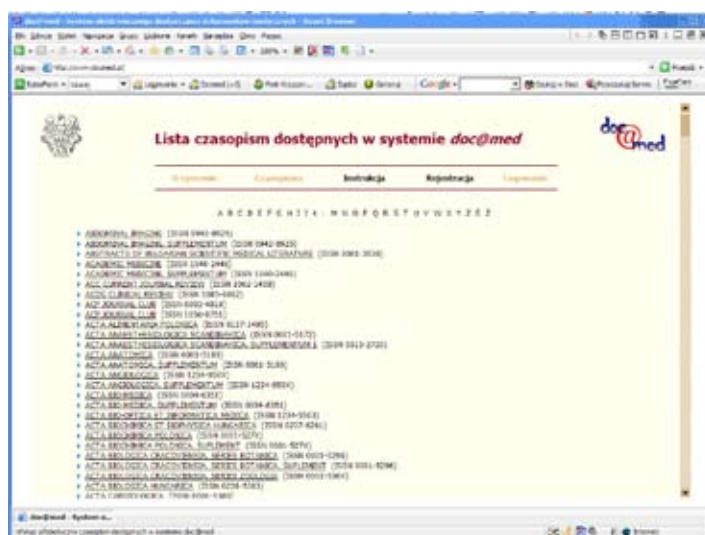
System doc@med jest zlokalizowany na serwerze Biblioteki Głównej AM w Poznaniu pod adresem: <http://www.docmed.pl/>. Po uruchomieniu przeglądarki

internetowej i wpisaniu powyższego adresu załadowana zostanie strona tytułowa systemu doc@med.

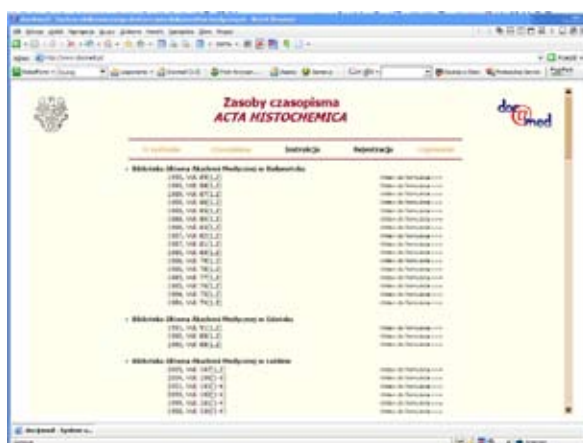
Ryc. 1. Strona główna systemu doc@med

Z opisem systemu można się zapoznać korzystając z opcji „O systemie”. Natomiast opcja „Czasopisma” umożliwia zapoznanie się z zawartością bazy czasopism systemu doc@med.

Ryc. 2. Strona z bazy czasopism systemu doc@med

Prawidłową identyfikację czasopisma ułatwia numer ISSN. Dostępne są szczegółowe zasoby każdego tytułu czasopisma w bibliotekach współpracujących w systemie.

Ryc. 3. Strona prezentująca zasoby czasopisma w różnych bibliotekach

Do systemu istnieje dostęp autoryzowany. Dzięki temu zamówienia mogą przysyłać jedynie zarejestrowani użytkownicy, nie istnieje też zagrożenie dokonywania zamówień na cudze konto. Rejestracja odbywa się na podstawie internetowego formularza. Po jego nadesłaniu system przesyła na podany w formularzu rejestracyjnym adres e-mail informację o dokonanej rejestracji i identyfikatorach (nazwa użytkownika i hasło).

Dostęp do systemu uzyskuje się po identyfikacji użytkownika. W tym celu należy wybrać z paska w górnej części okna opcję „Logowanie”. Wyświetli się poniższa strona:

Ryc. 4. Autoryzacja użytkownika w systemie

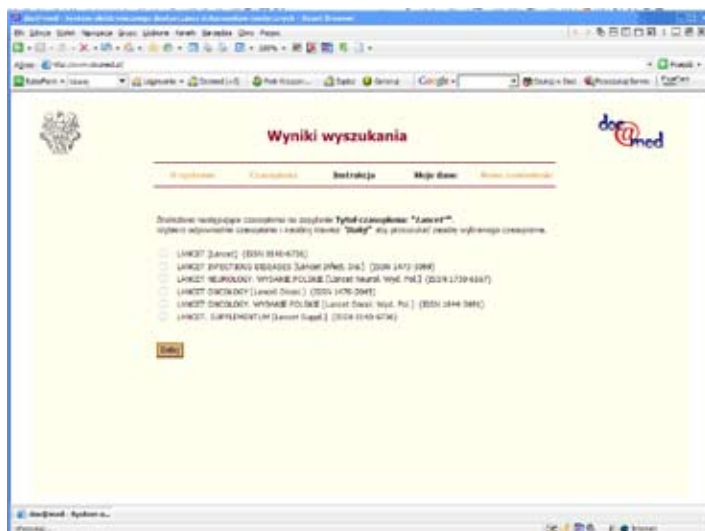
Po prawidłowym wpisaniu identyfikatorów, użytkownik uzyskuje dostęp do formularza wyszukiwawczego, do którego wprowadza się podstawowe elementy opisu bibliograficznego (tytuł czasopisma, rok i wolumin można wprowadzić bezpośrednio z bazy czasopism):

Ryc. 5. Formularz wyszukiwawczy w bazie czasopism systemu doc@med

Pola oznaczone symbolem "*" muszą być obowiązkowo wypełnione. Jeżeli pozostaną puste, to wyświetlony zostanie komunikat o błędzie.

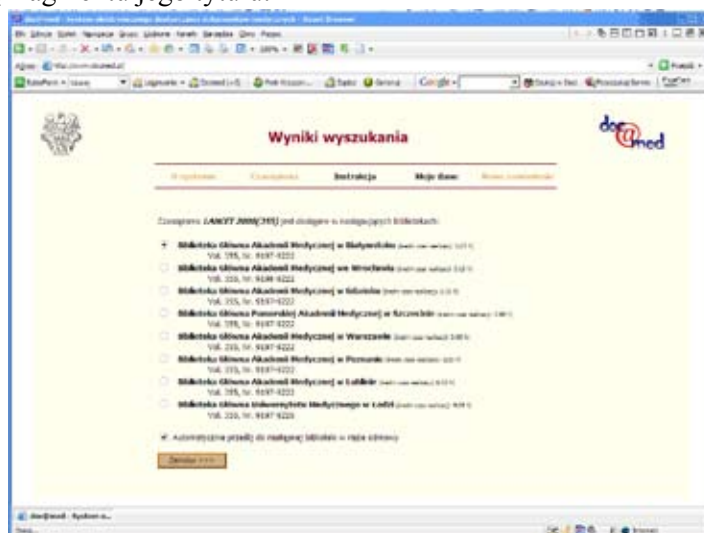
Ryc. 6. Przykładowo wypełniony formularz wyszukiwawczy

Po naciśnięciu przycisku „Szukaj” wyświetlony zostanie ekran przedstawiający wyniki przeszukiwania:

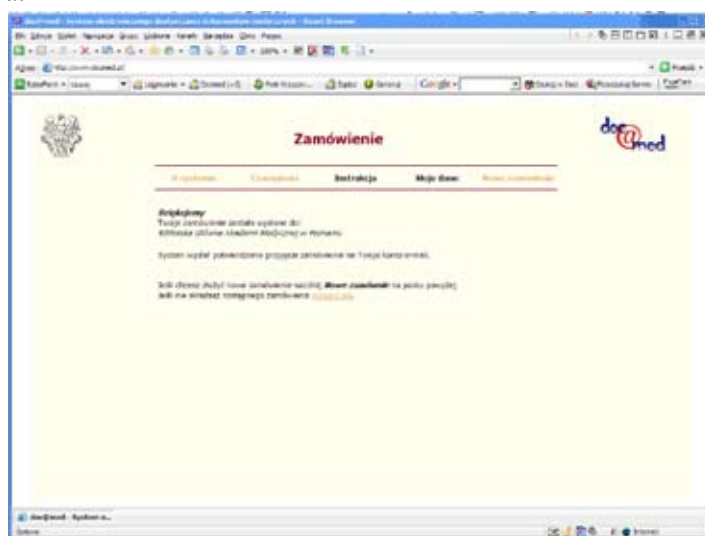
Ryc. 7. Przykład wyniku wyszukiwania według początku tytułu czasopisma

Po zaznaczeniu wybranej pozycji i wciśnięciu przycisku „Dalej”, pokazana zostanie lista bibliotek, które posiadają wybrane przez użytkownika czasopismo, wyszukane za pomocą fragmentu jego tytułu.

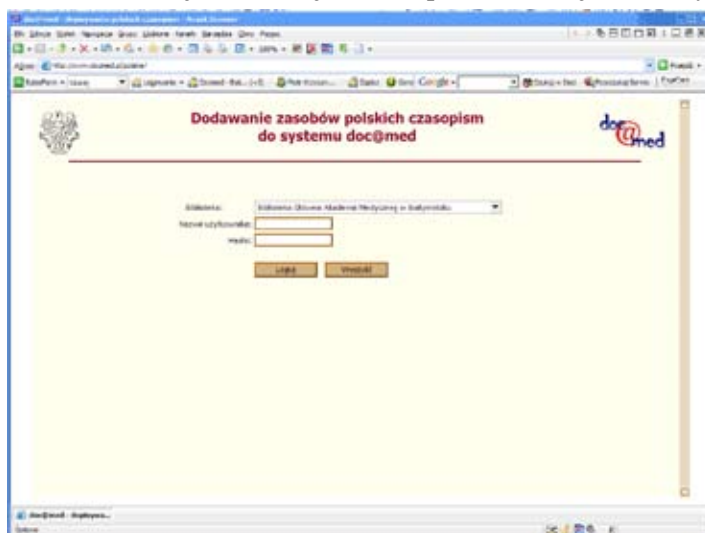
Ryc. 8. Wygenerowana przez system lista bibliotek posiadających poszukiwane czasopismo

Po wybraniu określonej biblioteki przy użyciu klawisza „Zamów” wysyłane jest zamówienie do systemu, który wyświetla potwierdzenie, zawierające nazwę adresata zamówienia.

Ryc. 9. Potwierdzenie przyjęcia zamówienia i przesłania go do realizacji

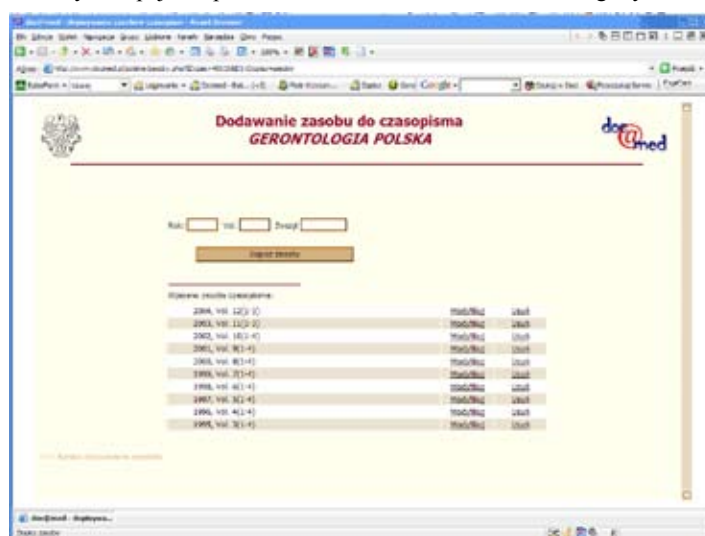
Uzupełnianie danych o zasobach czasopism odbywa się również na podstawie autoryzowanego dostępu do formularzy internetowych. Każda z bibliotek współpracujących w systemie może wprowadzić do bazy czasopism nowy tytuł oraz jego zasoby, jak też dokonać aktualizacji informacji o czasopismach zarejestrowanych w bazie.

Ryc. 10. Autoryzowany formularz do zdalnego uzupełniania danych w bazie czasopism

Ryc. 11. Wybór opcji uzupełniania zasobów lub dodawania nowego tytułu czasopisma

Ryc. 12. Formularz umożliwiający dopisywanie zasobów i ich modyfikację

System automatycznie generuje szczegółowe statystyki związane z realizacją zamówień przez każdą z bibliotek, informujące o treści zamówienia, jego nadawcy oraz czasie wykonania usługi.

nr	Opis zamówienia	Status
1	zamówienie na dostawę 10 egzemplarzy książki...	zamówienie
2	zamówienie na dostawę 5 egzemplarzy książki...	zamówienie
3	zamówienie na dostawę 10 egzemplarzy książki...	zamówienie
4	zamówienie na dostawę 5 egzemplarzy książki...	zamówienie
5	zamówienie na dostawę 10 egzemplarzy książki...	zamówienie
6	zamówienie na dostawę 5 egzemplarzy książki...	zamówienie
7	zamówienie na dostawę 10 egzemplarzy książki...	zamówienie
8	zamówienie na dostawę 5 egzemplarzy książki...	zamówienie
9	zamówienie na dostawę 10 egzemplarzy książki...	zamówienie
10	zamówienie na dostawę 5 egzemplarzy książki...	zamówienie

Ryc. 13. Szczegółowa statystyka zamówień skierowanych przez system do Biblioteki Głównej AM w Poznaniu

Generowane są również ogólne statystyki systemu, informujące np. o liczbie i średnim czasie usług wykonanych przez poszczególne biblioteki lub o liczbie usług wykonanych dla poszczególnych użytkowników.

Użytkownicy systemu

System został zaprojektowany na potrzeby krajowych bibliotek i ośrodków informacji naukowej instytucji publicznych. Jest to uwarunkowane przepisami prawa autorskiego, o których szerzej traktuje referat B. Howorki „Prawne uwarunkowania działania systemu doc@med w kraju i za granicą”. Oznacza to, że do systemu nie są rejestrowani użytkownicy indywidualni ani żadne instytucje niemające statusu instytucji publicznych. Użytkownicy indywidualni, uprawnieni do otrzymania bezpłatnej kopii artykułu z biblioteki do celów naukowo-dydaktycznych (pracownicy naukowo-dydaktyczni, studenci, doktoranci, dokończający się lekarze itp.), muszą być weryfikowani przez biblioteki w swoich środowiskach, które znają ich dane osobowe. W przypadku instytucji innych niż biblioteki (np. instytuty naukowe) weryfikacji dokonuje biblioteka nadzorująca działalność systemu. Tylko w taki sposób możliwe jest działanie zgodne z ustawą o bibliotekach, przepisami prawa autorskiego i dyrektywami Unii Europejskiej.

System doc@med cieszy się dużą popularnością nie tylko w środowisku medycznym. Jego użytkownikami są także biblioteki uniwersyteckie, biblioteki akademii wychowania fizycznego, akademii rolniczych, wyższych szkół pedagogicznych oraz politechnik. Indywidualnym użytkownikom trudno pogodzić się z koniecznością korzystania z systemu za pośrednictwem bibliotek. Jeszcze trudniejsze są dyskusje z firmami farmaceutycznymi, które zarzucają bibliotekom ograniczanie dostępu

do informacji. Pomimo zastosowania przejrzystych kryteriów udostępniania kopii artykułów z czasopism, również w naszym kraju powstał spór z wydawcami, którzy uważają, że udostępnianie przez biblioteki bezpłatnych kopii artykułów narusza ich interesy. Zjawisko takie od wielu lat obserwuje się w innych krajach europejskich. Głośna była kilka lat temu sprawa wystąpienia na drogę sądową przeciwko systemowi SUBITO. System ten, po niewielkiej korekcie kryteriów rejestracji użytkowników, obronił się jednak i działa nadal z wielkim pożytkiem również dla naszego środowiska naukowego.

Dostęp do systemu dla użytkowników zagranicznych

Duże zainteresowanie dostępem do systemu doc@med przejawiają również biblioteki i instytucje naukowe z innych krajów. Najwięcej zgłoszeń napływa z Republiki Czeskiej. W obrębie Unii Europejskiej obowiązują ujednolicone przepisy prawa autorskiego oparte na dyrektywie Parlamentu i Rady Europy 2001/29/WE z 22 maja 2001 r. w sprawie harmonizacji niektórych aspektów prawa autorskiego i praw pokrewnych w społeczeństwie informacyjnym. Nie udało się uzyskać oficjalnych informacji z Departamentu Prawnego Ministerstwa Kultury na temat regulacji w tym zakresie u naszych wschodnich sąsiadów, a z dotychczasowych kontaktów wiadomo, że istnieje tam duże zainteresowanie współpracą międzybiblioteczną w zakresie obsługi użytkowników ze środowiska medycznego.

Nie naruszając obowiązującego prawa, trzeba rozważyć umożliwienie dostępu do systemu bibliotekom z sąsiadujących z nami krajów. Można się w tym zakresie wzorować na systemie SUBITO, który powstał jako system krajowy, a następnie umożliwił dostęp bibliotekom z innych krajów i obecnie posiada już współpracujących partnerów zagranicznych – biblioteki w Wiedniu i Zurichu (4). Decyzja o rozszerzeniu dostępu do systemu doc@med dla bibliotek zagranicznych wymagać będzie jednak wypracowania odpowiedniego sposobu weryfikacji użytkowników, zaakceptowania zasad realizacji zamówień oraz rozliczeń kosztów przesyłania kopii drogą elektroniczną.

Bibliografia

1. Piotrowicz Aniela, Grządzielewska Ewa, Torlińska B.: Współpraca akademickich bibliotek medycznych w Polsce. W: Konferencja nt. Współpraca bibliotek naukowych w zakresie obsługi użytkowników. Warszawa, 23-24 IX 2002. [Warszawa, 2002] s. 1-12. [Wersja na CD-ROM]
2. Piotrowicz Aniela: Udostępnianie zbiorów w bibliotekach uczelni medycznych. *Biul. Gl. Bibl. Lek.* 1996 R. 42 nr 354 s. 49-63. – XII Konferencja Problemowa Bibliotek Medycznych. Łódź 1995 r.
3. Piotrowicz Aniela, Grządzielewska Ewa, Krzyżaniak Piotr: Koncepcja krajowego systemu elektronicznej dystrybucji kopii dokumentów dla środowiska medycznego. *Biul. Gl. Bibl. Lek.* 2001 R. 47 nr 365 s. 73-85 il. - XX Jubileuszowa Konferencja Problemowa Bibliotek Medycznych. Szczecin-Międzyzdroje, 6-8 VI 2001. Referaty i prezentacje
4. S u b i t o – who's participating? [Internet - dostęp 29.07.2005] <http://www.subito-doc.com/>

Mgr Bolesław Howorka
Poznań – AM

PRAWNE UWARUNKOWANIA DZIAŁANIA SYSTEMU DOC@MED W KRAJU I ZA GRANICĄ

Streszczenie

Ustawowym zadaniem każdej biblioteki, mającej status zakładu publicznego, jest udostępnianie materiałów bibliotecznych zgodnie z obowiązującymi przepisami ustaw: o bibliotekach i o prawie autorskim. Autor referatu omawia niektóre związane z tematem postanowienia, odnosi się także do regulujących te sprawy przepisów dyrektyw UE. Wskazuje na to, że polskie prawo autorskie nie ogranicza możliwości świadczenia usług bibliotecznych użytkownikom innej narodowości.

Abstract

The access to the library collection is the statutory duty of each library as a public institution (according to the acts about libraries and copyright). The report discuss the legal rules and EU regulation of the access. The conclusion is that library collection is open to foreign users on the same conditions as for Polish.

Ustawowym zadaniem każdej biblioteki, która ma status zakładu publicznego¹ jest obsługa użytkowników², udostępnianie im we wszelkich dopuszczalnych przez prawo formach (prezencyjnie, w drodze wypożyczeń, wykonując dla nich kopie dokumentów - materiałów bibliotecznych i in.) zbiorów materiałów bibliotecznych, prowadzenie na ich rzecz działalności informacyjnej, zarówno w oparciu o zbiory własne, jak też i zbiory innych bibliotek. Pojęcie „materiały biblioteczne” zostało zdefiniowane w ustawie³, warto tu tylko przypomnieć, że są to w szczególności dokumenty zawierające utrwalony wyraz myśli ludzkiej, przeznaczone do rozpowszechniania (a więc dokumenty, utwory, które za zgodą twórcy zostały w jakikolwiek sposób udostępnione publicznie⁴).

Udostępniając swoje zbiory, a także, w ramach współpracy międzybibliotecznej, materiały biblioteczne pochodzące z innych bibliotek, każda biblioteka musi szanować

¹ Nie należy mylić tego określenia z określeniem „biblioteka publiczna”; status zakładu publicznego mają m.in. wszystkie uczelnie publiczne, a więc taki sam charakter mają ich biblioteki – jednostki organizacyjne zakładów publicznych. Patrz także: B. Howorka: „*O statusie prawnym biblioteki – zakładu publicznego*” *Bibliotekarz* 2004, nr 3 s. 16-19

² Art. 4 ust. 1 pkt 2 ustawy o bibliotekach

³ Art. 5 ustawy o bibliotekach

⁴ Art. 6 pkt 3 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych; materiały, które nie zostały rozpowszechnione w rozumieniu powołanej ustawy, to najczęściej materiały wchodzące w skład zasobów archiwalnych, udostępniane w innych zakładach publicznych (w archiwach), w oparciu o przepisy innej ustawy (nie ustawa o bibliotekach, ale ustawa o archiwach)

autorskie prawa osobiste⁵, zasady zobowiązujące do wyraźnego określenia, kto jest autorem dzieła. Dla bibliotekarzy najważniejsze są prawa osobiste twórcy wyrażające się: 1) prawem żądania, aby osoby trzecie wiedziały i uznawały to, że jest on autorem utworu oraz 2) prawem twórcy do zachowania nienaruszalności treści i formy utworu oraz jego rzetelnego wykorzystania. Przestrzegając tych praw twórcy nie wolno dopuścić do sytuacji, w której np. kopiując utwór stanowiący fragment publikacji periodycznej – artykuł, dokona się „podziału”, przekaże użytkownikowi artykuł w częściach i w ten sposób naruszy jego treść i formę, dopuści do nierzetelnego korzystania z utworu (artykuł z zasady jest utworem krótkim, którego każda część jest ważna, nie wolno oderwać, kopiując, informacji o autorach i skąd oni pochodzą, jak i tytułu od właściwej treści i kończącej dzieło bibliografią).

Tu warto przypomnieć (także niektórym wydawcom) treść art. 11 ustawy o prawie autorskim, przepisów mówiących, że prawa majątkowe do utworu zbiorowego, m.in. do publikacji periodycznej (domniemywa się, wg ustawy, że także prawa do tytułu), przysługują wydawcy, natomiast autorskie prawa majątkowe do poszczególnych części tego wydawnictwa, mających samodzielne znaczenie (a więc do poszczególnych artykułów) przysługują ich twórcom.

Bibliotekarzowi nie wolno także naruszyć praw majątkowych twórcy⁶, jego wyłącznego prawa do korzystania z utworu i rozporządzania nim na wszystkich polach eksploatacji⁷ oraz do wynagrodzenia za korzystanie z utworu (monopol autorski). Twórca ma zagwarantowane przepisami ustawy⁸ prawo do wynagrodzenia. Tylko on może wyrazić zgodę, poprzez stosowny zapis w umowie, na to, by przeniesienie autorskich praw majątkowych lub udzielenie licencji nastąpiło nieodpłatnie. I co jest tu bardzo ważne: „*Jeżeli w umowie nie określono sposobu korzystania z utworu, powinien on być zgodny z charakterem i przeznaczeniem utworu oraz przyjętymi zwyczajami*” (podkreśl. BH). A jaki jest charakter korzystania z dzieła naukowego? Jakie jest przeznaczenie artykułu w czasopiśmie naukowym? Jakie przyjęte zwyczaje obowiązują podczas korzystania przez naukowców z tych utworów? Na takie pytania łatwiej na pewno jest odpowiedzieć bibliotekarzowi – pracownikowi biblioteki instytucji naukowej bądź też pracownikowi nauki, niż prawnikowi. Bo też o tych sprawach muszą decydować korzystający, a nie prawnicy, czy też wydawcy i twórcy.

⁵ Czym się te prawa wyrażają – o tym stanowi art. 16 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych

⁶ Art. 17 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych: „*Jeżeli ustawa nie stanowi inaczej, twórca przysługuje wyłączne prawo do korzystania z utworu i rozporządzania nim na wszystkich polach eksploatacji oraz do wynagrodzenia za korzystanie z utworu*”

⁷ Art. 50 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych

⁸ Art. 43 ust. 1 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych

⁹ Art. 49 ust. 1 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych

Ustawodawca przewidział możliwość ograniczenia monopolu autorskiego, obowiązująca ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych¹⁰ stanowi o licencjach ustawowych na rzecz określonych osób (przepisy o użytku osobistym – art. 23), a także instytucji (m.in. instytucji naukowych i oświatowych – art. 27, jak bibliotek, archiwów i szkół – art. 28 oraz ośrodków informacji i dokumentacji – art. 30), w końcu również z uwagi na ich przeznaczenie (m.in. „prawo cytatu” – art. 29 oraz korzystanie na uroczystościach, imprezach i w czasie ceremonii – art. 31, jak i dla dobra osób niepełnosprawnych – art. 33).

Trzeba wyraźnie podkreślić, że prawo państwa do ograniczenia monopolu autorskiego znajduje swoją podstawę w umowach międzynarodowych, w prawie unijnym. Należy tu wskazać na art. 9 ust. 2 Aktu paryskiego Konwencji berneńskiej dopuszczającego do tego, by ustawodawstwo państwa – sygnatariusza tej konwencji mogło zezwalać na reprodukcję pewnych dzieł w określonych, szczególnych przypadkach, ale jednocześnie zobowiązywało to państwo do stworzenia odpowiednich warunków nie pozwalających na wyrządzenie szkód w normalnym korzystaniu z dzieła, na przyniesienie nieuzasadnionego uszczerbku wynikającym z przepisów prawa interesom twórcy.

Szczególnie ważne są dla nas dyrektywy Unii Europejskiej, a przede wszystkim dyrektywa Parlamentu i Rady Europy 2001/29/WE. W preambule do tego aktu wskazano na możliwość wprowadzenia w ustawodawstwach krajów członkowskich wyjątków i ograniczeń w monopolu autorskim – dla celów edukacyjnych, a także naukowych, ograniczeń na rzecz instytucji publicznych, takich, jak biblioteki i archiwa, do cytowania, na użytek osób niepełnosprawnych i in. (wymienionych w pktcie 34 preambuły). W tej preambule, a pktcie 40¹¹, dopuszcza się wprowadzenie wyjątków i ograniczeń na rzecz niektórych instytucji non-profit, takich, jak ogólnodostępne biblioteki lub inne analogiczne instytucje (np. archiwa).

Art. 5 omawianej dyrektywy dopuszcza do odstępstw od monopolu autorskiego, o którym stanowi art. 2 tego aktu. Przepisy te dopuszczają (w ust. 1) do wprowadzenia ograniczeń w monopolu autorskim w odniesieniu do czynności, które mają charakter

¹⁰ Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych. J.t. w Dz.U. 2000 nr 80, poz. 904; zmiany w Dz.U.: 2001 nr 128 poz. 1402, 2002 nr 126 poz. 1068 i nr 197 poz. 1662, 2003 nr 166 poz. 1610, 2004 nr 91 poz. 869 i nr 96 poz. 959

¹¹ „Państwa Członkowskie mogą uwzględnić wyjątek lub ograniczenie na rzecz niektórych instytucji non-profit, takich jak ogólnodostępne biblioteki lub inne analogiczne instytucje, jak również archiwa. Jednakże powinno to być ograniczone do niektórych szczególnych przypadków objętych prawem do zwielokrotniania. Taki wyjątek lub ograniczenie nie powinien obejmować korzystania w ramach dostarczania przez Internet utworów lub innych przedmiotów objętych ochroną. Artykuł 2 dyrektywy mówi o prawie do zwielokrotniania utworu, podkreślając zasadę monopolu autorskiego: „Państwa Członkowskie przewidują wyłączne prawo do zezwalania lub zabrania bezpośredniego, tymczasowego lub stałego zwielokrotniania utworu, przy wykorzystaniu wszelkich środków i w jakiegokolwiek formie, w całości lub częściowo: a) dla autorów, w odniesieniu do ich utworów; ...”.

przejściowy lub dodatkowy, „które stanowią integralną i podstawową część procesu technologicznego i których jedynym celem jest umożliwienie:

- a) transmisji w sieci wśród osób trzecich przez pośrednika, lub
- b) legalnego korzystania z utworu lub innego przedmiotu objętego ochroną i które nie mają odrębnego znaczenia ekonomicznego, będą wyłączone z prawa do zwielokrotniania określone w art. 2”.

W ust. 2 tego artykułu znajdują się postanowienia zezwalające Państwom Członkowskim na wprowadzenie wyjątków i ograniczeń w monopolu autorskim, m.in.:

„b) w odniesieniu do zwielokrotniania na dowolnych nośnikach przez osobę fizyczną do prywatnego użytku i do celów ani bezpośrednio ani pośrednio handlowych, pod warunkiem, że podmioty praw autorskich otrzymają godziwą rekompensatę (podkreśl. BH), uwzględniającą zastosowanie lub niezastosowanie środków technologicznych, określonych w art. 6 (stanowiącym o obowiązkach Państw Członkowskich do przewidzenia ochrony prawnej dla środków technologicznych – uwaga BH), w odniesieniu do danych utworów lub przedmiotów objętych ochroną;

c) w odniesieniu do szczególnych czynności zwielokrotniania dokonywanych przez ogólnodostępne biblioteki (podkreśl. BH), instytucje edukacyjne i muzea lub przez archiwa, które nie są skierowane na osiągnięcie bezpośredniej lub pośredniej korzyści gospodarczej lub handlowej (podkreślenia - BH)”. Ust. 3 art. 5 stanowi, że odpowiednie wyjątki i ograniczenia mogą dotyczyć takich przypadków, jak: „a) korzystania wyłącznie w celach zilustrowania w ramach nauczania lub badań naukowych tak długo, jak źródło, łącznie z nazwiskiem autora, zostanie podane, poza przypadkami, w których okaże się to niemożliwe i w stopniu uzasadnionym przez cel niehandlowy, który ma być osiągnięty”. Dyrektywa w art. 5 ust. 5 stanowi, że wyjątki i ograniczenia w monopolu autorskim mogą być stosowane „tylko w niektórych szczególnych przypadkach, które nie naruszają normalnego wykorzystania dzieła lub innego przedmiotu objętego ochroną, ani nie powodują nieuzasadnionej szkody dla uzasadnionych interesów podmiotów prawa autorskiego” (podkreślenia - BH).

Licencje ustawowe ustanowione przepisami obowiązującymi w krajach członkowskich UE nie powinny naruszać normalnego korzystania z utworu, nie powinny powodować nieuzasadnionych szkód twórcom.

Jestem przekonany, że postanowienia dyrektywy zostały we właściwy sposób implementowane do ustawodawstw wszystkich państw członkowskich UE. Uważam, że tak, jak i u nas, dopuszcza się tam do korzystania w zakresie własnego użytku osobistego (dyrektywa – art. 5 ust. 2 lit. b), a także przez ogólnodostępne biblioteki, instytucje edukacyjne, muzea oraz archiwa (dyrektywa - art. 5 ust. 2 lit. c). Problem „godziwej” rekompensaty (patrz wyżej, podkreśl. BH), o którym wspomina dyrektywa w cytowanym wyżej art. 5 ust. 2 lit b), wymaga rozwiązania, ale zadanie znalezienia właściwych rozwiązań nie jest zadaniem bibliotek bądź innych instytucji publicznych

umożliwiających czytelnikom korzystanie z utworów w ramach „własnego użytku osobistego”, jest to zadanie dla właściwych organów Państw Członkowskich UE, które muszą zająć się tym problemem, są zobowiązane do podjęcia stosownych działań w porozumieniu z organizacjami zbiorowego zarządzania prawami autorskimi¹².

A jak wygląda sprawa usług naszych bibliotek na rzecz użytkowników osób fizycznych z krajów spoza UE? Dążenie do udzielenia stosownej pomocy pracownikom nauki, osobom doskonalącym się zawodowo, jest na pewno działaniem godnym pochwały i wsparcia. Takie działania mieszczące się w ramach „własnego użytku osobistego” i zgodnie z art. 23 naszej ustawy o prawie autorskim mogą być podejmowane, ale zakres tej pomocy nie może przekroczyć granic określonych przez nasze przepisy, granic ustawowych licencji, postanowień o dozwolonym użytku chronionych utworów, a przede wszystkim granic określonych powołaną tu dyrektywą unijną. Można się tu odwołać nawet do postanowień naszej Ustawy Zasadniczej¹³, która zobowiązuje m.in. instytucje publiczne do jednakowego traktowania wszystkich, tak obywateli naszego państwa, jak i cudzoziemców¹⁴. Zobowiązuje ona do stwarzania wszystkim warunków do korzystania z dóbr kultury¹⁵. W końcu Konstytucja zapewnia każdemu wolność badań naukowych oraz ogłaszania ich wyników, wolność nauczania, a także wolność korzystania z dóbr kultury (art. 73¹⁶), dóbr, do których zaliczają się także zbiory biblioteczne. Należy także tu wskazać na art. 3 ustawy o bibliotekach, który stanowi, że biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe, że biblioteki mają obowiązek organizowania i zapewnienia dostępu do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej, a prawo korzystania z bibliotek ma charakter powszechny.

Przypomnę obowiązujące bibliotekarzy przepisy prawa – ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych.

1. Art. 23 ustawy zezwala na nieodpłatne korzystanie, bez zezwolenia twórcy, z już rozpowszechnionego (udostępnionego publicznie) utworu - w zakresie własnego użytku osobistego. Przepisy te pozwalają także na korzystanie z elektronicznych baz danych spełniających cechy utworu, jednakże tylko w takiej sytuacji, kiedy dotyczy to własnego użytku naukowego niezwiązanego z celem zarobkowym. Zakres własnego użytku osobistego obejmuje wyłącznie korzystanie z pojedynczych egzemplarzy

¹² Art. 104 i nast. Ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych.

¹³ Na konstytucyjne uwarunkowania związane z tym problemem zwrócił mi uwagę radca prawny Min. Kultury – mec. Rafał Golań

¹⁴ Art. 32 ust. 1 Konstytucji stanowi: „Wszyscy są wobec prawa równi. Wszyscy mają prawo do równego traktowania przez władze publiczne”

¹⁵ Art. 6 ust. 1 Konstytucji mówi: „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju”

¹⁶ Art. 73 Konstytucji stanowi: „Każdemu zapewnia się wolność twórczości artystycznej, badań naukowych oraz ogłaszania ich wyników, wolność nauczania, a także wolność korzystania z dóbr kultury”

utworu. Przepisy te nie ograniczają objętości kopiowanego egzemplarza, tak, że dopuszczalne jest skopiowanie nawet całego utworu.

Powstaje pytanie, kto może korzystać z utworu w zakresie własnego użytku osobistego? Czy użytek „dla własnych celów zawodowych” można uznać za mieszczący się w granicach „własnego użytku osobistego”? Autor komentarza do ustawy¹⁷ wyraża zdanie, „*że fakt, iż osoba dokonująca zwielokrotnienia dzieła (np. lekarz wykonujący odbitkę z czasopisma fachowego) wykorzystuje wiadomości z niego uzyskane w celach zawodowych, objęty jest zakresem działania przepisu o dozwolonym użytku osobistym. Istotne jest bowiem, że z uzyskanej odbitki lekarz ten nie będzie korzystał poza kręgiem osób określonych w art. 23 ust. 2*” (podkreśl. BH). I dalej: „*Użytek wewnątrz zakładu pracy nie jest użytkowaniem osobistym i nie podlega przepisowi art. 23. Zakład pracy, który dla swoich pracowników wykona określoną liczbę egzemplarzy dzieła w celach szkoleniowych, powinien na taki użytek uzyskać zezwolenie, chyba że jest to instytucja naukowa lub oświatowa (art. 27)*” (podkreśl. BH). A jaki charakter ma biblioteka naukowa, jaka instytucją jest szkoła wyższa?

Znowelizowana ustawa (nowelizacja z dnia 1 kwietnia 2004 r. ogłoszona w Dz. U. Nr 91, poz. 869) stanowi w art. 23 ust. 2, że: „*Zakres własnego użytku obejmuje korzystanie z pojedynczych egzemplarzy utworów* (podkreślenie – BH) ...”. Z tych znowelizowanych postanowień art. 23 ust. 2 ustawy wynika, że nie wolno skopiować, dla jednego zamawiającego użytkownika biblioteki, większej liczby egzemplarzy utworu, że jeden użytkownik ma prawo tylko do jednej kopii.

Nie jest użytkowaniem osobistym korzystanie z utworu w szerszym kręgu osób, niż to dopuszcza ustawa, np. w obrębie zakładu pracy. Użytek profesjonalny, dla własnych celów zawodowych, to korzystanie związane z poszerzaniem kwalifikacji użytkownika (np. sporządzanie kopii artykułów z czasopism w celu poszerzenia własnej wiedzy), uzyskania stopnia naukowego, tytułu naukowego, specjalizacji. Takie korzystanie nie stanowi naruszenia ustawy, niezależnie, czy dotyczy to obywateli polskich, obywateli Państw Członkowskich UE, czy też obywateli innych państw. Inaczej może przedstawiać się sprawa, kiedy określone działania mają charakter zarobkowy, m.in. w takim rozumieniu, że stanowią przedmiot umowy o dzieło z jednostką nie mającą charakteru instytucji naukowej, przedsiębiorstwa, jednostki prowadzącej działalność gospodarczą. Zalecałbym tu, aby na zamówieniach kopii utworów, przede wszystkim składanych przez użytkowników – obywateli państw spoza UE, znajdowały się oświadczenia użytkowników, że kopie te nie będą wykorzystywane dla celów związanych z działalnością gospodarczą. Niedopuszczalne jest wykorzystywanie przepisów o korzystaniu z utworu w zakresie własnego użytku osobistego dla celów jednostki organizacyjnej, pod pozorem opłacania wykonania kopii dla pracownika,

¹⁷ Janusz Barta, Monika Czajkowska-Dąbrowska, Zbigniew Cwiakałski, Ryszard Markiewicz, Elżbieta Trąpła: „*Komentarz do ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych*”, Dom Wydawniczy ABC, Warszawa 1995 s. 17

tworzenie swoistej „biblioteki zakładowej” z odbitek artykułów czasopism dla „ośrodka badawczego (!)” zakładu płacącego za sporządzenie kopii itp. działania (np. w Stanach Zjednoczonych słynna sprawa Texaco¹⁸), korzystanie z fragmentów opublikowanych utworów przez ośrodki informacji naukowej lub dokumentacji tych zakładów. Ustawa, w art. 30, zastrzega, że w takich sytuacjach twórca (organizacja zbiorowego zarządzania prawami autorskimi), ma prawo do stosownego wynagrodzenia.

Trzeba także wspomnieć, że zakres własnego użytku osobistego obejmuje, obok osoby zainteresowanej, także inne osoby pozostające z nią w związku osobistym, w szczególności w związku pokrewieństwa, powinowactwa lub stosunku towarzyskiego (a więc nieformalnego, co wyklucza korzystanie z licencji ustawowej przy stosunkach profesjonalnych, formalnych, gdy występują wyłącznie powiązania wynikające np. ze stosunku pracy).

2. Wspomniana tutaj nowelizacja ustawy dodała nowy artykuł (art. 23¹), który stanowi o nowej formie dozwolonego użytku chronionych utworów. Nowe przepisy pozwalają na zwielokrotnienie utworów, bez zezwolenia twórcy, jeśli działanie takie nie ma znaczenia gospodarczego, a ma charakter przejściowy lub przypadkowy (incydentalny) oraz stanowi integralną część procesu technologicznego i ma na celu wyłącznie umożliwienie: *1) przekazu utworu w systemie teleinformatycznym pomiędzy osobami trzecimi przez pośrednika lub 2) zgodnego z prawem korzystania z utworu.*

3. Instytucje naukowe i oświatowe mogą w celach dydaktycznych korzystać z rozpowszechnionych utworów w oryginale i w tłumaczeniu, a także sporządzać dla tych celów egzemplarze fragmentów rozpowszechnionego utworu (art. 27 ustawy). Dodajmy, że mają także prawo także w celach związanych z własną działalnością badawczą. Z przepisów tych nie wynikają, wprost, wnioski odnoszące się do użytkowników zagranicznych. Wykładnia literalna tego przepisu (art. 27 ustawy) zezwala instytucjom naukowym i oświatowym na korzystanie z rozpowszechnionych utworów w celach dydaktycznych lub do prowadzenia własnych badań. I tylko w tym zakresie można sporządzać egzemplarze fragmentów (np. artykułów stanowiących część publikacji periodycznej – w rozumieniu art. 11 ustawy o prawie autorskim)

¹⁸ Sąd Apelacyjny w Nowym Jorku (w związku z pozwem Centrum Przestrzegania Praw Autorskich – Copyright Clearance Center – CCC, w wyniku rewizji pozwanego, jako II instancja) orzekł w 1985 r., że duża, bogata i znana firma Texaco systematycznie narusza zasadę rzetelnego korzystania (*fair use*), narusza przepisy prawa autorskiego kopiując setki artykułów z czasopism naukowych, a następnie rozpowszechnia je wśród zatrudnionych w firmie pracowników naukowych, którzy tworzą „biblioteczki odbitek” służące nie tylko im, ale także innym osobom. Sąd stwierdził, iż zasada *fair use* zezwala wyłącznie na bieżące korzystanie i orzekł, że pracownik instytucji prowadzącej działalność komercyjną nie ma prawa nadużywać zasady rzetelnego korzystania (np. przez tworzenie zbiorów kserokopii), a instytucja ta ma obowiązek prenumerowania odpowiedniej liczby egzemplarzy potrzebnych czasopism naukowych bądź też zobowiązana jest do nabycia od CCC stosownej licencji na kopiowanie. Szerzej na ten temat: Bolesław Howorka: *Prawo autorskie. Konwencja berneńska i polska ustawa*. Przegląd Biblioteczny 1997 nr 2/3 s. 180-181

rozpowszechnionych utworów. Jednakże warto się zastanowić, czy sporządzanie wspomnianych w art. 27 ustawy egzemplarzy fragmentów rozpowszechnionego utworu nie jest określeniem także takich działań, które polegają na sprowadzeniu przez uprawnioną do tego bibliotekę – z innej biblioteki, także zagranicznej, stosownej kopii utworu. Ale realizując takie zamówienie nie wolno zapomnieć o postanowienia dyrektywy UE nr 29 z 2001 r. (tu cytowanej); tu trzeba mieć gwarancję, że zamawiająca instytucja działa non-profit. I jak to już powyżej stwierdziłem, nie jest to istotne przy rozważaniu tego problemu w aspekcie współpracy z placówkami zagranicznymi, bowiem rozstrzygające sprawę będą tu postanowienia art. 28 ustawy, stanowiące o uprawnieniach bibliotek.

4. Przepisy art. 28 ustawy zezwalają bibliotekom, w zakresie ich zadań statutowych, na nieodpłatne udostępnianie egzemplarzy utworów, które zostały rozpowszechnione, tzn. za zezwoleniem twórcy w jakikolwiek sposób udostępnione publicznie. Trzeba tu zwrócić uwagę na zwiększenie możliwości biblioteki związane z zamianą w tym artykule wyrazu „opublikowanych” (utworów za zezwoleniem twórcy wielokrotnionych, których egzemplarze zostały udostępnione publicznie¹⁹) na wyraz „rozpowszechnionych” (utworów za zezwoleniem twórcy w jakikolwiek sposób udostępnionych publicznie⁴).

Biblioteki, szkoły i archiwa mogą sporządzać lub zlecać sporządzenie pojedynczych egzemplarzy utworów rozpowszechnionych w celu uzupełnienia, zachowania lub ochrony własnych zbiorów.

Nowelizacja (pkt 3 – nowy w art. 28 ustawy o prawie autorskim) pozwala bibliotece (archiwum, szkole) na udostępnianie zbiorów dla celów badawczych lub poznawczych za pośrednictwem końcówek systemu informatycznego (terminali) znajdujących się na terenie tych jednostek.

Przepisy art. 28 odnoszą się także do podmiotów zagranicznych (nie ma w tej sprawie przepisów ograniczających w ustawie – nie wolno nam jednak, nigdy zapominać o prawie unijnym, w szczególności o postanowieniach dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2001/29/WE – zwielokrotnienie dokonywane przez ogólnodostępną bibliotekę nie może być „skierowane na osiągnięcie bezpośredniej lub pośredniej korzyści gospodarczej lub handlowej”²⁰).

Publiczne biblioteki, szkoły i archiwa, instytucje działające non-profit, zakłady publiczne mogą prosić nasze biblioteki o sporządzenie pojedynczych egzemplarzy utworów rozpowszechnionych – w celu uzupełnienia, zachowania lub ochrony własnych zbiorów. Jednak uważam, że celowe byłoby upewnienie się przed zrealizowaniem zamówienia, jaki jest „status” zamawiającego, czy naprawdę jest instytucją non-profit.

¹⁹ Art. 6 pkt 1 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych.

²⁰ Art. 5 („Wyjątki i ograniczenia”) ust. 2 lit c) Dyrektywy 2001/29/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 22 maja 2001 r. w sprawie harmonizacji niektórych aspektów prawa autorskich i pokrewnych w społeczeństwie informacyjnym

Najlepszym rozwiązaniem byłoby nawiązanie współpracy między odpowiednimi systemami biblioteczno-informacyjnymi, konsorcjami, organizacjami, bibliotekami centralnymi. Trzeba tu także odpowiedzieć sobie na pytanie, jaki ma sens zamawianie artykułów i innych dokumentów zagranicą w sytuacji, kiedy odpowiednie czasopisma, materiały są w bibliotekach danego państwa. Dlatego wiarygodny i sprawdzony pośrednik z zagranicy byłby dla nas gwarantem, że nie naruszamy przepisów naszej ustawy i przepisów dyrektywy UE 2001/23/WE.

5. Artykuły 34 i 35 ustawy o prawie autorskim określają warunki korzystania z utworu w ramach dozwolonego użytku. Każde korzystanie z utworu w ramach dozwolonego użytku chronionych utworów jest możliwe pod warunkiem, że zamieszczona będzie informacja o twórcy oraz o źródle. Wymienienie twórcy to podanie jego imienia i nazwiska bądź jego pseudonimu lub poinformowanie o tym, że utwór został udostępniony anonimowo (art. 16 pkt 1 i 2 ustawy). Podanie informacji o źródle to wymienienie danych pozwalających na dokładną identyfikację utworu, miejsca opublikowania bądź też rozpowszechnienia. Informacja ta może być pominięta lub niepełna, jeśli nie istnieją możliwości jej ustalenia.

Tu zawsze trzeba pamiętać o przepisach zakazujących naruszenie treści i formy utworu, nakazujących rzetelne z niego korzystanie²¹. Nie wolno dokonywać „podziałów” utworu np. artykułu w czasopiśmie naukowym), jeśli prowadziłoby to do naruszenia autorskich prawa osobistych.

Twórca ma prawo do wynagrodzenia związanego z korzystaniem z utworu w ramach omawianych licencji ustawowych tylko wtedy, gdy o tym stanowi ustawa.

Mgr Beata Chodzicka
Warszawa – Wydaw. Lek. PZWL

DLACZEGO STUDENCI KSERUJĄ PODRĘCZNIKI?

Streszczenie

W wystąpieniu omówione zostały zarówno historyczne przyczyny kopiowania książek, jak i współczesne powody kserowania podręczników lub ich fragmentów przez studentów akademii medycznych. Ponadto zostały podane również dane dotyczące kwot przeznaczanych miesięcznie przez studentów na kserowanie podręczników z rozbiciem na kierunki studiów: Lekarski, Farmacja, Stomatologia i Pielęgniarstwo.

²¹ Art. 16 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych

Abstract

In the speech there have been discussed both, historical reasons of photocopying of the books, and also causes of copying of the handbooks or their fragments by students of Medical Universities. Furthermore, there have been reported informations about amount of money that students allot for copying of handbooks, with the division into fields of study: Medicine, Pharmacy, Dentistry and Nursing.

Z roku na rok pogarsza się sytuacja wielu wydawców z powodu masowego kserowania książek. Szacuje się, że rocznie kopiowanych jest ok. 5 miliardów stron z książek i czasopism, z czego ponad 70% to publikacje o charakterze naukowym.

Rozwój techniki sprawił, że kopiowanie książek, muzyki, filmów czy programów komputerowych jest bardzo proste i stosunkowo tanie. Jest jednak duża różnica w postrzeganiu problemu kopiowania książek a kopiowania muzyki, filmów czy programów komputerowych.

Ponieważ płyty, kasety video czy gry są produkowane w olbrzymich nakładach przez producentów reprezentujących wielkie międzynarodowe koncerny, a straty z tego tytułu są olbrzymie, spowodowało to bardzo silną konsolidację tych podmiotów w walce z nielegalnym kopiowaniem utworów. Lobby producentów i dystrybutorów spowodowało, poprzez silną kampanię medialną częściową zmianę postaw: konsumentów – z jednej strony oraz organów ścigania – z drugiej strony. Piraci, kiedyś widoczni w wielu punktach miast, teraz musieli niejako „zejść do podziemia”.

Ale zmiana, która zaszła w postawach odbiorców, a zwłaszcza mediów była spowodowana również faktem, że zarówno muzyka, jak i film czy gra komputerowa służy rozrywce. I dlatego za rozrywkę powinno się płacić.

Inaczej jest z książkami, bo książki służą nauce. I to jest zasadnicza różnica. Istnieje społeczne przyzwolenie na kopiowanie książek, ponieważ służy to, w powszechnym odczuciu „zbożnemu celowi”. Powielane są wszakże głównie książki i czasopisma naukowe. W dodatku to kopiowanie jest silnie uwarunkowane historycznie. Nigdy wcześniej kopiowanie nie było uważane za coś niewłaściwego. Jeszcze zanim wynaleziono druk, przez wieki książki były przepisywane ręcznie.

Wracając do problemu kopiowania książek naukowych. Nasze Wydawnictwo w 2004 roku przeprowadziło Badanie Rynku Podręczników przy współpracy z Instytutem Badawczym IPSOS. W badaniu wzięło udział 600 studentów z 11 Akademii Medycznych wybranych losowo. Wcześniej jednak, aby badanie było maksymalnie obiektywne i miarodajne, skontaktowaliśmy się z dziekanatami wszystkich uczelni, zebraliśmy informacje o strukturze, liczbie studentów i dopiero te dane były podstawą do skonstruowania próby, według której było przeprowadzone badanie.

W oparciu o dane podawane przez studentów Akademii Medycznych biorących udział w badaniach, oszacowano przybliżoną wartość **miesięcznych** opłat związanych z kopiowaniem podręczników lub ich fragmentów. Jest to kwota **1 milion 380 tysięcy zł.**, z czego 870 tysięcy złotych (63%) to wartość kopiowanych fragmentów podręczników

a pozostałe 510 tysięcy zł. (37%) to wartość kopii całych podręczników. Różne są natomiast proporcje pomiędzy kopiowaniem całych podręczników a ich fragmentów. Najwięcej całych podręczników kopiuja studenci Wydziału Pielęgniarskiego (49%) a najmniej Wydziału Farmaceutycznego (tylko 18%). Ale i tak 9 na 10 studentów kseruje podręczniki, z czego blisko 30% kopiuje je w całości.

Kopiowanie podręczników odbywa się najczęściej w:

- specjalistycznych firmach - 57% badanych. Cena 1 strony w zależności od punktu i ilości stron waha się pomiędzy 35 a 10 gr.
- na uczelni - 35% badanych
- u znajomego albo rodziców w pracy, pozostałe - 7% respondentów.

Jednak punkty kserograficzne kopiuja nie tylko na zlecenie ale również z własnej inicjatywy i z własnego oryginału. Znając zapotrzebowanie, przygotowują kopie tytułów cieszących się największym powodzeniem. Firmy te działające w pobliżu wyższych uczelni mają często gotowe komplety już oprawionych podręczników. W Szpitalu Klinicznym w Zabrze (obok Akademii Medycznej) pracownicy naszego Wydawnictwa odkryli we wrześniu 2004 roku całą piracką księgarnię skopiowanych podręczników PZWL. Tytuły można było zamawiać również przez e-mail, a dla stałych klientów był nawet zorganizowany konkurs promocyjny w którym główną nagrodą był rower. Ale i bez roweru różnica między ceną książek pirackich a firmowych była zachęcająca, bo np. **Stomatologia zachowawcza** kosztowała tylko 30 zł (cena katalogowa 72 zł) a **Biofizyka** 36 zł (katalogowo 98 zł).

Wezwana policja zamknęła punkt i zarekwirowała kserograf, ale właściciel zakładu i tak wznowił działalność, ponieważ został ukarany tylko niewielką grzywną. Z tego punktu pochodzi przywieziony przez nas podręcznik *Histologii* prof. Sawickiego. Ponieważ wszyscy Państwo na pewno go znają, bardzo proszę obejrzyć przywiezioną przez nas piracką kopię i porównać jakość ilustracji z oryginałem. Mikrofotografie w tym przypadku są zupełnie nieczytelne, a są one elementem niezbędnym do zrozumienia dużych fragmentów tekstu. To powoduje, że tak naprawdę ten podręcznik jest bezużyteczny i nie jest wart nawet tych 36 czy 40 złotych.

Biorąc pod uwagę ceny kserowania, przy ilości 1000 odbitek cena 1 strony w punkcie xero kosztuje 10 gr. Faktyczny koszt takiej odbitki wynosi ok. 3 groszy. Zatem podręcznik **Biofizyki** liczący 864 strony to dla właściciela punktu koszt ok. 25 zł. nie licząc czasu pracy.

Przebadani studenci zapytani o powód kopiowania na pierwszym miejscu podawali wysokie ceny podręczników (67%) a w następnej kolejności konieczność używania tylko fragmentów tekstu (30%). Nie mają oni też poczucia popełniania przestępstwa i trudno im się dziwić. Do tej pory raczej byli i są zachęcani przez wielu wykładowców do korzystania z odbitek wykorzystujących fragmenty artykułów, a czasem wręcz prowadzący zajęcia sami przynoszą materiały skopiowane z prasy fachowej.

Straty wydawnictw z tego tytułu są ogromne, jednak w obecnej chwili nie ma skutecznych sposobów walki z piractwem i nie ma też, jak w przypadku międzynarodowych koncernów muzycznych silnych nacisków na ustawodawców, by tę sytuację zmienić. Przyjęta stosunkowo niedawno nowelizacja ustawy o prawie autorskim, która przewiduje pobieranie opłat od urzędów reprograficznych nie rozwiązuje tego problemu.

Istnieje jednak nadzieja, że tak jak w przypadku utworów muzycznych być może upowszechni się w przyszłości system sprzedaży podręczników w formie plików udostępnianych użytkownikom po dokonaniu opłaty on-line. Wymagałoby to oczywiście wprowadzenia do umów z autorami nowych zapisów o polach eksploatacji, jednak może będzie to system na tyle atrakcyjny, by wydawcy, stworzyli wspólną platformę i spójny standard dostępu i zechcieli go wprowadzić. Na zachodzie istnieją już podobne systemy, więc może jest to tylko kwestia czasu...

Meile Kretavičienė
Lithuania – KU

TRANSFER OF KNOWLEDGE: A NORDIC-BALTIC COOPERATION PROGRAMME FOR MEDICAL LIBRARIES

Abstract

Within the framework of the Nordic-Baltic partnership programme, Norway and Lithuania have established a special bilateral programme for 10 years. In year 2005 the partnership programme was finished. The evaluations of results and mutual benefits during 10 years period of cooperation are described in the presentation. Results of the cooperation programme and positive and negative factors for successful cooperation of this experience are emphasised.

Communication is all-important in partnerships - to share information, develop professional skills and awareness, and promote the interchange of ideas. To be successful and sustainable there must be a two way process! (Jean Shaw, UK. EAHIL Newsletter, 1996, 36.).

This spring we celebrated a 10-year anniversary of Nordic-Baltic partnership programme. Now the programme is finished and I would like to present you evaluation, results and mutual benefits we gained during 10 years period of cooperation and share our experience.

The Baltic and the Nordic countries have always been closely linked geographically, climatologically and culturally. After the Baltic countries became independent, it was natural to establish Nordic-Baltic relations in many fields including medical librarianship.

Background

The Nordic/Baltic health libraries programme was initiated in 1994 when 4 Lithuanian librarians thanks to Nordic government grant attended EAHIL Conference in Oslo and met colleagues from Nordic Association for Medical and Health Information there.

Within the framework of the Nordic-Baltic partnership programme, Norway and Lithuania have established a special bilateral programme. In order to become acquainted with our new partners and to plan future activities, SMH, the Norwegian medical library group, visited Kaunas and Vilnius for the first time in 1996.

Partnership with Norwegian Library Association SMH

The aim of the first project was to provide Lithuanian libraries with up-to-date medical textbooks according to priority lists from Kaunas and Vilnius medical libraries.

As a result, our libraries received a good collection of new medical textbooks from Norwegian libraries and publishers.

Norwegian colleagues understood our great demand for full text journal articles and suggested free article copy service for Lithuania over NOSP web page. SMH invited Norwegian medical libraries to join this program and now 40 libraries participate in the programme by sending free copies.

Since 1997, we receive on the average 1000 copies per year from various Nordic Libraries. We appreciate this help very much.

During this period, our librarians were supported to attend EAHIL, NAMHI meetings and workshops. Due to this support, we could gain access to the latest information on new library technologies and implement this knowledge at home after return. We also received an invaluable opportunity to get acquainted with and to talk to colleagues from various countries.

As a part of this support, the EAHIL membership fee is paid for 2 persons. Our representatives are even involved in EAHIL and NAHMI Board activities as board members. (Scandinavian colleagues are well organized and always put on the list our person for board elections).

Study tours

SMH arranged a 1-week study tour for 6 medical librarians from Lithuania. This tour was a good chance for our librarians to visit medical libraries and interlibrary loans, which are providing free article copies, meet their colleagues and improve professional knowledge. We gave presentations about our libraries and made acquainted with a lot of Norwegian librarians. This meeting contributed in fulfilling our aim of mutual educational programme Transfer of Knowledge.

Oslo University Library invited 1 librarian from our university for 1-month duration traineeship.

6 Librarians from Lithuania had possibility to participate in EAHIL Baltic-Nordic workshop in Oslo that has been organized by Nordic Library Association, SMH.

Transfer of Knowledge I, II, III

A valuable part of the partnership program is the transfer of professional knowledge. It is a very useful mean for the professional development of our staff, because other courses and seminars, which were held in Lithuania, did not meet the specific requirements of medical library information services.

Under the co-operation between the Norwegian Library Association Section for Medicine and Health, Union of Danish Librarians and the Kaunas University of Medicine Library the 5-day continuing education, courses "Transfer of Knowledge" were held at Kaunas University of Medicine in March 2000. The courses were free and open to Medical Librarians from Lithuania, Latvia and Estonia.

These courses became possible thanks to the grant from Nordic Council of Ministry. They were held by experienced lecturers from Norway, Denmark and Sweden on the topics which were considered hot for medical librarians: Evidence Based Medicine /Cochrane Library, Reference Manager, searching PubMed, Medical Internet Resources.

The documentation was translated into the three Baltic languages. The purpose of translating was both to facilitate the learning for the course participants and make the material accessible for others. The material was published on the libraries' homepages

All participants' forms pointed out in their feedback the usefulness of the courses and expressed wishes to continue this educational program in the future. As a result "Transfer of Knowledge II" courses under the same program were organized in 2002 and "Transfer of Knowledge III" in 2004. The main subjects were on Evidence Based Health, Evidence Based Librarianship, and Health resources on the Net, Cooperation between Libraries.

With a help of courses run by ourselves, we can spread newly acquired knowledge among other Lithuanian librarians who were not able to take part in the educational program.

Though educational programme is over, we continue to cooperate with Norwegian colleagues in other programme - Transfer of Knowledge to Russia. We want to build on the experience and the network developed so far with the Nordic-Baltic countries. Our knowledge of Russian language and culture is in great value. In June this year, educational courses were organized in St.Petersburg for medical librarians where our experience with the Transfer of Knowledge played role as good facilitator and as a mediator between Russia and Europe.

Evaluation

Positive results of Partnership Program

Inspired by Scandinavian educational programme and having good back-ground of medical information knowledge we started our user-training programme, this was very popular among physicians and other medical professionals. We held 2440-hour courses on health information searching for 2200 people from Kaunas and its surroundings.

As a result of educational activities, beginning with 2001 informatics has been included as a new subject into the University study program for Public health students.

On the other hand, user training naturally encourages staff to take greater responsibility for their own personal development. It is very important in present situation when the importance of the role of medical librarian in medical community is continually increasing.

The community of medical librarians is rather small in Lithuania and other Baltic countries. This is the reason why we have no national association for medical Librarians. Inspired by successful partnership between Norwegian and Lithuanian medical libraries we decided to establish Baltic Association for Medical Libraries (BAML), this has been formalized last autumn.

Our representatives are elected to the NAHMI and EAHIL boards.

Negative factors for partnership

The main obstacles, which prevent our cooperation to become even more efficient, are:

- Language problems. Most of people had acquired basic English or German at schools or universities. Nevertheless as a rule, their practical skills were very limited. Only scarcely, they could communicate fluently enough, especially the older generation. At present, the language situation tends to gradually improve and it is not so urgent for the younger generation.
- Financial problems. Due to the lack of appropriate funding we are not capable of participating in various events as equal partners in financial terms
- Psychological barriers to communicate. Both of the factors mentioned above cause certain psychological communication barriers. In spite of a friendly environment people usually feel uncomfortable and experience a lack of self-confidence in situations when they are dependent and cannot share organizational burden or equally contribute to discussions

Factors for successful partnership

- Long-term partnership program is one of the main factors for achieving good results. The partnership between Norwegian and Lithuanian health libraries already lasts for 9 years.

- Partnership between national associations rather than between twin libraries allows involving much more people into activities.
- Mutual analysis of needs and mutual program creation. Joint efforts are necessary both in the analysis of needs and collaborative program creation. "Transfer of Knowledge" is a good example of such approach. It was based both on our requests and proposals of the Norwegian party on relevant topics in European librarianship.
- Priority for professional development. It is a backbone for Library modernization and service improvement process.
- Support to attend conferences and workshops. It is a useful factor for professional development
- Involving into activities of professional associations (EAHIL, NAMHI). Participation in professional associations is very useful in establishing international contacts, acquiring new friends.
- Both sides' personalities (activeness, friendliness, ability to communicate...)
- Very good social programmes (during study tours we stayed in the private houses of our colleagues, we have many opportunities to communicate in informal parties and joint travels in Fjords or in Lithuania.

Conclusion

The partnership program between Baltic and Nordic medical libraries and the knowledge gained from Nordic colleagues has contributed very much to our professional achievements. The close collaboration between SHM and Lithuanian medical libraries remains to be an important stimulus for our future activities.

I have started my presentation with quotation from Jean Shaw, where she says, that cooperation is a mutual thing. The TK project has been a very mutual thing.

Mgr Teresa Górecka-Kleijns
Aalsmeer – EBSCO

BIBLIOTEKI MEDYCZNE WOBEC WYZWAŃ GLOBALIZACJI

Streszczenie

Według przewidywań wielu ekspertów na rynku wydawniczym do 2020 roku nastąpi odejście od wydawnictw drukowanych na rzecz elektronicznych. W zakresie nauk medycznych i ścisłych zmiany te najprawdopodobniej nastąpią jeszcze szybciej. Wraz z zadaniami w zakresie wspierania procesów ustawicznego kształcenia w społeczeństwie opartym na wiedzy stawia to przed bibliotekami wiele wyzwań w zakresie udostępniania zasobów elektronicznych.

Rynek elektronicznej informacji naukowej jest jedną z najszybciej rozwijających się dziedzin gospodarki w Europie. Konsorcja biblioteczne utworzone w ostatnich latach w Polsce przyczyniły się do ogromnego wzrostu źródeł elektronicznych dostępnych dla użytkowników i wypełnienia luki w zasobach informacji naukowej w stosunku do Europy Zachodniej i USA.

Duży wpływ na wzrost ilości dostępnych w Polsce czasopism pełnotekstowych miało utworzone 6 lat temu konsorcjum eIFL-EBSCO. Wraz z postępującą globalizacją i rozwojem technologii informatycznych rola zawodu bibliotekarza ewoluuje w kierunku specjalisty d/s informacji naukowej, eksperta w zakresie teorii, technik i technologii zdobywania informacji.

Abstract

Many experts predict a switch from print to digital publishing by the year 2020. Most probably these changes will take place even sooner in the scientific, medical and technical publishing. Next to the tasks in supporting of the lifelong learning process in the knowledge society they will bring new challenges for the libraries in providing access to the electronic resources.

The market of online scientific information is one of the fastest growing sectors of the European economy. The library consortia organized in the last couple of years in Poland have contributed to the tremendous growth of electronic resources available for the users and filled the gap in scientific information sources as compared with the countries in Western Europe and USA. The eIFL-EBSCO consortium organized 6 years ago has played a big role in the increase of the number of full text journals available in Poland. In the age of globalization and development of the information technologies the role of librarian is evolving towards a specialist in the scientific information, an expert in the theory, techniques and information technology.

Informacja w erze globalizacji

Rynek informacji jest jedną z najszybciej rozwijających się dziedzin gospodarki w Europie. Według raportu opublikowanego w czasopiśmie *Research Information* sprzedaż elektronicznej informacji naukowo-technicznej w Europie (nauka, technika, medycyna) w 2004 roku wzrosła w stosunku do 2003 roku o 16% w cenach bieżących i osiągnęła wartość 1,03 milarda Euro. Cały sektor informacji obejmujący zarówno wersję elektroniczną jak i drukowaną wzrósł tylko o 4% w cenach bieżących i osiągnął wartość 1,87 miliarda Euro. Wzrost rynku informacji elektronicznej nastąpił więc głównie wskutek rezygnacji z wersji papierowej na rzecz wersji elektronicznej. Rok 2004 można przy tym nazwać historycznym, gdyż po raz pierwszy sprzedaż produktów i usług w wersji online była wyższa niż publikacji drukowanych osiągając udział w wysokości 55% w całym rynku informacji w porównaniu z 42% w roku 2002. Według przewidywań wielu ekspertów udział wersji elektronicznej w całkowitym rynku informacji naukowo-technicznej w Europie przekroczy do końca tego roku 60%, a do 2020 roku nastąpi odejście od wydawnictw drukowanych na rzecz elektronicznych. W zakresie nauk medycznych zmiany te nastąpią najprawdopodobniej jeszcze szybciej.

Postępująca globalizacja i rozwój społeczeństwa informacyjnego, w którym wiedza jest głównym czynnikiem napędowym rozwoju gospodarczego i dobrobytu państwa oraz pomyślności osobistej obywateli wymusza na europejskich instytucjach kształcenia konieczność zreformowania procesów edukacji i rozwijania

ambitnych programów nauczania. Mówi o tym Deklaracja Bolońska podpisana 19 czerwca 1999 roku przez ministrów odpowiedzialnych za szkolnictwo wyższe w 29 krajach europejskich i szereg innych inicjatyw podejmowanych przez państwa europejskie.

Ważną rolę do odegrania w tym procesie mają biblioteki naukowe, które oprócz tradycyjnych zadań obsługi programów dydaktycznych i badań naukowych uczelni i instytucji naukowych powinny wspierać procesy ustawicznego kształcenia w społeczeństwie opartym na wiedzy, winny być centrami udostępniania zasobów informacyjnych, kształcenia umiejętności poszukiwania wiedzy i posługiwania się nowymi technologiami i technikami teleinformatycznymi. Winny być instytucjami otwartymi dla użytkownika i jego potrzeb wspierając misję zdobywania wiedzy przez każdego użytkownika w każdym czasie i w każdym miejscu.

Trendy na rynku wydawniczym

Amerykańska firma Outsell Inc. przewiduje w swoim raporcie opublikowanym we wrześniu br. następujące tendencje na rynku wydawniczym informacji naukowej:

- publikowanie informacji przez autorów w coraz większym stopniu z pominięciem czasopism uznanych wydawców w źródłach bezpośrednio skierowanych do użytkownika np. we własnych portalach,
- publikowanie bezpłatnie na stronach publicznie dostępnych np. Google, Yahoo, Groxis – użytkownicy oczekują bowiem, że informacja winna być bezpłatna, model płatnej subskrypcji nie jest już jedynym modelem,
- tworzenie się zagregowanych portali mieszanych zawierających treści dostosowane do potrzeb danej grupy użytkowników np. portale z materiałami edukacyjno-szkoleniowymi, gdzie można zamawiać zarówno książki, jak i artykuły z czasopism, video itp. np. SafariU <https://www.safariu.com/>,
- publikowanie recenzowanych prac naukowych w źródłach publicznie dostępnych typu „open access” – model publikacji, gdzie sami autorzy lub ich uczelnie/instytucje płacą, aby móc publikować recenzowane artykuły i prace naukowe, które są natychmiast publicznie dostępne np.:
 - BioMed Central <http://www.biomedcentral.com> - portal recenzowanych naukowych czasopism biomedycznych
 - WikiNews http://en.wikinews.org/wiki/Main_Page – użytkownicy mogą nie tylko czytać ale i sami dostarczać informacje z pierwszej ręki, zapewnia to bezpośrednią wymianę doświadczeń między naukowcami
- dotychczasowy model publikacji ulega zmianie – system komunikacji naukowej przekształca się w bardziej społeczny. Przewiduje się większą bezpośrednią współpracę między naukowcami na rynku informacji naukowo-medyczno-technicznej, a inne segmenty informacji będą w przyszłości podążać za tymi tendencjami,

- idą za tym przemiany w bibliotekach – biblioteki nie są już miejscem składowania informacji, archiwami czy repozytoriami, ale koncentrują się na dostarczaniu informacji cyfrowej bezpośrednio do użytkownika na jego komputer. Fizyczna przestrzeń biblioteki jest natomiast przekształcana w pomieszczenia do komunikowania się, wspólnej pracy i wymiany doświadczeń. Biblioteki stają się w coraz większym stopniu przedłużeniem sal wykładowych i centrami informacyjnymi. Większy nacisk kładzie się na wymianę doświadczeń niż na wyszukiwanie i pozyskiwanie informacji. Użytkownicy stają się bardziej wirtualni, a biblioteki przekształcają się w centra naukowo-szkoleniowe. Biblioteki akademickie są w czołówce tych przemian,
- publikowanie staje się procesem coraz bardziej uspołecznionym - model typu Wikipedia zmienia dokument z niezmiennego wyrazu opinii o określonym autorstwie we wspólny projekt będący rezultatem współpracy i wymiany opinii. Publikacja przestaje być drogą jednokierunkową, ale wywołuje reakcje, np. portal hybrydowy The Northwest Voice, w którym wolne publikacje mieszają się z tradycyjnymi, czytelnicy przesyłają artykuły, wszystko jest publikowane, ale redakcja czuwa nad jakością dostarczonych materiałów <http://www.northwestvoice.com>,
- tradycyjni wydawcy literatury naukowej zaczynają akceptować modele publikacji pozwalające na dystrybucję wycinków i modułów zawartości dostosowanych do potrzeb danych grup użytkowników np. Newsweek włącza komentarze przesyłane od użytkowników odnośnie publikowanych artykułów: <http://www.msnbc.msn.com/id/3032542/site/newsweek/>, BBC Backstage - otwiera swoje archiwa dla zainteresowanych ich włączeniem do innych materiałów.

Publikowanie staje się coraz bardziej procesem interaktywnym, co bardziej odpowiada otwartemu modelowi komunikacji naukowej.

W wyniku rewolucji informatycznej i technologicznej ilość informacji publikowanej zarówno w formie tradycyjnej drukowanej jak i w formie elektronicznej udostępnianej w sieci internetowej rośnie przy tym w ogromnym tempie. Przykładowo przeglądarki typu Google, Yahoo, Groxis indeksują obecnie około 8 miliardów dokumentów publikowanych na świecie, ale ocenia się, że duża część informacji naukowej zawartej w specjalistycznych płatnych bazach danych jest poza ich zasięgiem.

Dostęp do informacji nie stanowi więc obecnie problemu. Natomiast nieustannie wzrastająca liczba informacji i ciągle rozrastające się bazy danych wymagają coraz większej wiedzy technologicznej, czasu, doświadczenia i umiejętności posługiwania się technikami wyszukiwania i selekcji informacji. Powodują, iż śledzenie zmian zachodzących nawet w bardzo wąskich dziedzinach jest coraz trudniejsze i bardziej czasochłonne.

Rola i zadania bibliotekarza w bibliotece medycznej

W szczególności w naukach medycznych dostęp do bieżącej informacji odpowiedniej jakości ma ogromne znaczenie. Wiedza lekarza musi być aktualna i oparta na wiarygodnych danych, a te trzeba umiejętnie wyszukać i wyselekcjonować z gąszcza dostępnych informacji. Sytuację tę ilustrują następujące liczby: w bazie MEDLINE jest obecnie indeksowane ponad 4.800 czasopism biomedycznych, w 2003 roku opublikowano w nich 19.575 oryginalnych artykułów na temat leczenia i 16.701 takich artykułów na temat diagnostyki. Ocenia się, iż lekarz winien przeczytać codziennie przynajmniej 19 artykułów, aby być na bieżąco poinformowany o dokonaniach w uprawianej przez siebie dziedzinie.

Dodatkową przeszkodą w bieżącej aktualizacji wiedzy jest fakt, iż tylko niewielki odsetek informacji zawiera wiarygodne dane.

Bogactwo zasobów informacji naukowej grozi więc paradoksalnie kryzysem informacji. Witryny elektroniczne bibliotek są przeładowane informacjami tak, że dotarcie do właściwych danych znacznie się wydłużyło. Studenci i naukowcy narzekają na szum informacyjny, są przytłoczeni ogromną ilością danych. Może to prowadzić do sytuacji, że informacja naukowa kupowana wielkim nakładem środków będzie wykorzystywana tylko w pewnym stopniu z uwagi na trudności w dotarciu do niej.

Problem ten jest opisywany zarówno w literaturze polskiej jak i zagranicznej. Według raportu firmy Outsell Inc. badania wśród pracowników naukowych w USA wykazały, że na przestrzeni ostatnich 4 lat czas, jaki poświęcają oni na znalezienie i opracowanie informacji wzrósł średnio z 8 do 11 godzin tygodniowo. Co gorsze, proporcje pomiędzy czasem poświęconym na wyszukanie informacji a czasem poświęconym na jej przeanalizowanie i zastosowanie w badaniach uległy odwróceniu w porównaniu z rokiem 2001 i obecnie pracownicy poświęcają więcej czasu na znalezienie odpowiedniej informacji niż na jej zastosowanie. Powoduje to więc znaczne obniżenie efektywności pracy naukowej i otwiera duże pole do działania dla bibliotek. Użytkownicy oczekują bowiem, iż bibliotekarze mający wiedzę i doświadczenie w zakresie identyfikowania właściwych źródeł informacji powinni zająć się selekcją informacji, zorganizowaniem dostępu do niej zarówno w przestrzeni fizycznej jak i wirtualnej biblioteki w sposób gwarantujący wysoki poziom kształcenia.

Wyzwania, jakie stoją przed bibliotekami są więc ogromne – pojawiają się nowe, nieznane uprzednio rodzaje źródeł, rozliczne modele zakupu informacji, problemy autoryzacji użytkowników do dostępu do tych źródeł i problemy związane z zarządzaniem informacją. Rynek informacji to ciągle zmieniający się świat zarówno dla bibliotekarzy jak i wydawców i agentów prenumeraty czasopism.

Sukces bibliotekarza w nowej roli zależy od jego przygotowania do zawodu, wiedzy o źródłach informacji, umiejętnościach badawczych oraz wiedzy specjalistycznej

w danej dziedzinie pozwalającej mu nie tylko wyszukać informację ale krytycznie ją ocenić i zweryfikować. W związku z rozwojem technologii informatycznych i wzrostem znaczenia źródeł elektronicznych coraz mniej bibliotekarzy jest potrzebnych do prac technicznych związanych z rejestracją, archiwizacją a coraz więcej potrzeba bibliotekarzy o wysokim stopniu przygotowania zawodowego i szerokich kompetencjach. Im więcej jest bowiem różnych źródeł informacji, tym większa jest potrzeba ich selekcji, interpretacji i oceny. Bibliotekarz winien więc na bieżąco badać zachowania i potrzeby użytkowników, aby móc im lepiej służyć.

Bibliotekarz przyszłości w bibliotekach medycznych to doradca d/s informacji, infobroker, bibliotekarz dziedzinowy i specjalista w zakresie medycyny opartej na dowodach. Specjalista ten jest pośrednikiem między zasobami informacji, a ludźmi i instytucjami, którzy ich potrzebują. Służy pomocą w fachowym wyszukiwaniu, wzbogaconym o analizę i opracowanie.

Wymagania stawiane lekarzom i pracownikom opieki zdrowotnej rosną bowiem z roku na rok, a wraz z nimi rośnie zapotrzebowanie na informacje dotyczące diagnozowania, rokowania, zapobiegania i leczenia chorób. Lekarz musi codziennie podejmować decyzje, jakie badanie wykonać w celu rozpoznania choroby, jakie leczenie zastosować, czy refundować określony lek lub finansować daną procedurę itp. Od lekarzy wymaga się już nie tylko, aby leczenie było skuteczne i bezpieczne, ale również aby było szybkie i opłacalne ekonomicznie. Coraz większego znaczenia nabiera więc medycyna oparta na dowodach (MOD).

Medycyna Oparta na Dowodach (Evidence-Based Medicine, EBM) to sposób oceny wiarygodności i rzetelności doniesień naukowych w oparciu o wybrane kryteria, co umożliwia wybór najlepszych badań klinicznych zgromadzonych w medycznych bazach danych.

Praktykowanie według zasad Medycyny Opartej na Dowodach (MOD) wymaga jednak posiadania nowych umiejętności zarówno od lekarza jak i od bibliotekarza – opracowanie strategii wyszukiwawczej, trafność doboru źródeł, umiejętność pozyskania informacji, krytycznej jej oceny i porównania.

Lekarz musi na co dzień wykorzystywać narzędzia pomagające mu w podejmowaniu decyzji klinicznych takie jak standardy, wytyczne czy doniesienia naukowe dotyczące uprawianej przez niego dyscypliny. Musi umieć ocenić wiarygodność i użyteczność informacji zgodnie z zasadami medycyny opartej na dowodach naukowych i oczekuje pomocy w tym zakresie od bibliotekarza.

Dlatego medycyna oparta na dowodach naukowych jest potrzebna:

- wielu pacjentów umiera z powodu możliwych do uniknięcia błędów medycznych np. w USA liczba ta oceniana jest na 50.000 do 98.000 pacjentów rocznie,
- korzystanie z najlepszych z możliwych dowodów medycznych poprawi leczenie i zredukuje koszty leczenia i ochrony zdrowia,
- zajęci lekarze chcą korzystać z „łatwych i szybkich w użyciu narzędzi”.

Rola konsorcjum eIFL-EBSCO w rozwoju źródeł elektronicznych w Polsce

Firma EBSCO wspiera biblioteki medyczne w ich działaniach oferując zarówno specjalistyczne bazy danych jak i serwisy zintegrowanego udostępniania wszystkich źródeł bibliotecznych takie jak lista alfabetyczna AdoZ i LinkSource. Lista alfabetyczna AdoZ pozwala połączyć wszystkie zasoby elektroniczne dostępne w bibliotece na jednej platformie i przeszukiwać je na poziomie tytułów czasopism. Natomiast LinkSource jest narzędziem opartym na technologii Open URL i umożliwia zintegrowany dostęp do informacji poprzez połączenie zasobów informacyjnych za pomocą hiperłączy na poziomie artykułów. Łączy informacje online z bibliograficznymi i pełnotekstowymi baz danych, katalogów bibliotecznych, portali czasopism elektronicznych, stron internetowych wydawców, źródeł publicznie dostępnych typu „open access”, przeglądarek i wszelkich innych źródeł informacji. Oba serwisy pozwalają oszczędzić czas i nakład pracy bibliotekarzy.

Oferta baz medycznych w ramach konsorcjum eIFL-EBSCO obejmuje takie bazy jak:

- MEDLINE – baza ta jest wyposażona w automatyczne hiperłącza do pełnego tekstu do około 1.700 czasopism dostępnych w bazach Academic Search Premier i Health Source/Nursing-Academic Edition,
- Academic Search Premier – multidyscyplinarna baza pełnotekstowa dostępna w ramach konsorcjum EIFL-EBSCO, w której znajduje się ponad 1.500 czasopism pełnotekstowych indeksowanych w MEDLINE,
- Health Source Nursing-Academic - zawiera około 600 czasopism pełnotekstowych oraz abstrakty i cytowania z ponad 800 czasopism z nauk medycznych, a w szczególności z zakresu pielęgniarstwa i ochrony zdrowia,
- Health Source - Consumer Edition - zawiera pełny tekst około 300 czasopism, ponad 1.000 broszur oraz 140 informatorów z zakresu ochrony zdrowia, medycyny ogólnej, medycyny sportowej, żywienia, zdrowia rodzinnego, zdrowia dziecka i in.

Ponadto firma EBSCO oferuje kilkanaście baz z zakresu medycyny i nauk pokrewnych:

- CINAHL – baza z zakresu pielęgniarstwa, biomedycyny i nauk pokrewnych oferowana zarówno w wersji bibliograficznej podstawowej z archiwami od 1982 r. jak również w wersji CINAHL Plus z archiwami od 1937 r. oraz w wersji z pełnym tekstem
- Cochrane Collection – baza bibliograficzno-faktograficzna z zakresu medycyny opartej na dowodach Evidence Based Medicine (EBM) opracowywana przez The Cochrane Collaboration

- DynaMED – baza pełnotekstowa z zakresu medycyny opartej na dowodach stworzona przez lekarzy dla lekarzy i zawierająca opisy przypadków klinicznych z 1.800 grup tematycznych
- bazy z zakresu psychologii jak:
Psychology and Behavioural Sciences Collection (największa baza pełnotekstowa z zakresu psychologii i psychiatrii zawierająca ponad 550 czasopism pełnotekstowych), PsycINFO (baza bibliograficzna), PsycARTICLES (baza pełnotekstowa), PsycBOOKS (baza książek), PsycCRITIQUES (baza obejmująca przeglądy i recenzje książek), PsycEXTRA (baza zawierająca raporty rządowe, materiały konferencyjne, broszury, biuletyny itp.) i wiele innych baz z zakresu nauk medycznych, farmacji, ochrony zdrowia i zarządzania służbą zdrowia.

Zgodnie z oczekiwaniami użytkowników EBSCO umożliwia przy tym dostęp do baz nie tylko w sieci uczelni ale również spoza niej. Uprawnieni użytkownicy mogą korzystać z baz EBSCO z domu czy miejsca pracy niezależnie od lokalizacji komputera.

Sposobem zapewnienia dostępu na szeroką skalę polskich uczelni do światowych źródeł informacji naukowej wspomagających proces kształcenia oraz prace i badania naukowe stały się w ostatnich 5 latach ogólnokrajowe konsorcja biblioteczne, z których największe konsorcja, do których należą biblioteki medyczne to eIFL-EBSCO, ScienceDirect/Elsevier, SpringerLINK, Ovid, ProQuest.

Podliczenie ilości udostępnianych czasopism tylko z w/w 5 konsorcjów o ogólnokrajowym znaczeniu pozwala stwierdzić, że polskie biblioteki medyczne, które należą do wszystkich 4 konsorcjów mają łącznie dostęp do ponad 15.000 zagranicznych publikacji pełnotekstowych, w tym do ponad 10.000 czasopism. Oprócz w/w zasobów elektronicznych biblioteki akademickie prenumerują indywidulanie lub w ramach pozostałych konsorcjów od kilkudziesięciu do kilkuset zagranicznych czasopism pełnotekstowych.

Z analizy stron internetowych bibliotek uczelni medycznych w Polsce wynika, że udostępniają one od kilku do kilkunastu tysięcy czasopism zagranicznych w zależności od wielkości i charakteru uczelni. Nigdy przedtem w historii uczelnie wyższe nie miały dostępu do tak bogatych źródeł zagranicznych. Własne źródła EBSCO wskazują, że uczelnie wyższe w krajach Europy Zachodniej i USA mają dostęp do podobnej ilości pełnotekstowych czasopism. Tak więc biblioteki w Polsce nadrobiły z nawiązką różnicę w zasobach elektronicznych, jaka dzieliła je jeszcze kilka lat temu od bibliotek naukowych w krajach Europy Zachodniej i USA. Rozwój nowych technologii informatycznych i globalizacja rynku wydawniczego znacznie przyspieszyły te procesy.

W bardzo dużym stopniu do wzrostu ilościowego dostępnych w Polsce czasopism pełnotekstowych przyczyniło się konsorcjum eIFL-EBSCO.

Ilość czasopism pełnotekstowych zawartych w największej bazie Academic Search Premier dostępnej w ramach konsorcjum eIFL-EBSCO indeksowanych w poniższych serwisach i bazach według danych z września 2004 podaje poniższa tabela.

ISI Web of Science	1.897
ISI Science Citation Index	806
Biological Abstracts	522
Chemical Abstracts	274
MEDLINE	1.521
PsycINFO	778

Charakterystyka informacji zawartej w bazach EBSCO

Bazy EBSCO są komplementarnym źródłem informacji w stosunku do pakietów czasopism elektronicznych wydawców. Zawierają zarówno abstrakty, indeksy jak i czasopisma pełnotekstowe wielu różnych wydawców i obejmują bardzo szeroki zakres dziedzinowy. Nie służą do zastąpienia prenumeraty czasopism elektronicznych u wydawców, ale mają na celu wzbogacenie zasobów uczelni o nowe źródła elektroniczne za umiarkowaną cenę. Nierzadko bowiem czasopisma z nauk ścisłych zawarte w bazach w wersji pełnotekstowej podlegają okresom embargo. Jest to związane z polityką wydawców, którzy obawiając się utraty dochodów z bieżącej subskrypcji tych czasopism nie udostępniają aktualnych artykułów przez pewien czas. Zazwyczaj opóźnienie we włączeniu zawartości aktualnych zeszytów w wersji pełnotekstowej do baz wynosi od 3 do 12 miesięcy. Cena prenumeraty jednego czasopisma u wydawcy może bowiem sięgać kilkuset czy nawet kilku tysięcy USD podczas gdy cena tego czasopisma w bazach wynosi zaledwie kilka USD. Jeśli więc wszystkie biblioteki anulowałyby prenumeratę bieżącą danego czasopisma, to wydawca uzyskałby zbyt małe dochody z wydawania danego czasopisma i nie mógłby pokryć kosztów związanych z jego publikacją.

Okresy embargo nie dotyczą wszystkich czasopism udostępnianych w bazach. Ponad 2.000 czasopism pełnotekstowych w bazie Academic Search Premier, w tym znaczna część czasopism wydawanych przez towarzystwa naukowe jest włączona do baz EBSCO bez okresu embargo. Jednak nawet w takich przypadkach biblioteki nie powinny kierować się tym w swoich decyzjach zaprzestania prenumeraty, ponieważ wydawca po otrzymaniu wielu anulacji może wprowadzić restrykcje odnośnie udostępniania pełnego tekstu danego czasopisma. Decyzje o anulowaniu prenumeraty winny być podyktowane wnikliwą analizą, czy dane czasopismo powinno znajdować się w podstawowej kolekcji zasobów biblioteki z uwagi na kierunki kształcenia na uczelni i prowadzone prace badawcze i naukowe.

Nawet jeśli część czasopism w bazach EBSCO jest dostępna z okresem embargo czy też wyłącznie w formie abstraktów lub indeksów to dzięki temu, że bazy te są wyposażone w hiperłącza do pełnego tekstu, użytkownik jest kierowany przy pomocy

odsyłaczy z abstraktu lub cytowania w bazie do pełnego tekstu poszukiwanego artykułu posadowionego na serwerze wydawcy, serwerze ICM czy w innym miejscu w zbiorach biblioteki. Narzędzia dostępne w bazach EBSCO pozwalają również tworzyć hiperłącza do katalogów OPAC, serwisów wypożyczeń międzybibliotecznych i serwisów dostawy dokumentów, wyszukiwarek (np. Google Scholar czy Scirus) czy portali czasopism elektronicznych.

Użytkownicy bibliotek, które mają dostęp za pośrednictwem EBSCO do baz bibliograficznych takich jak CINAHL, MEDLINE, PsycINFO czy innych mogą również korzystając z tej samej platformy i narzędzi wyszukiwania dotrzeć z baz bibliograficznych poprzez automatyczne hiperłącza do pełnego tekstu artykułów dostępnych w bazach pełnotekstowych EBSCO.

Powyższe narzędzia są odpowiedzią EBSCO na powszechne już od kilku lat wymagania użytkowników, aby informacja naukowa była udostępniana w zintegrowanych systemach umożliwiających dotarcie do poszukiwanych danych w jak najszybszy i najprostszy sposób. Jest to również zgodne z zaleceniami Międzynarodowej Koalicji Konsorcjów Bibliotecznych ICOLC (International Coalition of Library Consortia), aby wydawcy rozwijali technologie umożliwiające łączenie ze sobą elektronicznych zasobów informacyjnych pochodzących z różnych źródeł i od różnych wydawców, a nie zasklepiali się w rozwiązaniach dotyczących ich własnych serwisów.

Reasumując konsorcjum eIFL-EBSCO przyczyniło się w bardzo istotny sposób do rozpowszechnienia informacji naukowej w uczelniach medycznych w Polsce. Dla wielu uczelni wdrożenie tego projektu oznaczało dostęp do czasopism wcześniej nieosiągalnych. Oferowane przez EBSCO bazy, serwisy jak i narzędzia udostępniania informacji naukowej wspierają biblioteki medyczne w ich działaniach związanych z selekcją właściwych źródeł informacji i organizowaniem dostępu do nich w przejrzysty zintegrowany sposób gwarantujący wysoki poziom kształcenia i oszczędność czasu użytkownika.

Bibliografia

B o w e n Jennifer, B r i d e n Judy, B u r n s Vicki, L i n d a h l David, R e e b Brenda, S t o w e Melinda, W i l d e r Stanley: Serial Failure, The Charleston ADVISOR, styczeń 2004 Vol. 5 nr. 3 [on-line] [dostęp 16 września 2005]: <http://www.charlestonco.com/features.cfm?id=146&type=ed>

B r o o k s Sam: Academic Journal Embargoes and Full Text Databases, The Library Quarterly, University of Chicago Press, July 2003 Vol. 73 nr 3 s. 243-260

B r o o k s Sam: Doświadczenia EBSCO w rozpowszechnianiu informacji naukowej w oparciu o oferowane bazy danych, czasopisma elektroniczne i nową technologię połączeń LinkServers [on-line] [EBIB Nr. 9/2003 (36)] [dostęp 16 września 2005]: <http://ebib.oss.wroc.pl/2003/49/brooks.php>

I C O L C Guidelines and Preferred Practices for Selection and Purchase of Electronic Resources [on-line] Wytoczne ICOLC grudzień 2001 [dostęp 16 września 2005]: <http://www.library.yale.edu/consortia/2001currentpractices.htm>

I - M a r k e t FutureFacts: Information Industry Outlook 2006, raport firmy Outsell Inc., USA, [on-line] raport 2005 [dostęp 16 września 2005]: <http://www.outsellinc.com/subscribe/FutureFactsIndustryOutlook.htm>

L a s o ń Wojciech, W a l e c k i Piotr, S a r a p a t a Krzysztof, R o t e r m a n - K o n i e c z n a Irena: Nauczanie medycyny z wykorzystaniem paradygmatu Medycyny Opartej na Dowodach Naukowych (Evidence Based Medicine) [on-line] [dostęp 16 września 2005]: <http://www.ap.krakow.pl/ptn/ref2005/lason.pdf>

M o r t David: Research Information Special Report 2005, IRN Research: [on-line] raport specjalny 2005 [dostęp 16 września 2005]: <http://www.researchinformation.info/special2005stmonline.html>

N i k i s c h Jan A.: Jakiego konsorcjum potrzebujemy i jakie mamy? Z doświadczeń Poznańskiej Fundacji Bibliotek Naukowych [on-line] [EBIB Nr 7/2002 (36)] [dostęp 16 września 2005]: <http://ebib.oss.wroc.pl/2002/36/nikisch.php#do06>

S z c z e p a ń s k a Barbara : Broker informacji - zawód z przyszłością czy zawód z przyszłości? [on-line] [EBIB Nr 11/2002 (40)] [dostęp 16 września 2005]: <http://ebib.oss.wroc.pl/2002/40/szczepanska.php>

W a l c z a k Marian : Poglądy na status edukacyjny bibliotekarza i specjalisty informacji naukowej w bibliotece [on-line] [dostęp 16 września 2005]: http://www.ml.put.poznan.pl/2005/pdf/6_1.pdf

Dr Helena Bouzková

Dr Eva Lesenková

Praha – NML

PUBLIC INFORMATION SERVICES IN HEALTH IN THE CZECH REPUBLIC IN THE YEARS 2005-2010

Abstract

The national network of medical libraries providing access to information services in the Czech Republic is shortly described. The core of the information services provided by the most medical libraries covers circulation, interlibrary loans, document delivery services, information retrieval from medical databases and electronic fulltexts and training of end –users and librarians is mentioned. It is also presented in brief the process of creation of the advanced service system in the years 2005-2010 for health by the form of flexible approach the special information sources from any working places of public information services in health.

Health Care in the Czech Republic

The Czech Republic having 10,3 millions of population i.e. density of 131 inhabitants per km² belongs to small European States.

We can characterize the Health Care by data on total expenditures in the Czech Republic in the year 2003. Total expenditure on health (without expenses in sectors other than that of Health) increased from the preceding year by 17 904 million CZK and their amount in 2003 was 186 424 million CZK, i.e., 18 274 CZK per 1 inhabitant. This total expenditure on health represents 7,36% of the GDP in 2003. Public expenditure, i.e., that of public budgets and of the public health insurance system, totalled

170 367 million CZK, more by 16 301 million CZK than in the preceding year. The total number of persons working in health care in the Czech Republic by the end of 2003 was 241 143, of that 97.7% in sector of Health. The relative number of physicians increases every year and there were 40.9 physicians per 10 000 inhabitants . As of 31.12.2003 there were 37 260 physicians in the Registry. The 7 medical faculties had a total of 11 929 students. From January 2003 (by Act No.290/2002) the most health establishments so far administered by District Offices (financed by central government) were transferred to competence of Regional (locally elected) administration, a small part of competence of Ministry of Health or cities and municipalities. Only 272 out of the total 26 655 registered health establishments have been newly registered, almost entirely independent specialists' offices and pharmacies.

Net-structure of Medical Libraries of the Ministry of Health CR and Other Departments

Medical libraries are built in medical and educational organizations with the aim to ensure the information support at first for science, research and education.

National net-structure of public information services in health is formed on principles of: regional centres, centres for integral work of faculties of Medicine and teaching hospitals, special learning, research and sanitary preventive workplaces with the incontestable role of the National Medical Library. These work places create mature centres of net structure, which are able to give delegate services to others, in the scope of similar define services cooperative work places of the net-structure.

The act follows with enactments accredit the National Medical Library (NML) as a special library in the field of health. NML is a public library, the state organizational component established by the Ministry of Health. It assures an informational support of science and education in the field of medicine and related disciplines, builds and administers collections of domestic and foreign information sources subsidize by state with the responsibility of a national depository function. It provides coordination, special, information, learning, analytical, research, methodical and reference services for the field of health information. It fulfils the roles of the national medical bibliography and branch union catalogues, administration of museum collections of the Medical Museum, WHO Documentation Centre.

The net-structure of medical libraries coordinated by NML shows to 31.12.2003 following parameters: 149 medical libraries, 95 000 users, library holdings in number of 2 850 000 items together with 3 426 foreign periodicals and 14 639 items of Czech periodicals (multiple) and 1 090 000 loans. Medical libraries participating in the Public Information Services in Health – net (PISH) are established by: the Ministry of Health, the Ministry of Education, Youth and Sports, the Ministry for Regional Development, the Ministry of Defense, private and ecclesiastic subject, law and physical persons, non-profit organizations and other institutions.

Public library and information services defined in article 4 of Act No 257/2001 Coll. (Library Act) include:

- Accessing library documents from own and other libraries
- Providing bibliographic, reference fact information and retrievals
- Providing information from other information sources
- Enable the access to the sources by the telecommunication technology.

The commission of PISH is to make accessible special medical information (SMI) and accommodate special health public with library and information services using a modern information and telecommunication technology (ICT), support the access to this information for keeping up and improving a life quality of inhabitants. To help on with medicine development and help to do the medical policy by an adequate access to medical information, it will allow everybody to do an informed decision about his health. Medical library (ML) which fulfils standards for support of science, research and education is an integral part of the first-rate medical care system using the way to fulfil the vision.

National Medical Library

National Medical Library has the important position in the net PISH. The year 1999 marks the emergence of REGLEK, a NML-based consultation group for the development of regional centres of medical libraries. REGLEK addresses issues concerning the activities of medical libraries and the development of their mutual co-operation in providing services to the users. In cooperation with the regional centres of the NML's activities are to a great degree affected by cooperating with the below-listed libraries and information institutions in the Czech Republic, which collect, process and provide access to literature from the field of biomedicine and related branches.

Main activities of NML are:

- Purposeful acquisition, maintenance and access to primary and secondary collections by means of circulation, document delivery and via Internet (<http://www.nlk.cz>)
- Maintenance of the complete collection of the Czech medical and health publications
- Creation and access to information files on the Internet
- Build-up of union catalogues of medical literature
- Creation of the national medical and health bibliography
- Retrieval services (Bibliographia Medica Čechoslovaca, EMBASE, MEDLINE, Web of Science, HFO, Full text databases: EIFL Direct, ProQuest, Science Direct, Springer Link, Lippincot Williams and Wilkins, Wiley etc.)
- Lending services, international interlibrary loan centre
- Publishing activities
- Advisory service, consultations

- Organisation of learning sources for librarians and end-users
- Conduct of functions by virtue of a national documentation centre
- Administration of the Health Care museum collections.

In the 1992, the National Medical Library became the WHO Documentation centre in the Czech Republic.

The main aim is to provide library information services based on the WHO information that is delivered to the Czech Republic from the WHO European Regional Office, seated in Copenhagen or from the Geneva based headquarters. NML closely co-operates with WHO offices in the Czech Republic – WHO documents are available in the NML's Customer Services Department and in the Department of Scientific Information at the Ministry of Health Care.

Development of the Public Information Services in Health in the Czech Republic in the years 2005-2010

Realization of Changes in Present Net of PISH corresponding to the Conception of the Health Care System includes following aims to adopt more effective control of the PISH net on 2 levels:

- Operational proceedings and coordination of the finance – constitution of the Committee attached to the Department of Science, Education and Recognition of Doctors, Dentists and Pharmacists MH CR
- Consultation services and strategic proceedings – constitution of an constitutional council of the National Medical Library

For Realization of the Transfer of Medical Libraries to the Modern Hybrid Type of Working Places is necessary: to realize the innovation of the present model of medical libraries (hybrid libraries) by the assistance of using net sources, services from online sources.

To change the present finance system of the development of medical libraries by this way – from the beginning of the 90th each year given „Allowance to Science Medical Information“ (with an intense drop tendention of the financial volume), will be completed to „Program of public information services in health“ (cont. only „program PISH“) which is dedicated to projects of any medical library, which access public information services in health and which is registered by the Act no. 257/2001 Coll. Prefer the realisation of project focusing in information support of systems of health learning and medical science development in the model of „hybrid library“.

It is also necessary to intensify the Quality of the Creation and Elaboration of Library Holdings and Information Sources.

In this connection will be created an acquisition scheme of health literature holdings for the work stations of PISH serving for removing an undesirable purchase duplicity and for development of standardized selective tools with respect to the international compatibility (MeSH, „Conspectus“ method etc.). It is further necessary to reach a maximum compatibility and unification of library processes and to support the

cooperation of PISH work stations in acquisition, cataloguing, maintenance and protection of holding, in a creation of the national reference holding. Important is also using the digitalization for the maintenance and protection of rare holdings. And last but not least it is necessary to develop methods of an personal bibliography and quotation analysis for support of science publications and research activities of workers in the health.

Quality of Services Supply and Their Accessibility for Health Services

Using modern electronic integral library systems allows the quick and precise registration of a holdings dislocation and an access as far as to the full texts of register documents. The installation of more effective methods of searching for information (to analyze the situation of catalogues, to receive the strategic decision how to reach their integration into the virtual union catalogue very quickly). Creation of the national branch catalogue of periodicals with the possibility of online access to full texts. The consecutive creation of thematic gates on Internet for the quality searching for electronic sources. Development of the modern type of interlibrary loan services. To support the cooperation with active working institutions with similar service concentration also outside of the Ministry of Health CR department.

Creation of the Infrastructure for a High-Quality Selection of Workers for PISH Working Places, the System of Specialization and Life-Time Education

According to the conception will be supported the process of definition of the profession qualification, the installation of the modern technologies ICT and a creation of quality standards of PISH. To this goal it is proposed to install the Department of research and methodology of the PISH net in the National Medical Library. It is necessary to work on the proposition of the content of a special training and life-time learning for the PISH workers, to project them to the proposition of the select procedure for placing head positions on PISH work stations.

International Cooperation

The NML and other medical libraries are members of several Czech library associations:

SDRUK (*Czech Republic Library Association*) is an association of legal entities of the same interest, the goal of which is the development of intellectual values in relation to securing democratic approach to information stored in the stocks of specialised and scientific libraries.

SKIP (*Association of Library and Information Professionals*) is grassroots voluntary professional organisation of library and information specialists. The Association is a member of IFLA.

The Czech Republic Library Association of Czech Libraries is an association of legal entities. In line with its Article of Association, it vocalises economic, legal, professional and other requirements and interests of libraries as employers and

promotes these in relations to governmental institutions and trade unions in cooperation with others sections and associations in the Union.

In terms of international cooperation, the most important thing to be pointed out is the membership of the NML and other medical libraries in *the European Association for Health Information and Libraries* (EAHIL). This association was formed in 1986 with the aim of improving library and information services of all medical professions through mutual cooperation and exchanging experience within the European region. Its activities are coordinated by the Council and Board, where the Czech Republic is represented as well. The association regularly organises conferences and symposia, and the Czech medical libraries actively participate in these actions. The European Association for Health Information and Libraries (EAHIL) organises world-wide and European conferences and workshops. EAHIL's Newsletters provide continuous professional training and education and plays the role of a forum for debate.

References:

B o u z k o v á Helena, L e s e n k o v á Eva, J a r o l í m k o v á A.: Project of Medical Virtual Library (MEDVIK) in the Czech Republic. The 8th European Conference of Medical and Health Libraries. Thinking globally – Acting locally. Cologne, September 16-21 2002

N a t i o n a l Medical Library: Medical Information Centre. Prague: NML, 2001. 32 p. ISBN 80-238-8055-1

M e d i c a l Libraries in the Czech Republic. Prague: Department of Science and Education of the Ministry of Health of the Czech Republic, 1999. 7 p. ISBN 80-85047-12-8

Dr Jolanta Przyłuska
Łódź – IMP

CENTRA DOKUMENTACJI WHO/EUROPE W BIBLIOTEKACH MEDYCZNYCH

Streszczenie

Jednym z przykładów współpracy bibliotek medycznych w Europie są Centra Dokumentacji Światowej Organizacji Zdrowia (DC WHO/EUROPE). Biuro Regionalne WHO z Kopenhagi powołało 51 Centrów Dokumentacji przy bibliotekach lub innych instytucjach związanych z ochroną zdrowia w różnych krajach Europy. Zadaniem ich jest gromadzenie i udostępnianie dokumentów, raportów i innych materiałów WHO. Celem referatu jest przedstawienie centrów działających w Europie i omówienie zasad współpracy z innymi bibliotekami.

Abstract

An example of activities for cooperation between European libraries of medicine is the establishment of the Documentation Centres of WHO Regional Office for Europe (DC WHO/EUROPE). Thus far,

51 DCs have started to operate at libraries of medicine or other health care institutions in Europe. Their goal is to collect, categorize, and make accessible the variety of WHO/EUROPE reports, documents, and information and other material. The paper introduces the already operating DCs and discusses the principles of their cooperation with national libraries of medicine.

Rys historyczny i zadania WHO w zakresie informacji medycznej

Wraz z rozwojem techniki i postępem wiedzy we wszystkich dziedzinach nauki wzajemna wymiana informacji i ścisła współpraca naukowa o zasięgu międzynarodowym stały się niezwykle istotne już na początku XX wieku. Dążenie do poprawy jakości życia i ochrony zdrowia w ujęciu globalnym, zwalczanie chorób zakaźnych, rozwój szkolnictwa i oświaty zdrowotnej zainicjowały w 1945 r. na Konferencji Narodów Zjednoczonych w San Francisco powołanie Światowej Organizacji Zdrowia (World Health Organization – WHO). Organizacja ta z siedzibą w Genewie rozpoczęła działalność w 1948 r. Jej wielostronne funkcjonowanie skupiło się na kilku zasadniczych kierunkach:

- unifikacja i koordynacja metod leczniczych i badań naukowych
- zapobieganie rozprzestrzenianiu się chorób (szczepienia ochronne)
- zapobieganie wypadkom i urazom oraz zapewnienie szybkiej pomocy w przypadku katastrof i kataklizmów
- promowanie zdrowego stylu życia
- podnoszenie poziomu służb zdrowia publicznego.

Zgodnie z konstytucją WHO najwyższym organem decyzyjnym jest Światowe Zgromadzenie Zdrowia (World Health Assembly), które wybiera Radę Wykonawczą. W strukturze WHO utworzono 6 Biur Regionalnych [1, 2]:

- Regional Office for Africa (Brazzaville, Kongo)
- Regional Office for Europe (Kopenhaga, Dania)
- Regional Office for South-East Asia (New Delhi, Indie)
- Regional Office for the Americas/Pan-American Health Organization (Waszyngton, USA)
- Regional Office for the Eastern Mediterranean (Kair, Egipt)
- Regional Office for the Western Pacific (Manilia, Filipiny).

Obecnie organizacja ta zrzesza 192 państwa. Polska należy do jednych z pierwszych sygnatariuszy konwencji WHO. W 1992 r. utworzono Biuro Łącznika w Polsce, które jest integralną częścią Biura Regionalnego WHO/Europe. Instytut Medycyny Pracy od 1975 r. współpracuje z WHO w dziedzinie medycyny pracy. W 2002 r. IMP uzyskał status WHO Leading Institution on Integrated Workplace Health Management. W Bibliotece Naukowej IMP funkcjonuje jedno z Centrów Dokumentacji WHO/Europe. W 2003 r. przedłużono jego działanie na kolejne 5 lat do 2008 r. Takie samo centrum działa w Głównej Bibliotece Lekarskiej w Warszawie.

Wobec procesów integracji europejskiej metody współpracy wypracowane przez WHO zostały wykorzystane do ustalenia nowych zadań w dziedzinie zdrowia publicznego. Historia współpracy Komisji Europejskiej z WHO sięga obustronnej wymiany dokumentów o współdziałaniu w latach 1972 i 1982. Ponowna wymiana listów w 2000 r. zintensyfikowała prace w zakresie ustalania zasad współpracy. Określono wówczas priorytetowe obszary działań włączając w nie rozwój informacji w dziedzinie zdrowia, zapobieganie chorobom zakaźnym, badanie skutków zdrowotnych palenia papierosów, zanieczyszczeń środowiska i zapewnienie zrównoważonego rozwoju krajów. Od 2000 r. miały miejsce regularne spotkania Komisarzy UE odpowiedzialnych za politykę zdrowotną z Dyrektorem Generalnym WHO (kwiecień 2001 r. – Genewa, czerwiec 2002 r. - Bruksela) oraz spotkania robocze i seminaria dotyczące kluczowych problemów zdrowotnych w Europie (październik 2001 r. – Bruksela, październik 2002 r. - Kopenhaga, czerwiec 2004 r. - Budapeszt). W Kopenhadze określono dalsze zasady współpracy obu organizacji, ustalono nowy program w dziedzinie zdrowia publicznego, nadzoru nad chorobami zakaźnymi i zagrożeniami ze strony bioterroryzmu, opracowania zasad żywienia i chorób przewlekłych w poszerzającej się Europie [3, 4].

We wrześniu 2002 r. Parlament Europejski i Rada Europy przyjęły decyzję ustanawiającą program działania w dziedzinie zdrowia publicznego na lata 2003-2008, którego jednym z celów jest rozwój i koordynacja systemu informacji zdrowotnej [5]. Realizacja tego programu wspierana jest przez organizacje międzynarodowe działające w dziedzinie zdrowia, w tym przez WHO. Jako obszary priorytetowe określono opracowanie i koordynację informacji o zdrowiu, poprawę dostępu do danych i przekazywania ich - portal zdrowia publicznego UE, Wspólnotowy Program Statystyczny, rozwój ujednoliconych platform publikowania danych, serwis internetowy e-Zdrowie. Współpraca z Siecią Ewidencji Danych Zdrowotnych (Health Evidence Network - HEN), przygotowywaną przez europejski region WHO umożliwi współdziałania w zakresie tworzenia i wykorzystania baz danych, w celu dostarczania porównywalnych narzędzi do analizy systemów zdrowotnych w Europie [6]. Kwestie dotyczące zdrowia odgrywają znaczącą rolę przy ustalaniu działania Wspólnoty Europejskiej, co znalazło potwierdzenie w sformalizowaniu strategicznego partnerstwa z WHO [7].

Ważniejsze adresy:

WHO Geneva - <http://www.who.int/>

WHO Europe - <http://www.who.dk/>

European Commission - Public Health - http://europa.eu.int/comm/health/index_en.htm

Centra Dokumentacji WHO/Europe

Podejmowane działania UE oparte na współpracy z WHO zajął się z działalnością wcześniej utworzonych centrów dokumentacji. W celu zwiększenia

dostępności do materiałów informacyjnych, książek, czasopism, baz danych, wydawnictw elektronicznych Biuro Regionalne WHO z Kopenhagi w 1989 roku powołało pierwsze centrum dokumentacji w Europie. Obecnie funkcjonuje 51 centrów dokumentacji przy bibliotekach lub innych instytucjach związanych z ochroną zdrowia w 37 krajach objętych działalnością Europejskiego Biura Regionalnego. Zadaniem takich centrów jest gromadzenie, udostępnianie i promowanie dokumentów WHO. Wszystkie publikacje udostępniane są bezpłatnie na miejscu dla osób zainteresowanych problematyką zdrowia na świecie, opracowaniami statystycznymi z zakresu zdrowia, zapadalności na różnego rodzaju choroby, zagrożeniami zdrowotnymi w wielu regionach świata [8]. Co kilka lat przedstawiciele ośrodków spotykają się ustalając zasady dalszej współpracy.

Kraje, w których działają Centra Dokumentacji WHO/Europe:

Albania	Irlandia	Słowacja
Armenia	Islandia	Słowenia
Belgia	Izrael	Szwajcaria
Białoruś	Kirgistan	Szwecja
Bułgaria	Litwa	Tadżykistan
Chorwacja	Łotwa	Turcja
Czechy	Macedonia	Ukraina
Dania	Niemcy	Uzbekistan
Estonia	Norwegia	Węgry
Finlandia	Polska	Wielka Brytania
Francja	Portugalia	Włochy
Gruzja	Rumunia	
Hiszpania	Rosja	

Wszystkie publikacje, bazy danych, informatory, raporty, dane dotyczące zapadalności na różnego rodzaju choroby w poszczególnych krajach i w ujęciu globalnym, opracowania statystyczne, udostępniane są bezpłatnie dla osób zainteresowanych problematyką zdrowia.

Centrum Dokumentacji WHO powołane w Bibliotece Naukowej IMP podobnie jak inne centra:

- Gromadzi i kataloguje publikacje WHO
- Udostępnia i rozpowszechnia dokumenty źródłowe
- Udostępnia tłumaczenia wybranych materiałów związanych z medycyną pracy i zdrowiem publicznym.

Oprócz książek z dziedzin związanych z zagrożeniami zdrowotnymi, raportów technicznych otrzymywanych na bieżąco z WHO w Bibliotece IMP udostępniane są:

wydawnictwa ciągłe

- Bulletin of the WHO. The International Journal of Public Health

- World Health Forum
- WHO Technical Reports Series
- Environmental Health Criteria
- WHO Regional Publications, European Series
- Health Care Systems in Transitions. European Observatory on Health Care Systems
- The Health and Safety Guide Series
- The Concise International Chemical Assessment Document Series
- Reports WHO Regional Office for Europe
- WHODOC – Current Bibliography of WHO Documentation,

tlumaczenia dokumentów WHO (1997-2004)

- *Promocja zdrowia w chorobach przewlekłych. Odkrywanie nowej jakości zdrowia*, red. A. Kaplun, 1997.
- *Kontrola nadciśnienia*, C. Pałczyński, 1998.
- *Służby zdrowia środowiskowego w Europie. Przegląd działań praktycznych w latach dziewięćdziesiątych. Opcje polityki zdrowia środowiskowego. Profile zawodowe*, B. Peplowska, M. Mikulski, A. Cybart, M. Staniszeńska, Z. Durasiewicz, 1997.
- *Badania nad menopauzą w latach 90*, T. Stetkiewicz, 2001.
- *Podstawy epidemiologii*, red. N. Szeszenia-Dąbrowska, 2002.
- *Kryteria Zdrowotne Środowiska*, przekłady monografii WHO za lata 1982-1998.

Informacje o dokumentach WHO zgromadzonych w IMP można otrzymać za pomocą zamówienia na adres e-mail: library@imp.lodz.pl lub odnaleźć na stronach internetowych:

<http://www.imp.lodz.pl/biblioteka.htm>
(katalog biblioteczny, lista nowości książkowych)
<http://www.imp.lodz.pl>
(zakup wydawnictw poprzez Oficynę Wydawniczą IMP).

Serwisy internetowe

Centra Dokumentacji w poszczególnych bibliotekach regionu europejskiego tworzą sieć współpracujących ośrodków. Powstałe z inicjatywy WHO serwisy internetowe zapewniają informacje o działających centrach we wszystkich krajach, o możliwości dotarcia do książek, czasopism, raportów technicznych i innych wydawnictw w postaci elektronicznej lub wydruków:

- WHOLIS – <http://disei.who.int/>
Baza indeksująca wszystkie publikacje WHO od 1948 r., artykuły z czasopism wydawanych przez WHO, raporty techniczne od 1985 r. Udostępnia wersje on-line wybranych dokumentów.
- WHODOC – <http://www.who.int/library/database>

Bieżąca bibliografia dokumentów WHO za lata 2003, 2002, 2001 wraz z publikacjami IARC- International Agency for Research on Cancer i CIOMS – Council for International Organizations of Medical Sciences.

- WHOSIS – <http://www3.who.int/whosis/menu.cfm>
Statistical Information System - serwis zawierający dane epidemiologiczne, statystyki danego kraju, zapadalności na poszczególne choroby, Międzynarodową Klasyfikację Chorób.
- Serwisy biblioteczne:
LNK - Library and Information Networks for Knowledge,
<http://www.who.int/library/>
ECEH Rome - Library of the European Centre for Environment and Health,
http://www.euro.who.int/InformationSources/Publications/20020619_1
Gromadzi materiały związane tematycznie z wypadkami, transportem, zdrowiem dzieci, środowiskiem, żywnością, oceną zdrowia w ujęciu globalnym oraz jakością wody.
- HINARI – Health InterNetwork Access to Research Initiative, <http://www.healthinternetwork.org>
Serwis zapewniający dostęp do pełnych tekstów czasopism biomedycznych w krajach rozwijających się.

Wobec faktu rozszerzenia granic Unii Europejskiej wypracowane zasady współpracy z WHO wiążą się z upowszechnianiem i udostępnianiem wspólnie wydawanych materiałów. Dokumenty te można wyszukać zarówno poprzez serwisy związane tematycznie z UE jak też poprzez Centra Dokumentacji WHO/Europe.

Bibliografia:

1. *The New Encyclopaedia Britannica*. Vol.12. Chicago 1991
2. L e o w s k i Jerzy: *Polityka zdrowotna a zdrowie publiczne. Ochrona zdrowia w gospodarce rynkowej*. CeDeWu, Warszawa 2004
3. *World Health Organisation (WHO)*. [on-line, dostęp 6 lipca 2005]. http://europa.eu.int/comm/health/ph_international/int_organisations/who_en.htm
4. *Health Reports*. [on-line]. [dostęp 6 lipca 2005]. http://europa.eu.int/comm/health/ph_information/reporting/reporting_en.htm
5. *Dziś i jutro Wspólnoty w dziedzinie zdrowia publicznego (2003-2008)*. [on-line, dostęp 6 lipca 2005]. <http://www.bpz.gov.pl/dokumenty/basi.htm>
6. Z o l l e r Henryk: *Wizja polityki zdrowotnej według dokumentu Zdrowie 21*, W: *Zdrowie publiczne w zmieniającej się Europie i w Polsce*/red. Jan Nosko, IMP Łódź 2004
7. B y r n e David: *Zdrowie w polityce innych resortów*, W: *Zdrowie publiczne w zmieniającej się Europie i w Polsce*/red. Jan Nosko, IMP, 2004
8. *Fourth meeting of the WHO Documentation Centres in Euro: a new approach to new challenges. Report on a WHO meeting. Vienna, Austria, October 2002*, WHO 2003

Prof. Alexander N. Kosinets
Prof. Valery P. Deikalo
Prof. Valery A. Taller
Vitebsk – SMU

EXPERIENCE OF ESTABLISHMENT OF THE ELECTRONIC LIBRARY IN VITEBSK STATE ORDER OF PEOPLES' FRIENDSHIP MEDICAL UNIVERSITY

Abstract

The article tells about the experience of establishment of the electronic library in Vitebsk State Medical University on the bases of the Department of Information Technologies. Its creation gave the possibility to increase the availability of information of different kinds and themes, to enlarge the quantity of users while advancing and transferring to electronic resources by expansion of possibilities in delivering the information, to eliminate the restrictions in time of sending the inquiry for information and time-period of getting it back.

The Department of Information Technologies with the course of electronic library was founded on the initiative of the Rector of VSMU, Professor A.N. Kosinets on the 21st of December, 2002 with the purpose of providing medical students with the quality training in the sphere of information technologies, and also for the organization and development of modern and up-to-date forms of information supply in the educational process of the University.

Foundation of the Department was caused by the following reasons:

1. The necessity of organization of non-interrupting training of students and specialists of practical medicine in the field of informational technologies;
2. Creation and supply of the effective working of the system of access to the information with using of the high technologies in communication and modern carriers of information;
3. Creating, informational and technical supply of the electronic library of VSMU;
4. Introduction of the electronic aids of training into educational process and technical supply of the high technological forms of studying process (multimedia and Internet-technologies, computer testing, distant education);
5. Carrying out of the scientific work in the field of informatization of the educational process, methods of teaching to the medical information science, using the informational technologies in medicine and medical education.

Technical supply of the chamber consists of four computer classes and electronic library. Electronic library is intended for the self-directed working of users with electronic resources on different carriers, including CD and DVD-ROM.

Electronic library represents a computer class with a row arrangement of the ergonomic working places, equipped with modern personal computers with LCD monitors, corresponding to the world standards. In September 2005, 3 computer classes are being introduced, where about 100 users can work at the same time.

It is also organized a high-speed access to Internet, that let students and officials get quick and well-timed access to the modern sources of medical information.

With the help of the chamber the introduction of the automatic informative library system MARC-SQL has being conducted. It provides over-all auto-matization of all library's proceeding: completing of the literature, creating and book-keeping of the electronic catalogue, systematization, working up of the coming literature, inquire and informational service, service of readers, registration of the library resources. With the help of the program the informational resources of the university are integrated and precondition for access from Internet is created. The possibility of creation of the topical electronic collections, which include different types of electronic resources such as complete text information, multimedia, teaching systems, stores of information let improve understanding of the studied material by the students and intensify the process of studying. For the users of the library we also suggest different studying and methodical materials of our chamber, auto reports of different thesis, articles from scientific magazines and VSMU collections of scientific articles. Reference to the complete text of a document may be done with the help of the reference of the electronic catalogue to URL of the document.

Electronic library on the base of MARC-SQL will allow improving of the quality of informational supply of the teachers and students, make available information of any kinds.

It will also enable to increase the quantity of users at transferring to electronic resources because of the widening of the possibility to deliver the information right to the student's or a teacher's working place in class, working place of a doctor or pharmacist at home. It will definitely eliminate the restrictions of asking for information and period of its receiving, i.e. will supply working 24 hours a day including Internet.

Mgr Danuta Dąbrowska-Charytoniuk
Białystok – AM

DYSERTACJE ON-LINE – DOŚWIADCZENIA BIBLIOTEK EUROPEJSKICH

Streszczenie

W połowie lat dziewięćdziesiątych, biblioteki akademickie rozpoczęły prace nad projektami prezentowania dysertacji w wersji on-line. W wielu krajach przeznaczono znaczne dotacje na wdrożenie projektów pilotażowych. W referacie przedstawiono praktyki w zakresie elektronicznego edytorstwa prac pisanych na stopień naukowy w wybranych krajach europejskich.

Abstract

In the middle of 1990s, academic libraries have started working on projects of presenting dissertations in online version. In many countries considerable grants have been assigned in implementation of pilot projects. This paper discusses practices in the area of electronic editorship of works that are written on scientific degree in selected European countries.

Pojęcie elektronicznych tez i dysertacji (ETD) po raz pierwszy było omawiane w 1987 r. na spotkaniu w Ann Arbor, zorganizowanym przez University of Michigan, w którym wzięli udział przedstawiciele Virginia Polytechnic Institute and State University (Virginia Tech.) SoftQuard oraz ArborText. W następstwie tego spotkania, na Virginia Tech. zdecydowano o sfinansowaniu pierwszych prac związanych z ETD. Od 1991 r. do projektu włączono problemy wytwarzania i archiwizowania tez w środowisku elektronicznym¹.

W Europie pierwsze próby elektronicznego edytorstwa prac pisanych na stopień naukowy rozpoczęto w połowie lat dziewięćdziesiątych.

Holandia

W Holandii początki elektronicznego edytorstwa dysertacji sięgają 1994 r., kiedy kilka bibliotek uniwersyteckich rozpoczęło przechowywanie pełnych tekstów w środowisku elektronicznym.² Uniwersytet w Groningen w pierwszym etapie skoncentrował się na dysertacjach i innych uniwersyteckich publikacjach naukowych. Od stycznia 1994 r. kandydaci na stopień doktora otrzymali pozwolenie na dostarczanie rozpraw naukowych w wersji elektronicznej, zamiast pięćdziesięciu egzemplarzy drukowanych, które musieli złożyć w bibliotece, dla zrealizowania wymiany międzybibliotecznej. Biblioteka uniwersytecka w Groningen przyjmowała

¹ Networked Digital Library of Theses and Dissertations. [online]. [dostęp 10 czerwca 2005] <http://www.ndltd.org/>

² Alex C. Klugkist: Electronic dissertations in the Netherlands. *LIBER Quarterly* 2000 Vol. 10 nr 1 s. 41

prace pisane w dowolnym edytorze tekstu. Pracownicy biblioteki opracowali ulotkę informującą jak tworzyć elektroniczne wersje dysertacji oraz organizowali kursy elektronicznego edytorstwa, poza tym biblioteczne centrum komputerowe udzielało indywidualnych konsultacji. Na początku, każda elektroniczna dysertacja była przechowywana na serwerze w formacie POSTSCRIPT, razem z wersjami ASCII bibliograficznych danych, streszczeniami i spisami treści. Wkrótce PDF i HTML stały się normą. Z tego powodu, kilka lat później strona tytułowa i spis treści dysertacji Uniwersytetu w Groningen zostały przekształcone na HTML, a pełne teksty na PDF. Dostępne przez Internet dysertacje mogą być zapisywane lub drukowane z wyjątkiem tych, które są chronione prawem autorskim, ponieważ całe lub ich części były publikowane wcześniej przez wydawcę, który jest właścicielem praw autorskich. W takich wypadkach rozprawy mogą być jedynie czytane, bez prawa drukowania i zapisywania. Użytkownicy, którzy wolą drukowaną wersję dysertacji mogą ją zamówić, wypełniając elektroniczny formularz zamówienia. W 2000 r. w bazie zarejestrowano pięćset dysertacji.³ Aktualnie dysertacje Uniwersytetu w Groningen są dostępne na stronie <http://www.ub.rug.nl>

Wkrótce większość bibliotek uniwersyteckich w Holandii, za przykładem Uniwersytetu w Groningen, rozpoczęła umieszczanie na swoich serwerach dysertacji uniwersyteckich. Zdecydowano się sprecyzować i ujednolicić procedury oraz usługi elektronicznego edytorstwa uniwersyteckich publikacji na poziomie krajowym. Przystąpiono do realizacji projektu PICA.⁴ Wszystkie elektroniczne publikacje z różnych uniwersytetów są indeksowane i dostępne poprzez wspólny katalog Holenderskiej Biblioteki Cyfrowej - Dutch Digital Library, zawierający dane bibliograficzne i abstrakty. Pełne teksty dokumentów są przechowywane na serwerach bibliotek uczestniczących w projekcie. Dostęp do elektronicznych dysertacji jest możliwy również za pomocą lokalnych katalogów on-line poszczególnych bibliotek i holenderski metakatalog PiCARTA - katalog indeksujący wszystkie rodzaje zbiorów (drukowane, elektroniczne, video, audiowizualne itp.). Kopie wszystkich elektronicznych publikacji gromadzone są również przez Bibliotekę Królewską w Hadze.

Finlandia

W 1995 r. Grupa robocza Ministerstwa Edukacji opracowała wytyczne, dotyczące rozpowszechniania dysertacji doktorskich w formie elektronicznej.⁵ Ustalono m.in., że:

³ Tamże s. 42

⁴ Tamże

⁵ Esko Hakli, Henna Lehtinen: Doctorial dissertations in the Internet: a good start in Finland. *LIBER Quarterly* 2000 Vol. 10 nr 1 s. 16

- prac tych nie należy drukować przed uzyskaniem stopnia doktora. Dopiero po obronie można rozprawę doktorską wydać w całości lub zaprezentować jej główne tezy w formie artykułu;
- instytucje zobowiązane do gromadzenia dysertacji mogą je archiwizować w dowolnej formie (drukowanej, elektronicznej lub na mikrofilmie);
- każda uczelnia decyduje jak dużo kopii jest potrzebnych dla procesu zatwierdzenia;
- dodatkowe kopie prac należy wykonywać na zamówienie poprzez usługę druku na żądanie;
- biblioteki akademickie zobowiązano do umieszczania bibliograficznych opisów dysertacji zarówno we własnych katalogach, jak i w międzynarodowych bazach danych prac doktorskich;
- w najbliższym czasie drukowane rozprawy doktorskie nie będą przedmiotem wymiany międzybibliotecznej.

Początkowo wytyczne przyjęto z mieszanymi uczuciami, gdyż zobowiązywały one uniwersytety do organizacji procesu elektronicznego publikowania i udostępniania tej usługi wszystkim studentom studiów doktoranckich. Kandydaci na doktora dość szybko zaakceptowali nową formę publikacji. Zdecydowały o tym względy ekonomiczne. Dotychczas, przed obroną, doktorant musiał przekazać od 100 do 300 egzemplarzy swojej rozprawy. Część - dla recenzentów, część - dla społeczności akademickiej, pozostałe kopie pozostawały w bibliotece macierzystej uczelni lub były przekazywane do innych bibliotek w ramach wymiany międzybibliotecznej.⁶

Pierwsze uniwersytety, które w 1997 r. podjęły próby elektronicznego edytorstwa rozpraw, współpracowały z projektem ELEKTRA, który był finansowany przez Ministerstwo Edukacji i koordynowany przez Bibliotekę Uniwersytetu w Helsinkach. W projekcie uczestniczyła Biblioteka Uniwersytetu w Oulu, która testowała umieszczanie rozpraw doktorskich w środowisku elektronicznym. Pod koniec 1999 r. na Uniwersytecie w Oulu osiemdziesiąt procent rozpraw miało wersję drukowaną i elektroniczną. Dwadzieścia procent autorów nie wyrażała zgody na umieszczanie swoich prac w Internecie.⁷ W związku z zadaniami wynikającymi z udziału w projekcie ELEKTRA na Uniwersytecie w Oulu powołano Grupę ds. przygotowania planu uniwersyteckich działań dla elektronicznego edytorstwa, która zdecydowała, że zostanie utrzymane publikowanie rozpraw w wersji drukowanej i elektronicznej. Bibliotekę zobowiązano do katalogowania, dystrybucji i archiwizowania elektronicznych publikacji. Postanowiono, że metadane będą tworzone w formacie Dublin Core.

⁶ Tamże

⁷ Tamże

W programie ELEKTRA przyjęto zasadę umieszczania pełnych tekstów rozpraw doktorskich na okres dziesięciu dni przed publiczną obroną. Program zezwalał jedynie na czytanie publikacji, bez prawa drukowania i kopiowania. Po tym okresie w bazie pozostawiano jedynie abstrakt.⁸

Pod koniec 1999 r. Uniwersytet w Helsinkach przystąpił samodzielnie do tworzenia innego programu - E-thesis.⁹ W tym projekcie przewidziano, że wersja elektroniczna będzie pierwotną, jedyną formą rozprawy naukowej. W związku z tym, że Uniwersytet nie zwolnił kandydatów na doktora z obowiązku dostarczania dla procesu zatwierdzenia wersji drukowanej rozprawy, a jedynie zmniejszył liczbę kopii ze 160 do 30, w programie E-thesis wprowadzono usługę druku na żądanie. Dla rozpraw elektronicznych przyjęto format PDF i HTML.

W 2000 r. doświadczenia w elektronicznym publikowaniu też miało wiele innych wyższych uczelni w Finlandii.

Aktualnie niemal wszystkie fińskie szkoły wyższe mają swoje własne programy elektronicznego edytorstwa. Zwykle biblioteki są odpowiedzialne za proces elektronicznego publikowania. Wg relacji Jyrki Ilva w Uniwersytecie w Helsinkach około 75 procent wszystkich dysertacji jest publikowana w formie elektronicznej. Uniwersytety wciąż żądają od kandydatów na stopień doktora składania wersji drukowanej rozprawy. Zmniejszono jedynie liczbę kopii. Zaniechano natomiast międzynarodowej wymiany dysertacji w wersji drukowanej. Większość fińskich uniwersytetów stosuje format PDF dla przechowywania rozpraw doktorskich. Jedynie Uniwersytet w Oulu stosuje XML/SGML. Wszystkie inne uniwersytety zdecydowały, że to rozwiązanie będzie wymagało zbyt wiele technicznego doświadczenia i będzie zbyt kosztowne.¹⁰

Ostatnio na poziomie krajowym są podejmowane próby stworzenia programu do wspólnego przeszukiwania dysertacji wszystkich uniwersytetów.¹¹

Przykłady baz ETD fińskich wyższych uczelni:

- University of Helsinki:
<http://ethesis.helsinki.fi/>
- Helsinki University of Technology:
<http://lib.tkk.fi/Diss/>
- University of Joensuu:
<http://joypub.joensuu.fi/joypub/index.php?setLanguage=englanti>
- University of Jyväskylä:
<http://kirjasto.jyu.fi/showtext.php?lang=eng&keyword=kokoelmat-opinnaytteet>

⁸ Tamże s. 21

⁹ Tamże s. 18

¹⁰ Korespondencja osobista z Jyrki T. Ilva z dnia 31 maja i 2 czerwca 2005 r.

¹¹ Tamże

- University of Oulu:
<http://www.kirjasto.oulu.fi/english/julkaisutoiminta/elektroniset/>
- University of Tampere (Publication Centre):
<http://www.uta.fi/laitokset/kirjasto/julkaisukeskus/indexengl.html>

Wielka Brytania

W Wielkiej Brytanii od 1971 r. przy British Library funkcjonuje British Thesis Service, rejestrujący brytyjskie tezy z około stu szkół wyższych. Rocznie baza jest wzbogacana o siedem tysięcy nowych opisów.¹²

W 1994 powołano University Theses Online Group (UTOG), której zadaniem było zbadanie technicznych, kulturowych i administracyjnych kwestii, związanych z magazynowaniem i dostarczaniem tez w formie on-line.

Główne cele postawione przed UTOG

1. Zbadanie w jaki sposób dotychczas korzystano z tez w uniwersytetach.
2. Organizowanie warsztatów promujących tezy on-line wśród społeczności uniwersyteckich.
3. Stworzenie narodowej bazy bibliograficznych opisów wszystkich tez wraz z autorskimi abstraktami.
4. Ustanowienie magazynu tez w formie cyfrowej.
5. Udostępnienie tez użytkownikom w formie cyfrowej.
6. Rozpoznanie problemów związanych z bezpieczeństwem publikowania elektronicznego, intelektualnych praw własności, standardowych formatów itp.¹³

Wstępny przegląd wykorzystania tez w Wielkiej Brytanii przeprowadzono w 1996 roku na Uniwersytecie w Edynburgu. Badaniami ankietowymi objęto: 2203 autorów, którzy ukończyli tezy doktorskie do października 1996 r., 1740 promotorów i 125 bibliotekarzy.¹⁴ Badania wykazały, że zarówno autorzy jak i promotorzy chętnie korzystają z tez. Zaskakujące okazało się, że kadra naukowa do tez docierała poprzez osobiste kontakty, a nie przez biblioteczne serwisy. Autorzy wyrazili aprobatę dla sieciowego rozpowszechniania prac pisanych na stopień naukowy. Po wstępnym badaniu przeprowadzonym w jednym uniwersytecie, UTOG zdecydowała o rozszerzeniu dyskusji na temat sieciowego udostępniania tez na całą wspólnotę szkolnictwa wyższego Wielkiej Brytanii. W lipcu 1997 r. zorganizowano seminarium, na które zostali zaproszeni rektorzy wyższych uczelni, archiwiści, bibliotekarze, organizacje studenckie oraz przedstawiciele Joint Information Systems Committee (JISC) .

¹² Anna Matheson : Digital dissertations in the United Kingdom. *LIBER Quarterly* 2000 Vol. 10 nr 1 s. 63

¹³ Tamże s. 64

¹⁴ Tamże

University Theses Online Group intensywnie działała do 1998 roku i nie doprowadziła do stworzenia magazynu tez.

Od 2002 r. w Wielkiej Brytanii powrócono do promowania na szeroką skalę idei sieciowego rozpowszechniania publikacji naukowych. Za sprawą JISC uruchomiono Fokus on Access to Institutional Resources, w ramach którego powstało kilkanaście programów. Bezpośrednio z tezami wiązały się:

1. **DAEDALUS** (Data Provides for Academic E-content and the Disclosure of Assets for Learning, Understanding and Scholarship). W ramach projektu bada się możliwości zastosowania pakietów software'u dla różnych kategorii materiałów, włączając preprinty, postprinty, dokumenty administracyjne i ETD-s. Projekt realizowany jest na Uniwersytecie w Glasgow.
2. **Theses Alive** - projekt prowadzony jest przez Uniwersytet w Edynburgu i obejmuje system przedkładania tez i zarządzanie nimi w sieci Web.
3. **Electronic Theses** - prowadzony przez The Robert Gordon University w Aberdeen. W realizacji projektu uczestniczy ponadto: Biblioteka Brytyjska, Uniwersytet w Cranfield, Biblioteka Uniwersytetu w Londynie. Projekt Electronic Theses na lata 2002-2004 otrzymał fundusze z JISC. Założono dwuetapową realizację projektu.¹⁵

Pierwsza faza projektu

1. Zidentyfikowanie najlepszych praktyk, które mogłyby zostać przyjęte w środowisku informacyjnym Wielkiej Brytanii.
2. Ocenienie metod stosowanych na arenie międzynarodowej dla tworzenia, przechowywania, porządkowania, zarządzania i dostępności elektronicznych tez.
3. Stworzenie modelu lub modeli przenoszenia tez z wersji papierowej na elektroniczną.
4. Stworzenie modelu cyfrowych tez umożliwiających autorom prezentowanie ich badań w formie dynamicznej.
5. Opracowanie wskazówek dla przechowywania, porządkowania i zarządzania kolekcjami e-tez.
6. Stworzenie modelu dostępu do tych kolekcji.
7. Udział w konferencjach i organizowanie seminariów związanych z sieciowym edytorstwem, dzielenie się wiedzą i rozpowszechnianie wyników prac badawczych projektu.

Druga faza projektu

1. Stworzenie składu e-tez z zastosowaniem programu EPrints.
2. Stworzenie składu e-tez przy użyciu programu DSpace.

¹⁵ Susan Copeland, Andrew Penman: The development and promotion of electronic theses and dissertations (ETDS) within the UK, *The New Review of Information Networking* 2004 Vol. 10 nr 1 s. 22

3. Przetestowanie integracji danych zarejestrowanych w programie EPrints oraz DSpace
4. Ocenienie różnic między archiwizowaniem w EPrints i DSpace.
5. Opracowanie metod umieszczania audiowizualnych zasobów i materiałów interaktywnych w pliku e-tez.
6. Opracowanie metod dostarczania e-tez na instytucyjnym i krajowym poziomie.¹⁶

Informacja na temat postępu osiągniętego w każdym z powyższych obszarów jest dostępna na stronach Web projektu. Zamieszczane wskazówki mają pomóc uniwersytetom Wielkiej Brytanii w zakładaniu elektronicznych składów e-tez. Promocja elektronicznego edytorstwa skierowana jest do pracowników naukowych, studentów oraz bibliotekarzy. Personel bibliotek jest na bieżąco informowany o międzynarodowych osiągnięciach w tym zakresie oraz o planach własnych instytucji. Społeczność akademicka jest zapraszana na seminaria, na których przedstawia się zalety elektronicznego rozpowszechniania wyników badań naukowych. W 2004 r. w Londynie odbyło się seminarium, którego celem było zorientowanie akademickiej i bibliotecznej wspólnoty, co do postępu projektów e-tez. Przeprowadzone wśród uczestników seminarium badania ankietowe, potwierdziły duże zainteresowanie tworzeniem składów e-tez. Koncepcja założenia krajowego centrum tez spotkała się z pozytywnym odzewem. Prawdopodobnie brytyjskie tezy w pełnym tekście wkrótce będą dostępne w sieci Web.

Szwajcaria

Toczące się na uniwersytetach szwajcarskich dyskusje na temat elektronicznych dysertacji, ujawniły, że przepisy dotyczące publikowania rozpraw doktorskich znacznie się różnią, nie tylko między różnymi szkołami wyższymi, ale nawet między wydziałami tej samej uczelni.¹⁷

Pod koniec lat dziewięćdziesiątych pojawiają się pierwsze inicjatywy pojedynczych uniwersytetów, które miały wskazać drogę do powszechnych rozwiązań. W 1999 r. na Uniwersytecie w St. Gallen wdrożono prototyp programu elektronicznych dysertacji – EDIS.

Głównym motywem wdrożenia systemu była oszczędność miejsca w magazynach biblioteki oraz szybki dostęp do wyników badań środowiska naukowego. Szukano rozwiązania, które nie spowoduje wzrostu kosztów funkcjonowania biblioteki oraz nie zwiększy w znaczący sposób pracy ze strony kandydatów na doktora.

Podstawowe składniki EDIS

a) moduł publikowania elektronicznych tez:

¹⁶ Tamże s. 22

¹⁷ Ulrich Niederer, Ulrich Weigel, Marie-Pierre Gillieron-Garbeur, K. Böhrer: Electronic Theses: Swiss Perspectives. *LIBER Quarterly* 2000 Vol.10 nr 1 s. 51

- opcja ręcznego tworzenie pliku PDF
- plik pomocniczy do wypełniania formularza metadanych
- plik pomocniczy dla właściwego formatowania tez doktorskich

b) moduł indeksowania plików PDF

c) moduł wyszukiwania:

1. opcja pełnotekstowego poszukiwania całego pliku
2. poszukiwanie numeru identyfikacyjnego
3. przeglądanie rozmaitych kategorii (autor, tytuł itd.)
4. software Aprobat Distiller do tworzenia pliku PDF

d) informacje na temat projektu EDIS (podstawowe dane, pomoc, krótki opis itp.).¹⁸

System został tak zaprojektowany, aby kandydat na doktora mógł samodzielnie wprowadzić swoją pracę do środowiska EDIS. Pierwszy krok to przekształcenie pliku tekstowego na plik Postscript, który następnie jest przetwarzony na plik PDF. Kandydat na doktora potwierdza autentyczność elektronicznej wersji dysertacji i sporządza metadane poprzez wypełnienie formularza, który zawiera dane bibliograficzne, abstrakt, słowa kluczowe oraz dane formalne (język tezy doktorskiej, forma itp.) i administracyjne (promotor itp.). Słowa kluczowe wybierane są z listy. Następnie teza doktorska jest dołączana do metadanych. Cały plik jest umieszczany na serwerze EDIS. Następny krok to kompletne indeksowanie dokumentu PDF i pliku metadanych przez moduł indeksujący.¹⁹

W Swiss Federal Institute of Technology (ETH) w Zurichu od 1999 r. zainteresowano się możliwościami tworzenia elektronicznych dysertacji. Dokonano analizy dostępnych rozwiązań sieciowego udostępniania prac pisanych na stopień naukowy. Testowano również kilka programów. Z informacji uzyskanych od Karla Böhlera wynika, że aktualnie w ETH istnieje kompletna baza elektronicznych tez dostępna ze strony domowej biblioteki (http://www.ethbib.ethz.ch/index_e.html). Zdecydowano się na zlecenie zewnętrznej firmie skanowania wersji papierowej do pliku PDF. W opinii Karla Böhlera wybrana przez nich droga okazała się skuteczna i mało kosztowna, a co najważniejsze bardzo dobrze przyjęta przez autorów i użytkowników.²⁰ W ETH autorzy w wyjątkowych sytuacjach odmawiają umieszczenia dysertacji w elektronicznej bazie. Wiąże się to zwykle z trwającą procedurą patentową. Autor ma również zagwarantowane prawo do wycofania swojej pracy z bazy, o ile uzna to za stosowne.²¹

¹⁸ Tamże s. 52

¹⁹ Tamże s. 53

²⁰ Korespondencja osobista z K. Böhlerem z dn. 6 i 27 czerwca 2005 r.

²¹ Tamże

W Szwajcarii nie wypracowano jednolitego modelu dla elektronicznych dysertacji. Każda wyższa uczelnia realizuje swój program. Elektroniczne wersje prac pisanych na stopień naukowy stały się bardzo powszechną praktyką.²²

Do dysertacji można dotrzeć poprzez katalogi poszczególnych wyższych uczelni lub przez wspólny katalog: http://www.hbz.unizh.ch/index.php?option=com_nxtlinks&catid=253&Temid=131

Dania

Jak pisała Elizabeth Arkin, na łamach "Liber Quarterly," w 2000 r. nieliczne uniwersytety duńskie zaangażowane były w tworzenie pełnotekstowego archiwum dysertacji. Pewne doświadczenia w tej materii miało kilka wyższych uczelni.

W 1998 Biblioteka Uniwersytetu w Aalborg założyła zbiór elektronicznych dysertacji pod nazwą Elektroniczna Biblioteka Uniwersytetu w Aalborg. Pracownicy Uniwersytetu bardzo niechętnie przekazywali swoje rozprawy do rozpowszechniania w środowisku elektronicznym. W 2000 r. baza zawierała jedynie 24 dysertacje.²³

W 1999 r. władze Uniwersytetu zdecydowały o elektronicznym rejestrowaniu wszystkich badań prowadzonych na Uniwersytecie. Oczekiwano, że baza zapewni dostęp do uniwersyteckich dysertacji, trwających badań (pełne teksty roboczych artykułów) oraz naukowych projektów. Uznano, że nowa baza usprawni proces zarządzania uczelnią oraz uprości proces zasilania duńskiej naukowej bazy danych (Danish National Research Database). Założono, że udostępnianie w Internecie pełnych tekstów dokumentów z prac badawczych Uniwersytetu, zwiększy wykorzystanie wyników badań w przemyśle i biznesie.

Za zasilanie bazy danymi odpowiedzialna jest biblioteka uniwersytecka. Każdy wydział ma obowiązek zawiadamiać bibliotekę o otwartych przewodach doktorskich. Autor dostarcza abstrakt i słowa kluczowe oraz elektroniczną wersję dysertacji sporządzoną w edytorze tekstu. W bibliotece ta wersja jest przekształcana na plik PDF. Władze uniwersyteckie podjęły decyzję, że zgłaszanie projektów naukowych i informacji o dysertacjach jest obowiązkowe, co gwarantuje, że system będzie kompletną kolekcją. Każdy pracownik naukowy osobiście wpisuje dane bibliograficzne i opisowe informacje do systemu za pomocą formularzy dostępnych w sieci. Informacje te są następnie sprawdzane przez program i przenoszone do specjalnej bazy danych, gdzie pracownik biblioteki weryfikuje dane bibliograficzne i przenosi do naukowej bazy danych uniwersytetu.

Strona Aalborg University Electronic Library dostępna jest pod adresem: <http://www.aub.auc.dk/phd/mainpage.html>

²² Tamże

²³ Estie A r k i n : Digital dissertations at Aalborg University Library. *LIBER Quarterly* 2000 Vol. 10 nr 1 s. 8

Szwecja

Uniwersytet w Uppsala w 1998 r. podjął prace nad elektronicznym publikowaniem. Za pełnotekstową bazę dysertacji i tez odpowiedzialne jest Electronic Publishing Centre.

Główne zadania Centrum:

- stworzyć techniczne rozwiązania i dobrze funkcjonujący przebieg pracy dla elektronicznego wysyłania i pełnotekstowej publikacji tez doktorskich, egzaminów pisemnych, roboczych prac pisemnych i innych rodzajów publikacji naukowych;
- obserwować rozwój elektronicznego edytorstwa na świecie.

Stworzona baza rejestruje tezy od 1998 r. Poza typowym aparatem wyszukiwawczym strona oferuje:

- wykaz rozpraw doktorskich, których obrona się zbliża (dostępne tylko streszczenia);
- tezy zamieszczone w ciągu ostatnich trzech miesięcy;
- ranking najczęściej oglądanych prac.

Baza dostępna jest pod adresem: <http://publications.uu.se/epcentre/index.xsql?lang=en>

W 2000 r. Uniwersytet w Uppsala zaangażował się w realizację projektu cyfrowego archiwum naukowego - **DiVA**.²⁴ Głównym zadaniem było opracowanie zasad i technicznych rozwiązań dla elektronicznego publikowania tez doktorskich w pełnym tekście na Uniwersytecie w Uppsala. Po przeanalizowaniu istniejących praktyk uznano, że należy stworzyć nowy system, przyjazny dla użytkownika i wszystkich zaangażowanych stron. W 2003 r. uruchomiono DiVA Publishing System. Autorzy dostarczają swoje prace w szablonach, osobnych dla pliku pełnotekstowego i metadanych. Strukturalne dane do systemu są wprowadzane tylko raz i następnie wykorzystywane w tworzeniu innych produktów. Różne formaty metadanych, takie jak: rekordy bibliograficzne MARC, Dublin Core czy rekordy będące w obiegu Open Archives Initiative (OAI), części pełnotekstowej publikacji (okładka i strona tytułowa) czy prezentacja w sieci Web, wszystkie są tworzone wprost z danych dostarczonych przez autora. DiVA może obsługiwać metadane dla różnych rodzajów dokumentów, zarówno drukowanych, jak i elektronicznych. Preferowanym formatem dla metadanych i plików pełnotekstowych jest XML. Jednak ze względu na brak rozwiązań dla matematycznych formuł i tabel, większość pełnotekstowych plików jest wciąż przechowywana w formacie PDF.

Projektem DiVA zainteresowały się inne szwedzkie uniwersytety, a od 2003 r. do współpracy przystąpiła Biblioteka Uniwersytecka w Århus w Danii. W ramach tej

²⁴ DiVA Portal [dostęp 10 czerwca 2005] <http://www.diva.portal.org/about.xsql>

współpracy stworzono wspólny portal, umożliwiający jednocześnie przeszukiwane prac doktorskich we wszystkich współpracujących uniwersytetach.²⁵

Kolejnym projektem jest finansowany przez Szwedzką Bibliotekę Królewską – SVEP.²⁶ Projekt ma na celu promowanie, koordynowanie i wspieranie elektronicznego publikowania w szwedzkich uniwersytetach. Program funkcjonuje od września 2003 r. i jest finansowany przez Szwedzką Bibliotekę Królewską. Uczestniczy w nim dziewięć szwedzkich bibliotek uniwersyteckich oraz Biblioteka Narodowa. Projekt składa się z pięciu pakietów roboczych, kierowanych przez Bibliotekę Uniwersytetu Lund i Bibliotekę Uniwersytetu Uppsala.

Pakiet 1 INTEROPERACYJNOŚĆ

Harmonizacja opisów i formatów dla elektronicznego publikowania prac naukowych.

Pakiet 2 ZABEZPIECZANIE

Techniczne rozwiązania dla archiwizowania elektronicznych publikacji ze szwedzkich uniwersytetów

Pakiet 3 SERWIS TEZ

Budowanie krajowego portalu dla szwedzkich tez studenckich i prac dyplomowych stosując Open Archives Initiative Protocol for Metadata Harvesting (OAI-PMH) ze wspólnym modelem metadanych i ustaloną strukturą dla lokalnych składów. Od listopada 2004 r. serwis jest dostępny pod adresem:

<http://uppsok.libris.kb.se/sru/uppsok> (tylko po szwedzku)

Pakiet 4 SZERZENIE E-PUBLIKOWANIA

Ten pakiet stworzy przegląd software'ów instytucyjnego składu, który wspiera OAI. Zapewnia również wsparcie eksperckie dla szwedzkich uniwersytetów w ich pracy nad lokalnym e-publikowaniem i instytucyjnymi archiwami.

Pakiet 5 WARSZTATY

Jednym ze środków szerzenia elektronicznego publikowania będzie organizowanie warsztatów związanych głównie z wyborem software'u.

Francja

Prace doktorskie były przechowywane w wersji papierowej, a dla potrzeb wymiany międzybibliotecznej od 1985 r. sporządzano kopie na mikrofiszach i przesyłano do współpracujących bibliotek.²⁷

W 1999 r. wiele instytucji pod egidą Ministerstwa Edukacji, Badań i Technik, m.in. ANRT (Atelier national de reproduction des thèsesraphique de l'engei-gnement sup) w Lille, ABES (Agence bibliographique de l'enseignement supérieur) i CINES (Centre

²⁵ Tamże

²⁶ SVEP [dostęp 10 czerwca 2005] <http://www.svep-projekt.se/english>

²⁷ Christine O k r e t : La numérisation des theses en France: pour une meilleure valorization de la recherché scientifique française. *LIBER Quarterly* 2000 Vol.10 nr 1 s. 27

informatique national de l'enseignement) uzgodniło zasady utworzenia wspólnego serwera do przechowywania dysertacji i rozpoczęło realizację projektów przenoszenia ich na formę cyfrową.²⁸ Przed umieszczeniem pracy w bazie, autor musiał wyrazić zgodę na rozpowszechnianie pracy w Internecie oraz zatwierdzić formę prezentacji. Zdecydowano się na format PDF do rozpowszechniania, a do celów archiwizacyjnych XML.

W tym samym czasie również inne biblioteki francuskie przystąpiły do tworzenia baz prac doktorskich w środowisku elektronicznym. Najbardziej znaczące programy to: realizowany przez INSA (Institut national des science appliquées) w Lyonie oraz Uniwersytetu Lyon 2.²⁹ W pierwszym skoncentrowano się na aparacie wyszukiwawczym oferującym wiele kluczy dostępu oraz na współpracy z innymi centrami dokumentacji w zakresie tworzenia wspólnych baz, z jednolitą prezentacją dokumentów. Drugi projekt od początku zorientowany był na współpracę międzynarodową. Uczestniczyły w nim Uniwersytet Lyon 2 i Uniwersytet w Montrealu. Założono bazę francuskojęzycznych dysertacji z nauk ścisłych i humanistycznych od 1902 r.³⁰ Dokumenty opatrzone identyfikatorem URL. Głównym celem projektu było opracowanie strategii archiwizacji i udostępniania dokumentów sieciowych w oparciu o formaty SGML, HTML i XML. Ważnym aspektem programu były metadane.

Aktualnie program jest kontynuowany jako Cybertheses. Poza Uniwersytetem Lyon 2 oraz Uniwersytetem w Montrealu do projektu dołączyło wiele innych uniwersytetów.³¹

Sieć Cybertheses funkcjonuje jedynie jako sposób dystrybucji. Cybertezy tworzą wspólny portal, pozwalający dotrzeć do wielu badań naukowych, przechowywanych na różnych uniwersyteckich serwerach, za pomocą zapytania złożonego na stronie: <http://www.cybertheses.org/cybertheses/cybertheses.html>

Niemcy

W Niemczech w 1996 r. naukowcy z dziedziny chemii, informatyki, matematyki i fizyki podpisali formalne porozumienie o współpracy przy rozwijaniu i wykorzystaniu informacji cyfrowej i technologii komunikacyjnych (ICT).³²

Ustalono główne cele współpracy na różnych poziomach:

- **na poziomie lokalnym:** połączyć działania indywidualnych, i często osobnionych, badaczy i nauczycieli uniwersyteckich z różnych dziedzin akademickich

²⁸ Tamże s. 27

²⁹ Tamże s. 28

³⁰ Tamże s. 29

³¹ Cybertheses [dostęp 8 czerwca 2005 r.] <http://miror-fr.cybertheses.org/annuaire.php>

³² Peter Diebold: "Dissertationen Online"- The ETD project of the German learned societies. *LIBER Quarterly* 2000 Vol.10 nr 1 s. 31

- na poziomie państwowym: połączyć wysiłki w wyrażaniu potrzeb naukowych autorów i czytelników wobec placówek edukacyjnych, bibliotek naukowych, wydawnictw i środków masowego przekazu itp.
- na poziomie światowym: wykorzystać rozległe międzynarodowe kontakty społeczności naukowych dla wymiany pomysłów.

W krótkim czasie, do porozumienia dołączyli naukowcy z innych dziedzin. Przez pierwsze trzy lata projekt był finansowany przez Federalne Ministerstwo Edukacji i Badań Naukowych, które sfinansowało organizację czterech spotkań z udziałem międzynarodowych ekspertów oraz wielu specjalistycznych warsztatów.

W ramach ICT wyodrębniono kilka Grup:

- metadanych i klasyfikacji;
- czasopism elektronicznych;
- rozpraw online DissOnline;
- Global Info – projekt ustanowienia niemieckiej wirtualnej biblioteki cyfrowej.

Dysertacje online

Działania Grupy DissOnline doprowadziły do stworzenia międzydyscyplinarnego programu przedstawiania rozpraw doktorskich w wersji on-line, w realizację, którego zaangażowało się pięć uniwersytetów. Program wystartował w 1998 r. i był sfinansowany przez Niemiecką Narodową Fundację Nauki (DFG). W marcu 1999 r. zorganizowano konferencję w Jenie, która była podsumowaniem rocznej realizacji projektu. DFG zdecydowała o dalszym przyznaniu środków na kontynuację projektu. Tym razem do współpracy włączono biblioteki i centra komputerowe uniwersytetów oraz Die Deutsche Bibliothek (DDB), która jest zobowiązana do gromadzenia wszystkich niemieckich rozpraw doktorskich. Ogólna wysokość dotacji, na dwuletni program, osiągnęła siedemset tysięcy dolarów.³³

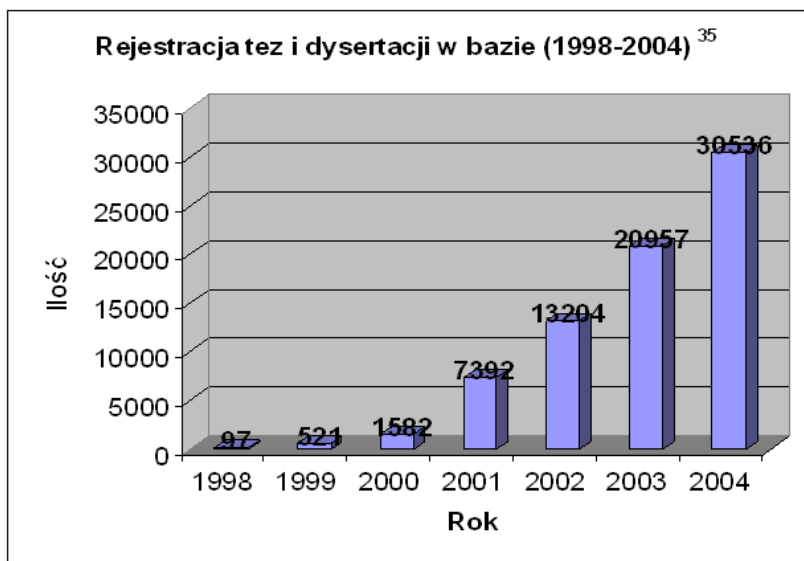
Projekt wywołał szeroką dyskusję między naukowcami i bibliotekarzami, która przyczyniła się do rozpropagowania zalet elektronicznego edytorstwa rozpraw doktorskich. Uznano, że archiwizowanie pracy naukowej w elektronicznej formie, podobnie jak wyszukiwanie naukowych informacji przez metadane z cyfrowych źródeł, wymaga aktywnego udziału i współpracy między społecznościami naukowymi, bibliotekami i kandydatami na stopień doktora, jak również wydziałami wyższych uczelni, centrami komputerowymi i wydawnictwami.

Zgodnie z zaleceniami wypracowanymi w projekcie DissOnline, od lipca 1998 r. DDB gromadzi dysertacje on-line i jest odpowiedzialna za format metadanych MetaDiss i interfejs dysertacji on-line. Biblioteka jest również zobowiązana do

³³ Tamże s. 33 http://deposit.ddb.de:8080/cocoon/xml-xsl/homepage/texte-neu-engl/kdo_e.xml

zapewnienia długoterminowego dostępu do elektronicznych publikacji. Do realizacji tych zadań w 2001 r. powołano Coordination Agency DissOnline.³⁴

Pierwsze tezy i dysertacje zostały zarejestrowane w bazie w 1998 roku. W następnych latach te elektroniczne wydawnictwa stały się coraz bardziej powszechne.³⁵

Szybkie przejście na elektroniczne wersje prac pisanych na stopień było możliwe dzięki decyzji podjętej w 1997 r. przez Konferencję Ministrów Kultury, że wymóg publikowania dysertacji może zostać spełniony przez przedłożenie wersji elektronicznej.³⁶

Dysertacje i tezy z niemieckich uniwersytetów są dostępne ze strony: http://elib.uni-stuttgart.de/opus/gemeinsame_suche.php

Hiszpania

W 1975 r. stworzono bazę bibliograficzną hiszpańskich dysertacji – TESEO. W wyniku przeprowadzonych na początku 1999 r. badań okazało się, że baza nie rejestruje wszystkich rozpraw pisanych na stopień doktora. Tylko niektóre uczelnie

³⁴ Tamże

³⁵ Tamże

³⁶ Remedios Moralejo - Álvarez: Doctorial dissertations in Spanish Universities-bibliographic control and access. *LIBER Quarterly* 2000 Vol.10 nr 1 s. 44

przekazują do bazy informacje o wszystkich doktoratach, niektóre robią to wybiórczo, a jeszcze inne nie przekazują żadnych danych.³⁷

8 września 1999 r. na mocy porozumienia szkół wyższych Katalonii uruchomiono projekt Digital University in Catalonia 1999-2003.³⁸

Dla prac doktorskich powołano Online Doctorial Thesis Server (TDX) - zarządzany przez Consortium of University Libraries of Catalonia (CBUC) i Supercomputing Centre of Catalonia (CESCA). Przedsięwzięcie finansowane jest przez Department of Universities, Research and the Information Society of the Generalitat of Catalonia.³⁹

Główne cele serwisu:

- publikowanie w Internecie wyników uniwersyteckich badań;
- oferowanie autorom tez narzędzi gwarantujących publiczny dostęp do ich pracy;
- usprawnienie katalogowania;
- zachęcanie do elektronicznego publikowania i korzystania z cyfrowych bibliotek;
- pobudzenie naukowej produktywności.

Aktualnie w projekcie uczestniczy czternaście uniwersytetów:

- Universitat de Barcelona
- Universitat Autònoma de Barcelona
- Universitat Politècnica de Catalunya
- Universitat Pompeu Fabra
- Universitat de Girona
- Universitat de Lleida
- Universitat Rovira i Virgili
- Universitat Oberta de Catalunya
- Universitat Jaume I
- Universitat de les Illes Balears
- Universitat de València
- Universitat Ramon Llull
- Universidad de Cantabria
- Universidad de Murcia

Wszystkie tezy są przechowywane na serwerze TDX. Aktualnie program zawiera tezy od 2004. Planuje się w ciągu kilku najbliższych lat zdigitalizowanie i umieszczenie w bazie wcześniejszych tez. Przeszukiwanie można prowadzić – we wszystkich uniwersytetach jednocześnie lub tylko w wybranych - wg różnych kryteriów: autora,

³⁷ Online Doctorial Thesis Server (TDX) [dostęp 10 czerwca 2005] http://www.tdx.cesca.es/index_tdx_an.html

³⁸ Tamże

³⁹ stan na 30 czerwca 2005 <http://thesis.research.uj.edu.pl/>

tytułu pracy, dziedziny wiedzy, uniwersytetu na którym praca została napisana, słów kluczowych. W TDX zarejestrowano 2752 tezy z roku 2004 i 2005.⁴⁰ System generuje wiele statystyk, które pokazują stopień zaangażowania uczestniczących uniwersytetów w zasilanie bazy elektronicznymi tezami. Z ich analizy wynika, że różna jest aktywność poszczególnych wydziałów uniwersyteckich w elektronicznym publikowaniu tez. Statystyki pokazują również jak często tezy są czytane. Do najpoczytniejszych rozpraw można dotrzeć przez top listę. Tezy ze wszystkich uniwersytetów uczestniczących w projekcie dostępne są pod adresem: http://www.tdx.cesca.es/index_tdx_an.html

Polska

W Polsce nie ma szerszych inicjatyw związanych z elektronicznym publikowaniem prac pisanych na stopień. Ośrodek Przetwarzania Informacji (OPI) tworzy jedynie centralną bazę bibliograficzną prac doktorskich i rozpraw habilitacyjnych. Opisy bibliograficzne są uzupełnione abstraktami i informacjami adresowymi autorów. Baza rejestruje prace od 1990 roku.

Biblioteki akademickie różnie postępują z doktoratami, rozprawami habilitacyjnymi i pracami magisterskimi. Niektóre prowadzą odrębne bazy, inne włączają opisy do ogólnych katalogów bibliotecznych. Jeszcze inne nie gromadzą ani prac magisterskich, ani licencjackich.

W bieżącym roku Uniwersytet Jagielloński uruchomił pełnotekstową bazę prac doktorskich. Na mocy zarządzenia rektora UJ z dnia 21 lipca 2004 r. osoby składające przed obroną ukończone rozprawy, dostarczają dodatkowo ich wersję elektroniczną, zapisaną w formacie PDF lub edytorze tekstu umożliwiającym prostą zamianę pliku na PDF. W bazie zarejestrowano 295 prac z lat 2004-2005. Zgodę na umieszczenie pełnego tekstu rozprawy wyraziło 153 osoby, co stanowi 51,9 %. W przygotowaniu jest baza prac magisterskich.

Tworzenie bazy prac pisanych na stopień planuje Poznańska Fundacja Bibliotek Naukowych oraz niektóre biblioteki akademickie. W Akademii Medycznej w Białymstoku od 2005 r. prace doktorskie, magisterskie i licencjackie do Biblioteki są przekazywane w formie elektronicznej, zapisane w pliku tekstowym. W Bibliotece są przetwarzane na pliki PDF. Sądzę, że w najbliższym czasie pełnotekstowe bazy prac pisanych na stopień staną się powszechne na innych polskich uczelniach, a biblioteki akademickie będą odpowiedzialne za organizowanie dostępu do tego rodzaju wydawnictw.

Od 1999 roku inicjatywy szkolenia personelu i budowania elektronicznych bibliotek tez i dysertacji wspiera UNESCO. Te inicjatywy są dzisiaj skonsolidowane wokół Networked Digital Library of Theses and Dissertations (NDLTD). Jest to międzynarodowa organizacja, skupiająca ok. dwieście uniwersytetów na całym świecie, która promuje udoskonalony dostęp do tez i dysertacji

⁴⁰ Tamże

w Internecie. NDLTD pracuje nad stworzeniem modelowej, cyfrowej biblioteki prac pisanych na stopień naukowy.

Istnieją również wiele inicjatyw komercyjnego tworzenia e-publikacji pisanych na stopień. Należą do nich między innymi UMI Dissertation, Amazon Com., Open Repository.

Bibliografia

- Aalborg University [online]. [dostęp 10 czerwca 2005].
<http://www.aub.auc.dk/phd/mainpage.html>
- Arklin Estie: Digital dissertations at Aalborg University Library. *LIBER Quarterly* 2000 Vol.10 nr 1 s. 6-13
- Beaven John: Digital dissertations. Keeping low-tech backups of your online thesis collection will help prevent problems when formats change. *American Libraries* 2004 August s. 46-47
- Copeland Susan, Penman Andrew: The development and promotion of electronic theses and dissertations (ETDS) within the UK, *The New Review of Information Networking* 2004 Vol.10 nr 1 s. 19-32
- Diebold Peter: "Dissertationen Online"- The ETD project of the German learned societies. *LIBER Quarterly* 2000 Vol.10 nr 1 s. 31-40
- DIVA Portal [dostęp 10 czerwca 2005]
<http://www.diva-portal.org/about.xshtml>
- Edminster John, Moxley John: Graduate education and the evolving genre of electronic theses and dissertations. *Computers and Composition* 2002 Vol. 19 s. 89-104
- Hakli Eesko, Lehtinen Henna: Doctorial dissertations in the Internet: a good start in Finland. *LIBER Quarterly* 2000 Vol.10 nr 1 s. 14-25
- Januszko-Szakiel Aneta: Archiwizacja publikacji elektronicznych jako wyzwanie dla bibliotek- zarys problematyki
- Klugkist Alex C.: Electronic dissertations in the Netherlands. *LIBER Quarterly* 2000 Vol.10 nr 1 s. 41-44
- Moralejo-Álvarez Remandios: Doctorial dissertations in Spanish Universities- bibliographic control and access. *LIBER Quarterly* 2000 Vol.10 nr 1 s. 44-50
- Matheson Anna: Digital dissertations in the United Kingdom. *LIBER Quarterly* 2000 Vol.10 nr 1 s. 63-65
- Networked Digital Library of Theses and Dissertations. [online]. [dostęp 10 czerwca 2005]
<http://www.ndltd.org/>
- Niederer Ulrich, Weigel Ulrich, Gillieron-Garbeer Marie-Pierre, Böhrer K.: Electronic Theses: Swiss Perspectives. *LIBER Quarterly* 2000 Vol.10 nr 1 s. 51-62
- Okré Christine: La numérisation des theses en France: pour une meilleure valorisation de la recherche scientifique française. *LIBER Quarterly* 2000 Vol.10 nr 1 s. 26-30
- Online Doctorial Thesis Server (TDX) [dostęp 10 czerwca 2005]
http://www.tdx.cesca.es/index_tdx_an.html
- SVEP [dostęp 10 czerwca 2005]
<http://www.svep-projekt.se/english>
- Tennant Reed: Digital Libraries. Accessing electronic theses: progress? *Library Journal* 2000 Vol.15 s. 30

Dr Jolanta Przyłuska
Łódź – IMP

WSPÓŁPRACA AMERYKAŃSKICH BIBLIOTEK MEDYCZNYCH W DZIEDZINIE INFORMACJI TOKSYKOLOGICZNEJ

Streszczenie

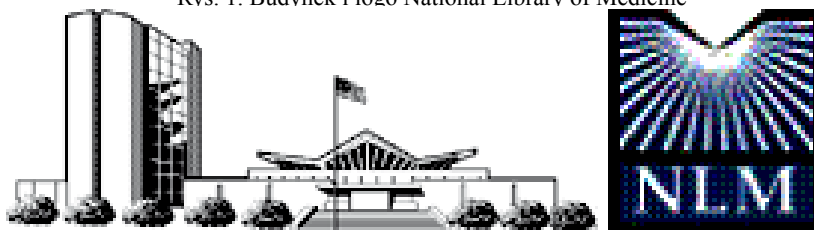
Współpraca bibliotek medycznych i centrów informacji w Stanach Zjednoczonych koordynowana przez National Library of Medicine (NLM) jest podstawą działania National Network of Libraries of Medicine (NN/LM). Celem NN/LM jest zapewnienie szerokiego dostępu do informacji biomedycznej, w tym także wiedzy związanej z toksykologią i zdrowiem publicznym. W ramach Toxicology and Environmental Health Information Program (TEHIP) są udostępniane on-line bazy bibliograficzne i faktograficzne z dziedziny bezpieczeństwa chemicznego, toksyczności substancji chemicznych i zanieczyszczeń środowiska. Publiczny dostęp do serwisu stwarza możliwości korzystania z dostarczanych informacji dla specjalistów z całego świata.

Abstract

The US libraries of medicine and information centres, coordinated by the National Library of Medicine, have formed the National Network of Libraries of Medicine in a joint effort to increase accessibility of biomedical information, including toxicological and public health data. Under the Toxicology and Environmental Health Information Program (TEHIP), they provide on-line access to reference and subject-specific databases regarding chemical safety, toxicity of chemicals, and environmental hazards. Public access to this service makes it possible for professional seekers worldwide to gain fast, complete and updated information.

1. Zadania Narodowej Biblioteki Medycznej Stanów Zjednoczonych

Rys. 1. Budynek i logo National Library of Medicine

Narodowa Biblioteka Medyczna Stanów Zjednoczonych (Rys. 1) jest największą biblioteką medyczną na świecie. Położona w kampusie Narodowego Instytutu Zdrowia (Bethesda) w miejscu dawnej medycznej biblioteki wojskowej od 1836 roku gromadzi literaturę biomedyczną. W 1956 roku została przemianowana na National Library of Medicine. Zbiory jej sięgają ponad 7 milionów woluminów: książek, czasopism, raportów technicznych, rękopisów, mikrofilmów, fotografii. Posiada dużą kolekcję zbiorów historycznych i rzadko spotykane dzieła medyczne.

Do zadań NLM należą [1]:

- gromadzenie, rozpowszechnianie i wymiana informacji z zakresu nauk medycznych
- świadczenie usług bibliotecznych jako centralny ośrodek informacji dla specjalistów oraz publiczne udostępnianie określonych zasobów
- rozpowszechnianie informacji o zbiorach, usługach, bazach danych
- wspieranie rozwoju bibliotek medycznych poprzez szkolenia bibliotekarzy i specjalistów informacji medycznej
- tworzenie źródeł tematycznych w dziedzinie biologii molekularnej, biotechnologii, toksykologii, czy zdrowia środowiskowego
- pomoc techniczna i konsultacje dla użytkowników serwisów.

NLM 125 lat temu rozpoczęła wydawanie Index Medicus – miesięcznego przeglądu artykułów, obecnie z ponad 4000 czasopism, zamieszczanych w bazie MEDLINE, która stanowi główny składnik bezpłatnego bibliograficznego serwisu internetowego PubMed. Na początku lat 60. ubiegłego stulecia NLM rozpoczęła automatyzację sortowania opisów bibliograficznych i tworzenia indeksu dla ułatwienia druku Index Medicus. Dzięki temu uruchomiono również funkcję wyszukiwawczą w Index Medicus. W 1966 r. powstał MEDLARS (Medical Literature Analysis and Retrieval System), który stopniowo przekształcił się w system dostępny on-line – MEDLINE [2]. W miarę rozwoju usług zaczęły powstawać specjalistyczne serwisy obejmujące toksykologię, zdrowie środowiskowe i biologię molekularną. Nowe usługi informacyjne umożliwiły dostęp do pełnych tekstów i poruszanie się między cytowanymi publikacjami w zależności od posiadanych uprawnień.

W 1988 roku powołano National Center for Biotechnology Information (NCBI) jako centralny ośrodek zasobów informacyjnych dla biologii molekularnej. NCBI rozpowszechnia GenBank - kolekcję wszystkich poznanych sekwencji DNA, nadzoruje też dostęp do danych Human Genome [3]. Serwisy te dostępne są na stronie internetowej NLM.

Rozwijane są też działania z zakresu informatyki medycznej, biotechnologii. Planowane jest wsparcie dla budowania szybkich sieci komputerowych na użytek nauk medycznych.

Ważniejsze adresy:

National Library of Medicine - www.nlm.nih.gov – strona główna biblioteki;

National Network of Libraries of Medicine (NN/LM) - <http://www.nlm.nih.gov/network.html> - sieć bibliotek medycznych;

PubMed – www.pubmed.gov - bezpłatny dostęp do bazy MEDLINE, zawiera linki do artykułów związanych z danym tematem, baz danych, pełnych tekstów u wydawców;

MEDLINEplus – www.medlineplus.gov - przeznaczona dla prywatnych użytkowników informacji medycznej, zawiera MEDLINE, informacje o lekach, encyklopedie, słowniki, nowości medyczne;

LoansomeDoc – www.nlm.nih.gov/pubs/factsheets/loansome_doc.html - elektroniczne zamawianie pełnych tekstów dokumentów wyszukanych w bazie MEDLINE;

ClinicalTrials.gov – www.clinicaltrials.gov - umożliwia dostęp do ponad 7000 opisów badań klinicznych;

Locatorplus – www.nlm.nih.gov/locatorplus - dostęp do katalogu biblioteki;

TOXNET – www.toxnet.nlm.nih.gov - szeroka kolekcja informacji dotycząca własności i działania substancji chemicznych na organizm człowieka;

ToxTown – www.toxtown.nlm.nih.gov - interaktywny przewodnik popularyzujący wiedzę o substancjach toksycznych spotykanych w życiu codziennym;

Images from the History of Medicine - <http://www.ihm.nlm.nih.gov> - baza zawierająca około 60000 ilustracji z historii medycyny.

2. Współpraca amerykańskich bibliotek medycznych

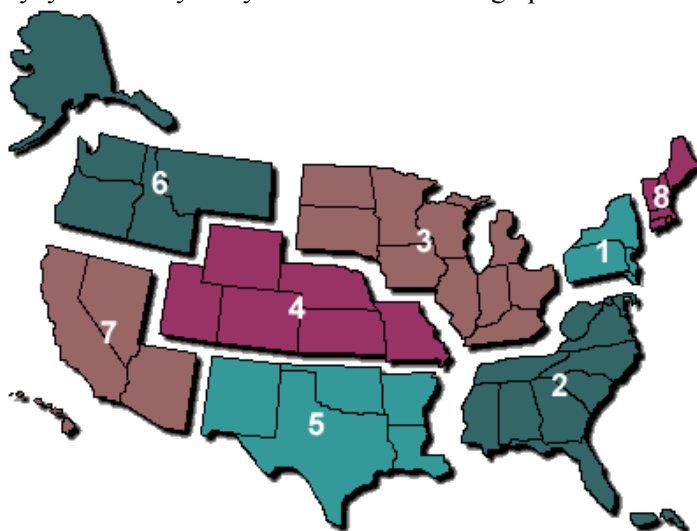
Rys. 2. Logo National Network of Libraries of Medicine

U podstawy współpracy amerykańskich bibliotek medycznych leży idea zapewnienia optymalnego dostępu do wiedzy dla czytelnika w dziedzinie nauk biomedycznych. Wobec rozwoju sieci komputerowych istotne stało się dla bibliotek rozproszonych w całym kraju zorganizowanie dostępu do materiałów zgromadzonych w dowolnym miejscu i współdzielenie zasobów innych bibliotek [2]. Początki obecnej sieci amerykańskich bibliotek medycznych sięgają programu regionalnej współpracy bibliotek w zakresie tworzenia informacji biomedycznej (Regional Medical Library Program), który funkcjonował przez blisko dwadzieścia lat. W 1965 roku na mocy ustawy Medical Library Assistance Act powołano National Network of Libraries of Medicine (NN/LM) działającą w oparciu o biblioteki lokalne, regionalne i National Library of Medicine (NLM). Jednym z pierwszych zadań krajowej sieci bibliotek medycznych było założenie centrów

systemu MEDLARS dla jak największej grupy odbiorców. Szkolenia w zakresie obsługi systemu odbywały się w NLM.

Sieć bibliotek medycznych obejmująca cały rejon Stanów Zjednoczonych powstała w celu zapewnienia równego dostępu do wiedzy biomedycznej dla wszystkich specjalistów medycznych, poprawy usług informacyjnych i zorganizowania publicznego dostępu do informacji o zdrowiu [4]. Skierowana była do wielu odbiorców od specjalistów z nauk medycznych, nauk pokrewnych, studentów, kadry zarządzającej opieką zdrowotną, lekarzy pracujących w różnych środowiskach, specjalistów zdrowia publicznego do innych grup społecznych, pełniąc ważne zadania edukacyjne. Skupiła ponad 5000 bibliotek członkowskich w tym akademickie biblioteki medyczne, szpitalne, farmaceutyczne, wiele bibliotek publicznych posiadających zbiory medyczne.

Sieć administrowana jest przez NLM. Składa się z 8 bibliotek (Regional Medical Libraries) koordynujących zadania w poszczególnych regionach (Rys. 3). Zapleczem bibliotek regionalnych jest ponad 140 bibliotek w uczelniach medycznych i około 4700 bibliotek szpitalnych. Biblioteki regionalne organizują wystawy i promują działalność i usługi NLM w swoich regionach. Prowadzą szkolenia i konsultacje, koordynują wypożyczenia międzybiblioteczne, rozpowszechniają dostęp do bazy MEDLINE, PubMed i innych serwisów NLM. Realizują wspólne programy edukacyjne np. dostarczanie dokumentów elektronicznych w regionie New England [5], czy współpraca specjalistów zdrowia publicznego w środowisku wiejskim Greater Midwest Region [6]. Wprowadzają nowe technologie i systemy informacyjne takie jak telemedycyna oraz wykorzystanie elektronicznego przetwarzania obrazów.

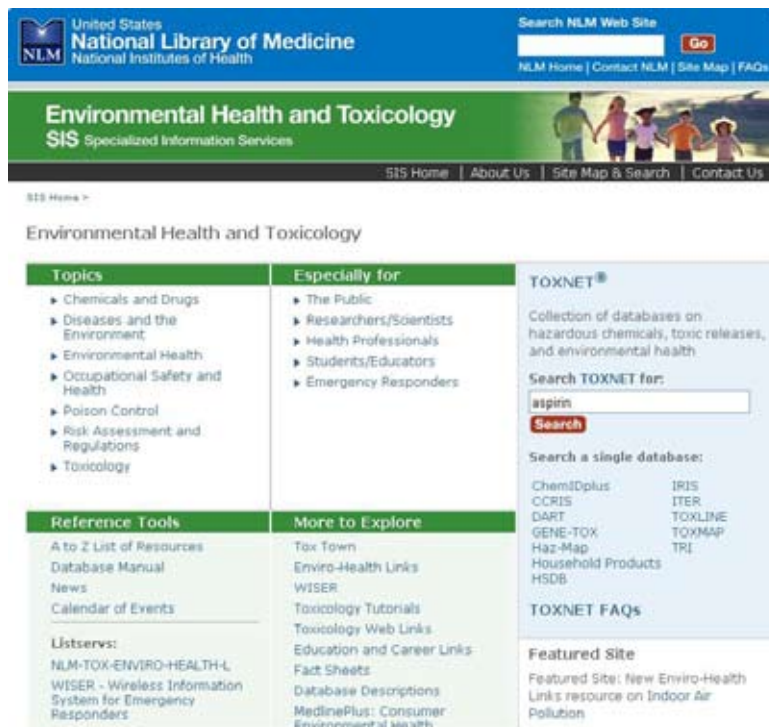
Rys. 3. Krajowa Sieć Bibliotek Medycznych Stanów Zjednoczonych

- **Region 1: Middle Atlantic:** Delaware, New Jersey, New York, Pennsylvania
- **Region 2: Southeastern Atlantic:** Alabama, Florida, Georgia, Maryland, Mississippi, North Carolina, South Carolina, Tennessee, Virginia, West Virginia, District of Columbia, Puerto Rico, U.S. Virgin Islands
- **Region 3: Greater Midwest:** Iowa, Illinois, Indiana, Kentucky, Michigan, Minnesota, North Dakota, Ohio, South Dakota, Wisconsin
- **Region 4: MidContinental:** Colorado, Kansas, Missouri, Nebraska, Utah, Wyoming
- **Region 5: South Central:** Arkansas, Louisiana, New Mexico, Oklahoma, Texas
- **Region 6: Pacific Northwest:** Alaska, Idaho, Montana, Oregon, Washington
- **Region 7: Pacific Southwest:** Arizona, California, Hawaii, Nevada and the U.S. Territories in the Pacific Basin
- **Region 8: New England:** Connecticut, Massachusetts, Maine, New Hampshire, Rhode Island, Vermont

3. Serwis toksykologiczny

W Narodowej Bibliotece Medycznej wyodrębniono Oddział Specjalistycznych Serwisów Informacyjnych (SIS), którego zadaniem jest tworzenie źródeł informacji w wąskich obszarach wiedzy takich jak toksykologia, zdrowie środowiskowe, zdrowie pracujących, chemia i leki, zatrucia, ocena ryzyka zdrowotnego (Rys. 4). Jednym z działów SIS skierowanym do określonych grup społecznych jest Office of the Outreach and Special Populations zajmujący się określoną tematyką zdrowia danej populacji, np. Arctic Health, American Indian Health, Asian American Health.

Informacja toksykologiczna realizowana jest poprzez serwis Toxicology and Environmental Health w oparciu o Toxicology and Environmental Health Information Program (TEHIP). Początki TEHIP sięgają 1967 roku kiedy zaczęto wdrażać program informacji toksykologicznej (TIP) mający na celu skoordynowanie rozproszonych źródeł informacji związanych z toksykologią, utworzenie baz danych i rozwój serwisów informacyjnych [7]. Obecnie misją programu TEHIP jest tworzenie i udostępnianie on-line baz danych, rozpowszechnianie specjalistycznej informacji, kreowanie nowych źródeł wiedzy, współpraca z instytucjami rządowymi [8]. Program ten na początku skierowany był głównie do toksykologów, obecnie zwraca się do szerszej grupy użytkowników.

Rys. 4. Strona główna serwisu Environmental Health and Toxicology

3.1. TOXNET- Toxicology Data Network

Podstawą serwisu Toxicology and Environmental Health jest **TOXNET** — zintegrowany system baz obejmujących toksykologię i zdrowie środowiskowe, udostępniany bezpłatnie w Internecie [9]. Poprzez TOXNET można przeszukiwać następujące bazy: TOXLINE, HSDB, CCRIS, GENE-TOX, IRIS, TRI, DART/ETIC, ChemIDplus, ITER.

TOXLINE – jest główną bazą bibliograficzną (Rys.5). Zawiera ponad 3 miliony rekordów obejmujących publikacje z farmakologii, biochemii, toksykologii leków i substancji chemicznych. W większości opisów zawarte są abstrakty i nr CAS identyfikujący dany związek chemiczny. Składa się z dwóch podbaz: TOXLINE CORE i TOXLINE SPECIAL, które można przeszukiwać jednocześnie. TOXLINE CORE dotyczy podstawowego piśmiennictwa toksykologicznego i można ją przeszukiwać także z poziomu PubMed, odpowiednio ograniczając zbiór (subset: „toxicology”). TOXLINE SPECIAL indeksuje dodatkowe czasopisma specjalistyczne, raporty techniczne i zbiory archiwalne oraz dane pochodzące z bazy DART (Developmental and Reproductive Toxicology), CIS opracowywanej przez International Labour Office i RISKLINE tworzonej przez Swedish National Chemical Inspectorate.

Save
Checked Items

Sort

Details

History

Download

Modify Search

Basic Search

Browse Index

Help

TOXNET Home

National Library of Medicine
Specialized Information Services

SIS

[About](#) • [Contact](#) • [Search](#)

TOXLINE Special

Search Results

aspirin

For chemicals, add synonyms and CAS numbers to search: ☒ Yes ☐ No

Search

Clear

Limits

Items 1 through 20 of 5334

Page 1 of 267. to page

References are sorted in *relevancy ranked* order.
Click on *Sort* to change the order of the retrieved References.

Select Record	Reference
1 ☐	ASPIRIN DESENSITIZATION IN HYPERPLASTIC SINUSITIS BORISH L Crisp Data Base National Institutes of Health [CRISP]
2 ☐	Preparation and evaluation of enteric granules of aspirin prepared by acylglycerols Watanabe Y ; Kogoshi T ; Amagai Y ; Matsumoto M Int. J. Pharm.; VOL 64 ISS Oct 30 1990, P147-154, (REF 17) [IPA]
3 ☐	Comparison of aspirin with placebo in patients treated with warfarin after heart valve replacement Turpie AG ; Gent M ; Laupacis A ; Latour Y ; Hirsh J ; et al N. Engl. J. Med.; VOL 329 ISS Aug 19 1993, P524-529, (REF 24) [IPA]
4 ☐	Alcohol, aspirin & shortened gestation: is aspirin beneficial? Martier S; Sokol R; Ochotny M; Abala M; Ager J Alcohol Clin Exp Res 1998 May;22(3 Suppl):106A [DART]
5 ☐	Fetal growth in women using low-dose aspirin for the prevention of preeclampsia: effect of maternal size. Goldenberg RL; Hauth JC; DuBard MB; Copper RL; Cutter GR J Matern Fetal Med 1995 Sep-Oct;4(5):218-24 [DART]

Rys. 5. Wynik wyszukiwań z bazy Toxline

DART/ETIC - Developmental and Reproductive Toxicology/Environmental Tera-tology Information Center – baza bibliograficzna dokumentująca od 1950 roku piśmiennictwo z zakresu teratologii i toksykologii wieku rozwojowego.

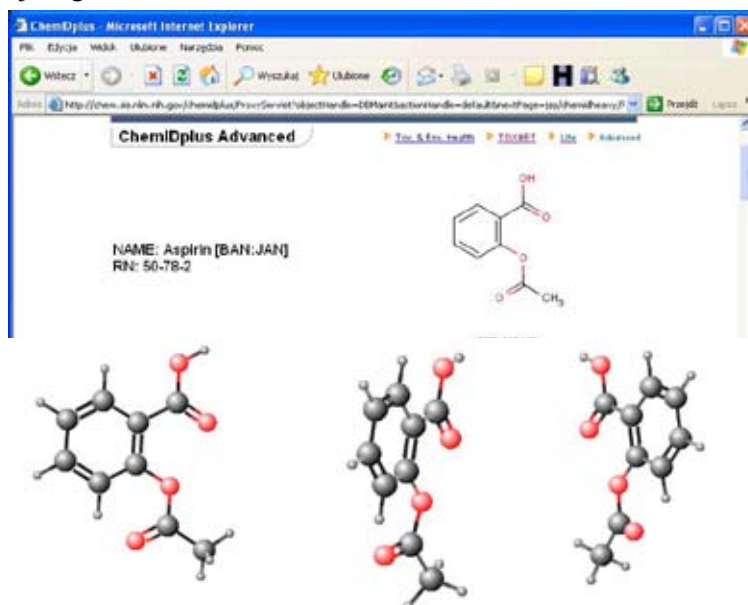
HSDB – Hazardous Substances Data Bank jako baza faktograficzna stanowi podstawę serwisu do wyszukiwania informacji toksykologicznych dla około 4800 niebezpiecznych związków chemicznych. Dane wprowadzane są do prawie 150 pól a następnie grupowane w odpowiednie kategorie: skutki zdrowotne oddziaływania na ludzi, pierwsza pomoc medyczna, efekty toksycznego działania na zwierzęta, metabolizm, toksykokinetyka, własności fizyko-chemiczne, synonimy, normatywy higieniczne, metody oznaczania.

CCRIS - Chemical Carcinogenesis Research Information System tworzony przez National Cancer Institute zawiera dane dotyczące rakotwórczości i mutagenności.

GENE-TOX – baza opracowywana przez Environmental Protection Agency (EPA), zawiera informacje o testach genotoksyczności dla ponad 3000 substancji chemicznych [10].

IRIS – Integrated Risk Information System tworzony również przez EPA, zawiera informacje dotyczące szacowania ryzyka zdrowotnego, klasyfikację czynników rakotwórczych.

TRI – Toxic Chemical Release Inventory – dokumentuje przypadki przedostawania się toksycznych substancji do środowiska, informuje o rodzaju związku chemicznego, miejscu zdarzenia, skażeniu środowiska (powietrza, wody, gleby) i sposobach neutralizacji zagrożenia.

Rys. 6. Wyniki wyszukiwań z bazy ChemIDplus

ChemIDplus – umożliwia dostęp do danych o strukturze i nazwie 368000 związków chemicznych cytowanych w bazach NLM. Przedstawia ponad 235000 wzorów strukturalnych (Rys. 6).

ITER – zawiera dane pomocne w ocenie ryzyka zdrowotnego. Opracowywana przez Toxicology Excellence for Risk Assessment (TERA), obejmuje ponad 600 rekordów. Porównuje sposoby oceny ryzyka w różnych instytucjach na świecie, zawiera linki do dokumentów źródłowych.

3.2. Dodatkowe źródła informacji toksykologicznej

Serwis toksykologiczny zawiera także informacje skierowane nie tylko do specjalistów. Dla szerszej grupy użytkowników opracowano dodatkowe bazy: TOXTown, Household Products Database, TOXMAP.

TOXTown – interaktywny przewodnik dotyczący najczęściej spotykanych substancji w danym środowisku działających toksycznie na zdrowie. Zastosowano

w nim animację, dźwięk i kolory tak, aby wyraźnie pokazać specyfikę środowiska miejskiego, przemysłowego i przedstawić czynniki szkodliwe dla zdrowia. Przewodnik ten ma duże walory edukacyjne, skierowany jest do nauczycieli, uczniów, osób niezawodowo zainteresowanych toksykologią.

Household Products Database – dostarcza informacje na temat potencjalnych szkodliwych skutków zdrowotnych substancji chemicznych występujących w produktach codziennego użytku domowego. Bazę można przeszukiwać według nazwy produktu lub kategorii zastosowania: kosmetyki, środki czyszczące, pestycydy, farby, środki do pielęgnacji zwierząt (Rys. 7).

TOXMAP – strona pokazująca mapę Stanów Zjednoczonych z wypadkami chemicznymi. Tworzona jest w oparciu o bazę TRI.

Rys. 7. Strona główna Household Products Database

Podsumowanie

Współpraca amerykańskich bibliotek medycznych opiera się na wieloletnich doświadczeniach, wypracowany przez lata system wykorzystuje najnowsze technologie integrując pod względem organizacyjnym i w zakresie działań ogromny obszar Stanów Zjednoczonych. Podstawowe założenie kładące nacisk na kumulowanie źródeł wiedzy, tworzenie bloków tematycznych, włączanie do współpracy instytucji specjalizujących się w wąskiej dziedzinie pozwoliło zgromadzić i udostępniać poprzez jeden centralny serwis pod nadzorem NLM szerokich zagadnień wykorzystywanych w biomedycynie. Publiczny dostęp do serwisu, kumulacja tematyczna, bieżąca aktualizacja informacji,

realizowanie usług skierowanych do określonej grupy odbiorców stworzyły bibliotekę szeroko dostępną. W dziedzinie toksykologii zgromadzona wiedza stanowi największy zbiór informacji bibliograficznej i faktograficznej. Docelowo NLM planuje utworzenie biblioteki toksykologicznej dostępnej poprzez portal internetowy dla użytkowników z dowolnego miejsca na świecie.

Bibliografia

1. *N a t i o n a l Library of Medicine Functional Statement*. [on-line]. [dostęp 21 czerwca 2005]. <http://www.nlm.nih.gov/about/functstatement.html>.
2. F o r t n e y Lynn M.: Status bibliotek medycznych w Stanach Zjednoczonych. *Biuletyn GBL* 1997 R. 355 s. 67-82
3. *T h e National Library of Medicine Fact Sheet*. [on-line]. [dostęp 21 czerwca 2005]. <http://www.nlm.nih.gov/pubs/factsheets/nlm.html>.
4. H u m p h r e y s Betsy L., R u f f i n Angela B., C a h n Marjorie A., R a m b o Neil: Powerful connections for Public Health: The National Library of Medicine and the National Network of Libraries of Medicine. *American Journal of Public Health* 1999 Vol. 89 nr 11 s. 1633-36
5. G o l d s t e i n Mark, S i b l e y Debbie: The Maine electronic document delivery project: a cooperative project of Maine hospital libraries and the NN/LM New England Region. *Medical Reference Services Quarterly* 2000 Vol. 22 nr 3 s. 53-62
6. W a l t o n Linda J., H a s s o n Seana, R o s s Faith, M a r t i n Elaine Russo: Outreach to public health professionals: lesson learned from a collaborative Iowa public health project. *Bulletin of the Medical Library Association* 2000 Vol. 88 nr 2 s. 165-71
7. W e x l e r Philip: The U.S. National Library of Medicine's Toxicology and Environmental Health Information Program. *Toxicology* 2004 Vol. 198 s. 161-168
8. W e x l e r Philip, P h i l i p s Scott: Tools for Clinical Toxicology on the World Wide Web: Review and Scenario. *Journal of Toxicology - Clinical Toxicology* 2002 Vol. 40 nr 7 s. 893-902
9. W e x l e r Philip: TOXNET: An evolving web resource for toxicology and environmental health information. *Toxicology* 2001 Vol. 157 s. 3-10
10. P o o r e Linda Millen, K i n g Gefry, S t e f a n i k Karen: Toxicology information resources at the Environmental Protection Agency. *Toxicology* 2001 Vol. 157 s. 11-23

Mgr Piotr Sobolewski
Mgr Marcin Jung
Białystok – PCIE

NARODOWY PLAN ROZWOJU – PROGNOZA PROGRAMÓW OPERACYJNYCH NA 2007 – 2013

Streszczenie

Polska zaczęła opracowywanie dokumentów pod nowy okres programowania 2007-2013 już w 2004 roku. Na początku tego roku sformułowano założenia do Narodowego Planu Rozwoju. Po bardzo szerokim procesie konsultacji w styczniu 2005 roku Rada Ministrów zaakceptowała Wstępny Projekt NPR, który został poddany kolejnym konsultacjom. Do września 2005 roku powstał dokument w postaci projektu oraz propozycje programów operacyjnych w oparciu o szczebel centralny i regionalny.

Abstract

Poland has started preparation of the documents for the new period of programming for 2007-2013 in 2004. At the beginning of the year, the presumptions of National Development Plan were formed. After the process of consultancy in January 2005, Council of Ministers has accepted preliminary project of NDP, which has been taken under further consultancy. Till September 2005, the document in shape of the project and the propositions of operational programmes, both regional and central, were prepared.

Narodowy Plan Rozwoju - na lata 2004-2006 zostanie zastąpiony przez wersję nową, obowiązującą na lata 2007-2013. Działania w ramach Narodowego Planu Rozwoju na lata 2004-2006 są współfinansowane ze środków funduszy strukturalnych i z Funduszu Spójności. Z kolei całokształt działań rozwojowych zawierających się w Narodowym Planie Rozwoju na lata 2007-2013, realizowany jest ze środków unijnych, jak i wyłącznie krajowych.

Zintegrowany Pakiet Wytycznych, po zatwierdzeniu przez Radę Europejską i Komisję Europejską, staje się podstawą aktów określających zasady Polityki Spójności, Wspólnej Polityki Rolnej i Wspólnej Polityki Rybackiej. Polityka Spójności jest fundamentem opracowania Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia (NSRO), w oparciu o Strategiczne Wytyczne Wspólnoty i zatwierdzenie przez państwa członkowskie Unii Europejskiej.

Podobna zasada kształtuje Narodową Strategię Rozwoju Obszarów Wiejskich, wynikającą z regulacji Wspólnej Polityki Rolnej, opartą na strategicznych wytycznych UE dla Polityki Rozwoju Obszarów Wiejskich, zatwierdzaną przez państwa członkowskie UE. Schemat powyższy znajduje zastosowanie w opracowaniu Narodowego Planu Strategicznego dla Rybołówstwa, przedstawianego państwom członkowskim. Wspólna Polityka Rybacka bowiem jest podstawą legislacyjną, źródłem określenia Strategicznych Wytycznych dla zrównoważonego Rozwoju Sektora Rybołówstwa i Nadbrzeżnych Obszarów Rybackich, na których opiera się NPSR. Ze Zintegrowanego

Planu Wytycznych, oprócz trzech wyżej wymienionych aktów i wynikających z nich narodowych planów (indywidualnych dla każdego z państw członkowskich), przy pozytywnym rozpatrzeniu ze strony Rady Europejskiej i Komisji Europejskiej, wynika również Narodowy Program Reform.

Na Narodowy Plan Rozwoju składają się wytyczne dotyczące wyżej wymienianych polityk. A zatem, ze Zintegrowanego Pakietu Wytycznych, wynika Narodowy Program Reform, a ten następnie jest składową Narodowego Planu Rozwoju. Podobnie Strategiczne Wytyczne Wspólnoty dają w wyniku Narodowe Strategiczne Ramy odniesienia, również prowadząc do NPR. Ze strategicznych Wytycznych UE dla Polityki Rozwoju Obszarów Wiejskich, wynika Narodowa Strategia Rozwoju Obszarów Wiejskich, która również wchodzi w skład NPR. Podobnie Strategiczne Wytyczne dla Zrównoważonego Rozwoju Sektora Rybołówstwa i Nadbrzeżnych Obszarów Rybackich, z których wynika Narodowy Plan Strategiczny dla Rybołówstwa.

Na kształt Narodowego planu Rozwoju mają wpływ akty legislacyjne Unii Europejskiej - rozporządzenia ogólne dotyczące funduszy strukturalnych, zintegrowany pakiet wytycznych, strategiczne wytyczne wspólnoty (oraz strategiczne wytyczne UE dla Rozwoju Obszarów Wiejskich i Sektora Rybołówstwa). Pozwalają one określić zasady konstruowania projektu Narodowego Planu Rozwoju. Z kolei w oparciu o akty krajowe - Narodową Strategię Rozwoju Regionalnego, określającą wojewódzkie SRR, koncepcję Polityki Przestrzennego Zagospodarowania Kraju i Strategii Sektorowych, otrzymujemy niejako krajowe oblicze NPR. Komasyując zasady wskazywane z obu biegunów, możemy zakończyć rozważania w temacie źródeł norm kształtujących NPR, określając tym samym prawną genezę powstania. Narodowy Plan Rozwoju zaś, w oparciu o Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia, umożliwia wypracowanie Programów Operacyjnych, bezpośrednio przekładających się na wnioski aplikacyjne i projekty.

Na ostateczny kształt Programów Operacyjnych mają wpływ dwa kierunki działań – krajowe i wspólnotowe. Wstępny projekt NPR, po okresie konsultacji, może przedstawić projekty programów operacyjnych. W odniesieniu do projektów Strategii Wytycznych Wspólnoty, po konsultacjach UE, określone zostają Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia. W oparciu o nie, projekty Programów Operacyjnych, nad którymi już od 01.02.2006 mają zacząć się końcowe konsultacje, nabierają ostatecznego kształtu.

Proponowane przez NPR Programy Operacyjne (dane z sierpnia 2005 r.) mają na celu wzmocnienie potencjału rozwojowego regionu i przekształcenie strukturalne obszarów wiejskich. Samorządy wojewódzkie realizują regionalne programy operacyjne korzystając ze środków publicznych, takich jak Fundusz Pracy, EFS, EFRR. Regionalny Program Operacyjny Spójność Regionalna i Konkurencyjność Regionów, zarządzana jest przez ministra do spraw rozwoju regionalnego, przy możliwości wykorzystania środków płynących z budżetu państwa i takich środków publicznych,

jak EFS, EFRR. Programy Operacyjne Europejskiej Współpracy Terytorialnej, realizowane przy wykorzystaniu środków ENP, EFRR oraz budżetu krajowego, zarządzane są przez właściwego ministra do spraw rozwoju regionalnego. Programy Operacyjne Rozwoju Obszarów Wiejskich są zarządzane przez ministra właściwego do spraw rozwoju wsi, zaś środki publiczne na ten cel są organizowane z budżetu państwa oraz EFRROW. Minister właściwy do spraw rybołówstwa jest instytucją zarządzającą w sprawach programów operacyjnych dotyczących zrównoważonego rozwoju sektora rybołówstwa i nadbrzeżnych obszarów rybackich. Środki w ramach tego PO pochodzą z budżetu państwa i EFR.

Programy Operacyjne odnoszą się także do infrastruktury transportowej i zasobów naturalnych. Instytucją zarządzającą jest minister właściwy do spraw transportu. Realizacja programów operacyjnych dotyczących infrastruktury drogowej, opiera się o środki krajowego funduszu drogowego, budżetu państwa i EFRR oraz EFS. Z kolei przy realizacji programów operacyjnych dotyczących infrastruktury transportu alternatywnego, korzystać będzie można ze środków publicznych takich jak EFRR, budżet państwa, oraz EFS. Program Operacyjny Środowisko, zarządzany przez ministra właściwego do spraw środowiska, ma środki organizowane z budżetu państwa, EFRR, EFS, NFOŚ, WFOŚ.

Programy Operacyjne dotyczące inwestycji w przedsiębiorstwach to programy operacyjne Innowacja – Inwestycja – Otwarta Gospodarka oraz Program Operacyjny Nauka, nowoczesne technologie i społeczeństwo informacyjne. Instytucją zarządzającą pierwszego z nich jest minister właściwy do spraw gospodarki, a środki publiczne na realizację tego programu pobierane są z budżetu państwa i EFRR. Instytucję zarządzającą drugi program stanowi minister właściwy do spraw nauki, a środki na realizację tego programu również zapewnia budżet państwa i EFRR.

Programy Operacyjne znajdują odniesienie także w kwestii rozwoju zasobów ludzkich i kapitału społecznego. Programem Operacyjnym Wykształcenie i Kompetencje zajmuje się minister właściwy do spraw oświaty, a środki publiczne na jego realizację zapewnia fundusz pracy, EFS oraz budżet państwa. Minister właściwy do spraw pracy jest instytucją zarządzającą w programie operacyjnym Zatrudnienie i Integracja Społeczna, a środki realizacji pokrywa EFS, fundusz pracy, PFRON oraz budżet państwa. Programem Operacyjnym Społeczeństwo Obywatelskie i Sprawne Zarządzanie zarządza KPRM, zaś środki pochodzą z EFSu i budżetu państwa. KPRM zarządza również Programem Operacyjnym Administracja Prawna i Służebna, i środki realizacji w tym przypadku pobierane są z tego samego źródła. Program Operacyjny Pomoc Techniczna zarządzany jest przez ministra właściwego do spraw rozwoju regionalnego, a środki publiczne zapewnia budżet państwa i EFRR.

W Programach Operacyjnych na lata 2007-2013 zawiera się 16 regionalnych Programów Operacyjnych. Zakłada się, że każdy z programów operacyjnych będzie miał podobny układ priorytetów – natomiast ich zawartość (w tym zawartość działań)

i środki finansowe będą określone na poziomie regionalnym. Cele priorytetów będą określone na poziomie programów operacyjnych w odniesieniu do specyfiki każdego z województw.

Programy Operacyjne 2007- 2013, zawierają w sobie cztery priorytety:

Priorytet 1:

Rozwój infrastruktury wzmacniającej konkurencyjność regionu (np.: wzmocnienie funkcji najważniejszych placówek infrastruktury społecznej).

Priorytet 2:

Stymulowanie wzrostu inwestycji w przedsiębiorstwach i wzmocnienie potencjału innowacyjnego (np.: wspieranie kultury, turystyki, innowacji i zastosowania nowych technologii w przedsiębiorstwach).

Priorytet 3:

Rozwój regionalnych zasobów ludzkich (np.: przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu).

Priorytet 4:

Wspomaganie procesów restrukturyzacji i rozwój współpracy terytorialnej (np.: wyrównywanie szans rozwojowych obszarów).

Na Programy Operacyjne 2007- 2013 składają się Program Operacyjny Innowacje – Inwestycje – Otwarta Gospodarka (z działaniem Wspieranie innowacji w przedsiębiorstwach – 63,45% środków) oraz Program operacyjny Nauka, Nowoczesne Technologie i Społeczeństwo Informacyjne (z działaniami Wzmocnienie potencjału nauki – 53,2%, Wsparcie rozwoju społeczeństwa informacyjnego - 9,1%).

PO Wykształcenie i kompetencje (m.in.: Kształcenie i wychowanie jako podstawa integracji społecznej), PO Zatrudnienie i Integracja Społeczna (np.: Wzmocnienie adaptacyjności zasobów ludzkich gospodarki i poprawa jakości pracy, Innowacyjne formy zwiększania zatrudnienia), PO Społeczeństwo Obywatelskie (np.: Aktywni, świadomi obywatele, aktywne wspólnoty lokalne, silne organizacje pozarządowe w dobrym państwie), PO Administracja Sprawna i Służebna (np.: Wysoka jakość i dostępność usług publicznych).

RPO Spójność terytorialna i konkurencyjność regionów mają na celu wsparcie infrastruktury ochrony środowiska o znaczeniu ponadregionalnym na terenach problemowych, rozbudowę i modernizację infrastruktury transportowej służącej rozwojowi funkcji metropolitalnych, wzmacnianie rozwoju funkcji metropolitalnych, urbanizację i rewitalizację obszarów miejskich, oraz wsparcie dla obszarów, których rozwój jest ograniczony specjalnymi regulacjami prawnymi.

W ramach priorytetu III udostępnione zostaną środki na realizację dużych projektów dotyczących między innymi: infrastruktury edukacyjnej szkolnictwa wyższego o znaczeniu krajowym, umożliwiającej prowadzenie badań międzynarodowych, kultury i dziedzictwa kulturowego o znaczeniu narodowym i ogólnoeuropejskim (sieć

UNESCO), oraz placówek ochrony zdrowia o znaczeniu krajowym obejmujących swoim zasięgiem kilka województw.

Program Operacyjny „Wykształcenie i Kompetencje” przedstawia się następująco: celem głównym strategii edukacji jest podniesienie poziomu i jakości wykształcenia całego społeczeństwa, czyli wyposażenie jednostek w kompetencje kluczowe zwiększające ich konkurencyjność na rynku pracy oraz przygotowanie ich do aktywnego i odpowiedzialnego uczestnictwa w życiu społeczno-gospodarczym i w kulturze. W programie tym zawarte są również trzy priorytety.

Priorytet I

„Kształcenie i wychowanie jako podstawa integracji społecznej” (np.: Podnoszenie kompetencji kulturalnych społeczeństwa, Narodowy Program Stypendialny).

Priorytet II

„Edukacja na rzecz zatrudnienia, konkurencyjności i wzrostu” (np.: Programy rozwoju szkół wyższych/ośrodków akademickich o znaczeniu ogólnokrajowym i międzynarodowym).

Priorytet III

„Efektywne zarządzanie systemem edukacji – wysoka jakość kształcenia” (np.: Kompleksowa informatyzacja systemu edukacji).

Finansowanie realizacji programów operacyjnych na 2007- 2013 w mln Euro (dane z 29.06.2005), przedstawia się następująco: 16 Regionalnych Programów Operacyjnych – 40322,8 mln, z czego alokacja Unii Europejskiej wynosi 21601,5 mln (51,5%). Program Operacyjny Innowacja- Inwestycje- Otwarta Gospodarka: 9327,7 mln, Program Operacyjny Nauka, Nowoczesne Technologie i Społeczeństwo Informacyjne ma pulę środków określoną na 5927,3 mln, Program Operacyjny Wykształcenie i Kompetencje: 5845,9 mln. Program Operacyjny Zatrudnienie i Integracja Społeczna: 5312,5 mln, Program Operacyjny Społeczeństwo Obywatelskie 650,7 mln, Program Operacyjny Administracja Sprawna i Służebna: 780,5 mln. Program Operacyjny Spójność i konkurencyjność regionów: 7248,0 mln.

Na łamach Programów Operacyjnych 2007- 2013, realizowany jest Program Sąsiedztwa INTERREG IIIA/ TACIS CBC Polska- Białoruś- Ukraina, oraz Polska- Litwa- Federacja Rosyjska (ob. Kaliningradzki). Celem tych programów jest wspieranie współpracy transgranicznej na wschodniej granicy Polski, stanowiącej jednocześnie zewnętrzną granicę Unii Europejskiej (UE). Program Sąsiedztwa INTERREG IIIA/ TACIS CBC jest współfinansowany z linii budżetowych - ERDF i TACIS.

W latach 2004-2006 strona polska przeznaczy na Program Sąsiedztwa P-B-U 37,8 mln EUR ze środków ERDF. Łączna alokacja TACIS CBC dla Białorusi i Ukrainy w tym samym okresie sięgnie 8,0 mln EUR. Na Program P-L-R przeznaczone będzie 4,2 mln EUR, a strona litewska 12,3 mln EUR. Alokacja TACIS dla Obwodu Kaliningradzkiego w tym samym okresie wyniesie 9,5 mln EUR.

Dr Katarzyna Czabanowska
Mgr Ewa Nowak
Kraków – CM UJ

TEORETYCZNE I PRAKTYCZNE PODSTAWY PISANIA PROJEKTU DO FUNDUSZY UNII EUROPEJSKIEJ. WYBRANE ZAGADNIENIA

Streszczenie

Współpraca zagraniczna jest lub powinna być jedną z podstawowych aktywności szkolnictwa wyższego. Jest ona możliwa dzięki uczestnictwu w różnych programach lub projektach. Współpraca międzynarodowa stanowi wyzwanie i potrzebę na drodze rozwoju bibliotek uczelni medycznych. Celem artykułu jest: przedstawienie możliwości aplikowania poprzez wskazanie dostępnych funduszy i programów oraz omówienie najważniejszych problemów związanych z pisanem projektu o charakterze europejskim. Autorzy przybliżają takie pojęcia jak: problem, cele, rezultaty, wartość dodana, transferowalność, innowacyjność, upowszechnianie i waloryzacja.

Słowa kluczowe: fundusze europejskie, projekt, strategia

Abstract

International collaboration is or should be one of the core activities of higher education establishments. It is facilitated by the participation in various programs or projects. International collaboration is a challenge and need on the development way of Polish medical libraries. The goal of the article is to present the possibilities of applying to accessible funds and programs and discuss the main problems connected with preparing a European project proposal. The authors focus on such concepts as: problem, goals, results, added value, transferability, innovation, dissemination and valorization.

Key words: European funds, project, strategy

Współpraca zagraniczna jest lub powinna być jedną z podstawowych aktywności szkolnictwa wyższego. Jest ona możliwa dzięki uczestnictwu w różnych programach lub projektach o charakterze europejskim lub międzynarodowym. Podstawowe korzyści, jakie płyną dla instytucji to przede wszystkim: a). Rozwój kadry poprzez umożliwienie jej uczestnictwa w treningach, szkoleniach oraz wymianie doświadczeń z partnerami zagranicznymi, b). Tworzenie nowej wiedzy w ramach wspólnie prowadzonych badań, analiz bądź przeglądów, c). Zmiana sposobu myślenia, szersze, uniwersalne postrzeganie rzeczywistości, d). Większa integracja pracowników, zakładów oraz wiedzy, poprzez interdyscyplinarne i wielokulturowe podejście do wspólnych problemów, e). Poznanie nowych sposobów zarządzania, w tym, bardzo istotnego elementu, jakim jest poprawa jakości, poprzez uczestnictwo w programie czy projekcie międzynarodowym, w którym konieczne jest ciągle monitorowanie i ocena działań na różnych etapach: realizacji, wdrażania i ewaluacji programu.

Współpraca międzynarodowa stanowi wyzwanie i potrzebę na drodze rozwoju polskich bibliotek medycznych, co zostało wyraźnie podkreślone na XXIV Konferencji Problemowej Bibliotek Medycznych „*Międzynarodowa współpraca bibliotek w dobie zmieniających się potrzeb użytkowników*” w Białowieży.

Niniejsze opracowanie jest rezultatem spotkania naukowego przedstawicieli tychże jednostek w celu wypracowania wspólnego stanowiska odnośnie możliwości i konkretnych działań, jakie należy podjąć, aby wejść na drogę wspólnego pisanie projektów i pozyskiwania funduszy.

Celem tego artykułu jest: przedstawienie możliwości aplikowania poprzez wskazanie dostępnych funduszy i programów oraz omówienie najważniejszych problemów związanych z pisanem projektu o charakterze europejskim na podstawie doświadczeń autorów.

Fundusze

Fundusze Unii Europejskiej podporządkowane są ściśle określonym celom oraz priorytetom polityki UE i bazują na postanowieniach traktatów. Polska jako kraj członkowski ma obecnie dostęp do większości funduszy. Każdy z funduszy posiada instrumenty realizacji, jakimi są konkretne programy, które stwarzają szeroki wachlarz możliwości ubiegania się o wsparcie finansowe na realizację różnorodnych przedsięwzięć/projektów.¹

Z punktu widzenia potrzeb bibliotek medycznych, ich rozwoju i współpracy międzynarodowej dzięki dostępnym funduszom z Unii Europejskiej można doskonalić kadre, zbudować nową lub przebudować istniejącą bibliotekę, wyposażać ją i zakupić sprzęt komputerowy z oprogramowaniem, utworzyć w bibliotece punkty dostępu do Internetu, wprowadzić elektroniczny obieg dokumentów oraz digitalizację i konserwację zabytkowych księgozbiorów i archiwaliów.

Środki na wsparcie tego typu inicjatyw można uzyskać z głównych funduszy UE:

- Fundusze strukturalne i spójności (Structural and cohesion fundus)
- Inicjatywy wspólnotowe (Community initiatives)
- Programy wspólnotowe (Community programs)

Fundusze strukturalne i Fundusz Spójności² to główny instrument UE wsparcia społecznej i ekonomicznej restrukturyzacji w Europie, promowania spójności ekonomicznej i społecznej w UE, redukcji nierówności pomiędzy regionami i grupami społecznymi. Fundusz ten jest rozdzielany i wypłacany beneficjentom przez regionalne władze poszczególnych krajów członkowskich. O fundusze te występować można indywidualnie a nie w konsorcjach. Spośród czterech funduszy strukturalnych należy zwrócić uwagę w kontekście bibliotek medycznych na Europejski Fundusz Rozwoju

¹ http://www.europa.eu.int/grants/index_en.htm

² <http://www.funduszestrukturalne.gov.pl>

Regionalnego a z programów operacyjnych tego Funduszu na Zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego (ZPORR) o następujących priorytetach:

- Priorytet I: Rozbudowa i modernizacja infrastruktury służącej wzmocnieniu konkurencyjności regionów
- Priorytet II: Wzmocnienie rozwoju zasobów ludzkich w regionach
- Priorytet III: Rozwój lokalny

Warto wspomnieć tu również o nowych źródłach bezzwrotnej pomocy zagranicznej, z których Polska może korzystać po przystąpieniu do Europejskiego Obszaru Gospodarczego. Możliwości te oferuje rynek wewnętrzny UE dla najmniej zamożnych państw UE. Te źródła to: Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego (EOG) oraz Norweski Mechanizm Finansowy. Są one godne uwagi ze względu na:

- szeroki zakres kosztów zaliczanych do kwalifikowanych (np. zakup nieruchomości, przygotowanie terenu, budowa, sprzęt i wyposażenie, wynagrodzenia, koszty ekspertyz, opłaty, podatki);
- priorytetowe obszary m.in.: opieka zdrowotna, promocja zdrowia, wyposażenie szpitali w nowoczesny sprzęt medyczny, kształcenie kadry medycznej, ochrona środowiska, transport publiczny, odnowa miast, ochrona zabytków;
- bezzwrotne dotacje - 85% dla jednostek budżetowych.

W celu rozwoju międzynarodowej współpracy bibliotek medycznych i realizacji projektów ponadnarodowych można sięgnąć po środki **Inicjatyw Wspólnotowych**, czyli programy pomocy bezzwrotnej organizowanej przez UE dla określonych środowisk i grup społecznych. Godną polecenia jest Inicjatywa INTERREG III, która wspiera współpracę transgraniczną, międzyregionalną i międzynarodową.³

Biblioteki medyczne mogą być również beneficjentami kilku spośród kilkudziesięciu Programów Wspólnotowych, które wspierają działania w różnych sektorach. **Programy Wspólnotowe** to narzędzie wsparcia dla zintegrowania polityki Wspólnoty Europejskiej. Mają na celu wzmocnienie współpracy między krajami członkowskimi pod względem polityki Wspólnoty dzięki wdrażaniu przez międzynarodowe konsorcja wieloletnich projektów. Programy te zarządzane są na poziomie Unii Europejskiej przez Komisję Europejską, a na poziomie krajowym przez Krajowe Agencje Programów utworzone w każdym z państw uczestniczących. Oznacza to, że ostateczne wnioski aplikacyjne składane są w Brukseli. Konsorcja, które ubiegają się o współfinansowanie w ramach Programów Wspólnotowych są zazwyczaj bardzo rozbudowane, od kilku do kilkunastu partnerów. Poniżej przedstawiono kilka wybranych dla potrzeb bibliotek medycznych Programów Wspólnotowych:

³ <http://www.fundusze-strukturalne.gov.pl>

CULTURE – kultura narodów Europy: promocja i rozwój dialogu kulturowego: wspieranie wspólnotowego dziedzictwa narodowego o znaczeniu europejskim, z uwzględnieniem archiwów i bibliotek;

ECONTENT - produkcja, użytkowanie i dystrybucja europejskiej treści (content) elektronicznej: poprawa dostępu do Internetu oraz jego wykorzystania: stymulacja rozwoju treści publikowanych i udostępnianych w sieci (2-gi priorytet: zintegrowana informacja biomedyczna dla lepszego zdrowia oraz dostęp, ochrona i digitalizacja zasobów kultury i nauki);

ETEN – sieć telekomunikacyjna w Europie: wspieranie budowy transeuropejskich sieci przekazu danych elektronicznych i ich udostępnianie (eHealth, eHealthcare, eLearning);

LEONARDO DA VINCI - działanie programowe wdrażające politykę wspólnoty europejskiej dot. kształcenia zawodowego: doskonalenie systemów kształcenia i szkolenia zawodowego;

FP6 – SIXTH FRAMEWORK PROGRAM – SZÓSTY PROGRAM RAMOWY: główny instrument finansowania badań naukowych i rozwoju technologicznego w Europie.

Dwa z tych programów 6. Program Ramowy i Leonardo da Vinci zostaną omówione bardziej szczegółowo.

Celem **6. Programu Ramowego** jest rozwój europejskiej, wyposażonej w najlepsze umiejętności i *know-how*, społeczności naukowej oraz wspieranie prac naukowych i technicznych najwyższej jakości prowadzonych w ramach ponadnarodowych projektów, z wykorzystaniem mobilności naukowców. W ramach tego programu wyodrębniono siedem kluczowych obszarów, czyli priorytetów tematycznych. Dwa z nich przedstawione poniżej wspierają między innymi działania leżące w kręgu zainteresowań bibliotek medycznych:

P2 (IST) TECHNOLOGIE SPOŁECZEŃSTWA INFORMACYJNEGO

- Systemy „inteligentnego otoczenia” umożliwiające udział w społeczeństwie informacyjnym wszystkim obywatelom; interaktywne systemy w dziedzinie zdrowia, mobilności, dostępu do dziedzictwa kulturowego
- Zarządzanie informacją i interfejsy: narzędzia tworzenia, organizowania, przeglądania, odzyskiwania, wymiany, zachowywania i rozpowszechniania treści cyfrowej

P7 (SOC) OBYWATELE I SPRAWOWANIE WŁADZY W SPOŁECZEŃSTWIE OPARTYM NA WIEDZY

- Obywatelstwo, demokracja i nowe formy sprawowania władzy, zwłaszcza w kontekście rosnącej integracji i globalizacji oraz z perspektywy historii i dziedzictwa kulturowego

- Ustanowienie i wykorzystanie na skalę europejską infrastruktury badawczych oraz baz danych i baz wiedzy⁴

Głównym założeniem programu **Leonardo da Vinci**⁵ jest wspieranie działań, które prowadzą do poprawy jakości i promowania wymiaru europejskiego w systemach kształcenia i szkolenia zawodowego, oraz dostosowaniu systemu edukacji do potrzeb rynku pracy. Program stwarza ramy do współpracy międzynarodowej poprzez następujące typy projektów:

- Projekty wymian i staży
- Projekty pilotażowe
- Projekty językowe
- Tworzenie międzynarodowych sieci instytucji
- Badania i analizy

Dokumenty konkursowe, gdzie i kiedy złożyć wniosek projektowy

Wnioski projektowe należy na ogół składać w odpowiedzi na konkretny konkurs (call for proposals) lub przetarg (call for tenders) ogłoszony w dzienniku Urzędowym Wspólnot Europejskich (Official Journal of the European Communities). Treść projektów musi odpowiadać celom wyznaczonym w poszczególnych priorytetach, a partnerzy zaangażowani w projekt muszą spełniać wszystkie kryteria dopuszczalności. W celu prawidłowego wypełnienia i przygotowania formularza zgłoszeniowego (application form) trzeba zapoznać się z przewodnikiem dla składających wnioski (guide for proposers), bądź przewodnikiem dla promotorów projektu (general guide for project promoters). Przed przystąpieniem do konstruowania budżetu należy sięgnąć po przewodnik administracyjno – finansowy (administrative and financial handbook). Wszystkie te dokumenty można znaleźć na stronach internetowych Krajowych Agencji poszczególnych programów. W przypadku funduszy strukturalnych i spójności należy śledzić ogłoszenia o konkursach publikowanych przez poszczególne instytucje zarządzające funduszami w kraju oraz zapoznać się z podręcznikami ogólnymi dla potencjalnych beneficjentów programów realizowanych z udziałem funduszy strukturalnych (patrz: składanie wniosków oraz podręczniki ogólne na stronie <http://www.fundusze-strukturalne.gov.pl>).

Jak widać jest wiele możliwości i można wybrać fundusz, który pozwoli nam na napisanie i realizację projektu, który będzie odpowiadał na potrzeby bibliotek medycznych i służył podniesieniu jakości świadczonych usług przez biblioteki. Na początek bardzo przyjaznym i dającym duże możliwości programem jest program Leonardo da Vinci. W dalszej części artykułu autorki omawiają uniwersalne aspekty

⁴ <http://www.6pr.pl> Krajowy Punkt Kontaktowy 6. Programu Ramowego Unii Europejskiej

⁵ <http://www.bkkk-cofund.org.pl> Krajowa Agencja Programu Leonardo da Vinci na stronach Biura Koordynacji i Kształcenia Kadr

pisania projektu, ale w znacznej mierze odnoszą się do kryteriów jakościowych i formalnych tego programu.

Pisanie projektu o charakterze europejskim

Podejście

Kiedy uznamy, że jesteśmy gotowi do napisania projektu, bądź że jest to konieczne dla poprawy wizerunku naszej instytucji, lub jest to koniecznością na drodze naszego rozwoju mamy do wyboru dwa podejścia:

1. Dokonujemy przeglądu dostępnych funduszy, zaznajamiamy się z ich celami programowymi i priorytetami, porównujemy je z celami naszej organizacji, a następnie dokonujemy wyboru funduszu i konkretnego projektu w ramach tego funduszu, który najbardziej odpowiada naszej specyfice i potrzebom.
2. Identyfikujemy najważniejsze problemy/problem i sposoby ich rozwiązania, nakreślając plan projektu, który nas interesuje, a następnie szukamy funduszy, których cele odpowiadałyby naszym priorytetom i mogłyby stać się odpowiednim instrumentem pozwalającym na rozwiązanie nakreślonego przez nas projektu.

Następnym etapem jest bliższe zapoznanie się wybranym przez nas instrumentem i dogłębna analiza dokumentów programowych i konkursowych. Należy przeglądać dostępne dokumenty dotyczące polityki Komisji Europejskiej, które znajdują się na tronie: www.europa.eu. Jest to nieodzowny element pracy nad pisaniem aplikacji projektowej, który pozwoli nam umieścić swój projekt w głównym nurcie polityki Unii Europejskiej i powołać się na konkretne dokumenty w uzasadnieniu naszego projektu.

Projekt

Pisząc projekt, należy pamiętać, że jest to plan, struktura i strategia, która pozwala otrzymać odpowiedzi na postawione cele, pytania lub problemy. Projekt powinien być kompletnym schematem działania i zawierać zarys tego, co należy zrobić, od zapisania jasno sformułowanych celów i ich operacyjnych implikacji, do ostatecznego przedstawienia uzyskanych wyników bądź rezultatów. Jest to procedura, którą zakłada przyszły wykonawca, aby zrealizować postawione cele w sposób systematyczny, rzetelny, obiektywny, dokładny i ekonomiczny. Jest to też opis warunków, w jakich ma przebiegać proces tworzenia nowej jakości w sposób, który ma na celu połączenie zgodności założeń z oszczędnością stosowanej procedury, dla dobra różnych udziałowców w projekcie.

Problem

Zgodnie z przedstawionymi wcześniej podejściami centralny problem projektu możemy identyfikować a priori lub później po zapoznaniu się z celami i priorytetami wybranego funduszu. „Problem”, może być nam już wcześniej znany lub staramy się znaleźć coś nowego, co wymaga rozwiązania, analizy bądź interwencji i możliwe jest

dzięki określonej funduszu. Twórcy projektu szukają wtedy „niszy” i uzasadniają potrzebę jej wypełnienia.

Problemem może być kwestia istniejąca w literaturze przedmiotu, teorii, bądź, z którą spotykamy się w praktyce, a pod wpływem, której rodzi się potrzeba działania. W projektach badawczych „problemem” nazywamy to, co jest przedmiotem wysiłków badawczych, czyli po prostu to, co orientuje nasze przedsięwzięcia poznawcze. W projektach edukacyjnych lub szkoleniowych problemem może być brak pewnych kompetencji lub wiedzy, którą należy uzupełnić poprzez odpowiednie programy edukacyjne. W projektach inwestycyjnych problemem może być brak odpowiedniej infrastruktury itd. Problemem może być sytuacja, jaką można przezwyciężyć przez zbiorowe działanie, czasem szeroko pojęte działanie wielośrodkowe, na które pozwala zawiązane w tym celu partnerstwo projektu.

Partnerstwo

Dobrze dobrane partnerstwo to podstawa funkcjonowania projektu, która pozwala na wypracowanie tzw. wartości dodanej, w oparciu o umiejętności, wiedzę oraz inne zasoby poszczególnych instytucji, które będą zaangażowane w realizację projektu. Dobierając partnerów do konsorcjum można opierać się na starych sprawdzonych kontaktach lub pozyskiwać nowe instytucje, oczywiście sprawdzając ich możliwości, odpowiedzialność i zaangażowanie. Dobre partnerstwo powinno mieć charakter różnorodny pod względem instytucjonalnym jak i geograficznym. Różnorodność może zapewnić włączenie do partnerstwa: MŚP, instytutów badawczych, partnerów społecznych, przedsiębiorstw, instytucji szkoleniowych, szkół wyższych itp. Dobrze jest postarać się o to, aby te instytucje były dobrze ułożone geograficznie reprezentując kraje stowarzyszone w UE. W partnerstwie międzynarodowym powinny uczestniczyć minimum trzy kraje, reprezentujące różne strony wspólnej Europy. Przy doborze partnerów bierzemy pod uwagę ich zasoby, doświadczenie, kompetencje oraz korzyści, jakie dla projektu może wnieść ich uczestnictwo. W aplikacji projektowej należy przedstawić komplementarność i adekwatność partnerstwa, jego reprezentatywność, rację bytu i potencjał, który pozwoli na dalszą kontynuację działań po zakończeniu projektu. Partnerzy wyrażają wolę uczestnictwa w projekcie *listem intencyjnym*, w którym zobowiązują się do wykonania konkretnych zadań.

Analiza potrzeb i uzasadnienie realizacji

Każdy dobrze przemyślany projekt powinien zaczynać się od rzetelnie przeprowadzonej analizy potrzeb, która stanowi uzasadnienie potrzeb beneficjentów. Analiza potrzeb często stanowi małe badanie przeprowadzone na różnych grupach udziałowców, do których adresowany jest projekt, pozwalające na sformułowanie jasnej definicji potrzeby. Przy pomocy różnych metod ilościowych lub jakościowych staramy się odpowiedzieć na pytanie czy istnieje problem i potrzeba jego rozwiązania, a jeżeli

tak to, do kogo należy ten problem i na czym on polega. Poprawnie przeprowadzona analiza potrzeb daje solidne podstawy i podkreśla zasadność aplikowanego projektu. Czasami analiza potrzeb może mieć charakter przeglądu literaturowego.

Podsumowując, należy sprecyzować, kto jest wyrazicielem potrzeby, gdzie i kiedy, następnie uzasadnić adekwatność potrzeb względem priorytetów i celów programu jak również pokazać szerszą strategię, związek/i z przeszłymi, teraźniejszymi i przyszłymi działaniami dla wspierania rozwoju instytucji, sektora bądź regionu. Przy uzasadnianiu, identyfikacji i analizie potrzeb powinno się podkreślić udział konsultantów/beneficjentów w opracowaniu projektu, udział grup uprzywilejowanych oraz ich konkretne, rzeczywiste, pilne dla wszystkich partnerów potrzeby, które należy zrealizować we wszystkich krajach partnerskich.

Cele

Jasno i zwięźle sformułowane cele projektu to połowa sukcesu. Cele powinny być realistyczne, ułożone według hierarchii ważności i odzwierciedlać ustrukturyzowany program pracy, tak, aby można było połączyć cel z konkretnym punktem planu pracy, który w projektach nazywa się „pakietem roboczym”.

Formułując cele powinno się pamiętać, że wyrażamy je używając czasowników wskazujących konkretne działanie jak: opracowanie, analiza, zbadanie itp. Dla jasności przejrzystości naszych zamierzeń precyzujemy cele pojedynczo. Musimy pamiętać, że nasza aplikacja projektowa jest oceniana przez ekspertów, którzy muszą być w stanie podążać za naszym tokiem myślenia i zostać przekonanymi, że proponowany przez nas projekt układa się w logiczną całość, która jest wykonalna i ma dużą szansę zakończyć się sukcesem.

Należy jeszcze wspomnieć, iż w zależności od charakteru projektu cele mogą być poprzedzone pytaniami. Pytanie jest bardzo istotnym elementem w projektach o charakterze badawczym, ponieważ sposób, w jaki zadajemy pytanie ukierunkowuje naszą strategię i plan projektu. Rodzaje pytań badawczych mogą zaczynać się od słów: *kto, co, gdzie, jak i dlaczego*. Jeżeli badanie koncentruje się wokół pytania: co to jest to:

- a) Pytanie eksploracyjne/poszukiwawcze, wtedy można korzystać ze wszystkich strategii badawczych,
- b) Pytanie o wynik, wtedy preferowana jest strategia ankietowa i analiza dokumentów.
- c) Jeżeli pytamy „*jak?*” i „*dlaczego?*” to preferowaną strategią może być studium przypadku, historia lub eksperyment

Rezultaty projektu

Dobrze zdefiniowane cele projektu powinny w naturalny sposób przekładać się na rezultaty, tworząc logiczną, jasno powiązaną całość. W szczegółowym planie pracy dobrze jest przedstawić rezultaty etapowe i końcowe, co systematyzuje proces

planowania przedsięwzięcia, jakim jest projekt i nadaje strukturę przewidywanym działaniom. Rezultaty muszą być realistyczne i precyzyjnie określone. Warto wspomnieć o tym, jaki będą mieć wpływ na beneficjentów bądź innych udziałowców jak również podkreślić ich planowaną wysoką jakość w kontekście kryteriów programu

Wartość dodana i wymiar europejski

Współpraca europejska w ramach proponowanego projektu powinna odzwierciedlać formalizację charakteru europejskiego, pokazując, w jakim stopniu jest to problem europejski, a jakim stopniu tylko polski, w jakim stopniu problem wymaga europejskiego wsparcia i współpracy. Praktycznie podchodząc do tego elementu aplikacji projektowej pokazujemy, że produkty i narzędzia będą wypracowane przez wszystkich partnerów za pomocą wspólnie opracowanych metod w oparciu o zasadę podziału odpowiedzialności. Nie mniej ważny jest aktywny udział beneficjentów (grup docelowych) w pracy nad projektem i w upowszechnianiu wyników. Zróżnicowana, unikalna wiedza partnerów i ich doświadczenie pozwalają na opracowanie rezultatów, które nie mogłyby powstać w takiej formie i wymiarze bez współpracy wszystkich ośrodków opierającej się na konsensusie merytorycznym. „Wartość dodana” to nowa jakość, która może powstać tylko przy odpowiednio zaplanowanym projekcie realizowanym przez kompetentne, transdyscyplinarne partnerstwo instytucji europejskich.

Innowacyjność, transferowalność i kontynuacja

Projekt jest instrumentem pozwalającym na opracowanie, utworzenie bądź generowanie nowych pomysłów, idei, produktów lub procesów, które poprzez wprowadzenie w życie dają praktyczne rozwiązanie jakiegoś problemu. Nowa technologia staje się innowacją wówczas, gdy ma praktyczne zastosowanie i przynosi korzyści. Jednakże warto pamiętać, że pojęcie innowacyjności można zastosować do różnych etapów projektu takich jak: planowanie, wdrażanie i ewaluacja w odniesieniu do: proponowanego podejścia, metod pracy, rezultatów, grup beneficjentów, zasięgu projektu, składu partnerstwa i form jego współpracy. Często innowacyjność jest powiązana z możliwością przeniesienia bądź zastosowania powstałych produktów czy technologii w innych dziedzinach lub sektorach odzwierciedlając ich wszechstronność i transferowalność. Dla zilustrowania może to być: myśl, teoria, metoda, instrument, program, którego oddziaływanie nie kończy się wraz z zakończeniem prac projektu; wprost przeciwnie to „coś” w formie częściowo adaptowanej do innych potrzeb, zmienionej lub udoskonalonej stanowi bazę do budowania nowych innowacyjnych przedsięwzięć, które dzięki transferowi stanowią nową wartość. Autorzy projektów zazwyczaj widzą możliwość kontynuacji przedstawionego zamierzenia i często widzą projekt jako wstępny etap jakiegoś większego przedsięwzięcia, ale *fenomen kontynuacji* to coś więcej. Jest

on nierozzerwalnie związany z prawidłową realizacją projektu, zgodnie z planem i w oparciu o priorytety i założenia programu w ramach, którego prowadzony jest projekt. W procesie realizacji pojawiają się gotowe tematy, pomysły lub problemy, które same w sobie stają się nowym pomysłem projektowym będącym potrzebną i naturalnie rodzącą się kontynuacją. Natomiast *fenomen kontynuacji* polega na tym, że zazwyczaj te pomysły odpowiadają celom i priorytetom następujących po sobie edycji programowych.

Upowszechnianie, waloryzacja

Dla każdego projektu ważnym jest, aby opracowane produkty lub osiągnięte rezultaty nie były ograniczone tylko do zapisu w formie raportu lub publikacji, do których nie zawsze docierają wszystkie zainteresowane grupy, ale żeby znalazły się w głównym nurcie szeroko pojętej praktyki europejskiej, a wynikające z nich wnioski i rekomendacje miały wpływ na formułowanie polityki i związane z nią podejmowanie decyzji. Autorzy projektu, wykonawcy i badacze mają obowiązek upowszechniać fakty pochodzące z dobrze przeprowadzonego projektu. Dlatego też upowszechnianie to aktywny i systematyczny sposób docierania różnymi metodami do różnych zainteresowanych odbiorców zmierzający do powiększenia ich wiedzy, zbudzenia świadomości i potrzeby. Efektywne upowszechnianie opiera się na uczciwości i przejrzystości opracowanych dokumentów, które to w formie pisemnej lub ustnej muszą dostarczać informacje, które pozwolą odbiorcom zrozumieć w oparciu, o jakie dane i informacje zostały wysunięte wnioski i konkluzje oraz czy zostały opracowane przy zastosowaniu odpowiednio dobranych metod. Opracowując strategię upowszechniania dla projektu planujemy ją równolegle z aktywnościami udzielając odpowiedzi na pytania: *Kiedy, Jak, Do kogo, Jakimi metodami* dostosowując je do odbiorców. Strategia upowszechniania powinna odzwierciedlać wielowymiarową strukturę pozwalającą na trafną identyfikację i rzetelne zaplanowanie kontaktów na trzech poziomach: mikro, mezo i makro dostosowanych do wybranych kręgów odbiorców. Kontakty te mogą przybierać różne formy np.: komunikacja internetowa, profesjonalne kontakty, spotkania, prezentacje, artykuły, programy radiowe i telewizyjne, warsztaty, konferencje, raporty itp. Najlepiej, kiedy autorzy projektu są w stanie tak zaplanować strategię upowszechniania, aby przedstawić konkretne, realne wydarzenia i działania. Wiarygodność strategii jest większa, kiedy niektóre lub większość działań zbiegają się w czasie lub mają miejsce podczas corocznych, strategicznie ważnych dla celów projektu profesjonalnych lub naukowych spotkań. Ostatecznym celem upowszechniania jest umożliwienie praktycznego wykorzystania nowej wiedzy i rozwiązań a jest to łatwiejsze, gdy wiedza ta i rozwiązania stają się jednym z priorytetów w budowaniu europejskiej polityki.

Jednakże upowszechnianie to nie wszystko. Trwałości i wartość rezultatów projektu zależy od prawidłowo prowadzonej waloryzacji, która polega na **tworzeniu kapitału**, jakim jest wykorzystanie osiągnięć, znalezienie synergii i powiązań między

rezultatami, a teraźniejszymi i przyszłymi potrzebami odbiorców, sektorów lub branż. Takie rozumienie pojęć, jakimi są: upowszechnianie i waloryzacja pozwala nadać wartość twórczemu wysiłkowi i zapewni jego trwanie niezależnie od ograniczeń czasowych projektu.

Projekt to zarządzanie zmianą

Realizując cele projektu i cele programu, stosując się do jego zasad zwykle wprowadzamy zmianę w organizacji. Zmiana ta nie ma charakteru liniowego, zmiana, pojawia się znienacka i odnosi się do rozmiaru oraz zasięgu przedsięwzięcia. Zmiana ta może być:

- a) rozwojowa lub transformacyjna,
- b) planowana i przemyślana (jest produktem świadomego rozumowania i działania, aktywności prowadzone są zgodne z planem zadań przedstawionych w aplikacji),
- c) zmiana spontaniczna (pojawiająca się w sposób spontaniczny i niezaplanowany).

To od nas zależy, czy naszym zamiarem jest wprowadzanie zmiany w organizacji poprzez samo aplikowanie i realizację pozyskanego projektu, jak również, kto i jak będzie mógł z tej zmiany skorzystać.